

49 kop.

VILLEM GROSS
TIIVASIRUTUS

V. GROSS

TIIVASIRUTUS

On teoseid, milles käsitletud probleemid väljuvad raamatu kaante vahelt, kanduvad üle meie igapäevasesse ellu ja otse sunnivad paralleele tõmbama tänapäevaga, sunnivad jätkama mõtisklusi raamatu kangelaste edaspidisest käekäigust, lehitsema nende elu lehekülgi pärast seda, kui nende tegevus raamatu lehekülgedel on lõppenud. Tunned sel puhul selgesti, et ka minevikku käsitlev teos on aktuaalne, tänapäevaseks kõlav, kui see teos on kirjutatud tänapäeva kirjaniku kire- ja südametunnistusega. Üheks selliseks teoseks on Villem Grossi «Tiivasirutus».

(A. Eelmäe. «Looming»
nr. 2, 1959)

«Tiivasirutus» on teos, mis väärrib erilist kohta meie noorsookirjanduses. Palju ideelist põlemist, palju nooruslikku tunglemist, palju head romantikat ja vahel sekka huumoritki. Raamat peaks saama otse kohustuslikuks lektüüriks keskkoolides. Teda tuleks arutada koolide kirjandusringides. Teda tuleks soovitada igale ellu astuvale inimesele.

(O. Jõgi. «Keel ja Kirjandus» nr. 4, 1959)

VILLEM GROSS

TIIVASIRUTUS

Kolmas trükk

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
TALLINN 1967

E
G 85

ILLUSTREERINUD
H. MITT

MÄRKUS

Selle raamatu kirjutamisel olen kasutanud jutustust «Noored» («Võitlev Sõna» I, 1949) ja novelli «Talle meeldis pihlakas» («Noorus» 1957, nr. 7).

V. Gross

ESIMENE OSA

UUS TÜDRUK

Võis arvata, vähemalt pealtnäha paistis nii, et need tumerohelistes kardpaeltega barettides tüdrukud moodustasid väga ühtekuuluva salga. Värvikas ja kaugele-
kostev oli see küll. Et olla üksteisele lähemal, kõnniti
osalt sõiduteel. Vastutulijad said neist vaevaga mööda.
Näärane tihedus lõi oivalised eeldused kõigile korraga
rääkimiseks ja kuulamiseks.

Siin polnud midagi imestada. Esimese koolinädala
viimane päev teeb meeled erksaks. Pealegi oli selles
salgas Õie Heinaru, uus tüdruk, kellele nüüd juba võis,
jah, nüüd juba võis valgustada kohalikke olusid.

Jahvatati läbi õpetajaid. Töö oli pisut pinnapealne,
kuid see-eest väga kiire.

Füüsikalt-keemialt mindi hinge tagasi tõmbamata üle
eesti keelele. Leida Kroon, defektse r-ga, aeglane ja
matsakas, tahtis midagi tabavat öelda:

«Minu meelest õpetaja Oras...» alustas ta küllaltki
resoluutselt.

Sealsamas tegi Rita Luts kokkuvõtte:

«Ah, mis! Sufiks on ju puhta lolli!»

Naerdi kõlavalt.

Õie Heinaru näol mängles nõutu naeratus, ta joondus
pikakasvulise kollakaskahvatu Niina Smirnovi järgi.
Niina nõudis, et Rita oma väidet tõestaks. Köps (õige
nimega Vilma Peenemaa) tõi esile üllatava argumendi:

«Sufiks nõuab alati klassis surmavaikust, aga omal
kõht koriseb. Jeekim! Minu ei jõudnud ükskord naeru
pidada...»

Kõigile tegi see tublisti nalja. Siis tundis Õie sooja
kätt oma kaenla all. See oli ta pinginaaber Rita Luts,
kes väga sõbralikult hoiatas õpetaja Orase viha alla
sattumise eest.

Varsti jagunes saik mitmeks. Rita ja Leida pöördusid Pikale tänavale.

Ritat huvitas kuidagi erilist, mida tema kaaslane päris tõsiselt arvab uuest tüdrukust. Ta kibeles ja põles, kuni teine, kulm tähtsalt kortsus, vastust otsis. Nii oli ühtlasi mõnus näidata möödujatele, kuivõrd kauni ilme omandab noor tõmmu näoke, kui selle omanik millestki väga haaratud on.

«Tundub, et... Mulle tundub, et...» hakkas Leida oma mõtet ettevaatlikult mudima.

«Jah, jah, kindlasti!» ei jõudnud Rita oodata. Ta tahtis, et teda kuuldaks, nimelt teda, ja antud juhul eriti too pikk härra fotoäri vaateakna juures.

«Midagi on temas võltsi.»

«Täpselt! Aga täpselt nii!» hüüatas Rita kõlavalt ning imekiire kõrvalpilk tegi kindlaks, et hüüatada tasus: härra vitriini juures pööras pea ja saatis teda pilguga. Kindlasti teda, mitte Leidat, kelle nägu oli lai ning keha tõnts, kuidagi vanainimeselikult lõtv. Rital oli kerge, nagu oleks teda tugev soe tuuleilil tagant tõuganud. Vaba käega plastiliselt vehkides jätkas ta nagu vulisev ojake: «Sest vaata, kuidas ta varjatud nõksuga tahab ennast meie silmis tõsta. Tuli siia linna üle, kuna seal polnud tal enam muusikas võimalik edasi minna. Jesseke, kas mina siis ei tea! Olen ka natuke klaveriga tutvust teinud, tänu mamsi järjekordsele tujule, ja tean väga hästi, mis tähendab õpetajast ette jõuda. Selle ajaga? Noh, keda ta püüab!»

«Mis puutub sellesse...»

«Muidugi, ma tean, varem või hiljem tuleb niikuinii välja tema «ülikõrge» mänguoskus. Aga ikkagi — mil- leks selline suurustamine. Tõesõna, kohe vastik on kuulda.»

«Jah, kui nii võtta... seda ma ei pannud tähelegi.»

«Soo? Aga millest sina siis järeldad, et ta on võlts?»

«Niisama. Me teame küll, mis tööd seal põlevkivikol- kas tehakse, aga näe, tullakse siia linna ja...»

«Jah, jah, ja püütakse olla teab mis, eks ole? Einoh, seda märkasid ma kohe alguses. Ja nüüd veel see tänane hooplemine. Kujutad sa ette!»

Koolitee oleks võinud olla kümme korda pikem. Aga

nta purata. Jääb kord üks juba kodutrepil seisma, tuleb vahetada lahkumissõnad. Ritat rahustas seegi heine arvamuste kontroll. Nimelt kontroll! Ei midagi muud. Omaette arutlused nii tähtsal teemal võivad vlla tont teab kuhu välja, võivad viia näiteks isegi nii- sugusele labasele mõttele, et kogu vimm uue tüdruku vastu on tingitud hoopis sellest, et Õie Heinaru — taga- aholdlik ja plass nagu ta on — põhjustab poiste leeris tuntu ogaruse-epideemia. Poisid poisteks. Nende oga- run oli Ritale üldiselt ammugi teada. Küllap see esi- mene uudishimu ja huvi lahtub varsti, ja siis juba oodaku nad! Neid karistatakse selle eest rängalt. Eel- kõige Heinot. Mis ta õige arvab endast. Püüab uut tüd- rukut oma tähtsuse ja kaalukusega võluda. Seda on lausa ta näost näha. Naeruväärt!

Samal ajal tormas jaama perrooni ette lõunane kiir- rong, laskis mõne minuti veduril koha peal ähkida, võt- tis laupäeva puhul heldemalt sõitjaid peale ja liikus hoiatava vile saatel edasi.

Vagun sai päris täis ja esialgu tundus Õiele, et sõita tuleb püsti. Kuid ta ei teinud sellest endale mingit tüli- küsimust. Need kolm-neli jaamavahet...

Ta õhetas. Silmad särasid. Vilksasid mööda väike- linna kollased agulimajad, tõrvatud katusega vabriku- hoone, telliskivist sõjaväekasarmud, mille taga laias kaares ujusid värvidega ehitud metsatukad ja koristus- järgus põllud.

Jälle sügis! Aga mis on selles halba? Elu tundus het- kel nagu ääretu suvise mere soe hoovus. Kartuste-aeg oli seega seljataga. Uus kool, uus ümbrus, uued suht- ted — kõik see, nagu nüüd selgus, polnud niisugune, nagu ta kartis. Klassikaaslaste teadis ta nimepidi ainult osaliselt, aga kas see oligi tähtis. Peaasi, siingi on tal varsti sõpru küllalt. Need kõik, kes täna nii rõõmsalt teda saatsid, talle igasugu asju rääkisid. Pikakasvulist kahvatut Niinat ta pisut veel nagu võõrastas. Selle eest olid aga Vilma ja Rita toredad, lausa sulasid sõbra- likkusest.

«Saab hakkama! — Saab hakkama!» helises rataste rütmis vallatu meloodia. Tuleb huvitav aasta. Poisid on küll veidi imelikud, aga küllap läheb kõik nagu ikka.

Ainult too pikk sportlane jämeda bassiga. Heino Saalep? Vist oli Heino. See on küll häirivalt üleolev. Miks? Ei tea. Täna oleks ta võinud ju hoopis vaikselt ja viisakalt talle teatada, et laulmisõpetaja teda all kantseleis ootab. Aga tema: «Õpilane Heinaru. Kohe alla õpetaja Pargi juurde!» Piinlik. Poisil on sportlikud edusammud ilmselt pähe tõusnud. Ja kujutab vist endast väga tarka tegelast. Tüdrukud igatahes mainisid midagi tema tarkuse või teravmeelsuse kohta, mis Õiet üllatas. Temal oli kindel ettekujutus, et sportlased võivad oma isikut esile tõsta ainult muskulatuuri abil.

Eideke, kes oli tulnud Õie Heinaru ees sisse kahe vägeva korviga, müksas talle nüüd korraks külge ja kädistas elurõõmsalt, et ega ka noore inimese jalad ole kroonu omad. Muidugi! Miks mitte toetuda pingiserivale. Oh kui hea oli sõita koju, sinna, kus sind kõigest südamest oodati. Ema hakkab iseendastki mõista väga murelikult pärima. Tuleb anda põhjalik aruanne korterist ja selle perenaisest, keda kõik allüürnikud kutsuvad tante Meieriks. Toidust muidugi tuleb juttu eelkõige. Aga kes jõuab meelde tuletada, mis ühel või teisel päeval lauale anti. Esmaspäeval olid kartulid ja mingi liha, teisipäeval juurviljasupp, kesknädalal vist ühepajatoit... Ei, ema ei pruugi absoluutselt mitte muretseda, perenaine on aus ja selle raha eest ei või rohkem nõudagi. Pakub lahkelt veel pealekauba oma aiast tomateid. Kirjutuslaud on otse akna all. Ja peasi — klaver! Nüüd on ometi see igavene harjutamise mure murtud. Tante käib agā oma usuõdede pool ja palvelas, nii et saab mängida häirimatult ja kedagi häirimata.

Tuleb muidugi rääkida ka klassikaaslastest ja õpetajatest. Mida öelda talle oma pinginaabrist Rita Lutsust? Väga sõbralik ja kodune esimesest päevast peale. Siis Niina Smirnovist? Samuti südamlük. Oskab puhtalt vene keelt. Ja mis kõige naljakam — tema isa ei saa kuidagi aru, miks Niinat koolis nimetatakse Smirnoviks, aga mitte Smirnovaks. Niina seletab küll, et eesti keeles ei tehta siin vahet, aga isa vangutab pead. Kõige elavam terves klassis on Vilma Peenemaa, kedā hüütakse Kõpsuks. Õpetajad noomivad teda, aga ta oskab neid

hääle alati naerma ajada. On ikka üks vahva ja elav tüdruk.

Rong aeglustas käiku. Kõnesumin vagunis tõusis esile. Akna juures istuvad mehed tasandasid veidi häält, kuid ikkagi võis selgesti kuulda sõnu:

«Sakslased Varssavis sees, aga inglased loobivad landlehti!»

Beda ütles pikliku näoga, vahetpidamata suitsetav härra. Tema vastas istuv prillitatud tüse hallpea vastas üllatavalt peene häälega:

«Inglased ennustavad sõda kolmeks aastaks.»

«Ja siiski on inimesi, kes usuvad, et Poola saatus...»

Rong vilistas pikalt. Ja kui vile otsas, kostis lause lõpp ülemäära valjult: «...Nõukogude Venemaa esma-
jõu!»

Härrad valjastasid vestluse pominaks.

Aga sellest jätkus. Oh, kui mitmes kord selle nädala jooksul oli Õie esimeses kooliärevuses jõudnud unustada hirmsa rusuva tõe, mis lõi jäise tuulena ellu ja unistustesse. Niikaua kui kirjutati ja räägiti Danzigist, Poola koridorist, ei uskunud Õie, et inimesi võidakse hakata massiliselt tapma nii nagu vanasti. Nüüd aga need purustatud linnade pildid lehtedes, need lakamatud ärevad jutud vanemate inimeste suus, need ostupalavikud ja ema mured toiduainete ja riiete pärast. Koolis hoolitsesid poisid selle eest, et rusuv teadmine seal toimuvast ei tuhmuks ühekski päevaks. Tähtsalt, väga tähtsalt rääkisid nad sündmustest rindel, jõudude asetusest, relvastuse moodsatest liikidest, Siegfriedliini ja Maginot' võimsusest. Tõepoolest hea abinõu, kuidas oma loogikat ja kõneandi särada lasta!

Laskuv päike heitis kahvatut valgust jaamahoonetele, puhtale perroonile, kuhu pudenes oma poolsada pak-
kide ja kohvritega reisijat. Nende elavate ja kätatsete inimeste hulgast eraldus tõsine tütarlaps tumesini-
ses kulunud drappmantlis. Ta ei hakanud trügima jaamahoonete taga ootavale bussile, mis käis elamuterajoor-
rist rongi vastas. Kaevanduse tsentrumist jaama oli
oma viis kilomeetrit. Alles võsavahelisele looklevale
jalgrajale jõudes meenus Õiele, et ema oli hommikus
vahetuses ja võis nüüd väsimusele vaatamata bussi lõpp-

peatusse vastu tulla. Samuti võis juba ette arvata, et esmaspäeva varahommikul kipub ema teda truisti saatma. See oli alati üks hale silmapilk, kui ta oma kõva tõntsja käega püüdis haarata kohvrisangast ja hiljem, kui buss juba liikuma hakkas, vaatas oma kurva näoga aknast sisse ning aina noogutas, ise seejuures kramp-likult naeratades. Eelmistel aastatel sõitis ta teises suunas ja rong väljus hiljem. Nüüd aga juba kell viis hommikul.

Tavaliselt oli nii. Õie jõuab koju, heidab asjad kuhu juhtub ja surub ema tugevasti enda vastu. Järgneb lühike segipaiskunud aruanne möödunud nädalast. Rahulikuma kuju võtab jutt alles õhtusöögi ajal. Pärast seda on kõige kaunim tund — külitit voodis, käsi põse all ja raamat ees. Muretu ja vaba tunne homse suhtes mõjub nii, et lugemine on tõeline nauding. Pühapäev on lõunani õppimise all kinni, pärast seda tungib sisse lahkumise ja mahajäämise esimene meeleolu. Seda teeb kohvri pakkimine. Emal on kahju, et Õie nii kitsalt peab läbi ajama. Ta meenutab isa õnnetut surma, aga tütar keelab, tütar ei taha seda halisemist, mis kuhugi ei vii, midagi ei paranda, ainult rikub tuju. Õie püüab olla reibas. Küll tema juba ennast säästab, küll tema juba teab, mis tähendab ülepingutamist. Seda ta ei tee. Ema ei pruugi sugugi tema pärast muretseda. Ainuke asi, Õiel on väga hale, et ema peab homme jälle minema tööle, kus tal on nii raske. Aga noh, veel mõned aastad, siis on gümnaasium läbi ja siis...

Jah, mis siis saab, kui «Päevalehes» ilmub eritelegramm, et Eestis algas sõjaline tegevus, nii nagu nüüd teatati Poola kohta? Õudne.

Algkoolipäevilt jäi meelde õpetaja, kes armastas poiste pealekäimisel jutustada, kuidas ta koolipoisina venelaste vastu sõjas käis. Rääkis kaevikuelust, luuramisest, mingi mõisa vallutamisest, Julius Kuperjanovi surmast, kuulipildujatulest ja mürsukildudest. Aga kõik see oli olematul ajal, oli siis, kui Õiet veel polnud.

Õpetaja jutustas nagu uhkustades, et vaadake, mis siis sai korda saadetud. Olid ajad! Suur ja romantiline aeg!

See rääkis teisiti. Ta hääles kõlas kume hirm, kui ta meenutas aastaid ilma suhkruta, ilma petrooleumita, leiva ja küttepuudusega.

Kas ei saa elu korraldada nii, et poleks neid õudusi? Miks muutub inimene nii metsikuks, seesama inimene, kes võib kuulata Beethoveni muusikat? Kas siis rahvas peab viima verevalamiseni?

Õie tuli nendele küsimustele iseseisvalt. Ta ei leidnud vastust. Küsimuste tulv rusus teda nagu painav unenägu, mis kordub kümnetes variantides, nagu piinav mõtet viisikatke.

Miks? Miks? Miks?

Esmaspäeva hommikul otsekohe pärast hommikupalvust kuulis Õie oma suurimaks üllatuseks, et nii nagu tema, mõtleb ka Henn Onton, too väike heledate juustega poiss. See selgus vaidluses, mis puhkes äkki ja lõppes käsitsi kokkupõrkega.

Valdur Pastak läks solvunud rahvuslasena ägedaks ja lõi Hennule näkku. Õie ehmus nii, et ta ei suutnud rüüteluselt silmi pöörata ja karjatas. Sel momendil seis juba preili Varik uksele ning pani toime lühikese asjaliku juurdluse.

Õiel oli piinlik. Keegi ei karjatanud, kui poisid rüütel kokku läksid, sest kõik nägid, et õpetaja tuli. Nüüd võidi temast teab mida mõelda. Tal oli kahju, ta elas koos poisile, kes nii südilt ja ladusalt andis vastuseid küsimustele, mis olid ka teda, Õiet, vaevama hakanud.

Iga tasane sosin ja naeruturtsatus näis käivat tema pähta. Nii ta tundis.

«Sellest pole midagi,» sosistas Rita. «Sina ju ei näinud, et preili Varik on juba klassis.»

Õie nahk läks üleni palavaks. Nad siis ikkagi tõlgitsid asja nii, nagu oleks ta mannetu pealekaebaja. Kuid tegelikult nägi ju preili Varik ise, et poisid kaklesid.

Ta ei vastanud midagi, ei vaadanud ega tahtnudki vaadata pinginaabri poole, kelle silmis ta arvas pesitsevat salajase naeru. Huvitav — ta ei eksinud.

Vahetunnil tegi Õie asja alla riiehooldu, et vältida klassikaaslast. Pisut enne kella tagasi tulles nägi ta vee-krani juures poistesalka, keskel pikk läikivaks muki-

tud peaga Valdur Pastak. See näis olevat päevakangelane. Temal oli mõnus. Kui hooletult oli ta pintsakuhõlma eest lahti löönud, käsi püksitaskus.

Klassile kõige lähema akna juures seisis Heino Saalep ja puuris kirjanduseõpikut. Siiski jätkus tal aega Õiele pilku heita. Naeris kuidagi imelikult, nii et tüdrukul oli tunne, nagu oleks ta sattunud saunalavale — kuum ja niiske. Järsku kõlas Õie selja taga reibas alt:

«Kuhu sa kadusid, tüdruk?»

«Oh! Niina! Mul oli alla asja.»

«Ma pole saanud sult küsidagi, kuidas pühapäev möödus.»

Järsku läks kõik kuidagi kergeks. Niina sai minuti jooksul teada, kui raske on Õiel kodust äratulemine, sest ema kipub teda alati saatma nagu väikest last.

«Ja seejuures ei mõista ta seda, et mul on ometi ka süda sees. Mõtles, ta käsi, parem käsi hakkab imelikult jääma. Otsiti valutab, hommikuks on käelaba kange nagu puu.»

«Oi, see on väga tõsine asi.»

«Nojaa, mul on mure ta pärast. Arst ei vabasta töölt, ütleb, et seda viga kaevanduse ambulantsis ravida ei saa.»

«Kes see niisugune mähka teil on?»

«Kaevanduse arst.»

«Oota, Kõpsu isa on arst...»

«Ei, ei, see ei lähe.»

«Pole midagi, küll me veel korraldame.»

Sel päeval ja ka mõnda aega edaspidi ei korraldatud neid asju, sest juhtus midagi niisugust, mis uue tüdruku asetask mõnevõrra ebasoodsasse valgusse. See pealtnäha tähtsusetu vahejuhtum näitas aga uuele tüdrukule endale, et tal on vaenlasi rohkem, kui ta arvata võis.

Laulmisõpetajat vana Parki ehk lihtsalt lauluvana ei arvestatud ega kardetud. Keegi ei võtnud tõsiselt lauluvana sõnu, kui ta vahel suure lärmi sekka manitsevalt torises: «Lapsed, lapsed...» Kes siis kümnendal õppeaastal enam laps on! Lauluvanale esitati igasugu küsimusi, millel polnud laulu ja muusikateooriaga midagi ühist. Poisid laulsid vahel, kui tuju tuli, väga

hõlpsasti, ning saanud kätte liigutatud kiituse, rikkumata laulu ära ja hakkasid süüdistama tüdrukuid. Nii oli ka seekord.

«Mis te ometi... kas te siis...» Ja vana Park võttis omast bassid-tenorid omaette läbi.

Õiele oli see kurvaks elamuseks. Komet, aga mitte laulustund, kus ometi oleks võimalik õppida midagi ilusat.

Komet üldist müra ja naeru tõusis järsku oma toolilt Rita Lutsa ning läks klaveri juurde.

«Õpetaja Park,» ütles ta reveranssi tehes. «Me palume teilt midagi, kas tohib?»

Müra vaibus. Õpetaja jäi küsivalt ootama.

«Meie hulgas on tõeline pianist ja me tahame kõik teda kuulata.»

Lauluvana laiutas nõutult käsi ja naeratas Õiele, kelle vihast süttinud pilk oli suunatud lõbusale pingimisele.

«Mul pole midagi selle vastu,» ütles vaikusega harjumata õpetaja. «Kui ainult Õie Heinaru ise soovib.»

Aplaus.

«Palun!» ütles Rita võidukalt ja tuli teiste hulka, kes kõik vaatasid punetavat pianisti.

«Palun, palun,» kordas õpetaja Park avala naeratusega, mis silus ja noorendas ta vana nägu.

«Ma ei taha... praegu mängida.»

Need vaikselt lausunud sõnad päästsid valla üldise tormi. Miks? Kuidas? Terve klass ometi palub! Õpetaja lubab... Valdur Pastak hakkas nii läbilõikavate plakatidega aplodeerima, nagu oleksid ta peopesad kuivast kasepuust. See oli märguandeks üldisele metsikule käteplaksutamisele.

Õie tundis, kuidas silme ees tõmbus uduseks. Kuidas võis Rita, see armas mahe tüdruk, hakkama saada nii mõneda tembuga? Mõni võis veel arvata, nagu ta ise oleks Ritale mõista andnud, et soovib mängida!

Kui müra lõpuks vaikus, jäadi jälle põnevusega ootama.

Õie ei tahtnud ikkagi mängida.

«Lapsed,» ironiseeris Valdur. «Võib-olla ta ei oska!»

«Jäta oma rumalad naljad,» hüüdis Rita. «Õie on

proua Bergmanni juures kõige edukamate hulgas.» Ja Õie poole pöördudes: «Midagi sa ju ikka oskad ka peast.»

Teised ta ümber toetasid Ritat. Tüdrukul oli väga paha, sest enamuses peegeldasid palujate näod siirast huvi. Rita naeratuses oli aga midagi niisugust, mis seadis Õie tõrjeasendisse. Nüüd oleks juba ka võimatu järele anda, sest siis oleks ta osutunud kõige tavalisemaks eputiseks. Ja tema ei tahtnud olla ei eputis ega ka tavaline.

Tahtmatult näis talle, et siin on tegu sihilikkusega, kokkumänguga, kättemaksuga. Aga mille eest, see jäi väga ähmaseks. Kas tõesti selle äraandliku karjatuse pärast?

Eelmistel aastatel olid tal omamoodi raskused ja tüütavad silmapilgud. See tuli sellest, et teda paluti mädgida Lehári ja Kálmánit, kõige rohkem aga Liszti «Armuelmat». Teda vihastas palujate maitse, mis oli nagu lauaga ühtlaseks litsunud, ning ta läks tavaliselt klaveri juurde väga hoogsalt, istus veidi aega, kuni sumin vaikis, ning seejärel hakkasid kõlama sügavad rasked akordid. Ühekülgselt magusale maitsele vastas ta Händeliga.

Nüüd nõuti lihtsalt mänguoskuse demonstreerimist, mis solvas seda pealtnäha õrna, tegelikult aga trotslikku hinge kuni viimase sopini. Solvas eriti järjekindlus, pealetükkivus. Ta ei mõistnud veel seda lihtsat tõde, et rünnakule asunud kollektiivil on palju piinlikum taanduda kui ühel isikul. Kollektiiv kartis jõuda lõpptulemuseni, mille puhul tavaliselt öeldakse: «Kõigil oli piinlik.»

Olukorra lahendas Henn Onton.

«Jätke ometi see naakumine. Inimene ei taha. Kellelgi pole õigust teise tahet vägistada.»

Nüüd suundus rünnaku peajõud mujale ja Õie oleks võinud hingata kergendatult, kui tal poleks tollest kõhetust poisist kahju olnud.

Kogu ülejäänud päeva hoidis Õie teistest eemale ja tajus masendusega tõde, et koolis on negatiivse päevakangelase tiitlit kerge saada ja raske kanda. Nii raske, et veab vägisi nina norgu ja pilgu põrandale, mis oma

ühemuguste parketiklotsidega ei anna ühtki tugipunkti tuulele mõtetele.

Tundide lõppemisele järgneb müra, mis eemalt kuulatessarnaneb pika tugeva kergendusohkega. See hoo- vab koolimaja riiehoiust, kus sagimisele ja trügimisele pole võimalik piiri panna: tühjade kõhtudega ja suure vabadusejanuga tormatakse siia keldrikorrusele kokku, ning peab olema tõeline vaimuaristokraat, et hammitseda oma tundeid, mis tekivad nälja ja vabadusejanu peatse rahuldamise eel.

Gümnaasiumi I klass¹ asus kolmandal korrusel. Õie oli hingetu, kui alla jõudis. Aga ta polnud veel sussegi ktingade vastu vahetada jõudnud, kui kuulis Rita Lutsu vallutat sädinat ja Valdur Pastaku ilkuvat naeru. Kogu pläva näisid nad hästi klappivat, mis kinnitas Õie arvamust, et laulmistunni rumal lugu oli korraldatud kättemaksuks äraandliku karjatuse eest.

Viimaks ometi värskes õhus! Viimaks ometi üksi oma mõtetega!

Ta astus väga kiirelt. Temast möödusid ainult poisikesed, kelle eneseväärikus ei olnud veel välja kujunenud.

Aga see pidi küll kiire astuja olema, kes oli talle parajasti järele jõudmas. Kes too võis olla? Kindlasti üks poistest. Tagasi vaadata polnud sünnis. Õie tundis, et loobib sukkadele pori.

«Kui lubatakse, siis ma avaldan kiitust,» kostis tuttav ilbe bass.

Nüüd sammuti kõrvuti kiirust vähendamata. Pigem võis tempo isegi kiirenedada.

«Jah, väga tore. Mulle meeldivad inimesed, kes julgevad rumalusi teha.»

Mis sa kostad! Temale meeldivad...

Õie surus hambad risti, nii et lõug naksatas.

«Presidendil on tuline õigus. Pidin just sedasama ütlema, aga ta jõudis ette.»

Kes see president võis olla?

¹ Kodanlikus Eestis kehtinud viimase koolikorralduse järgi algas viiendast õppeaastast viieklassiline progümnaasium, millele järgnes kolmeklassiline gümnaasium.

«Sest ennast vägistada teiste arvamuse pärast bleks suurim narrus.»

Ah soo, seda kahvatut ägedakest kutsutakse presidendiks.

«Muide, ega üldsus... Hmjah, üldsus pani kõvasti pahaks. Aga minule te hakkasite kohe päris ehtsalt meeldima.»

Tudruku tuulest punetav näonahk ei suutnud varjata kahvatamist, väike sirge nina tõmbus nagu veidi ahtamaks. Vaadanud korra ütleja häbematusse näkku, puistas ta sõnu üksteise otsa kuhjates:

«Meil igatahes... meil uutega nii toorelt ümber ei käidud.»

«Kuulge...»

«Te olete jõhkard!»

Seda öeldes hakkas Oie jooksuma, jättes pika noormehe tänavale seisma. See seisiski mõne hetke nagu jahukotiga pähe saanud. Oleks Oie näinud poisi ilmet, võib-olla oleks ta oma sõnad tagasi võtnud. Aga ta ei näinud. Ta silmi varjutas selle õppeaasta esimese suure pettumuse udu.

Ta vaeseke ei teadnud, et eelmised aastad olid ta ära hellitanud, nii nagu mõnikord ühiskond hellitab oma andeid. See, mis tavalisele tüdrukule oleks olnud tühi puru, oli temale niisugune portsjon vaeva, millest jätkus tükiks ajaks.

SEGASED LOOD PRESIDENDIGA

Holedate Peade Klubi tekkimise täpset kuupäeva ei teadnud klubi liikmed isegi öelda. Seda ei saanud neilt ka nõuda — olid kõik asjalikud poisid, ja nimi anti neile völlaroogade poolt, kellest üheski koolis pole kunagi puudus. Pandi tähele, et kolm poissi on alati koos, rääkivad elavalt žestikuleerides ja kõik on blondid.

Rein Kütt, keda kutsuti Kükitaks (arvatavasti oli ta saanud selle hüüdnime seoses pika kasvuga) oli kõige valgemate juustega. Siiski ei peetud mitte teda klubi presidendiks. Selleks loeti Henn Ontonit, kes oli oma väheldasele kasvule ja kõhnusele vaatamata väga silmatorkav poiss. Tema hoiakus meenutas midagi vihale ärritatud noort kukke, kusjuures tumesinised silmad pärlesid nagu hoopis teisest, soojast ja unelmaterikkusest maailmast. Eriti selgelt avaldus see siis, kui ta sõidamest naeris. Klubi kolmas liige Ants Urbsoo kuulus klassi täppisteaduste tippmeeste hulka, õigemini, matemaatikas ja füüsikas polnud tal juba möödunud aastal terves koolis võrdset. Klubis esines ta peamiselt opponendina. Temal hüüdnimi puudus, vähemalt ei jäänud talle külge midagi püsivamat.

Kõrvalt vaadates torkas klubi tegevus küllaltki teravalt silma. Tavaliselt oli kõige varem koolis Ants Urbsoo, kuna tal oli kauge käia. Niipea kui ta märkas jalutajate hulka tulnud Henn Ontonit, astus ta tema juurde ja algas vestlus. Pisut enne tundide algust ilmus Rein Kütt, kes iga sõna kuulda soovides pidi tublisti vimma vajuma. Ants Urbsoo näol mängles kord imestus, kord tõsine tahtmine vastu vaielda, kord kõikteadja inimese mõnus naeratus. Ta ei rutanud nii nagu Henn Onton. Itäakis pikkamööda ning joonistas õhku ringe, seejuures kätt ainult randmest liigutades. Ringid torkas sõrme-läbi. Klassikaaslased teadsid, et see tähendas punkti: punkt üks, punkt kaks jne. Rein Kütt sai harva

sõna. Tal olid silmatorkavalt suured kõrvad, justkui loodud kuulamiseks. Ja tavaliselt ta kuulaski vaidlust pisut juhmi naeratusena, nagu inimene, kes on vestlejate hulka tulnud hiljem ega taipa, millest räägitakse. Vahel harva nähti teda alla Ontoni suunas looka painduvat ja midagi kiiresti rusikaga vehkides kinnitavat. President muutus sellest alati kärsituks, lõi käega ning pöördus kohe täppisteadlase poole.

Klubi sisemisele tegevusele oli raske läheneda. Rita Luts ja Edna Piiber armastasid klubi liikmete kallal vahel norida, kõndisid koridoris lausa nende kannul, hoidsid käsi kõrvade juures, valmistades kogu majakorrusele terveks vahetunniks nalja. Nali tuli peamiselt sellest, et klubi ei pööranud lõbusatele neidudele absoluutselt mingit tähelepanu ja lihtsameelsed arvasid, et poisid vaidlushoos ei märka narrijaid. Tegelikult oli mittemärkamine võimatu. Klubi ei pööranud narrijaile tähelepanu stiili pärast. Nad tegelesid sügavate küsimustega, otsisid suuri tõdesid, ja sellelt pinnalt oli mõeldamatu alanduda kontaktini veiderdajatega. Nii-sugune oli selle filosoofilisi teadusi harrastava klubi väline stiil, millest peeti kinni kindlalt ja väärilt.

Üksikute kinnipüütud sõnade järgi ei saanud ka Rita Luts ja Edna Piiber teistele edasiandmiseks fantaseerida küpset ülevaadet klubi jutuajamiste sisust. Küll aga koorus nii mõnigi kord välja temaatika. Vahel oli nii, et esmaspäeva hommikul teatasid tüdrukud teistele uudishimulikele:

«Räägivad midagi kuulsusest ja auahnusest.»

Ja laupäeval:

«Ikka veel kuulsusest ja auahnusest.»

Õpetajatest suhtus Heledate Peade Klubi liikmetesse kõige soosivamalt klassijuhataja proua Raulin, kes andis ajalugu. Preili Varik hindas Ants Urbsoo varast küpsust täppisteadustes, ning koos sellega langes väga paksude prilliklaaside tagant heatahtlikke pilke ka Henn Ontonile, kes matemaatikat vallutas suurte ohvrite hinnaga. Rein Kütt oma harmooniliselt arenenud mõtteaparaadiga oli viitemees, kuid mitte tüüpiline — tal puudus igasugune aktiivsus, puudus tahtmine oma teadmisi iga hinna eest õpetajaskonnale teatavaks teha.

tead selgusid siis, kui teda küsiti, selgusid kontrolltöö-
le.

Nii oli lugu tundidega, kus istuti. Vaevalt said aga lühikesed «hükkuvad tunnid» (võimlemine, riigikaitse-õpetus), mil kogu klubi autoriteet praginal kokku varises. Leitnant Voore ei olnud rahul sellega, et Rein Kütt oma juba kõvera ja lahja koguga ei andnud välja kaitseväge-
mees tüüpi, Ants Urbsoo reageeris käsklustele nagu rik-
kumud mehhanism, Henn Onton aga püüdis ükskord
õpetaja leitnandilt endalt selgust saada, milleks on in-
imene vajalik rividrill. Võimlemistundides mängiti pea-
miselt korvpalli. Klassis oli poisse täpselt kaheks mees-
konnaks, kelle eesotsas seisis Heino Saalep ja Valdur
Pastak — kooli koondmeeskonna asendamatud käed,
kaptenid sünnimisest saadik, ehkki teati, et nad harras-
tasid juba elupõletamist, eriti Valdur Pastak. Need
jakkad nõtked ja ilusad poisid valisid meeskonnad. Loos
mõttas, kes alustab valimist. Heino Saalep võttis esime-
heks viiuldaja Rajametsa, Valdur Pastak võttis Õlev
Pruusi. Seejärel kutsuti välja Valter Oja ja Kalju
Nõmmre. Klubi liikmeid ei tahetud, aga mis parata, tuli
«mängi «uimaste kamp» ära jaotada.

Võimlemistundides ei keelatud solvamisi. Leitnant Voore ei öelnud ühtki sõna, kui higist nõretav Valdur Pastak klubi liikmetele uusi nimesid andis, nagu näiteks «kuradi vilikäpp», «ätu», «koba», «möku» ja muud sel-
lurnast. Sõnad sõnadeks, aga toon ja asjaolu, et nime-
tused pidasid paika, tegi võimlemistunnid klubile vas-
tikuks. Seda ütles president avalikult ning leidis oma
liikmete hulgas vaikimisega väljendatud nõusoleku.

Kui on aga kord säärane, et mõnest küljest peksab ta
mõnest armutult, teisest küljest silub üleliagi. Kui
palju kordi võis kogu korrusetäis õpilasi näha oma sil-
maga järgmist pilti: ilmub koridori keskmist kasvu
kõhn vanem härra, seljas ülikond, millelt ei leia ühtki
kortsu. Seisab, vaatab heatahtlikult õpilasi, kes temast
mööduades ületavad nagu takistusriba — poisid kum-
mardades, tüdrukud tagasivajavas reveransis. Tema
aga seisab, noogutab vahetpidamata kergelt, mingi sis-
sejuurdunud muutumatu maneeriga. Keegi ei tea, miks
ta seal seisab. On juhtumeid, kus ta niiviisi seistes äkki

kellegi jalutajate voolust välja kutsub ning koos õnnetuga sinna kaob, kust ta ilmus. Säärased valjakutsed ei lõppenud kunagi hästi sellele, keda välja kutsuti. Vahel aga astub ta mõne jalutava poisi või tüdruku juurde, ligub koos temaga ning vestleb sõbralikult. Pärast ümbritsetakse too poiss või tüdruk uudishimulike poolt ja päritakse õhinal:

«Mis dire tahtis?»

«Mis ta ütles?»

Seda juhtus märgatavalt tihti klubiga. Direktor oli kuidagi eriti huvitatud, m.s need kolm heledapäist poissi omavahel arutavad. Muidugi ei räägitud ka temale midagi lähemalt, oeldi vaid niisama viisakuse pärast üht-teist ning kuulati tema sudamlikus toonis antud elujuhiseid. Vahel ta ütles mõne nalja ning siis naerdi üheskoos nii mõnusalt, nagu oleksid nad kõik võrdsed. See võis äratada omamoodi kadedust mitte üksnes nooremate klasside õpilastes.

Henn oli direktori arvates liiga kõhn ja kahvatu. Rohkem süüa soovitas ta noormehel. (Nii nimetas ta neid alates möödunud aastast, üheksandast õppeaastast.)

Klubi presidendi eriliseks soosijaks oli pastor Mehis. See oli parajalt tüse mees parajates aastates. Henn vaidles temaga igaviku küsimuses. Pastor Mehis kuulas väga rahulikult ja tähelepanelikult nooruslikke ateismipuhanguid ja püüdis kannatlikult äratada usku jumalariigi olemasolusse. Varem kutsus ta Henu klassi ette, silitas oma lumivalge pehme käega poisi lõuga. Möödunud aastast, kui oldi juba progümnaasiumi viiendas, jättis pastor selle punlikkust valmistava kombe. Sellepärast tõusis Henu lugupidamine pastori isiku vastu rohkem kui nii mõnegi ootamatu mõtte pärast, mida ta pastori suust oli kuulnud.

Säärane lõuasilitamine poleks sugugi enam meeldinud noormehel, kelle lähemas tulevikuplaanis kangastus Tartu Ülikool ja üldse suur kutsuv elu...

Nii jõuti edasi, niisuguste suhetega jätkati elu kümendal õppeaastal gümnaasiumi esimeses klassis. Suvejooksul oldi mehistunud veelgi rohkem ja tõsiduse süvenemiseks andis paljugi juurde ajajärk, milles elati.

Et olnud vist koolis ühtki õpilast, kes poleks kaasa toonud Poola vabariigi kangelaslikule ja traagilisele sõjale Hitleri vägede vastu. Vaidlusi aga tekitas õpilaste kõhklev positsioon, prantslaste muretus, Venemaa kokkulepe Hitleri valitsusega.

Õperuline aeg lõi lõkkele kired. Juba teise kooliõppeaasta alguses juhtus gümnaasiumi esimeses klassis õppemissugust, millest tasus juttu keerutada. Oli nii, et õpilane ei jätkunud enam sõnadest, ja nagu see juhtus korral iseloomulik, mindi üle füüsilisele tegevusele.

Helle tagajärjel kutsus direktor välja Valdur Pastaku õppemissugust sinna...

«Õnnon on reetur,» kaitses noormees oma jõupositsiooni niisuguse kindlusega, mida temalt pärast käsitööhariduse ilmset algatamist oodata ei olnud. «Ta ei taha lahutada oma maad. Selgelt ütles kõigi kuuldes. Ma läksin vaidlushoos talle lähedale. Ta tõukas mind ja siis ma löingi.»

«Vastu nägu?»

«Jah.»

Valdur Pastak tundis ennast vist siiski süüdlasena, sest hetkeline vaikus mõjus talle pahasti.

«Härra direktor, ma ei suutnud ennast taltsutada, kui kuulsin sääraseid sõnu...»

«Mina aga ei suuda aru saada, kuidas võib haritud inimene lüüa teist inimest vastu nägu!»

«Härra direktor...»

«Mulle ei meeldi see, mis te tegite. Ja pidage meeles, et kui midagi taolist veel ilmsiks tuleb, siis meeldib mulle see veelgi vähem. Te olete juba suur inimene, haritud inimene. Kuidas võib seda unustada?»

«Härra direktor...»

«Mingel!»

Seda ei öelnud direktor kätatades. Pigem kõlas ta toonis sügav nõrdimus, mis mõne teistsuguse iseloomu jaoks rõõpaist välja viinud. Valduri hingeelu aga polnud kohane nii peente varjundite tabamiseks. Ta lahkus kergendatult.

Järgmisel vahetunnil kutsus direktor Henu välja

ning viis endaga kaasa. Uurinud poisi lõuga, mis vasa-
kult poolt pisut punetas, küsis ta üsna rahulikult:

«Kaklesite?»

«Oli väike rüselus.»

«Millest see siis tuli, et suured haritud mehed nii
madalale laskuvad?»

Kahvatu noormees näppis oma tuulepluusi nööpi, ei
leidnud kohaseid sõnu otseseks alguseks ja takerdus.
Siis hakkas ta asjale lähenema pisut kaugemalt ja sõnad
pääsesid nagu paisu tagant.

«Minul on oma seisukoht sõja suhtes. Ütlesin selle
ilma keerutamata kõigi ees välja. Mina leian, et poola-
kate vastupanu on mõttetu verevalamine. Seepeale pis-
teti rõõki... Tähendab... Üldse, midagi uut ei öeldud,
vaid lihtsalt karjuti suuri sõnu isamaa kaitsmisest ja
võitlusest viimse veretilgani. Valdur Pastak läks isik-
likuks, nimetas mind argpüksiks. Seepeale vastasin, et
mul jätkub julgust avalikult tunnistada, et ma kardan
kõige rohkem surma. On ju loomulik, et igal inimesel
on elu kõige kallim. Keegi ei lahku elust ilma sundu-
seta ja vabasurm on meeltesegaduse tagajärg. Ma leian,
et kõige tähtsam on inimese elu ning tänapäeval ei ole
kellelgi õigust sundida inimesi surema.»

«Nii, nii.»

Imelik omadus oli nendel sõnakestel, õigemini küll
toonil, millega neid öeldi. Kas siis tõesti see pikk ja
hästi läbimõeldud põhjendus kavatsetakse umber
lükata? Direktor Naarits kõndis pehmel vaibal edasi-
tagasi. See väljendas tema juures sügavat mõttetööd.
Siis ta kõhatas, aga ei alustanud. Veel mitte. Põmises
ainult: «Nii, nii.» Kõik see kokku tegi raskeks jätkamise-
samas temperatuuris. Ilmselt jäi midagi olulist veel
ütlemata, mingi pealtnäha tähtsusetu, kuid siiski äär-
miselt vajalik mõte vormimata.

«Ma leian, et... Minu meelest on mul õigus öelda
seda, mida ma mõtlen ja tunnen. Milleks oleme õppi-
nud humanismi, kui me seda tegelikult ei tunnista.
Mina räägin kogu inimkonna seisukohalt, humanismi
seisukohalt.»

«Nii, nii. Aga kuidas te suhtute rahvusesse?»

Minul ei ole rahvaunnet,» kõlas välkkiire, harul-
delt raseeritud vääsus.

Direktor kergitas lausa heledaid tihedaid kulme ja
ohkas. Vist jäi pigem Vähemalt kulus kaunisti aega,
kui ta sõandhinääkima hakata.

«Aige arvake, kui na toimetan mingit juurdlust. Ei
miski alusugusts nä olete juba suur mees, lapsehoidjat
oma ei va alluralegi austan ma inimesi, kellel on
mõni põhimõnaski»

«Herra direktor see...»

«Mõni mõngust teia pole veel lõpetanud. Nii, nii. Jah!
«Tähe, üs Rita jaolu võiksite siiski arvesse võtta.
«Mõni, ma ele pauba üsna vana mees, seega olen ma
«Mõni mõndagi torkilmas näinud ja endale kõrva taha
«Mõni. See suht on paljud noored inimesed minu
«Mõni mõneid kergem võtnud. Ma kardan ühte. Kardan, et
«Mõni eluvaat sukkipuvad liiga järsult erinema üldsuse
«Mõni ja nivad teid teistest klassikaaslastest sootuks
«Mõni.» k

«Ma ei karda. Inimene on kõige tugevam siis,
kui ta on üks.»

Direktori kortsulistele puhtaks raseeritud põskedele
kohkiv vaevalt märgatav laiguline punetus. Näis, nagu
oleks ta juba käinud välja oma kõige tugevama kaardi
ning kahetses nüüd, et oli sellega rutanud.

«Tuttav paradoks. Olete lugenud Ibsenit.»

«Seda küll, aga...»

«No näete. Ilma teiste abita poleks te isegi oma elu-
tööd saanud välja töötada. Ja nii on iga asjaga.
«Mõni, et oled midagi välja mõelnud, midagi iseseisvalt
«Mõni Tegelikult — traditsioonid. Elu on tohutu tra-
«Mõni traditsioonide kollektsioon. Ainult geniaalsetel inimestel
«Mõni traditsioone purustada, õieti — uute tekkimi-
«Mõni alus panna. Ah, mis me naljatame! Ilma eelkäija-
«Mõni poleks olnud ka Ibsenit, kelle üksinduse mõttest
«Mõni lüüsite ainult välise koore. See on hea, et te palju
«Mõni Aga enne, kui võtate omaks mõne elujuhise, tun-
«Mõni selle põhjani. Üksindus on kohutav asi ja üksindu-
«Mõni saab mõõta inimese tugevust.»

«Jah, ma mõistan, aga...»

«Üksindusega ei maksa edvistada.»

Noormees, kes kuulas epist, mahaloõdud pilgug
tõstis nüüd korra silmad rääk, ühe. Mõte, mis ta nüüd
kuulis, kõlas uuena ja lõikas ühe. Seda momenti
kasutati vastaspoolelt ära ning rutati süvendamise
mõttes veel paar pisarat samast haapudelist:
«On inimesi, kes loovad endile n... e üksinduse õhk-
konna ainult selleks, et näidata, k... hiselt nad talu-
vad üksinduse raskust. Mis me nal... useks! See kõik on
edvistus! Võtke neilt inimestelt saugen... edvistada,
jätke nad tõelisse üksindusse ja va... mis sünnib
Täielik purunemine. Aga teie, noor... ees, millek-
otsite nii kahtlase väärtusega proov... ma tugevu-
sele? Nii. Mis tund teil tuleb?» a leiari
«Ajalugu,» kõlas surutult, kuivalt. ne. Se
«Andke proua Raulinile edasi, et n... uul kinnipida-
mise pärast palun vabandada.» kai
«Jah, härra direktor.» stak

Polnud aus pikendada tunnist ära... aega ni
võimsa vabandusega, kuid Henn Onton p... korrastama
oma enesetunnet. Tuul puistas peent vi... trepikoja
kumerale aknale ja rebis madalaid pilvi narmasteks.
Tänavat kattis pori ja paplitelt vägivaldselt maharebitud
lehestik. Troostitu pilt läbi räbala tujuprilli ei andnud
tuge selleks, et noormees oleks saanud ennast pidada
nooreks tubliks meheks, nagu ütles talle direktor Naarits.
Vastupidi. Henn tundis ennast viletsa poisikesena.
Kui direktor teda viipas, läks ta Küti ja Urbsoo vahelt
püstipäi uudishimulike pilkude risttule all sinna. Vae-
valt sai ta välja tulla oma viimase aja originaalsema
mõttega — rahvustunde salgamisega —, kui jutt juhiti
erakuks jäämise võimalusele. Noormees tegi endale sel-
geks, et ta ei kuulnud sisuliselt midagi uut. Traditsioo-
nid? Vana lugu. Üksindus? Direktor võis seda mõtet
sihilikult väänata.

Ja ikkagi oli ebamugav tunne, lüüasaanu räbal mee-
leolu.

Tuju ei paranenud ka järgnevatel tundidel. Siis oli
tal juba päris selge, et ainult klubi teeb veel temaga
tegemist. Poleks direktor Naarits rääkinud sellest nee-
tud edvistamisest, oleks Henn löönud lahku ka Küti ja

... mentsist ning nautinud täiusliku üksi-(üle-)oleku
... delikaatessi. Nüüd ei tahtnud ta edvistada, kuid
... klubi temaatika ei haaranud teda põrmugi.
... oli viltu, miski puudus.
... tunnis ühines kogu klass uue tüdruku vastu.
... plaksutasid kui meeletud ja palusid teda klaveril
... võimeid üles näidata. Henn oli ainuke, kes massi-
... ei allunud. Vähemalt ta ise arvas nii ja
... kohmaski äkki üle sumina:
«Jalka ometi see naakumine. Inimene ei taha. Kel-
... pole õigust teise tahet vägistada.»
... kuidas Rita Luts talle siis vastas:
«Tahma tegele parem oma surmaga!»
Ja Pustak torkas jälgilt:
«Ornemed suhted!»
... torgeteks. Uue tüdruku tänulik pilk oli kül-
... tasuks nende eest.
... minnes meenus soojade pilkude vahetamine
... mitmel korral. See ei tähendanud midagi, et Heino
... uuele tüdrukule enesekindlalt järgnes. Küllap
... püü, nii et võttis oimetuks. Igatahes tänavale ta
... jäi, sel ajal kui tüdruk tagasi vaatamata sammu
... sisemine naer korvpallikapteni üle ei kestnud
... On mõnikord nii, et tuju hakkab juba saama rõõ-
... kui äkki üksainus pisike tõuge paiskab selle
... endisesse ebanormaalsesse seisusse. Hennule jätkus
... hapukapsastest. Hapukapsad on väga head
... — aastas paar korda. Kuid igal nädalal hapukap-
... upp, ilma lihata liiati... Juba koridoris lõi ninna
... eeldiv lõhn.
«Jälle kapsad!»
Portfell plaksatas lauale.
«Mis teha,» kostis väike kidur naine suure laua
... kus oli nähtavasti alles hakatud pesu triikima.
«Mul pole ju aega, sa näed isegi.» Ja siis ehmunult:
«Ara tee akent lahti! Tahma lendab sisse, mul peenike
...»
Ontonid elasid linna serval jaama lähedal. Korteriks
... üks suur pliidiga tuba, kus olid lauad, toolid ja
... Riided rippusid seintesse taotud naelte otsas.

Hennu tumeroheline sametpõhjaga vormimüts oli siin liialdatud lihtsuses nagu teisest maailmast juhuslikult eksinud luksusasi.

Oli aeg, millal Hennule näis ta lähem ümbrus — tuba ja suur lampkasti ning pesuköögiga hoov — imetore-dana ja huvitavana. See oli siis, kui tal polnud veel kujutlust teistest võimalikest maailmadest.

Hiljem, kui ta jõudis juba haarata pesukorvi ühest sangast, sattus ta majadesse, kuhu ilma selle korvita sisseminekuks polnud neil emaga põhjust. Tekkis võrd-lus. Mööbel! Põrandate läige! Vaibad! Lõhnad! Kõik oli teisiti, uimastamapanevalt isemoodi. Neis majades olid tavaliselt kõige salapärasemateks kujudeks isad. Nad olid enamasti tüsedad, väga puhtad ja rahulikud. Mitte nii nagu tema oma, kellega oli kõik selge: sai kuskil tööd, sõitis sinna ja ehtas. Henn mäletas ainult ühte suve, kus isa oli aasta läbi kodus. Siis kui siin linnas riidevabrikule uut laoruumi ehitati. Aga habet ajas ta harva ja räuskas tihti kuskil meestega. Ema nuttis. Isa nimetas teda lolliks nutunaiseks ja vahel läks asi nii hirmsaks, et võttis poisil põlved nõrgaks. Ime, et ema üldse vastu pidas.

Henn hakkas üsna varsti taipama, et ta elab kodus mille olemasolu ta kõige meelsamini oleks maha vaiki-nud. Koduse elu varjamine muutus talle juba algkoolis niisuguseks harjumuseks, et ta isegi kirjandites, nagu «Kuidas veetsin suvevaheaja», «Minu pühapäev» jne., kõige labasemal kombel luuletas olematuid asju kokku.

Kuni supp lauale tõsteti, sorteeris näljane poiss oma portfelli, pani valmis järgmiseks päevaks vajaminevad raamatud.

Järsku läbis ta kõhna keha võpatus, nagu kattus heleda punaga, silmad hakkasid ahnelt liikuma üle sedeli, mis oli kokkumurtult tema õpikute vahele pis-tetud.

«Pean Teiega tingimata nelja silma all kõnelema. Kui saate, tulge täna kella viie ja kuue vahel kino «Saturn» juurde.»

Kohtamine! Nüüd, veel täna! Nii lihtsalt kiiruga esi-mesele kättejuhtunud paberitükile sirgeldatud read. Noh, kallid sõbrad, korvikütid, siin on teile üksindus!

Uus tüdruk taipab kõike otsekui lennult. Ta teab, kel-lega on mõtet suhteid luua... Lollus, lollus! Mis need need ikka on! Tal on vaja rääkida, midagi öelda, aga nende lõhvardite silme all ei saa ta ju tulla meelkoridoris juurde. Pole kombeks poisil-tüdrukul kätt kändida, pealegi, kus juba vastav märkus lendu läks!

«Kas sa saad tulla?» kostis suure laua tagant.

«Miks?» ehmus noormees oma väikese laua taga.

«Ma ütlesin, et pesu tuleb täna proua Lätile ära viia.

Kas saad aidata?»

«Millal?»

«Tegus kohe. Sööme veel ja... kui viieks valmis saan, on hea...»

«Vae ajal? Ei saa. Mul on siis...» Hennul võttis vale-tamine aega.

«Ma ei öelnud midagi. Ohkas aga nii demonstratiiv-ult, et poeg tundis valusat torget südame all. Väga tihti on taluda vaikust, milles tiniseb solvangust ja mõtundest pingule kistud närv. Pinge alandamiseks tuli midagi öelda.

«Miks seal nii rutata,» pomises poiss häält madalda-des. «Mul on vaja ära käia, tulen pärast seitset tagasi ja viin üksi ära.»

Holvatud ema ei vastanud. Poiss teadis, et vaikimine ei tähendanud ema juures nõusolekut. Seepärast lisas talle lühikese kirjelduse, kuidas ta üksinda pesukorvi koju Lätile koju toimetab. Ehkki ka siis ei järgnenud vastust, oli ometi pisut kergem, pinge näis olevat pisut alanenud.

Nüüd võis rahulikumalt laua juures istuda ja veel kord tähelepanelikult uurida iga sõna: «Pean Teiega tingimata nelja silma all kõnelema...»

Valjus oli taas alanud vihmasadu, mooda aknaruutu-tu. «Id Mississipi, Niilus, Ob, ja Pärnu jõgi — kõik need suunas ja ühesuurused... Noormees ei pööranud ühele oma mõtet, ta mõtles muule. Öie Heinaru on haruldane tüdruk. Missugused silmad! Poisid püüavad andata, mis oskavad. Isegi need ülikud, kelle turjale on pandud abituuriumi raskus. Ah, las nad vaatavad, las nad näitavad, et tunnevad «gümna esimese» uue

tüdruku vastu huvi. See ei loe, sest tema... «Pean Teiega tingimata kõnelema...» Teiega. Kui peenelt oskas ikka mõista anda, kes kirjutab. Teiega! Klassis polnud ühtki, kellel oleks sobinud teietada. Tema aga oli uus ja kirjalik pöördumine viis nagu iseendast teie peale.

Millal ta küll jõudis oma sedelikese raamatute vahele pista? Korrapidajateks olid Neemre ja Pruss.

Ah, nad on ikka kavalad, need tüdrukud. Kõik tuleb neil kergelt, nagu mängides.

Siiski, siiski, millega võis ta küll kõita Õie Heinaru tähelepanu? See poolehoid laulmistunnis oli liiga vähene, et viia niisuguse riskini. Kui keegi oleks ta tabanud, mis siis? Kohe oleks valla pääsenud kõige vastikum irvitustevool — «Neil on suhted!», «Heinaru ja Onton käivad!» Mis oleks veel jäledam kui seda sorti märkused, saadetuna kahemõttelistest naeratus-test, sel ajal kui tunne, mille tekitas saatuslik sedel, täitis kogu keha palava hõõgumisega.

Oli aeg, millal Hennule meeldis Rita Luts. Kuid juba möödunud aastal muutus see tüdruk talle vastumeel-seks, vaatamata ilusale tõmmule näolapile. Tal oli suu liiga punane ja pehme ning naeratades kõverdus tema ülemine huul pisut ülespoole, mis mõjus ebaloomu-likult. Viimasel ajal oli ta veel juurde õppinud eemale-tõukava harjumuse oma huuli alalõpmata paksult sül-jega niisutada.

Edna Piiber meeldis talle ka. See oli omamoodi ilus ja uhke tüdruk, aga tema tujukus peletas eemale. Vanema klassi tüdrukud ei tundnud alamate klasside poiste vastu huvi, pidudel esines isegi korvi-juhtumeid. Kuid progümnaasiumis oli küllalt neid, kes oma edvis-tuste ja pilkudega andsid kooliskäimisele selle võlu, mis tal peab olema.

Muidugi tuli kõike seda varjata ja esineda mehena, keda niisugused asjad ei liiguta. Eriti tuli varjata väri-naid, mis kippusid hinge seoses uue tüdruku ilmumi-sega klassi. Nii selgesti torkas silma see, kuidas Heino Saalep muutis tähtsaks, Valdur Pastak lärmakamaks ja tooremaks, Valter Oja libedamaks. Rein Kütt vaatas lausa varjamata imetlusega seda imepärast olendit.

Kuid see oli Hennule ebameeldiv, ja ta otsustas — ei ootanud valist muutust, ei mingit valist huvi uue tüdruku vastu.

Kas mitte siin ei peitunudki kogu saladus? Uus tüd-ruk võis selle aja jooksul märgata, et klassis leidub mõni, kes ei tee midagi, et tema tähelepanu endale panna. Ants Urbsoo, noh, tema on niisugune, nagu ta on... täppisteadlane, tema juures on nagu loomu-lik, et ta tüdrukuid ei vaata. Õie mõistab seda oma lapse vaistuga...

Ah! Kas siis kutse kohtamisele peab ilmtingimata tähelepanu midagi niisugust! Tüdrukul oli vaja talle midagi öelda, ei julgenud koridoris klubi hulgast teda välja kutsuda ja kõik.

Henn võttis raamatute kuhja alla peidetud paksu mustakaanelise kaustiku ja silmitses viimaseid täiskir-jutatud lehekülgi.

Fatalism on ajaloos paratamatu, et seletada mõistma-tuid nähtusi. (Tolstoi «S. ja R.»)

Ta polnud mitte sellepärast kartmatu, et ta oli tulega harjunud (hädahouga ei saa harjuda), vaid sellepärast, et oli õppinud oma hinge valitsema hädahoju eel. (Tols-toi «S. ja R.», Nikolai Rostovi kohta.)

Mu käsi võpatas, aga mulle anti Georgi rist. (Rostovi kohta.)

Kui Sokrates oli nii lihtsameelne seitsmekümneaasta-sena, siis võib kujutella, kui lihtsameelne oli Johanna seitsmeteistkümnesea. (B. Shaw «Püha Johanna».)

Kohtumõistmine Johanna üle oli võrdlemisi õiglane. (B. Shaw «Püha Johanna».)

Need olid viimase lehekülje sissekanded, mis kärsi-tut noorukit ei köitnud mitte üks raas. Need polnud need, mida ta vajab. Ei aidanud teda ka eelmistel lehe-külgedel Rolland, Ibsen, Maeterlinck, Tuglas, Remar-que... Paljud möödunud aasta kuupäevadega sissekan-ded näisid nagu küsivat: «Milleks oleme siia kaante vahele kantud? Meil pole ju omaette võetuna mingi-mugust väärtust!»

Henn krimpsutas nina. See oli täiskasvanud inimese pinlikkusetunne nooruses tehtud rumaluste pärast. Ja

üldse, oli kuidagi imelik tabada ennast tütarlapsena kohtumist niiviisi ette valmistamas, nagu tal oli harjumuseks ette valmistuda vaidlusteks koolis.

Mustade kaantega kaustik peideti jälle raamatute kuhja alla.

Kui saaks, kui oleks jõudu minemata jätta. Oo! Siis võiks homme ühe üleoleva pilguga mõista anda, et Henn Onton pole säärane, kes tunneb huvi kohtamiste vastu.

Sellisel arutades jõudis ta äkki kohutava punktini — kui polnudki sedeli taga Õie Heinaru? Miks ei võinud seda teha Valdur Pastak, kellele ta lõuahooi tasus kõige toorema loogiga peaaegu solaari? See vedela sammumisega vennas, kes armastas otsida ainet oma ilukuvaks naeruks, võis taitsa vabalt niiviisi katta maksta.

Kuumad ja külmad judinad jooksid üle nooruki kõhna selja ainuüksi kujutluspildist, kuidas ta seisab «Saturni» ees ning kuidas samal ajal jälgib teda kusagil nurga taga ülestõstetud mantlikraega Pastak ja irvitab. Sellest jätkuks, et koolis kõmu tekitada. Küllap hakkaks külge ka mõni vastik hüüdnimi.

Vaat, mis oleks võinud juhtuda, kui ta pikemalt kaalumata oleks kohtamispäigale tormanud.

Plidirõngad kolisesid, keevale teekannule lisati solinat vett juurde.

Henn avastas segases loos veel ühe külje. Pastak ei võinud siiski seda sedelit kirjutada, sest ta pole nii osav. Ta oleks kirjutanud alla Õie Heinaru nime või vähemalt «Õ.H.». Ja siis veel — käekiri! Viltune, teravalt nurgeline, niisugust ei teadnud Henn küll ühelgi senisel klassikaaslasel olevat.

«Tule sööma, Henn.»

Lahja, vastumeelsust tekitav kapsasupp läheb üsna hästi, kui mõtted ei lase maitsmiselundeil kaasa tunda. Aga parem oleks, kui sinna juurde ei raagitaks. Henn teadis, et liha on kallis ja võib veelgi kallimaks minna. Sama lugu riidega. Hennu süvine teenistus kulus pea terveni uuele ülikonnale. See oli tumehall linnusilma mustriga tavalise lõikega ülikond, mille kandmist pidulikel puhkudel hakati viimastel aastatel nõudma. Direktor Naarits vangutas alati laivalt pead, kui mär-

... või piduõhtutel tumedas poistemassis heles
... või mõnda muud karva elegantset keigart
... monest odavamast sordist ei luba?»

Huuh!

«Tulevad või?»

Muh!

«Tule, kas mõnda odavamat riiet kooliühikonna

... pomes Henn. Ta teadis väga hästi, et
... pilk ei tabanud tavaliselt neid, kes eri-
... koduse kehvuse tõttu.

... lusikas punetavas kaes värises. Poja kaed
... aga neidki kattis õrn kestendus ja nad
... mungatavalt. Aga lusikas Hennu kaes luku-
... vilkalt. Peatus ainult korra, kui ema hak-
... rahust rääkima.

«Tule, ei tule,» tõmbas Henn kulmu kortsu.

... apooletud. On valja kuulutatud täielik neut-

... lae lehti.»

... need lehed...»

... polnud võimalik süveneda ema muredesse.

... taku temp või uue tüdruku tõeline soov salaja

... üda? Või oli see koguni keegi, kes...? Aga kes

... veel haududa salavimma tema vastu?

... maks koetud pea võib väga kiiresti mõtteid see-

... on omastkohast hea, aga ka halb. Hea selles

... et ni nahakse asju mitmest küljest ja enneta-

... hahud juba eos, halb selles mõttes, et raske on

... mingile alusele kindlalt peatuma jääda. See-

... uskavad palju aega ootamatud kõrvalekaldu-

... ünge küsimuse juurde, — miks on elu tihti nii

...?

«Tule sa veel vastu õhtut lähed?»

... tagasihoidlik küsimus tundus sihiliku teravu-

... poeg sai vaid viimasel sekundil ennast tagasi

...!

«Tul on vaja minna... koolimajja... Aga võib-olla

...!»

«Tule sa siis tohul minemata... kui pead...»

«Ah, mis tohid! Sinul on ikka seda orjaverd veel sees.

Kõik võib ja midagi ei pea. Inimene olgu vaba,» õpetas poeg emale elutarkust.

Mis teha?

Siiski, kõige õigem oleks jätta minemata. Tõepoolest kui ka kirjutas uus tüdruk, milleks oli tal siis vaja seda päratseda? Kindlasti oleks saanud kuidagi teisiti teha. Nüüd aga... Ei! Ühelgi juhul mitte minna. Lõpuks sellel mõttel! Õppida on vaja. B. Shaw' «Puha Johanna» on pooleli. Nii ta otsustas ja talitas ka vastavalt sellele. See oli kell pool neli.

Täpselt kell viis seisis Henn Onton Pikal tanaval «Saturni» juures ja uuris kinoreklaami. Sadu oli lakanud, ehkki vinge tuul ei saanud jagu pilvedest.

«Saturni» juurde tõi poisi õnnelik mõte: polnud inimest, kes oleks võinud talle keelata või pahaks panna seismist kino juures. Kas siis Nelson Eddy ja Ma Donald osutusid nii tühisteks, et ei võinud tema tahet panu kõita? Vitriinis oli neist viis fotot, mis tulid põljalikult vaatluse alla võtta. Kui juhtub mööduma mõnelt tuttav, kust tema teab, kui kaua ta reklaami on uurinud. Lähemaid nurgataguseid saab siit vaikeste edasitagasi kõndimistega hõlpsasti silmas pidada.

Aeg venis.

Iga minut suurendas hädaohtu kohata seda, kes kandis halli mantlit ülestõstetud kraega ja kelle sinkjate mustad juuksed olid kokku määritud mingi lakiva lõhnava sodiga — toda Pastakut.

Samal ajal tuksles kusagil hingesügavuses kummutaimus — täna õhtul juhtub midagi ilusat, midagi muusugust, mida ta juba ammu on oodanud, milleks ta ammugi valmis on olnud. Võimalik, et ristuvad inimeste saatused, ilma et seda kumbki otsekohe pruugiks vahetult tajuda.

Henn lubas olla kodus hiljemalt kell seitse. Hiljemalt ei võinud jääda, sest ema oleks siis ise pesu ära viinud. Ühest küljest oleks see heagi olnud, sest proua Lätt, too tütse magusanäoline emand, kippus Hennule kommu pakkuma, justkui lapsele. Kõige vastikum oli veel see, et ta neil puhkudel oma pehme käega tema põsele patistas. Jäle. Kuid minemata ei saanud jätta. See oleks olnud ema suhtes ülekohtune. Rassis ja ruhmas tema

oma tuleviku palju. Henn polnud enam laps, et seda lubastamisest võtta. Temavanused poisid käisid juba ammugi pidevalt toöl, Hennul aga polnud astatat gümnaasiumis õppida. Seejuures polnud suvevaheaegadel vaike ja juhuslik.

Temavale tihedama liikumise. Mõõdus paare, kümme töömehi... Nii mõnigi pooltuttav õppur läks kella «Saturni». Mõni heatujuline paar suundus üle kivi kohvikusse, mille klaasustele oli kirjutatud kelle tihedega Cafe. Huvitav, kas Rita Lutsu kellele kuulus too tilluke, aga tihedasti külastatav kohvik, et siia väikelinna eksivad mõned välis-

Voi lööb välja mania grandiosa — kellele kui armetu tahes, peaasi, et Cafe klaasustele oleks niisamasuguste kõverate tähtedega nagu mõnel suurel kohvikul, kuhu ei julgekski sisse minna lampide ja peeglite sära pärast.

Kell pool seitse lõpetas Henn oma «vahikorra».

See oli hirmus. See, et midagi ei juhtunud, oli kõige suurem mis võis juhtuda. Paisutatud erutus, mis täitis ta hinge, taandus, justkui poleks seda kunagi olnud. Selle asemele imbus kahtluste võbisev rodu. Ja ta ei kelleltki küsida, kellegagi nõu pidada — miks ei juhtuks nii läks.

See oli muidugi võimalus minna otsekohe Rein Küti kotti koju. Arusaaja, tõsine ja neis asjus kindel usaldus. Aga mida võis temagi öelda? Kui tüdruk kut- ja ei tulnud, siis tähendab, et ta ei saanud tulla — ta oleks öelnud usaldusmees oma presidendile, kellele ükskord sel sombusel õhtul polnud põrmugi kadestamisväärt, kes võis mingile selgusele jõuda alles järgmisel hommikul pärast tähelepanelikku vaatlust. Seni piinav teadmatus.

NAERUD JA NUTUD

Rita ootas külalisi. Eriliseks rahutuseks polnud põhjust, kuna pidid tulema ainult Leida Kroon ja Edna Piiber. Viimane oli lõbusa õhtu idee leiutaja ja tema oleks tänaseks piisanudki. Aga Rita süü tõttu sai Leida teada ning vaatamata oma sünnipärasele laiskusele talis kangesti osa võtta. Keelata ei riskitud, kuna Leida puhul ei võinud kindel olla, et ta kättemaksu asja välja ei lobise ja seda kumbki sepitseja teat põhjusel ei tahtnud. Vähemalt veel ei tahtnud, sest avalikukstulek praegu oleks võtnud võimaluse edaspidi midagi veelgi suurejoonelisemat ja lõbusamat korraldada.

Ühest küljest oli Rita enesekindel, tal oli oma tuba ta võis pakkuda parimat kohvi, kostitada maiustustega. Kõik see pidi jätma Ednale kui maatüdrukule mõju mulje.

Teisest küljest näris teda mannetuseputukas: see üsna hiljuti, just enne kooli algust, kui Kroonide majas peeti soolaleivapidu. Mismoodi seal kõik oli toad, mööbel! All saalis olid vanad, õigemini taaskoristatud, noorte käsutusse anti ülemised toad ja Leida võttis külalisi vastu, nagu oleks ta kusagilt filmist eeskuju saanud. Lubatud oli isegi vein, muidugi mõõdukalt, hulgal, aga positiivne mõju ka omalt poolt kaasa ja nii küll.

Millised toad! Milline mööbel!

Nutumaigu võttis suhu, kui Rita oma vana kolinis. Kui palju kordi oli ta enne ja pärast seda emal rääkinud, et ta ei kannata oma toas seda vastikut tumerohelise plüüškatttega sohvat ja nikerdustega kummutit. Sellest ei tulnud muud kui vihaseid sõnu ja solvumispisaraid. Vana kolinis seisis kindlalt päevast päeva, aastast aastas, ja polnud mingit märki tema kadumise

peale. Ainult tulekahju oleks vast sundinud seda oma muretsema uut mööblit!

Edna oli põhjatu rikas, räägiti, et maakonna kõige rikkam mees. Tal oli restoran, üks jahuveski linnas ja ühe maal, veoautod... Tema võis öelda: vana elamu vana muutele. Ja ehitas siis ka siisuguse maja, milles räägiti terves linnas, tellis puha uue mööbli, Leidale leiti teha kogu toa sisustus täpselt siisugune, nagu tema soovis.

Edna nende vastuvõtult öösel koju jõudis, rääkis oma kordava vaimustusega Leida kirjutuslauast, tellimist tugidiivanist ja siisamasugustest tugitoolidest.

Kogu ta vaimustus voolas aga kuhugi põhjatusse. Edna, kes oli jõudnud ennast juba magama ajada, hakkas tütreaga järsku pahandama hilise kojujõudmisel.

Edna Rita nuttis ja kui nutt üle läks, unistas veidi oma tulevases. See härra, keda ta selleks tol õhtul juba oli ka Kroonide pool olnud, Alguses vaatas ta teda soojalt, soojalt. See oli esikus. Aitas just selle õhtu seljast, ehkki nad tulid koos Vilmaga. Kõps, keda Edna kadedusest lõhkeda! Äratuleku momendil kais ta Leida ees väga vali jutt, mängis raadio, jorutati talle sonaga — tohuvabohu. Aga see noobel härra ei jätnud seda nagu tellimise peale. Rita pidi talle küll mõned põhjustel vastu kätt lööma, aga siiski... Kui abi-õde pole vaja enam kuulata ema tüütuid torisevaid nõuanduste pärast. Siis seab Rita enda sisse nagu talle talle «Kameeliadaamis». Tulgu talle siis külalised! Tal on siis keldrist kuni võorastetoani kõik, keldrist kõik moodne ja palju imposantsem kui tema üheperekonnelamus praegu.

Edna vaartus oligi lõppude lõpuks Leida tubadel, kelle ükski rõivas ei istunud, kui ka kõige uhkemad riided ja kõige kallimad riietuseesemed ei suutnud anda talle ilu ja sarmi.

Edna oskas igas piinakambris paraja mulgu üles toota. Selleks ajaks, kui saabus Edna, oli ta tuju kena. Ta tuju paranes tihti nii, et ta kaua mõtiskles väikese tüdruku ees.

Edna mängis külalise osa talutavalt. Kiitis Rita elamist-olemist, vaidles temaga ja kõneles oma elamisest-olemisest nii, nagu oleks ka temal maal jõukas ja peen kodu. Rita teadis, et see on puhas bluff, sest no luksust võis olla maal, aga ta noogutas hoogsa kaasa Edna jutule. Et Edna isa ei ehita välja maa sardkorda, oli häda, millest Rita sai väga hästi aru, kuna elamine teisel korral oli ikkagi hoopis midagi muud.

«Millal sa jälle maale sõidad?» küsis Rita, et pikendada juttu maaelust.

«Ei tea isegi. Tuleval laupäeval on tutvumisõhtu, aga ei saa. Ületuleval laupäeval peaks üritama,» visati hoolitult vastu ja jätkati nina krimpsutades: «Ei tahaks sõita. Isa on murelik ja ema närib iga väiksema asja pärast...»

«Ah, see on juba mamside juures moodapääsenud. Midagi ei või teha, midagi pole meelega järgi! Minu mamsil on nüüd järjest muresid. Sõda. Inimesed lähevad nagu pööraseks. Aga ütle nüüd sina, sa oled tark, mis peaks see meile korda minema, mis kusagil Poolas tehakse?»

«Mis tark ma olen. Kah leiutis! Aga mine sa tea igal juhul minu süda on küll rahunud.»

«Sina oled ka naljakas! Oskad alati teisi rahutada teha.»

«Mängi klaverit!»

Rita keeldus, püüdis seejuures matkida Oie Heinari häält ning puhkes kaasakiskuvalt naerma. Ütles siis, et läheb alla vana Preimani juurde. (Preiman oli Rita enda parem käsi ja küllap temast sõltuski suurel määral see, et kohvikut rohkesti külastati, sest koogid olid tal suurepärased.)

«Too, jah, häid kooke. Panen neid tükki kümne kinni.»

«Vahval!» naeris Rita ja kadus kui tuul.

Tagasi tuli ta koos Leidaga.

Lauakate sai lihtne, aga see nõudis siiski hoolt. Seejuures pidi ka ilma kerge vestlus, mis muutus täiesti ladusaks siis, kui ruubati auravat aromaatsset kohvi. Tüdrukud pidid siiralt imetlema Rita üksikasjalist

...alle ja jälle ilmsiks tuli, kui kõneldi fil-

...stahes küll ei märganud, millest Rose-Marie talle keeras,» ärkas Leida, kui meenutati moodsa filmi paremaid episoode.

«Haa see nali oligi, et ta käristas Nelson Eddy sargi!» hüüdis Rita.

«Miks?»

«Mida Leidat küll! Kas ta siis ei näinud haruldast filmi mängu läbi telgiriide, pärast seda, kui nad läbi oma hullaunlaste eest olid põgenenud.»

«Haha!» ärkas Leida nagu unest. «Kas see oli

Mundugi oli see Nelson Eddy sark,» ruttas Rita lühord hääldama nime oma platooniliste unistuste alla.

«Mida ei hoolinud sugugi Nelson Eddyst, polnud nad üldse vaimustatud.»

«Mida hindas tema laulu, aga muidu ta lihtsalt ei tal-
d, miks kõik temast nii pööraseks on läinud, samal
kui Hans Albersi Peer Gynt...»

«Mida ei lasknud tal lõpetada, ehkki ta Hans Albersit
mida teha ei tahtnud. Vastupidi! Hans Albers
mida talle kõigis karakterites. Aga tüdrukud pidid
mida saama, et eksivad, kui nad Nelson Eddy pe-
mida õigust vaimustatud pole, sest Nelson Eddy...»

«Mida tegi ootamatu pöörde:

«Hans Albers oli lihtsalt jäle! Kuidas ta kargas ringi
mida pükstes, ise vana mees.»

«Mida hoidku! See oli ainult alguses. Hiljem, kui ta
mida vasekuningas...» löidis Edna kõrged põsenukid
mida rohkem punetama.

«Mida pinnis Leidalt välja tema lemmiknäitleja. Kui ta
mida Zarah Leanderi nime, krimpsutas ta otsekohe
mida tühjast ninakest. Mitte sellepärast, et Zarah Lean-
mida poleks talle meeldinud, vaid sellepärast, et pidas
mida Leidat ebaausaks: nemad tulid avameelselt oma
mida loomikutega esile, samal ajal varjas Leida enda
mida. Kuna aga nina on nähtav ja seega ka krimpsutus,
mida pidi ta paratamatult leiutama Zarah Leanderile
mida puudused.»

Talle hakati kohe kahest rauast korraga tuld andma ja kes teab, kuidas lõbus õhtu oleks edasi läinud, kui kella kümedad löögid teises toas poleks neid kord kutsunud.

«Tüdrukud, on aeg!» hüüdis Edna.

«Jah! Toas on natuke hämar, aga tuld ei tohi võtta,» vabandas Rita kui perenaine.

«Kus sa sellega!» ehmus Edna.

Leida kahtles, kas tuleb midagi välja. Teised olid edus veendunud.

Ning just nagu Rita sõnade kinnituseks hüüdis ka enne akna juurde asunud Edna:

«Noh, mu armsad, etendus algas!»

Nad surusid endid mütsakusse aknalauale ja vaatasid vastasmaja, mille sissekäigu kohal põlesid lamplad. Kino «Saturn». Selle ees peatus väheldast kogu noormees, väga kõvasti kantud palitus, roheline vormi müts peas.

«Hiilib nagu rebane!» märkis Rita.

«Kui täpne!» lõkendas Edna. «Oodake, kuhu ta nüüd läheb?»

«Ei julgegi kauem oodata,» arvas Leida.

«Vaat kus rüütel!» tegi Rita etteheite.

Kõik kallutasid endid põnevuses akna ühele poole nihkusid klaasile lähemale, ja siis pääses valla naer.

Rüütel astus ainult kümnekond sammu, vaatas va kule ja paremale, nagu takseerides põiktänavat liikluses mis sel momendil oli tavapärasest veelgi hõredam. Aga siis natuke kindlamalt «Saturni» ette ja süvenes rõõmsalt laami vitriini.

«Issanda arm,» lõõtsutas Edna. «Tuli ikka kohale.»

«Küll on loll,» hindas Leida vaatlusobjekti.

«Ohoo! Loll? Mis te õige tahate. On ikka mees, kellel pole rahvustunnet ega midagi,» ironiseeris Edna.

Naerdi jälle südamest.

«Tähelepanu! Lahkub!» ehmus Rita.

«Oota! Nüüd ta läheb Kiriku tänava nurgale,» ennustas Edna.

Tüdrukud kallutasid endid kähku akna teisele poolele. Kuna Kiriku tänava nurk ei paistnud siia ära, jäädigi põnevuses ootama.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Minut paistab kümme korda pikemana.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Või pole ta seda veel üldse leidnud? Ja

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«Lähe ta kuhugi,» muutus nüüd ka Leida kindlaks.

«...naeruturniir, milles igauks püüdis teisi üle
võidelda teravmeelsusega.

Edna: «Ta on ootamisest veelgi kõhnemaks jäänud.

Edna: «Ta külmetab oma nina siniseks.

Edna: «Armastus, mis teha.

«Ta jälle ohkimine, kiiksumine, kõige sügavamast
südamest.

«Ma ei saa nii palju, et põsed ja kõhud valutasid,
et lõpuks, kui rüütel päriselt minekut tegi, ei olnudki
selle peetunud sellepärast, et uus tüdruk jäi eputamise
selle karistamata. Seda võis juba ette arvata, et ta ei
ole et julge tulla. Peaasi — rahvustunde eitajale sai
mõistlikult anda, et ta pole sugugi nii tähtis, kui

«Ohku mindi pärast seda, kui oli veel kord meenuta-
tud üksikasju, mis põhjustasid nüüd juba veidi pehme-
mat naeru.

«Aga tüdrukud, sellest mitte kellelegi ühtki piiksu,»
lõpetas Edna.

«Tõesti juba. Oleme temaga nii sõbralikud, kui
võime.»

«Jah, jah, et ta haisu ninna ei saaks. Küll ma mõtlen
veel midagi välja.»

Edna lubas mõelda. Aga järgnevad päevad paiskasid
hinnatu mõttejõu uutele radadele.

«Sel ajal kui tüdrukud vana paksude kivisein-
teta maja teise korruse aknal meeletut naerupidu
hoidis, sel ajal... Võib öelda, et sel ajal arenesid suu-
ründmused, millel pealtnäha ei saanud olla
mõnust sidet Edna lähemate kavatsustega. Ja
mõeldi oli ühel suurel sündmusel otsene side Edna
põlvkonna korraldada Henn Ontonile veel mõni osav

«Nõuandest sündmusest loeti järgmisel päeval ajalehtedes.
«...Vabariigi Valitsuse delegatsioon leppis Moskvas
kokku Nõukogude Vene Valitsusega.

«Loeti baasidest ja arutati baaside küsimust. Tähele-
panu keskpunkti kerkis unustatud sadamalinnake Lää-
nemere kaldal — Paldiski.

«Õhkkond koolis läks ärevaks. Õpetajad manitsesid
ettevaatusele. Pastor Mehis hoiatas noormehi tulipäi-

suses tehtud rumaluste eest. Direktor pidas mingi kott
ruka kõne, mida tõlgitseti nii ja naa.

Henn leidis mõne aja pärast oma isikliku positsiooni.
Ta manas näole pilkava ilme ja kiitis valitsuse taht-
sammu. Sellepärast rünnati teda teravalt, sest ründajad
nõudsid temalt teistsugust seletust keerulistele sünd-
mustele, nõudsid, et ta koos nendega sõimaks valitsust
kes leppis kokku venelastega. Tema aga ütles, et ta
saa ega julgegi sündmusi teisiti seletada, kui seda
teevad ajalehed, pastor ja direktor. Tema ja ei julge
Variser!

Käsi põues, seisis ta uhkelt oma isiklikul positsioonil
ning jagas lahkelt kiitust valitsusele, kelle suhtes
ta seni kunagi eriti soojade sõnadega maha polnud
saanud.

Edna lausa põles kättemaksust. Heledate Peade Klubi
muutus talle nüüd kõige vastikumaks poiste kambak-
terves koolis. Midagi pidi ette võtma selle laiutava si-
makirjateenri Henn Ontoniga, kes juhtis «lõmitajate
rinnet».

Nii ta ütleski Hennule otse suu sisse — «lõmitajate
rinde juht». Aga see ei mõjunud nii, nagu ta tahtis, sest
Henn oli sellega nõus.

Ühel hommikul levis aga klassis kuuldu, et Henn
isa on läinud Paldiskisse baase ehitama.

«Kas see vastab tõele?» küsis Valdur Pastak.

«Mis siis?»

«Mul on vaja seda sinu enda suust kuulda. Sa
hakka keerutama.»

«Ja kui läks, mis siis?»

Edna ei kannatanud välja ja asus ründajale appi.

«Kardad öelda?»

«Ma kardan alistuda sundusele, muud midagi. Aga
kui tahad teada, siis palun väga: isa sõidab Paldiskisse
ja saab seal tööd, kurat võtku. Lõppude lõpuks, mis sa
minusse puutub. Mina teenin oma kooliraha igal suvel
ise välja.»

Edna välgutas silmi:

«Sinusse puutub see niipalju, et sa oled siin!»

Henn laks hoogsalt Edna juurde. Ehmatuse tüdrukut
leeris. Nüüd pidi järgnema ennenägematu toorus Teg-

... juhtunud õieti midagi. Henn jäi tüdruku ette
... ennast rahulikuks sundides väga vaik-

... ongi kõik, mida suudad?»

... naeris. Aga see polnud lõbus naer. Ta tundis, et
... pidanud paika, et seda peeti üldiselt ebasünd-
... Ta istus lõpuks huuli narides pinki.
... laotuse valu oli nii kibe, et vihanutt kippus
... alla.

TUTVUMISÖHTU

Füüsika-keemia kabinetis käärus kulissidetagune õhtutäis palavikku ja paanilist segadust. Õie Heinaru naeris nagu teisedki, kes veel polnud esinenud. Aga väliselt näis nii, et ta meenutab midagi väga meeldivat ja lõbusat. Talle võis nalja teha pikk laud, mis nuud olid üle kuhjatud igasugu esemetest, nagu lindid, mutsikesed, mitut liiki puhkpillid, palitud, vestid, paberist vanaaastajavaatavad ungari saapad.

Veelgi koomilisem oli kaksikute paar — Ada ja Ida Püssid. Need kõhnad neiuhakatised lausa ahastasid.

«Issand, issand!» ohkas üks.

«Ma olen täitsa läbi,» jätkas teine.

Kumb issandat hüüdis, kumb täitsa läbi oli, seda ei suutnud keegi kindlaks teha, sest nad liikusid teineteisest vahel nagu süstikud ja läksid lootusetult segi.

Konferansjee — gümnaasiumi teise klassi kuldaar — Uno Suits — kummardus vaikselt istuva Õie poole ja ennustas:

«Nad närveerivad küll, aga laulavad ise nagu ööbikud.»

Õie noogutas nõusolevalt, ehkki võrdlus ööbikutega oli ta meelest niisama mage nagu «nuttev ja naerav viiul» mõnes raamatus. Pisut nagu piinlik ja ebamugav oli võõra poisi väga norgalt põhjendatud lähedus.

«Ja mõelge, nad hakkasid alles möödunud aastal tunde võtma. Meie lauluvana teene. Raakis vanematel lastel augu pahe. Need ei tahtnud, et lisakulu ja nõnda edasi. Tüdrukud on aga andekad. Kahtlemata väga andekad.»

Õie noogutas mitu korda, lõpuks tõusis toolilt.

«Ei või istuda,» ütles ta nagu halb mõtteid eemale peletades.

«Närv?» uudishimutses ümaranäoline tervishügieenimeister jumega noormees.

«Ei, ma olen juba harjunud.»

Õie uksest kostis viiulilt ja klaverilt tempokas löök, mis läks üle kõlavatele akordidele.

«Issand!»

«Ei, lõpetab. Ma olen täitsa läbi.»

Õie puhus tõmme bass-keelele.

Õie mattis Ida (või Ada) sõnad, mida võis aga üldse kuulda liikumise ja näoilme järgi. Need olid: «Issand, issand!»

Õie lauluvana tuli ees, tema taga Rajamets, õnnelik lõpetuseks. Talle patsutati õlale, suruti kätt. Poiss hingeldas, «ah, ah!»

«Vajus ära. Poole pealt tundsin, kui re-keel vajus talle tooni võrra.»

Õie lahtise ukse voogasid lava taha kiiduavalduste kordlavad vood.

Õie midagi ette võtma selle re-keele vindiga. Alati «ah, ah!»

«Mine, mine nüüd, kummarda!» müksas Uno Suits õnnelikkudele, kes ei lasknud seda kaks korda.

«Midagi tal ei vajunud,» sosistas Uno Õiele kõrva, nii et õie ei kuulnud liigutas juukseid.

Õie tõmbus eemale, kehtas õigu. Igal juhul Rajamets ei puhtalt, vajus tal keel või mitte. See polnud Õie keel, see polnud kellegi asi.

Õie tuli tagasi, saadetuna hõrenevast aplausist. Uno Suits nähtavasti kiirustas programmiga, et aega ei raisata. Pärast ettekandeid algas ju tants.

Õie oviski Duett ooperist «Padaemand». Esitavad Ida ja Püssid,» kõlas saalist ta mehelik haäl, mis tõusis kätteplaginasse uppus.

Õie oviski Duett ooperist! Mis seal siis valet on? Õie oviski lamburilaul kui lihtsakene, aga see on «Padaemand», ja «Padaemand» on Tšaikovski ooper.

Õie ei laulnud sugugi nii nagu ööbikud. Neid ei kuulda kellegagi võrrelda, niivõrd anulaadne kõla, et see on. Kaks arga tihedalt vibreerivat häält põimu-»

Õie tertsides nagu teineteist toetades. Kuidas nad muudlesid sissehingamisega!

Õie mis oli? Kas abitus või siirus? Aga Õie tundis

oma silmisse niiskust kogunevat. Tal oli pünlik, et hetk tagasi, aimates oma tehnilist üleolekut, lühendale kerget irooniat nende arvel.

Kuulates valmis temas äkki otsus — esimesel võimalusel minna nende juurde ja öelda puhtast südamest kõik, mismoodi ta oli muianud ja mismoodi ta kuulas nende laulu.

Aga see pidi jääma kavatsuseks. Kurb küll. Nad tuli metsikust aplausist saadetuna lava taha, ja mis vaene Õie nüüd kuulma!

«Sa hingad alati vale koha peal...»

«Ära seleta!»

«Sa ise seletad. Mina hingan õieti, sa ise ajad pursegamini.»

«Ole vait!»

Siis nad kadusid uuesti saali ja kui nad tagasi tuli, oli Õie juba ukse juurest eemaldunud. On inimesi, kes väga raskesti elavad üle pettumust, olgu see pealtmõeldu suur või väike.

«Hoian põialt,» naeratas Uno Suits silma pilgutades Õiele ja astus hoogsalt teadustama.

«Mozart. Menuett. D-duur. Esitab klaveril Õie Hebe aru.»

Saali tagumine pool kadus hämarusse, aga kummaltki sel kombel võis eraldada isegi viimastes ridades ühe või kaks kuid nägusid. Mida nad mõtlesid? Mida nad ootasid? Esimestes ridades istusid õpetajad. Direktori nägu oli väga lahke. Õie märkas, et direktor ütles midagi professor Raulinile, kes väga leebelt naeratades noogutas. Ja see tüüpe roosa näoga leitnant. Uuhh, milline pilk!

Klaveri taga oli kindlam. Kareda vormikleidi kätt kiskus veidi, seda pidi kohendama. Sõrmi oleks tulnud kuivatada, aga sellest võidi järeldada, et esineja on rambipalavikus. Puhh! Küllalt!

Saal ootas. Tulgu siis esile suursugune loss, küünlad, lühtrid, parukad, samet ja taft...

Mozart!

Algus läks kergelt, mänglevalt ning ühtlasi vääriskalt hõljudes. Ja siis järsku esimene aps trilleriga. Õie hammustas huulde, keha paiskus kuumust täis. Küll oli ikkagi koetud seda saali, mis muidu oli alati jahe.

1. Tüvasirutus

Mis parata. Juhtub. Kordamisel ei juhtu. Ei tohi juhtuda!

Mängijal vallandus klambrist juuksetukk. See veel puudus. Aga selle eest kuulas nüüd sõrm sõna ja valas välja paha trilleri nagu kristallist helmereakese. Teine kolmas... Nii. Nüüd veidi tempole juurde, sest muidu pole see osa midagi väärt. Tippigu parukates paarid kuremini. Ja jälle alguse mänglev hüplemine. Aega on Andku nüüd klaver laemaid toone. Tuju on nii ülev, nii hoogne, võimatu on talitseda käsi piano märgi alla. Oleks ta noodist mänginud, võib-olla poleks ta julgenud nii tugevasti lüüa klahvidele kohas, mis märgitud pianoga. Aga nüüsi kõlas fraas torõdasti. Ja kui suu repäraselt pääses mõjule järgnev purskkaevude tasane vulin!

Lõpp!

Ah, nüüd alles oleks hakanud mängima!

Ta kais kolm korda reveranssi sooritamas ning lavataha tulles küsisid ta suured tumehallid silmad õnnitlejatelt:

«Mida nad tahavad?»

«Lisapala! Otsekohe lisapala!» nõudis erutatud konferansjee ja pigistas juba teist korda menuka pianisti õhukest niisket kätt. «Mis ma neile teatan?»

«Ütle ise,» kõlas kärsitu vastus.

Õie oli harjunud eduga, oli harjunud isegi piinlikkusega, mis tal alati tekkis säärase hetkedel.

Aga piinlikkus jäi piinlikkuseks ja nii ta istuski jälle oma arust täiesti teenimatult armsa pilli taga ja ütles vaikseks taltunud saali poole nii tasa, et kuulsid vist ainult õpetajad:

«Brahms Valss»

Õhtut nimetati millegipärast tutvumisõhtuks. Õhtukohta maksis see nimetus täiesti, sest tema tõesti tutvustas ennast kogu koolile esmakordselt. Seejuures võis ta enda kohta lausuda: «Tulin, mängisin, võitsin.» Muudugi ei olnud ta nii, aga uldiselt oli haruldaselt kerge enesetunne küll, ehkki uhtlasi oli ka ebamugav, et kõik teda vaatasid.

Sel ajal kui saalis käisid vajalikud ümberkorraldustööd tantsuks, võis õhtu menukaim koridori tunglemisses

oleva vaukeste õpilaste imetlevaid pilke, mõnede neidude kadedusest kiivakistud naeratusi, mõnede poiste mõneste varjatud huvi.

Õie mõtles ta aga klassikaaslaste kardetavasse neidude kõlasid kärarikkad õnnitlused, ülistused. Teda ei kütkest, ennustati suurt tulevikku. Ta püüdis vihata meenuti nurjunud algusele, aga mis luges üks kuu komistus, kui sõbrad olid otsustanud teda tõsta kogu juunistide olümpose harjale.

«Ma plaksutasin nagu meeletu,» hingeldas Rita tema juures. «Tahtsin nii väga Chopini...»

«Kas Bach mängid?» oli Niina huvitatud.

«Aga tette, lapsed!» hüüatas Vilma. «Meil on nüüd juba joud klassis! Jeekin! Me võime kõik! Absoluut-lik kõik!»

«Koolipidu oma kavaga!» leiutas Niina.

«Oh, mis! Õie annab iseseisva kontserdi!» täiendas Rita.

Õie võis olla torge, aga õnnitletaval polnud mahti muudelda. Olgu torge, võit on jäänud temale.

Vastik oli Rita liubumine. On inimesi, kes oskavad muuta nulle risti ja põiki ette seada. Nad läksid saali Niina juurde, kuid seina äärde asetatud toolidele istudes kuulis jälle tüütavat suhinat kõrva juures:

«Mul on täna kindlasti ka tantsus menu.»

Õlakohitus võis ütlejat solvata, kuid rohkemaks ei olnud Õie suuteline.

Muidugi oli tal ka tantsus menu.

Esimesed helid kooli tantsukapellilt paiskasid ta ette kogu noormeest gümnaasiumi teisest klassist. Kuna Uno õie oli talle siiski teatud ulatuses tuttavam, läks ta tollega, moodustades esimese üldise tähelepanu all kantava paari. Miks teised ei tule põrandale? Kas siis teiste klasside poisid kardavad tantsida? Tüdrukud ju ei kardavad.

Õie ei tulnud sellele, et piinlikus olukorras olevale inimesele näib aeg mitu korda pikemana. Tegelikult kehtis esimese paari seisukord ainult mõnikümmeendakondit. Siis hakkas põrand elama ning varsti kostis muusika läbi võimsa sahina, mis tekib saja jalapaari libisevatest sammudest libedal parketil.

Rita ennustus pidas paika. Ükski tants ei jaanud vahele ning saali temperatuur nais aina tõusvat. Aga Õie oli siiski tavaline tüdruk ja ta silmad ei suutnud varjata heameelt. Muidugi polnud seda sünnis näidata. Niinast oli kahju, ehkki ta ise korduvalt rõhutas, et teda köidab palju rohkem pealtvaatamine kui tantsimine. Mis parata. Õie ei suutnud sellest aru saada. Oli huvitav tunda, kuidas need gümnaasiumi teise klassi harrased järsku elama löid, aga ise tegelikult siiski midagi enamat endast ei kujutanud. Tervelt kolm erinevat kuju ja üks küsimusterodu. Kus ta on õppinud klaverit? Kelle juures? Kui kaua? Tuleks kindlasti minna konservatooriumi. Just nagu ta ise varem sellele poleks kunagi tulnud. Oh, kui need kenasti riietatud poisid teaksid, kui raske on tal isegi keskkooli lõpetada.

Oli väga lõbus õhtu. Iga väiksemgi asi ajas Õiet naerma, aga ta ei naernud, ta lubas endale ainult keegi naeratusi.

Siin koolis oli poistel samuti kombeks tantsude vaheajaks koguneda sissepääsu ette kobarasse, kus nad tõuklemisest hoolimata väga kannatlikult ootasid järgmist tantsu. Kõige koomilisemalt mõjusid need suurused, kes põlglike nägudega jälgisid tantsijaid. Nad olid kõige kannatlikumad. Justkui kaamelid. Ei tantsinud ühtki tantsu, aga õhtu pidasid vastu kahel jalal seistes, olles seega neljajalgsetest kaamelitest kaks korda tublimad. Õie märkas, et Heino on «kaamelite» hulgas ning tuli tunnustada — see üllatas teda. Rita kaudu ta teadis, et Heino Saalep oskab väga hästi tantsida. Tutarlapse ülemeelikus oli jõudnud nii kaugele, et teda lausa tõukas mingi vägi küsima, kas seistes jalad ei väsi. Huvitav oleks kuulda, mida see julge külgelööja täna sellele vastaks.

Võimalus selleks saabuski võimsa trummimürtsu ja vallatu hüüdega orkestrist:

«Valss daamidele!»

Võimalus saabus, aga küsimus jäi küsimata, kuna tuli vahele vaevalt märgatav ja seejuures siiski äärmiselt oluline tõsiasi, mida ei võinud ette näha, mis polnud vahimalgi määral seotud otseste kavatsustega. Võib-olla kõik ainult näis nii, aga sel juhul pani näili-

atuse tervele reale hoopis ettenägematutele kaikumisele. Hetkel, kui Õie ülemeeliku plaaniga ahnelt ootades poliste vahelt Heino juurde trügis ja talle võimalus, mis pälis korraliku reveransi tegi, sel hetkel, kui ta poisi tõmmu nägu — jumal küll neid teab! — tõmbus nagu kahvatuks. Nägemuse sügavalt mõjuv külg osutus nii tugevaks, et tutarlaps unustas hoopikult varem valmis sepitsetud küsimuse, unustas oma okkad, millest õieti tuligi ta moraalne kindlus «õnnelise sammu» astumiseks põhimõttelise «kaameli»

Midagi pidi ütlema, midagi niisugust, mis ei annaks mingisugust alust mõelda, et ta poisi vastu huvi tundis. Aga ta ei tundnudki huvi, aga nii võidi mõelda. Tegelikult oli veel kuidas oli, aga see poiss ei tohtinud mitte ruumamisigi nii mõelda.

«Märkasid, et teie... et sa ei tantsi. Seisad nagu tulip» paiskas ta kiiresti välja, et erutust kinni katta.

Partner ei saanud vastata, kuna ta püüdlused olid suunatud sellele, et juhtida oma kaaslane vabamale joondapinnale. Alles siis tulid toekad sõnad:

«Sa mängisid, pagan võtku, nii et võttis lausa tummuse!»

Polnud kahtlust — ütleja oli otsekoheesus ise.

«Ei! See poiss polnud üldse halb.»

Õie ei tahtnud sugugi magusamaiselist hinnangut hoolikult korrata lasta, aga ta ei saanud ka ütle mata jätta, et ta mängib veel väga kehvasti ja midagi tummusest tegevat ei saa seal olla.

«Muidugi,» oli poiss meeldivalt nukker. «Mind usu- takse ainult siis, kui ma oma lõbuks valetan.»

«Noo? Huvitav. Eks luiska siis prooviks,» katsus tüdruk järsku vallatlemisele üle minna, aga ei sattunud mõnele. Heinol polnud täna tuju. Meeleolu täitsa sant. Miks?»

Küsimust tuli korrata. . .

«Hammas valutab.»

«Oii! No siis peab midagi ette võtma,» tõstis tüdruk kaastundliku pilgu üles ja kohtas õhetavas näos häid naervaid silmi. Issand, kui meeldiv poiss!

«Noh, proovisingi. Nii kui luiskan, nii usudki.»

Õie ei taibanud kohe, aga kui taipas, naeris. Nacis esmakordselt sel õhtul päris valjusti, nii et seda märgati. Ta ise ei teadnud täheleegi panna, kuidas neid korvalt, eriti «kaamelite» süngest leerist luubi alla võeti. Siis jäi ta järsku tõsiseks. Sellele poisile poleks ta küll pidanud ütleva «jõhkard». Seda tundis ta vaistlikult. Tüdruk ei suutnud sel ajal veel mõista, et poisi ülivaba toon lihtsalt kolas jõhkрана, kusjuures ülivaba toon ja sõnad olid ainult katteks argusele, mida tunneb iga normaalne noormees, kui ta esmakordselt üritab luua «tõelisi suhteid». Aga tol korral oli Õiele kõik veel nii uus ja Ritas pettumine oli ta niivõrd rõõpaist välja viinud, et ta oli võimeline looma, silmi lõhki kratsima. Valss lõppes.

«Ma tahan ainult siruga tantsida.»

Tüdruk vaatas vilksti oma saatjale, ei öelnud midagi, aga silmades oli usaldus. Uskus, ehkki ütleva oli alles mõni minut tagasi kindlaks teinud, et teda kunagi ei usuta, kui tal tõsi taga on.

Heino Saalepi soovid pörkusid teatud raskustele. Oli poisse, kes ei hoolinud millestki. Eriti too kõnemees gümnaasiumi teisest. Nagu angerjas!

Valdur Pastak oli ilmselt trepikojas midagi proovinud, suust paiskusid soojad pahvakud, aga ta taipas lennult, milles peitub klassi kõige auväärsema poisi häda ning ruttas talle oma teeneid pakkuma:

«Kutsun ta katlaruumi. Mis ta õiendab meie klassi plikaga.»

«Ole rahul!»

«Mis asja! Loön tal tati üles.»

Heinol oli piinlik ja paha, kuna säärane toon ja üldse teatud mõttes vägivaldne hingesoppide pahupidi pööramine ei sobinud kokku ta üldise seisundiga. See oli solidaarsus ebaõiges kohas ja ebaõigel ajal.

Lisaks kõigele ilmus saali poodiumipoolsesse ossa direktori väike sirge kuju. Peatse vältimatu lõpu kindel rahutukstegev tundemärk.

Siis tegi Heino seda, mida igal inimesel pole sugugi nii kerge teha. Ta trügis. Vaevalt sai orkestrist kõlada: «Lõpuvalss!», kui teda juba nahti hoogsalt ja hoolimatult saali nurka õgvendades minemas. Mingi lahti

õhtul! Igal juhul oli tore tunne tantsida sellega, kellega ta tantsida! Võidurõõmu süvendas omakorda veel see muusika portree, mis lõua allavajumise tagajärjel polnud enam nii magusalt ümar ning mõjus seetõttu väga meeldivalt.

Õie oli täitsa tõsiseks jäänud. Ütles, et on väsinud.

Heino arvas, et ta on liiga palju tantsinud.

Õie tõusis. Hakkas siis akki muretsema ema pärast, et ta teadis, et tutar seekord koju ei söida, aga ikkagi...

Heino ei osanud selle peale midagi öelda. Ta kogus jõudu, et öelda kõige tähtsamat. Oli juba mitu korda mõelnud kokku võtnud, et öelda, kuid ikka tuli midagi muud. Kas muksati segamini samm või ütles Õie mõne sõna, millelt ei saanud otsekohe üle minna kõige suurele. Kõik märgid näitasid, et iga minut võib tulla lõpp. Ei võinud enam viivitada. Heino hingas taas sügavusega sisse. Nüüd või mitte kunagi. Aga just siis vaatas Õie üles ja küsis võluva naeraga:

«Kas sa nii tõsiseks jäid?»

Õie hingatud õhk vuhises välja. Mis pidi arakslööma nooruk vastama?

«Kolmapäeval on meil kaubakatega korvis kohtumine.»

«Oh, kui huvitav! Kas nad on tugevad?»

«Moodunud aastal võitsime väga napilt.»

«Kus see toimub?»

«Kaubanduse võimlas. Seal on pealtvaatajatele küll palju ruumi, aga ma võin hoolitseda koha eest, kui soovite.»

«Oh ei! Kuidas see kõlbaks!»

«Pole midagi. Ma ütlen mõnele esimese klassi nagale, ta hoiab koha kinni.»

«Ma ei tea... tahaksin küll väga näha.»

Sellelt vestluselt tabaski neid lõpp. Tingimusteta ja hoolustamatu. Nüüd!

«Õie, luba, ma saadan sind?»

«Ma ei... tea...»

Neid tõugati, sest tüdruku kõhklemine (see polnud ju jurek eitamine) tegi poisi natuke uimaseks.

All valitses tohutu segadus. Heinol puudusid koju saatmise kogemused ning talle nais, et kõik läheb luht, mingi pisivea tõttu arvestuses. Kuidas sa siin jälle kokku saad? Siniseid drappmantleid oli pruunide tumepunaste ja hallide hulgas nii palju, heledaid juuliseid samuti, tumerohelisi vormibarette polnud üldse mõtetki jälgida, sest need andsid siin tooni nagu vee meres. Kui ta äkki jõudis juba ära minna?

Rahu! Siit ei saanud ta veel mööduda. Heino seisis otse väljapääsu juures, kulunud ja pleekinud vormimüts ühel kõrval, kena lõikega mantel eest lahti.

«Keda sa passid?» küsis Rita mürgiselt ja teatas, et et kogu ukse poole murdev summ võis kuulda. «Mina aita, Õiele, vaesekesele, jaeti võõrad botikud!»

Pole viga. Ritaga võis õiendada edaspidi põhimõtte, mürk mürgi vastu. Peaasi, et Õie oli alles seal.

Õigust öelda, kojusaatmise aktul endal polnudki enam olulist tahtsust. Kõige tähtsam oli seljataga Noormees oli tütarlapsele teatavaks teinud oma tunded, oma huvi, ja mõelgu ta nüüd sellele. Nüüdsest peale käitugu teised poisid temaga ettevaatlikult, muidu tuleb valus tont teab mis.

Lõpuks Heino nägi teda teiste vahel tulemas, otsekohe tema kannul Uno Suits. No muidugi! Siin see nüüd oli! Tema varitseb nii, et igaüks saab aru, Suits tuleb avalikult, ja sellest ei tehta väljagi. Kena lugu! Maksab igatahes järele teha. Aga mis nüüd? Õie lubas omale ennast koju saata, vähemalt ei keeldunud, mis tähendab sedasama. Miks ta siis ei vaata? Kas ta ei näe, et Heino seisab väljapääsu juures ja ootab? Mis õigusega tilpneb too kala ta kannul?

Õie ei näinud. Või tegi nii, et ei näe. Olgu! Tal on õigus minna sellega, kellega soovib. Ainult ilus see ühelgi juhul ei olnud. Lubada ja siis niiviisi mängida. Milleks? Inimesel peaks olema vähemalt elementaarne taip aususest.

Just sel hetkel kuulis ta Õiet heleda häälega hüüdvat:

«Oh, ma unustasin oma noodid alla riieühoidu!»

«Üks silmapilk! Oodake, ma kohe...» kadus teineteisvalmis sile noormees ta kannult.

Niisugust teenet oleks võinud niisama edukalt osu

«Heino! Aga silmapilkselt taipas poiss oma eksitust. Niina ja Vilma vahele, võttis neil käe alt ja ütles ärritatult:

«Lahene nüüd lennates.»

Ja lahkuski.

Õie kuulsid nad enda taga rõõmsat bassi:

«Kui meid?»

«Saand! Kuidas ma ehmusin!» hüüdis Õie.

«Mina just sa, Saalep, üle turuväljaku oled käima läinud?» küsis Vilma lõbusalt.

«Lahenest õhtust peale,» vastati enesekindlalt.

Kindlasti oli see küllaltki häbematu vihje. Täpselt nagu toon, mis tol korral koolist koju tulles. Aga Õiel tundus nüüd löödud inimese tõrjeseisundit hinges ja Heino Saalepki olnud enam nii võõrastav nagu sel õhtul õhtupoolikul. Ja oleks ta veel teadnud, et hirm, pahimek, valvelolek ja muu sellesarnane paneb mõned inimesed valju hääle ja üleolevate nootidega rääkima!

Aga viimast polnud eriti vajagi teada, sest kui Vilma «Nanna taktitundeliselt lühemat teed tahtsid minna» oma saatjaga edasi astus, siis selgus otsekohe, et Õie häälel pole häda midagi. Vaikne, sügavalt ja pehmelt kõllev, kusjuures mõtted, mis ta väljendas, olid lihtsad. Raakis korvpalli reeglitest, millest tüdruk oli huvitatud. Möödaminnes näitas ära õpetaja Orase elukoha ja hoiatas, nii nagu tüdrukud esimesel laupäeval, et ta Sufiksi viha alla ei satuks. Lisas veel karmesti öeldes, et vanapoiss pidi olema hiigla skeptik ja kuiv nagu Sahara.

Vahepeal vaikiti. See polnud sugugi laisk lõdvalt kõlgev sõnatus, vaid hoopis midagi muud. Seda kinnitas nooruki sügav õhkamine ja kuna tüdruk mingil määral aimas selle tähendust, siis püüdis karmesti mõtlogi rääkimiseks leiutada. Küsis järsku Henn Ontoni kohta, miks too tutvumisõhtul polnud. Heinole muidugi kahetsus ei meeldinud, aga mis parata, tuli avaldada oma arvamus ja hinnang:

«Ta on muidu mõnus poiss, aga noh, rabeleb...»

Õie naeratas pimedusse, kuid just sel hetkel tuigerdus neile vastu purjus meeste paar ja polnud kahtlust — nad olid joonud suurest murest Eesti maa ja mehe-

meele pärast, mis tuksus veel nende rinnus ja mille
nimel nad oleksid valmis esimesel kutsel relvaga kä-
minema.

Neist õnnelikult mööda põigatud, mindi mõnda aega
vaikides. Siis pääses poisi suust vihane pomin:

«Nendest oleks küll abi, kui löömaks oleks läinud.»

Õie ei tahtnud kuulda seda liiki jutte. Aga mis parata.
Säravast koolimajast koju sai tulla vaid mööda täna-
vaid, ja tänavad elasid oma elu, andes edasi aja hii-
gust kõigile, kes sinna sattusid, tahtsid nad seda vastu-
võtta või mitte.

ROMANTISM

Ants kõige pikemate ööde ja lühemate päevade
möödud, kui lumi ei kata veel külmunud musta maad.
Lühivad hommikud tihti süngetena. Koolimaja särab
toides, aga sinna minna pole lusti. Unisus õhkub
kõikide naolt. Pikamaajooksjad teavad, mida tähen-
dab see punkt: teatud meetrite jarel tekib jooksus
paus, mis on vaja jõuga võita, siis läheb edasi jälle ker-
naks. Pikk pime ja lumetu aeg on kooliskäijatel
õnneks misuguseks surnud punktiks: on juba küllalt
aega klõbidud, et väsida, ning lõpp tundub nii lootuse-
ga täis.

Õnneks oli üksugune oli hommik ja üldine meeleolu
harmastumise 1. klassis, kus sel päeval hakkasid harg-
nema suurend sündmused. Esimene tund läks tavalist
kõrvalt. Pastor Mehis oli ainuke säravas tujus inimene
õnneks. Rääkis Pauluse teekondadest ja kaldus õige
kõrvalt, ikka sinna lõpmatusse universumisse,
õnneks ideaalses korralduses nägi ta jumala tahet.

Õnneks Ontonile meenus midagi seoses hiljuti loetud
harmastuse hukkamise looga, ja ta seletas oma pisut pea-
võrkuvast toonis eelajaloolist loodusekatastroofi, nagu
õnneks juhtunud alles mõne aasta eest. Lõpetas ta

õnneks:
«Üks püüab meile öelda, et oli veeuputus karistuseks
õnneks pattude eest, aga teadus tõendab, et oli Maa
õnneks lohutu planeeditüki kokkupõrge. Oleks see tükk
õnneks suurem olnud, kes teab, mis meist siis oleks
õnneks.»

«Hmjah,» ütles pastor ja piilus kavala naeratusega
õnneks. Õnneks, vaid Ants Urbsood, kes tundis ennast selle
õnneksõnne puhul veidi ebamugavalt. «Poeg Ants, ma
õnneks sinult ühte asja järele pärida, enne kui ma vas-

tan Ontonile. Füüsikud, kui mu arusaamine mind ei
peta, tahavad purustada aine kõige pisemat osakesi.

Ants Urbsoo seisis, punetas ja noogutas kergendatult.
«Miks nad seda teevad?»

Antsul võttis eelsoojendus aega, kuid lõpuks oli pa-
stor saanud kuulda, mida ta tahtis.

«Näete,» pöördus ta oma raske kerega hoogab
Hennu poole, kes Antsu veniva seletuse ajal oli juba
mitu korda jalga jõudnud vahetada. «See on edasitule-
giv inimene. Ta juba teab, kus peitub hirmus loodu-
jõud. Teab ja läheb võitma kindlust. Ohvritega, mis
arvan küll?» Pilk Antsu suunas, Ants noogutas. «Jah.
Väike, aga mõjuv paus. «Inimene alles läheb võitma
ainest seda, mis seal on olemas! Kes ta sinna paneb?
Arvate, et küsin nii? Ei! Ma küsin, kes lõi säärase pead-
ja targa olendi, nagu on inimene? Kes ta kujundas?
Teate, noormehed, ja neiud ka, mina usun. Mina usun
inimese kujunemise, rõhutan, ku-ju-ne-mise jumala
kuisse. Poeg Henn, astu korra siia ette.»

Klassis oli kuulda tasast kihinat. Õie Heinaru oli
kõigele sellele kaasa teisiti, kuna ta ikka veel polnud
harjunud vaidlustega usuõpetuse tundides. Teda häi-
mastasid nii Hennu südikus kui ka Antsu teadmised.

«Õpi nüüd kirjandust, kuni seda totakat masseerit-
akse,» sosistas Rita.

Õiel oli raamat sahtlis lahti juba enne tundi, kui
teda köitis mõttevahetus ja nüüd ei lubanud seda teha
ka protestitunne. Ritast oli saanud tema antipaatia. Oli
pani tähele ka seda, et kõik kuulasid ja elasid vaikselt
kaasa sellele, mis klassi ees toimus.

Oma pika jutu elust, inimesest, teadusest ja jumala
lõpetas pastor tähendusrikaste sõnadega:

«Usku on vaja. Usku! Usus on hing, usus on hinge-
toit.»

Tagant pingist kõlas ilma eelneva sõnaküsimise ta-
remonniata lõbus bass.

«Onton keksib üleliia. Talle on vaja rahu.»

Välkkiire pöördumine ütleja suunas, kes loivas end
kenasti püsti.

«Rahu? Hmjah. Ma ei ütleks niiviisi, kuidas see ole-
Keksib? See ei ole. puhas sõna. Aga Saalepilt koka-

vatav mõte. Rahu. Kui te lubate mul otsad kokku
ta. Mina arvan nii: pole suuremat, pole, ma ütleksin,
nii hingerahu, kui see, mis inimene saab usu lõp-
petust allikast.

See oli soon, mida elatanud mees tundis. Heino Saa-
ri polnud häda midagi, tema istus patsti toolile, kuid
Henn seisis nagu patune pihhiisa ees ja kuulas
et vahest naisest linna servas, kellega pastoril oli
olnud kokkupuutumist siis, kui see vaene naine seisis
raskuste allavandumise hirmsa hukutava küsimuse
eest hiljem, kui naine oli kindlalt pöördunud
Hennu poole. Missugune määratu kindlus! Missugune
olümpi laegi nüüd, kus inimesed ja eriti väikeste rah-
va kodanikud on ärevad, tunneb ta oma hinges
tõulikkude rahu.

Henn tajus, et pastor tüürib kuhugi, püüab millegi-
ga endale nihutada väikerahva mõistet. Kas ka tema
tahab hakata rahvustundest? Tahab jätkata oma kom-
muunite direktori tõsist vestlust?

Õlukuorra lahendas kell.

Vahetundi minnes torkas Pastak oma vihavaenlasele:
«Noh, president, mis sa siit koolist oma usku otsid?
Kas parem isale appi, et venelaste baasid Paldiskis
võin katoova saaksid!»

Henn ei vastanud. Talle aitas sellest raginast, mis oli,
ka tallele polnud see kõik enam uus, nii et tema
võles ei tasunud enam otseselt ragistada. Valdur,
Edna ja Edna kujutasid endast peamist löögijõudu, kel-
le tema isa tööleminek baasidesse rahu ei andnud.

Nüüd oli palju tähtsam Heledate Peade Klubis jõuda
ühikule selgusele, mis on õieti usk ja missugust
õnnetustooni täidab ta inimese juures.

Õnnetult hakkas see kõik selguma järgmisest tun-
ni alguses.

Õpetaja Oras, väike kuiv ja väga suurte silmaaluste
õhukega mees astus kähku sisse ja võttis kohe tunni

1

«Edna Piiber!»

Õudruk läks hirmunud näoga ette. Teistsugust vasta-
vastust härra Oras peaaegu ei tunnistanud.

«Andke mulle neli põhjendust, miks Faehlmanni

kunstmüüdid eesti kultuuri seisukohalt tähtsad on samal ajal hüppas rusikast välja neli väikest sinkja valget sõrme. See oli peenike kunst, pista rusikast välja täpselt nõutav arv sõrmi. Need olid oma haprale valge nägemisele vaatamata väga kõvad sõrmed. Õpilastele tuli tublisti pingutada, et neid ukshaaval tagasi rusikasse suruda.

Esimese sõrmega sai Edna ladusasti hakkama. Teine sõrm paindus aeglasemalt, ja mis hoopis halb, sõrm kadus ära teise ja neljanda vahelt. Järjekord polnud õige, ja see tähendas numbri taha tekkivat miinust. Viimaks hakkas konksu tõmbuma ka kolmas (tegelikult teine) sõrm, kuid tegi järsku elastse tagasilööku, mis viis vastaja segadusse.

«Ah soo, ma eksisin,» hakkas Edna puterdama. «Faehlmanni kunstmüüdid äratasid estofiile rahva luule kogumisele Eestis ja suurendasid eestlaste rahvustunnet.»

Sooh. Nüüd jäi veel üks sõrm. Aga mis see võis olla? Härra Oras oskas oma küsimused üles ehitada saatanliku arvuga, ikka jäi tal üks sõrm püsti ja see tähendas halba hinnet.

Ette öelda keegi ei sõandanud, sest see tähendas raskida oma peaga.

Henn ei suutnud ennast pidada, kuna ta äkki leiutas enda arvates originaalse etteütlemise viisi. Aknast välja vaadates öhkas ta sügavalt:

«Kellele oli vaja seda igavalt «Kalevipoega?»»

Edna haaras sellest niidiotsast kohe kinni ja hakkas kiiresti rääkima. Härra Oras katkestas tema jutulõnga, märkis numbri taskuraamatusse.

«Viis miinusega. Istuge!» Ning siis järsk pööre etteütteleja poole: «Teadmised kipuvad nagu üle ääre, mis?»

Henn tõusis ja vaatas jultunud naeratusega kurjale mehele silma.

«Vabandage, ma kogemata mõtlesin valjusti.»

«Kena. Otsekohe laseme teil siin valjusti mõelda.»

Algas kusitlus, mille sarnast ei mäletatud enam kaua. Keegi ju ei viinud ennast vabatahtlikult tapalavale. Enamuse silmis peegeldus kahjurööm: kes kahtles tal olla nii loll!

«... ja kuni kalendrijutud,» kerkis jälle neli sõrme. «... mõtleksite mulle välja, kes on vana tuntud autor?»

«... kogines surmavaikus. Küsimused hakkasid... lõpu kogu läbivõetud materjali ulatuses. Kes... looki neid vanu ühelaulu-autoreid meeles... lahutsalt ülekohus! Nii tundis järsku enamik... Härra Oras oli läinud üle igasuguse piiri.

«... tule meelde?» küsis ta pealetungivalt. «... on tundmatu autori luuletus seitsmeteistkümnenda sajandi keskelt.»

«... Seitsmeteistkümnenda sajandi seitsmekümne aastast. Edasi! Estofiilide ajakiri, ilmumise... kaks sõrme seisid ähvardavalt rusikast väljas. «... langes ainult üks, kuna õpetaja Oras tahtis... ajakirja täpset nimetust. See anti talle teada... üheleoleva muigega ja püstijäänud sõrm tõmbus...»

«... teadage tähtsamad «Beiträgede» kaastööhõlmed,»... Härra Oras appi ka teise käe sõrmed. Needki... edukalt tagasi, kusjuures juhtus kummaline... üks nimi uletas sõrmede arvu. Sellest tekkis... toimetamine vaidlus, sest härra Oras ei tahtnud tun... Rosenplänterit kui ajakirja toimetajat kaastöö... hulka, Henn aga arvas, et see, kes toimetab, teeb... ka kaastööd. Niisugust jultumust ei oodanud sel... jorast keegi. Vilma närvid ei pidanud vastu ja... te võis kuulda tema sosinat:

«... ta ometi teeb!»... õpetaja kogus ennast uueks rünnakuks. Siis hakka... Vilma aastaarvud.

«... Vayite peergo valgussel» ilmumise aeg?»... lubat kaheksasada... kolmkümmend kaheksa.»

«... Autor?»... «Monteuffel.»... tema sünni- ja surma-aasta?»... lundus raamatulehtede vaikne ärev kahin klassi... nurkadest.

«... oh?»... lõheksateistkümnenda sajandi lõpust kuni üheksa... lõheksateistkümnenda sajandi keskpaigani, ma arvan »

«Väheseks jääb. Arvud?»

«Ei tea. Ma arvan, et tähtsam on teoseid kui kultuuri väärtusi...»

«Istuge! Kaks!»

Hennu suunurgad tukslesid, kui ta kohale läks.

Ja siis juhtuski see, mis andis tõuke järgnevatel sündmustele, mida kandis naiivne noorte inimeste usk.

Henn istus järsult nagu ikka see, kes tunneb end üldsuse poolehoidu osaksaanud ülekohtu pärast.

Kolin. Mürts!

Henn istus pörandale ja sai tooli nurgaga niisuguse obaduse puusa pihta, et ei suutnud oiet maha suruda.

«Mis seal on?» käratas härra Oras raevunult ja kui Hennu pea sai vaevalt üle laua ääre kerkida, näitas ta mega uksele:

«Välja!»

«Kuidas? Mis eest?»

«Välja!»

Siin polnud midagi targutada. Käsule tuli alistuda. Seda tehti püstipäi, esilekergitatud rinnaga.

Absoluutne ülekohtus!

Võimu mannetu väiklane maksmapanemine!

Imelik tunne valdab üksikut seisjat pikas laikivas poonitud parkettpörandaga koridoris, kus vahetundel ajal on niisugune häätesumm, nagu oleksid kõik lapsed saeveskid siia kokku tööle toodud. Seinte ja uste tagant kostab nüüd summutatud ja distsiplineeritud haalitsut. Kusagil jutustab tütarlaps arglikult, kobavalt, teinud jutu hulka lõikuvad kiledavõitu märkused. Seal appi preili Varik õpilastele võrrandeid pähe. Siitsamast kostab progümnaasiumi viiendast kostab mahe, pisut naeris laulev alt. Proua Raulin annab tundi. Üsna kaugel, arvatavasti ulalt aulast, kandub monotoonne põmmutamine klaveri bassidel ja poiste kume püüdlük joru nagu pikk saba iga põmmu järel. Mitte keegi ei tea midagi sündinud ülekohtust.

Järsku käis gümnaasiumi esimese klassi uks lahti ja välja tuli Heino Saalep.

«Kuradi hull vanapoiss,» oli pikk noormees kõlko muud kui rahulik. Aga muuseas, talle sobis arritatud seisund.

«Juhtus?»

«Oli hakanud tõde jalule seadma, aga härra Oras ei andnud tal rääkida.»

«Kas röökimas?» «Välja! Välja!» Ajanud siis Pastak Tema tõmbas sul tooli alt ära.»

«Kas tean,» urises Henn mõnuga.

«Lugu. Sa ei hakanud õiendama. Arusaadav, ega ma ei ole sinu asemel hakanud. Aga mul läks kops üle.»

«Juba küsimise ajal, Arvud! Nendega võiks ta juba Paula Mehise orki tõmmata, kui ta seda ainult peaks.»

«Läh, kellele kõike seda puru vaja läheb!»

«Hetkel paiskus jälle nende klassi uks pärani ja tuli Valdur Pastak, õlitatud pea viltu, nagu nalja peal.»

«Mõnus, poisid! Läki peldikusse suitsu tõmbama.»

«Mina ja Heino polnud suitsumehed, aga neid huvitas,»

«Valdur tuli ise või löödi välja, ning mispärast.»

«Kui poisile tuleks üks purgitäis kunstsõnnikut sisse.»

«Kas ta kärvaks,» suurustas Valdur ja laskis

«Kui valgele kiviplaatidest pörandale.»

«Kas ta siis tegid?» käis Heino peale.

«Kas ta ikka pika vedimusega. Ütlesin, kuidas oli, ja

«Kas luba teid koridori auvalves asendada,» hakkas

«Kas ta õnnestunud nalja meenutades ilkuma, tõm-

«Kas ta kurku ja kui kõhahoog möödus, lisas kähku:

«Kas ta kurnat, kui tahad, võime leppida.»

«Kas ta segast lugu «Saturni» juures otsustas Henn

«Kas ta igasugu manöövrite suhtes, kuid suurte

«Kas ta lahenev ärev õhkkond lõi äkki niisuguse

«Kas ta taluvuse vajaduse, et ta pikemalt kaalumata

«Kas ta...»

«Kas ta on selge, et vanapoisi-saatanale tuleb anda,

«Kas ta on antud,» lisas ta kähku juurde, et piinlikust lep-

«Kas ta on antud,» rutem üle astuda.

«Hakkott,» ütles Heino esimesena selle kurjakuulutava sõna.

«Valduri porikärbsevärvi silmad tõmbusid kitsasteks lühivateks triipudeks.»

«Mõnus. Ütleme, et poisid loovad meile sleppi.»

«Tõdruks tuleb pehmeks rääkida,» arvas Henn.

«Uus tüdruk! Tead sa ka, mis loom ta on?»
«Mis ta siis on?» küsis Henn ja tundis hirmuga
musejuga pähe tõusmas.

«Tüdruk õppemaksust vaesuse tõttu vabastatud
kib ta sul küll!»

«Ära näe tonti seal, kus teda pole,» andis Henn
mõista oma suhteid, millest räägiti pärast pidu, ja
mida Henn siamaani tõsiselt ei võtnud.

«Aga Paula?» jätkas Valdur kalkulatsioonid.

«Masseerime,» asus Henn oma võiduka rivaali
puuks.

«Esimeseks korraks ehk teeme tumaks, aga see
kodus vana pastor siltab oma tutiel korraks lõuna. Ta
tead küll, president, kuidas see käib.»

Ennustuses ei puudunud oma loogika ning see
mõtlemine. Paula Mehis oli klassis erandlik kuju. Oli
tajad pidasid temast lugu, gaüks muidugi isemoodi
tõe au andes — ta ei võtnud seda lugupidamist oma
oma isa mõjuka positsiooni abil, vahemalt mitte
võrd selle abil, kuivõrd oma lahtise pea ja visa
võimega. Tütarlaste hulgas kerkis ta matemaatika
füüsikas esile ja samal ajal edenesid tal ka keele
jõudsasti.

Kahtlused pühiti saabunud vahetunni esimesel
til, nii nagu kaob vilets pilpatõke jääkattest vabanemise
jõe voogude ees.

Kolm kangelast seisis tõukleva summa keskel, ja
kandist sadasid ärevad küsimused: mida ette võtta?
Kõik tõendasid läbisegi, et niimoodi seda asja jätta
või. Vilma oli väike, aga ta oskas osavasti kasutada
aknalauda, ning teinud enda niiviisi nähtavaks, hül-
kõlavalt:

«Üles, madjar! Kodu kutsub!»

Heino tõstis ta sealt nagu vallatu lapse maha.

Võib juba arvata, missugust muljet avaldas troop
kogunenud sõjakas gümnaasiumi esimene klass te
kolmandale korrusele. Asi kippus kujunema üld
segaduseks ja nii võis suur ühinemisjõud juba
hävida. Uudishimulike hulka siginesid isegi gümna
siumi teise klassi enesest lugupidavad noormehed
nendele oldi nagu kohustatud andma pealiskaud

andma. Et mõni neist härrastest käega löi, see
tõelatanud kedagi. Sõjakuse kuumus oli tõusnu
dud, mida võis jahutada ainult sihikindel tegut-

11 seitse kogunesid eranditult kõik parki.
tatesti pime. Jämedad pargipuud vihistasid
latvadega müstilist saatemuusikat kõnedele,
peeti lühidalt ja tasase häälega. Kes tahtis, võis
tahtis, võis istuda niisketel vahtralehtedel,
kõduhõngu. Poistel ei lubatud suitsetada.
avalikult ja pimeduse tõttu nimeliselt.

oleme eranditult kõik hääletanud boikoti
tõttas Heino Saalep pisut nagu üllatunud, et
koliklema ei löönud raskuste ees, millest ta ausalt
rõõmud. «Nüüd on vaja kokku leppida üksikasja-

avas, et pole vaja üldse tundi minna.

«Õpp!» huudis Henn, kes tundis, et ta esialgne täht-
on kuhugi haihtunud.

Paula Mehis, kellest nii mõnigi arvas, et ta kaasa ei
tegi kõigile vastuvõetava ettepaneku:

«Tundi tuleb minna ja kui ta küsib, siis tuleb minna
klõud ette, aga vastata me ei pruugi. Lihtsalt keegi
tõu ja kõik.»

Õie oldi õhinal nõus, sealhulgas ka Henn, ehkki
Vilma uljuse toetamise pärast kõravad õhetasid.

«Aga oletame, et ta kutsub dire tundi?» esitas Val-
ur kaaluka küsimuse.

«Ma ütlesin, niisugusteks sammudeks on eeldusi ole-
ma,» vastas Heino. «Me peame...»

«Ku temale mitte üks piuks,» ägestus Vilma.

«Direktorile peame küll vastama,» arvas Õie.

«Mida, mis meil tuleb teha,» võttis Niina ülemäära
sona, mille peale käis kohe tss. «Vabandust! Ma
tõnan nii, et meil tuleb valida boikoti komitee, kes hak-
kab lahendama säärast laadi sekeldusi. Muidugi klassi

ettepanek võeti vastu.

Vateldi arvu pärast, lõpuks lepidi kokku viiele.

Valiti Heino Saalep, Niina Smirnov, Ants Urbsoo,
Paula Mehis ja Kaarel Rajamets.

Üks tundis ennast valusasti puudutatud olevat. Ta mõeldi mõista, kuidas võidi teda jätta kõrvale ette-
poole juhtimisest, kuna ta ometi oli see, kelle pärast
tõusid kõik koos olid. See oli aga ainult viivuks.
Mõeldud küsimused näisid hetkel nii suurtena ja
murelikult kindel, et jäi ainult üle oodata lahingu
pöördeid.

«Me lulle näitame, kes on gümnasistide esimene,» ütles

ta sellega võttis ta kokku vist küll kõigi ärevaks kõe-
duste hingede tunde. Et seda tegi too poiss, keda
sai üldiselt halvaks, et seda sai teha too ilkuja, oli
edasi kindlamaks tõendiks, et klassi üksmeel sel
kohtumisel jõudis oma haripunkti.

Henn Onton jäi tulema teiste taga koos Ants Urb-
ma, kes aga peagi linnast väljaviivale maanteele kee-
ritas. See oli pikk maa minna, tal tuli neli korda seda
teha mõnda sel meelde jääval päeval.

Henn rühkis üksinda jaamapoolsesse serva.

«Tõusku tuul veelgi! Tormaku! Küll on hea astuda,
et hing virgutab noort keha tegevusele. Kõik näis era-
poole kaunina. Pargi tänava kõrgema asetuse tõttu
oli vaadata pea tervet linna, mis vilkus tuledes. Mõnest
kõrgemast paigast nii mahe kodune valgus, et möödudes
tehti välgisi pilku sisse heitma. Tuli vastu ja möödus
tõus, pead õlgade vahel, kraed püsti. Kas nad siis ei
tõusnud, kuidas tuleb käia niisuguse ilmaga?»

Henn elas üle loobumiseni jõudmise erilist joobnus-
tundust silmapilku. Teda ei valitud. Ja mis siis? Kes on
võitnud, et tema on see kõige parem, kõige kohasem
uue klassis? Oie Heinaru läks pargist ära selles pundis,
kui oli ka Heino Saalep. Ja mis sellest? Kes on kind-
lasti mõlranud, et see sätendava pilguga tüdruk ilm-
uudustas teda, Henn Ontonit, peaks armastama?

Henn läks üksinda.

Agas ta polnud absoluutselt solvunud.

Vastupidi, ta oli õnnelik, sest suured sündmused läk-
sid lühikele ning tema avastas endas erilise, seni tund-
matu jõu — loobumisejõu.

Kui vaba on inimene, kes suudab öelda — ma ei taha!
Kõik jõudes hakkas Henn Onton luuletama. Juba

varemgi, neli aastat tagasi, kui kooli tuli Edna Püü. Oli ta värsse sebitsenud. Aga tänane meeleolu tabas teda järsku niisuguses tähendusrikkas vanuses, kus värsse sepsitsemisel võis olla pisut õnne ning see võis areneda saatuslikuks ravimatuks haiguseks.

«Sul siis täna kohe nii usinasti õppimist?» imestas ema, kes ei saanud tulega hästi magada.

Henn vaatas närviliselt kella ja pomises midagi ühe määrast vastuseks.

Ema ohkas, otsis oma väsinud liikmetele paratamatult asendit. Kui vastik, odav, näotu oli see õlgede kahele. Henn pühkis kärsitu liigutusega kohevaid juukseid oma mikult tagasi.

See oli kella poole ühe ajal.

Kui mitmendat korda oli ta selleks ajaks juba loonud neid mahakriipsutuste vahel püsima jäänud kottide tallridu:

«Ma loobun. Ma ei taha,»

Ütled sa.

Kuid kibedus ei jäta maha

Sind, kui sa

Ei tunne seda, mida ütled.

Sind tahan armastada.

Sina — ei!

Kella poole kaheks olid lisandunud veel read:

Mis õigusega kurvastada?

Ei, siis ei!

Nii jäigi luuletus lõpetamata, kuna sisemust paisutas energiatulv sai juba hommikul äravooluks hoopis kohutavama ühtlaselt voolava kanali — julgustavad arvamused, asjalikud ennustused, kinnitavad lubadused seaduse boikotiga. Klassi koguneti vaikselt ja nii pääsesid hääled mõjule Henu sõnad:

«Lahing algab koidu ajal.»

Tööpööstest torkas see nüüd kõigile silma, sest õnnetuul oli pildunud pilved kusagile kaugele Groenimaale ja ehkki klassis helkisid mattklaasist lambikuplid, võeti ometi läbi akende näha külma rohekat taevaviirgu. Järgmine päev algas eesti keele tunniga.

Kes on esimene?

«Peaasi, et kõik on kindlad, peaasi, et on jäänud oma sõna juurde. Klassis valitses haura. Herra Oras oli üle hulga aja rahulikum, alustas rääkimist juba haigutusega. Lappas oma musta kitsaks lõigatud lühimeteraamatut.

«Kas poleks või tüdruk?»

«Täiesti oleneb nii palju!»

«Edna Püü.»

«Mille?»

«Mõeldugi polnud teadmata, et vahel õpetaja Oras pööras tähelepanu samu õpilasi, keda ta oli eelmises tunnis «tõrjuga» hinnanud. Aga siiski!»

«Aitake mulle neli iseloomulikku joont Johann Volkmann Jannseni ilukirjandusliku tegevuse kohta.»

«Ei,» jäidki seekord harali.

«Kas tahendab? Pole vaadanudki?» Ta sihtis teravalt tütarlast, kelle esileulatuvad põsenukid tundusid «kõrvad» varvitud. «Tummaks olete jäänud?» Ja kui kahtlust ei tulnud, siis käratas: «Üks! Mis üks! Üks!»

Edna läks oma kohale ja pilgutas tütarlaste poole. Kõik hingasid kuidagi kergendatult, sest kujutati, et boikott on palju raskem.

«Hää!»

Kõikjal pikade kätega noormees seisis oma kohal kindlalt, ta muidu paksud pruntis huuled olid kokku surutud ja moodustasid päris ilusa suu. Vaikus. Vaikus. Küsimus. Vaikus.

«Ait!» rõõgatas härra Oras ja saatis vastuhakkaja kohale.

«Kui aega ei oelnud ta sõnagi. Siis sündis midagi niisugust, mida keegi ei osanud ette näha. Härra Oras naeratas. Viril, väga viril grimass, kuid polnud kahtlust — oli naeratus.

«Näe, mis ma teile ütlen,» hakkas ta laua ääres mugavalt istet võttes rääkima. «Boikoteerimine on esimene lühike lugu. Aga mina ei soovita seda jätkata. Lõpp peab olema liiva.»

Õpetaja muidu nii terav kõrge hääl kõlas pisut mada-
lalt ja pehmemalt. Aga ei jäänud märkamatuks
kõrge ärritusevärin, ja seda oli vaikival ülikorralikul

klassil suurim lõbu kuulata. Härra Oras võttis õpilastelehitses seda ja jätkas.

«Õpetaja jääb õpetajaks. Teda juba oppur kohalt kanguta. Poole aasta pealt liati. Nii, mu noored võitlejad. Mul on kogemusi vastuhakkamiste mahasurumiseks. Paistab, et teil praegu on olemas omajagu organiseeritud üksmeelt. See laguneb varsti. Ennustan, et te üle kolme tunni vastu ei pea. Meie omal ajal boikoteerisime oma ladina keele õpetajat kuus tundi järjest. Pärast oli kõigil, kes kooli jäid, väga halb. Kolm kõige paremat poissi pidid klassi lolluse välja maksma ja lahuma. Kuus tundi ja kolm poissi. Hmjah! Kolm tundi ja ütleme — üks poiss. Hmjah. Huvitav, ma juba hakkas aimama, kes selleks väljamaksjaks osutub.»

Ta jäi ootama, et keegi küsib — kes? Aga gümnaasiumi esimeses klassis ei leidunud nii kerge keelega õpilast. Kümnes õppeaasta! Siin juba osati enesest loogu pidada.

«Ma näen lõppu. Ei räägi üldse sellepärast, et teid hoiatada. Milleks? See pole algkool. Siin on õppimine vabatahtlik. Mulle aga meeldib kindla peale ennustada. Olen väga mürgise iseloomuga ja mulle valmistab mõnu naerda lollide üle. Vabandage, aga te olete siiski lollid.»

Klassist käis läbi võidurõõmu imekerge peaaegu täiesti mahasurutud hingus. Seda oli võimalik tajuda ainult absoluutse vaikuse tõttu. Jutukaks muutunud õpetaja silmad, hääli ja viimase lause labasus reetis ta sisetunde salajasemaid soppes, kus viskles rahutus.

«Nii,» lõi ta oma väikesel käega laksu lauale. «Lähed lahti üks kahekümne vastu. Kuni boikoti nurjumiseni ma lihtsalt loen kursust. Ja kõik. Vaatame, kelle narvud enne üles ütlevad. Minul on nad kõik uheskoos, aga teil on nad kahekümnes kapsapeas laiali. Ja pidage meeles — kõige rohkem kolm tundi juhul, kui kõik areneb normaalselt. Aga võib minna ka hoopis isemoodi — lühidalt, järsult. Mõtlen täna järele, ja võimalik, et võtan ka omalt poolt midagi ette.»

Pärast lühikest mõtlemist küsis ta rohkem nagu iseendalt:

«Keda ma õieti täna välja kutsusin. Piiber ja Raja-

met? Mh-mh. Piiber ja... Rajamets,» venitas ta nendele nimedele kriipsud alla

lõpetasane rahutusekahin, mis aga silmapilkselt

lõpetas, asume rahvusliku ärkamisaja kirjanduse

Vahetunni ajal pääses jutt nagu paisu tagant, vahutati ja mulle ajades. Kõik ründasid kedagi, naersid millegi ümber, kinnitasid üksmeelselt, kinnitasid hoogsalt, tõestasid kedagi, esitasid retoorilisi küsimusi läbisegi. Intelligi tunglev uudishimulik mass ei saanud esitatud muud aru kui seda, et esimeses gümnaasiumi klassis kehtib kohutav käärimine, kusjuures käärijad ise olid kahtlemata, et võõrastele enam mingeid seletusi ei andnud.

Leitsemad kõrvad püüdsid kinni kaks nime — Edna Piiber ja kogu kooli ulatuses tuntud viiulimees Rajamets. Taheti teada, mis nendega lahti on, aga kellel oligi aega kas või lühidalt öelda, et härra Orase kaudsed alvaredused kahe juhusega küsitud aadressil olid tema alatuks tipuks ning et igasugune katse neid kogu klassi vastutavaks teha kutsus otsekohe esile niisuguse protesti, et...

Nüüd arvas, et niisugusel korral tuleb komiteel minna direktori juurde ja nõuda klassi nimel õpetaja Orase eemaldamist. Ta leiutas selle sõna kergelt, olukorra muutunud meeleolu kandel ega aimanudki selle sõna sümpatilislikku tähendust.

Õhtul tuli terve klass uuesti kokku.

See oli vaikne, selge ja külm. Jahedusest tingituna istuti ühes mütsakus koos. Nii oli mugav ja erutav.

Tuleb arvestada, et homseks mõtleb vastane midagi välja,» alustas Heino Saalep tasa ja mõjuvalt. «Boikoti komitee kutsus üldkoosoleku kokku selleks, et läbi arutada ühise tegevuse kava. Nagu näha, tahab ta vastutavaks teha Piiberi ja Rajametsa. See on tõsine hädasoht.»

Sel juhul nõuame tema eemaldamist!» hüüdis tagumist reast kõva hääli, mis otsekohe kaeti tss-ga. See hääli hüüdis — Henn Ontoni — veelgi rohkem ärritusega. «Aga muidugi!» ütles ta häält valjastades. «Mis õpetaja tema üldse on!»

«Me võime teda ju arvustada, aga meid ei võ arvesse,» ütles Paula Mehis.

«Kuidas nii? Ta ei kõlba õpetajaks!»

«Oota, Onton, mis sa ägetsed,» rahustas Niina närvilist poissi. «Paulal on õigus.»

«Tal võib õigus olla, aga eemaldamist nõuame ikka. Meil peab olema oma kindel siht, mida me lõppu lõpuks tahame saavutada.»

Vilma toetas teda.

Heino Saalepile ei meeldinud Ontoni ägedus, ajal kui temal tuli kanda kogu võitluse raskust. Ta ei ettepaneku jätkata boikotti, ja niipea kui Oras hakkab midagi ette võtma üksikute vastu, anda volitus komiteele esindada klassi huve direktori ees ja nõuda...

Kõik kuulasid äärmise tähelepanuga, sest teati, et need polnud nüüd enam Heino isiklikud sõnad, vaid komitee koosolekul väljatöötatud seisukohad.

«Nõuda, esiteks, et õpetaja Oras muudaks oma õpetamise meetodeid, mis ei vasta gümnaasiumi tasemele, ja teiseks, et ta tunnistaks klassi ees oma ülekohtust kütumist õpilaste suhtes, keda ta saatis täiesti põhjuse tult klassist välja.»

«Vähe.»

Kes see oli, kes seda julges öelda?

See oli klassi kõige pikem ja kõige valgemate juustega poiss. Oma järgneva jutu kinnituseks ajas Rein Kütt enda teiste vahelt üles.

«Ei hakka ta vabandama midagi,» lõi ta oma suure rusikaga laiale peopesale kõva laksu. «Kui juba nõuda, siis nii, et mees lendaks. Ta ei oska õpetada ka. Rõhume selle peale välja.»

«Sina laulad seda, mis su president ees laulab,» ütles Valdur Pastak.

«Ja kelle laulu sina ise laulad?» küsis Henn vihast väriseva häälega.

«Miks te nüüd järsku tülitsema lähete, poisid?» küsis Öie Heinaru maheda lepitusmeloodiaga.

«Onton on lihtsalt tormakas,» tahtis Leida Kroon oma arvamust avaldada, kuid Rita Luts löikas järsult vahele:

«Miks kulutada aega lollide juttude kuulamiseks. Lõpuks Vaat kus kah targad! Mina hääletan selle eest, et me Saalep ütles.»

«Muidugi!»

«Muidugi!»

«Miks nõuda võimatut!»

«Miks juba ette luhtumisele määratud!»

«Henn ootas, kuni vada vaibus, ja ütles siis:

«Kui sa ei või araks lüüa. Ei maksa arvestada muud ennustusi.»

«Kes lei araks?» hüüdis Valdur vinguvalt.

«Muidugi, et ta on sunnitud vabandama. Hea, aga mis me selle vabandusega peale hakkame?»

«Muidugi,» vastas vanapoiss osa meist ikkagi välja. «Muidugi,» vastas Hennule pahe siinsamas vaidluse lõppu ning tekitasid järelemõtlemise hetke. Selle lõhkus

«Muidugi,» vastas Valdur Pastak:

«Onton kardab! Mis sul viga. Lüüakse välja, lähed kaitse isale appi. Vene baasides makstakse hästi.»

«Pastak, pole tarvis norida,» nurises Heino Saalep ja lõi üle kokkuvõttele.

Hääletati. Henn ja Rein Kütt hääletasid vastu.

Muidugi laiali.

Edna Piiber ütles enne veel Hennule otse suu sisse:

«Muidugi alatu! Ikka pead rikkuma klassi üksmeelt.» Henn hakkas ennast ägedasti kaitsma, aga nagu seda tüüpi tüdrukute juures ette tuleb, keeras Edna oma palga temast ära. Teda ei huvitanud argumendid. Ta oli oma sügava vihkamise selle poisi vastu välja purustanud ning sellest arvas ta piisavat.

«Edna on, mis ta on,» ütles Ants Urbsoo, kui nad olid kahekesi kitsale Posti tänavale jõudnud, kust Ants pidi ära keerama. «Ta räägib üksmeelest, mida pole kunagi olnud ega saagi olema.»

«Kuidas nii?» üllatus Henn ja tõstis oma õhukese politukrae üles. Kõrvadel hakkas jahe.

«Ma tundsin juba eile, et meie asi jookseb rappa.»

«Rappa?»

Aga muidugi. Oras naerab meie boikoti peale. Ma ei talle, et peaksimme boikoti lõpetama. Vastupidi. Teeme selle selgeks, et klassil on kõvad närvid ja peame vastu

kuus tundi, kümme isegi, ja see oleks vanapoisile oma moodi õppetund.»

Antsu rahulik kainus jahutas Henu tublisti. Noormees sai järsku aru, et selles võitluses ei saanudki püstitada eesmärki. Oli vaja ainult vaadata. Võimalikult pikk boikott — see oli ainus eesmärk. Las tajub, et klassil on kõvad närvid, las mees ise järele, et gümna esimesega ei või naljatada.

Aga miks Ants ei avaldanud oma arvamust kooli juhtidele?

Ants ei tahtnud lõhkuda komitee autoriteeti, avaldanud juhul oli sellel omajagu tähtsust. Nii arvas ta.

Järgmisel hommikul esitas Henn klassile uue talitajana tika säärase enesekindlusega, nagu oleks see tema isiklik looming. Ei. Ta polnud seda tõugu, kes kiidab pilti, mida kiidab tunnustatud maitsega inimene. Ta oleks kiitnud seda pilti ainult siis, kui see talle tööpoolest oleks meeldinud. Seda tõugu inimesed omastavad teiste ideid, ja ei märka peaaegu kunagi algataja isikut, ei tee sellest enam küsimust. Haaranud ja orgaaniliselt endaga liitnud hea idee, asuvad nad aega viitama selle teostamisele.

Hennust oli saanud võimalikult pika boikoti apellatsioon. Peab ütlema, et niisuguse tee kättenäitamine tõstis tublisti tema autoriteeti, milleks aitas kaasa ka klassi värske hiilguse Oie Heinaru ja paljude teiste elav toetus.

Komitee liikmed leidsid suurel vahetunnil aega lühikeseks kokkutulekuks ning Heino Saalep tegi otse ennast õpetaja Orase tundi teatavaks komitee avalduse:

«Gümnaasiumi esimese klassi protest — boikott — on esile kutsutud õpetaja Orase ebaõiglase suhtumisega mõnedesse õpilastesse. Boikott lõpeb alles siis, kui klass on veendunud, et õpetaja Oras on oma veast aru saanud ja tahab otsekoheselt oma suhted klassiga normaliseerida.»

Meisterlik tekst võeti vastu elavate kiiduavaldustega. Suur mure, mis näris juba ähvardavalt klassi enamikku, langes ära. Võitlus oli saanud kindlad raamid. Nõudmises väljendus klassi ühkus ning samal ajal näis eesmärk olevat ka tegelikkuses täiesti saavutatav.

Selles oli midagi pidu- ja rõõmne. Polnud ühtki õpilast, kes poleks tundnud taas oma silmapilgu ülevat kindlust, mida võis kokku võtta lausega: «Mis nad saavad teha tervele klassile?» Ja see libe Valter Oja vastas oma pinginaabrile, et jasmustade läikima löödud juustega lõhnava õli tähtsalt viltu kallutatud, ja tundis, et kui see korraldus korraldajate peamehe poeg boikotist osa võtaks, pole ka temal midagi karta.

Õpetaja teadis, et ilma temata ei saada läbi ühelgi õpetaja Park kutsus täna hommikul tema ja Heinaru alla õpetajate tuppa. Mida nad võiksid teha kooli jõulupuul? Õpetaja Oras kuulis kindlasti, kuidas nad leppisid kokku Gounoud'-Bachi «Ave Mariale» ja Raffi «Kavatiinile».

Heinaru oli veendunud, et niikaua, kui boikotti jätkavad Heino Saalep ja Niina Smirnov, ei saa kellelgi midagi halba. Nad olid ta meelest nii talitajad kui tasakaalukad.

Heino Saalep oli tõesti küllalt ettenägelik, et aimata oma teadlikku raskust momendil, kui mängu tuleb võtta. Aga ta polnud ju üksi. Terve klass oli ühel meel.

Valdur Pastak võttis asja kui lõbusat löömingut, mis võis gümna teise klassi suurustele kenasti tulla loova. Täna õhtul pidi olema korvpalli koondkonna treening, küllap ollakse huvitatud. Ja kui midagi juhtuma, siis vaevalt härra leitnant teha liiga Pastakule ja Saalepile, kellela kooli korvpallikoondus saaks kabelimatsu.

Henn Ontonil polnud muud kaitset kui klass. Vaikis kõik, vaikib ka tema. Polnud silmapiiril võimu, mis oleks suutnud teda välja viia vaikivast olekust. Ei ohtu silpi, mis ka ei juhtuks.

Klasside uksed olid juba tükk aega tagasi järele järel sulgunud ja kõrvalklassist kostis juba Raulini selge hingestatud alt. Gümnaasiumi esimese klassi uks seisis aga ikka veel avatuna. Kas õpetaja Oras ei julgegi klassi tulla? Ehee! Sufiks tahab punavat tundi kunstlikult kärpida.

See maksis sammud. Need tulid pika koridori teisest

otsast hoogsalt lähemale. Polnud kahtlust — tulj...
oli kaks.

Direktor!

Vahetati ärevaid pilke.

«Ei ühtki sõna vanapoisile!» jõudis Heino Saal
ägedalt sosistada.

Su is olid nad klassis. Härra Oras punetas ja lüü
veidi pääst, silmaalused kotid olid pisut ahenenud
nii tundus ta eriti võõrana. Püüdis olla lõbus ja reiba
Milline ebasiirus!

Direktori palgeid kattis tuntud laiguline punetu
Silmis kuri võitlusvalmidus.

Härra Oras pakkus direktorile oma tooli, millest sa
vaikselt loobus. Ta leidis koha akna juures, asetas rin
tatud sõrmedega käed puhta triigitud pintsaku alu
mise serva kõrgusele ja jäi pilutatud silmadega kuu
lama.

Säärast jätku aimati ette, sellest räägiti kahel sala
jasel nõupidamisel pargis ning igal vabal momendi
Räägiti ja kinnitati ühist usku võidusse. Aga siis
olnud pilt nii hirmuäratav kui nüüd — lausa sil
silma vastu.

Õpetaja Oras asus oma alatu süsteemi elluviimisele.

«Rajamets!»

Kordus see, mis eilegi, ainult pinge oli direktori
juuresoleku tõttu mitu korda suurem.

Sel ajal kui sünge kõrend kangelaslikult vaikis ja
pea tahapoole kallutas, et mitte kogemata noogutam
sega vastata, tundis igaüks ägedat tarvet ise tema ase
mel seista seal. Ei saanud nad ka kahekesi sõnagi po
silt kätte.

«Istuge, Rajamets!» ütles õpetaja pehmelt ja vaatas
vilksiti direktorile, kes näksis tasakesi oma alumist
huult. «Mulle näib, et arusaamatused jätkuvad,» lisas
õpetaja Oras lõbusas toonis ja tegi uuesti asja oma tas
kuraamatusse. Sirvis seda, nagu oleks tegemist kõige
tavalisema tunniga.

«Piiber!»

Sedagi võis ette näha, aga ometi käis läbi klassi
kahin, mida tekitab hulga inimeste sügav hingamine
ühel ja samal silmapilgul.

Õpetaja Oras ei jõudnud õieti püstigi tõusta, kui äkki
...valt haäl:

Härra direktor!»

Õpetaja pöördus kerge võpatusega Henu suunas,
...tubukahvatuna oma laua kõrval püsti seisis.

«Meie protesteerime!»

Abimü Mille vastu?»

Härra Oras küsib nagu süsteemi järgi ainult Piiberit
«Kõrvalt. Milles on nemad süüdi, kui kogu klass

...?

...heideti nagu tükk terast poisi jalgade ette.
...ektor kuulas äärmise tähelepanuga Henu seletuse

...

...?

...?

...See ei ole põhjus korralageduse loomiseks klas
...Me teil on veel öelda?»

Võib.

...hõlmas, kõik?»

Me jätkame boikotti nii kaua, kui...»

...laua?» Direktor andis käega märku, et Heino

...oma kää alla laseks. «Järjekorras! Kui kaua?»

...ma, kui...» Henu sinkjad huuled hakkasid

...võib. Asja loetud tekst oli nagu peast pühi
...Aga sus ta kogus ennast ja ütles seda, mis mõt

...«Õpetaja Orasega meie õppida ei saa. Meie ei õpi

...nuga. Ta ei kõlba meie õpetajaks.»

...itumise oleks nagu lõhkenud väike mürsk. Kõrvus

...kõlisma ja isegi suits näis roomavat lae alla.

Õpetaja Oras muigas ja hingas kergendatult. Ka

direktor näis tulemusega rahul olevat, kui lausus:

«Palun tulge minuga kaasa.»

Reegi ütles sosinal:

«Enesetapja!»

...oli Vilma Peenemaa.

Henu läks.

Võerand tunni pärast tuli ta tagasi, ikka veel kah

...ainult kõrvad punetasid heledate kohevate juuste

...Võttis kähku oma asjad, pillas joonestuskarbi koli

...põrandale, ähkis ja puhkis seda üles võttes ja

...mündus siis ukse poole.

Härra Oras, kes oli vahepeal asunud «kursuse võtmisele», jälgis koos kogu klassiga toimuvat mis sai selle eest veel ühe mõjuva matsu:

«Mina lähen. Soovin edu. Ärge alla vanduge, midagi nad teile teha ei saa.»

Kohe pärast seda tundi hakkasid õpilased üksikukäima seal...

Mõnega läks kaua aega.

Mõnega tuldi lühidalt toime.

Tüdrukute silmad hakkasid punetama.

Romantismi periood oli lõppenud. Realism tunnusjõuliselt esile.

REALISM

Henn puldankindad oleksid siin hädapärast ära kulumad, sest raske kang oli üleni rebasekarva ja külmal sügishommikul niisugusest roostekambast kinni hõõruda polnud sugugi isu, eriti veel siis, kui labidamisel on peopesad rakku hõõrunud.

Aga Henn Ontonil oli kiire. Ta ei saanud talitada kaua järgi. Täna pidi kraav valmis saama, sest eile käis meesoperimees isiklikult oma tulevast iluaeda takseerimas.

Henn kujutles naiivselt, et tüse läikivate kalosvõrrega mees kraavi kaldal kiidab tema tublidust, kuna ta oli päeva jooksul välja loopinud basseini süvendi ja kraavunud tubli jupi torukraavi.

Mees vaatas, viskas lõhnava paberossi kraavi ja sulistas. Ei öelnud midagi. Henn raius kirkaga, haaras siis kühku kangi ja virutas mõned korrad. Onnelik tabas. Paras paekivilatakas tõusis kangutamisel kuulekalt üht serva pidi üles ja nüüd oli seda naljaasi kahe käega välja tõmmata.

Kivine maa,» tähendas ta mehelik-asjalikult ähki.

Perimees hakkas ära minema, aga enne seda urises kühalt.

Üksinda võib siin külmadeni sonkida. Kuradi Bergmann, slikerdab mul jälle.»

Ei mingit kiitust sõnades ega toonis.

Tunnid koolis lõppesid kella kahe-kolme ajal. Henn laevatas kella kolmeni, aga lõppu polnud hiliseks õdetunnikski lootust. Mida lähemale majale, seda kivisemaks muutus maa. Hiljemaks tööle jääda oleks tähendanud ennast reeta. Ema ei teadnud midagi. Ei tohtinud veel teada, mis juhtus. Rasked jutud pidid toimuma hiljem.

Seepärast oli ta eriti morn, kui õnnetusepäeva olid ilmusid tema juurde Heino Saalep ja Rein Kütt. Viis nad kohe koridori ja sundis poole häälega kima. Ei ta tahtnud ühtigi, et klassivennad oma käinutega ema tähelepanu ärataksid.

Ta otsustas nii, et järgmisel päeval läheb liht-
varem «kooli». Sellest plaanist pidi ta aga loobuma
sest õhtuks oli ta nii otsa jäänud, et ei jõudnud pu-
pesukööki kanda. Seda tuli teha hommikul, ja nii jõi
dis ta, koolikott käe otsas, oma kraavijupile tavalis-
kellaajal, et aega viutmata kangist kinni haarata
Tema teise tööpöua kaudu.

Tema teise toopäeva hommik oli külm. Lõhki-
kattis juba aknaklaasipaksune jaakirme ja rohutud
olid üle öö halliks tõmbunud. Külm ahvardas maj
peremeest ja majaperemees ahvardas Hennu.

Tuli kiirustada. Sellest sõltus raha ja rahast sõltu-
nuid kõik. Esialgu mõtles Henn, et ta raägib em-
oma kurva loo siis, kui on leidnud kindla teenistuse.
Eelmistest kevadpäevadest teadis ta imehästi, kui ke-
tulise tingimuse ette ta enda asetab, kuid inimene o-
mamoodi vastuoluline olend: mida suurem häda, see
suuremaks paisuvad ta lootused. Ja nii tuligi, et po-
undi pärast oma viimast pöördumist klassi poole se-
a depoo väikeses soojas õlide järele lõhnavas kontoi-
Ehee, noormees, mis tööd räägi hea, et ta ei ole

Ehee, noormees, mis tööd või hooajatööd sin praegu
õib olla. Igatüel oma ots käes.

Kütteladu. Kus sa sellega! Siin on isegi mehi rohkem kui hädapärast tarvis. Näed, kus ikka jõumehed istuvad ja tõmbavad suitsu; ootavad kõik, ehk nad koormaviskamisega sooja.

Järgmisel hommikul riidevabriku kontoris. Noor
be sell tahtis teada, mida kange tööotsija oska-
inult lihttööd? Aga milleks ta tuleb riidevabrikusse
suma lihttööd? Kas muud ei oska? Ei? Ilus. Asi on
melt selles, et kui ta oleks ka kõige parem kangur,
kagi ei leiduks midagi.

Henn tuli välja niiske õhu kätte ja tõmbas käe
e näo. Hõõrus veel käeseljaga ninaalust, mis kippu-
asi higitsema Kurat! Enne küsib, uurib, teeb isu, ja
s, irvitab, nagu oleks teab mis naljaga hakkama sa-
id.

«Mis asja? Toöd? Ohohohoo! Noor poiss,
tuli enneagu põrgu põhja.

lapoimaja. Ei mingit tööd.
tööbittokoda. Tööd ei ole.

Tarjend raskemaks läks jalg kontori lähedusse jõudes, et ei tahtnud enam kuidagi koputuseks tõusta. Aga see väljapiiltsus polnud. Tuli käia. Lakkamatult käia lahuvõrki. Henn tundis seda tüsedat meest, kes seisis kolleeritud hoovil, mantlihõlmad eest lahti, ja nähti kätelt sinises kitlis väikest kasvu mehe selekti. Ta näppis kollast tollipulka ja rääkis rutakalt, mõeldes tooniga.

...natas teinud, astus nooruk talle teele ette.

Herra Kroon, ma tulin... Võib-olla on teil töö-
mudel vaja?»

Arude kusi ajale heideti põgus mittemidagiütlev pilk. Kõik see poordus härra Kroon äkki nagu midagi meenutades, tulipulgaga mehe poole:

„Jaa, siis veel see asi... Kus mul need torupanijad
võivad? ... Kõik need

Kukkulepe on olemas, härra Kroon. Kõvad mehed
 juunuvad asja. Ma pidingi teile ütlema, et leidsin teile
 vajavad mehed. See on neil mõne päeva küsimus.»

Mõne päeva küsimus,» uriseti pahandatult.
Härra Kroon,» astus. Henn vaprasti võimsal
mõttele järele.

...hetkel peatus värava taga suur hall veomasin ja
potemeele kõnetas autojuhti, kes selleks puhuks kabiin-
ist välja ronis.

«Mistad?» küsis härra Kroon lõbusalt.
Pole niisugust asja olnud,» ajas turske õline mee
murdes vastu.

• «Ara karda, ma ütlen ainult, et ega minu eest midagi kahelduseks ei jää.» Ning juba mineku peal: «Venelased on ilusti oma baasides ja meie töötame ilusti ka. Nii et pea meeles, Pollar, mõne teisega oleksid juttu rääkinud.»

Ütles ja astus ootamatult kiire kõnnakuga minema.
Kas ta üldse kuulis? Muidugi kuulis. Ja nagi sarnaselt.
Aga läks mööda nagu mingist mädanenud õunasuure
mest, nagu ükskõik mis prahist. Kus sa sellega! Puhkuse
hile võis otsa komistada, sel puhul vanduda või mõnda
järele küsida, kuidas praht elektriveski hoovile sat-
tus. Noor sitke tööotsija keksis siin suurte lootuste
võimuka mehe enda silme all, tegi madalat häält
tulemuseks — täielik null. Nagu poleks ta nähtav
kuuldav. Ja ometi pidas Henn ennast inimeseks, val-
malt eelmisel hommikul, kui klass kuulas ara te-
kõne pikast boikotist, tundis ta, et võib uhkustunde
kanda inimese nime.

Armetu väikelinn!

«Hei, poiss, pea kinnil!»

Tollipulgaga mees kutsus ta enda juurde ja hakkas
kähku vuristama:

«Sa otsid tööd? Kont nõrk. Mis sa jõuad...»

«Ma olin isal kahel suvel müüri peal abiks»

«Tühi jutt. Aga olgu. Hakkamist näib sul olevat.
Krooni tööotsad on, näed, kõik siin,» näitas ta oma
tillukest rusikat. «Praegu võtad labida ja kirka. Annan
igaks juhuks kangid ka ühes.»

«Kuhu ma siis lähen?» neelatas poiss.

«Lähed ja lööd selle mehe aeda pisikese ilubasseini.
Tahab, noh, kuradi hull. Iga teine ajab nüüd oma raha
kulda ja kividesse, tema ehitab iluaeda. Aga olgu. Iga
ühel oma lõbu. Üks usub vabariiki, teine usub taeva-
riiki.»

«Kas see on suur basseini?»

«Suur või väike. Kuidas võtta. Tikud on püsti, eks sa
ise näed, kui lähed. Tead ka, kus see on?»

«Miks ei tea. Uus maja Pargi tänavas.»

«Näed sa kui terane! Nii. Praegu on pool kümme.
Õhtuks lööd valmis?»

«Õhtuks?! Siis ainult üheks. päevaks ongi tööd?»

«Selge see. Noh, ütleme kaheks. Mul tuttavad töö-
poisid, kukkusid täna pummeldama, ülehommene on nad
aga vormis ja siis pead sa sealt kadunud olema. Lase
käia! Tulen korra vaatama.»

«Tasu ka ikka, saab?»

«Jah, natuke ikka. Kuidas muidu.»

«Kui palju?»

«Töömees teeb enne töö, siis räägib tasust.»

Henn oli mitmel põhjusel paha. Töökoht juhtus
olima kliste rikka Krooni maja juurde, kus võis eba-
õnnelikult kohtuda vastiku klassiõega. Ja mis töökoht
kõik see ka oli! Juhuslik ühepäevane ots. Raiskab
muidu aega millegi kindlama leidmiseks. Tasust ei
olegi.

Aga kaevama hakates tuli tal järsku tore mõte. Saab
muidu kätte (mõned kroonid ikka saab), ja otsekohe
muidu järele. Küll Paldiskis asjad selguvad. Jälle unus-
tas ta, et sellest oli juttu juba varem. Viimasel pargi-
mõeldusel ennustas ju Valdur Pastak tema praeguse
töökohta selgesti ette. Peaasi — kodust eemale, sest nii-
muidu kui ta räägib oma loo (ja see tuleb niikuinii ära
muidu), algab meeletu nutt, mida oleks võimatu välja
muidu. Isa ei teeks sellest mingit numbrit, sest
muidu peaga oli ta tihti karjunud, et poisivolask läheb
muidu raisku, süüdistades muidugi ema, kes Hennu
muiduamiseks oli valmis kas või nahast välja pugema.
Muidu olid toored stseenid, aga nüüd polnud aeg nende
muiduamiseks. Läheb ja ütleb:

«Pere jõudu, isa! Tulin tööle. Muidu lähen raisku.»

«Külm külmetasid.»

Henn oli juba täitsa valgeks tõmbunud. Tänaval lii-
kus talmeisi. Oli kuulda, kuidas kaks naist valjusti jut-
tasid. Üks neist ennustas varast ja külma talve.

Henn tegi lühikese puhkepeatuse, arvestas jälle väl-
javalitud kantmeetrid kokku ja korrutas. Möödunud
õhtul, kui ta kaevanduses, uue maja ehitusel isal
olukorras oli, teadis ta mullatööde hindu. Arv kippus kaju-
muidu üsna soliidseks.

Aega ei võinud kaotada. Aga just siis, kui ta oli
kõikjal põhja hüppamas, keeras suur hall veomasin
muidu värava poole. Kabiinist tuli väravat avama see-
muidu turske mees, kellele härra Kroon eile imelikke
muidu ütles. Autos oli tsementi, kive, torusid ja mitme-
muidu tööriistu.

Henn ronis kähku koorma otsa, et mahaviskamis-
muidu olla. Seda tegi ta meelsasti, sest autojuht oskas

hinnata ka tema tööd. Imestas kui kuulis, et see ühe päevaga tehtud, ja õpetas:

«Ega neile antsakatele ei või näidata, et töö küll käib. Kohe löövad hinna maha. Palju Bergmann luba kantmeestrist?»

Henn ütles, et kaupa pole veel tehtudki. Autojuht vilistas ja hoiatas.

«See on sul. Vaadake, et ta alt ei vea. Ja kui peagi minema õiendamiseks, õelge kohe minule. Ma näen vigureid juba tunnen. Oot, pea, pea, kotid ma võtan vastu.»

«Ma tean. Olen tsementi vedanud. Tõstan ainult kott poole,» ruttas nooruk seletama, olles töömehe sõltadaarsusest võlutud.

Kui tuli aga jutuks, kuidas Henn siia sattus, muutis olukord. Mehele ei meeldinud sugugi kooli poolehoidmise mõte.

«Haridust on vaja. Pääagu lõpu pealt? Tjaa. Muidugi, meil soolati nüüd keskkoolile aasta otsa, ja vaesem rahvas haridusele liiga lähedale ei tükiks, aga teil oleks ju ületuleval aastal keskharidus käes. Ja miks juba edasi! Või ei olnud plaani?»

«Seep see asi ongi, et edasi, aga mismoodi sa sinna ülikooli pääsed, kui raha pole,» püüdis Henn oma räbalat seisundit mehise tooniga õigustada. Ise tundis järsku valusat torget rinnus. Nurjunud võitlus ja taevalik mahajäetus. Mis lugeski võõra mehe kaasaelamine, kui seegi leidis, et asi on räbal. Päevapealt väljavisatut vaevalt kusagile teise kooli vastu võetakse.

Autojuht pani suitsu ette, istus tsemendikotile ja küsis kaastundliku huviga:

«Noh, ja mis siis edasi? Seda lollust siin jätkub ainult õhtuni.»

«Siis võib juba kuhugi sõita. Mul isa praegu Paldiskis,» otsustas Henn oma kaartidega lõphkult väljastulla.

See huvitas autojuhti üle ootuste, tegi ta koguni ärevaks. Asi läks lõpuks vastastikuse tutvustamiseni. Siiski Pollar ei kiitnud Henu plaani. Haridustee kestamine ei meeldinud talle.

«Või on koguni kange huvi sõita sinna appi?»

Henn kehtas õlgu

«No näed sa siis. Jah, muidugi, eks teil seal koolis ole pead täis tuubitud seda. Sini-must-valget vana

«Mitte sugugi!» lõi Henn rinna ette, kuid nähes teie kõrvalepööratud mugavat pilku, ruttas parandama. «See tähendab, muidugi nad karjuvad seal praegu koolis, aga on ka teistsuguseid. Mina igal juhul vana asjadele hoopis teisiti.»

«Õige jutt. See oleks täitsa naljakas lugu, kui maailmariik praeguses olukorras midagi ette ei võtaks oma piiride kaitseks. Niiviisi, jah?»

Ehkki Henn ei osanud veel täpsealt nii mõnede tundis ta järska, et on kaasvestleja mõttekaiguga jama ammust ajast tuttav ja igapidi nõus.

Ta oleks meelsasti ka pakutud suitsu vastu võtta, kuid eelmisel suvel, kui talle toomehed suitsutundis naljaviluks karbi nina alla lukkasid, sai talle harjumuseks kähku keelduda. Nüüd vältis see harjumus piinliku hetke, sest kuigi pakkumine tuli iseendast mõistetavalt ja toredasti, järgnes otsekohe ka hinnang.

«Ega ei tasu õppidagi. Kadestan kõiki, kes neid koolis ei tarvita. Aga noh, laevamehena jäi külge»

«Te olite siis...?»

«Jah, eks ole ka merd sõidetud ja maid nähtud»

Henn ootas põnevusega midagi väga huvitavat, ta talle näis, et mehe mõtteisesevajanud pilgu eest mõeldusid kõik need mered ja maad.

«Aga seda ma ütlen, noormees, räägitagu teil seal meie idanaabri kohta hirmulugusid kui palju tahet, fakt jääb faktiks. Nõukogude Liit on praegu ainuke maa, kus meiesugune tööinimene on tegelik peremehe majas. Ja see on jõud. Hitleri hammas siin juba peagi ei hakka, ehk ta küll on kõik saksa soost mutid meelt maalt oma tiiva alla kogunud.»

Ta naeris mõnuga ning lisas siis tõsiselt:

«Muidugi, see sakslaste kokkukogumine on tal õige kuri värk. Eks läinud siit ka poisse küll, keda sissetungimise korral rakesse panna. Asjatundlikud koolijad kohe omast käest. Aga ei lähe tal see number enam läbi.»

Henn hingas sügavasti. Kui palju uusi ning samal

oogilisi igati vastuvõetavaid mõtteid! Kas

...sakslaste aramine, millest sel sügisel

...Need teab kust valjailmunud ronk-

...anded Nikerdatud mööbli kuhjad, laua-

...mida võis osta äkki võileivahinna eest.

...isamaaliikumine. Virvarr, millesse nüüd

...valgusahvatus oma valguse heitis: «Eks läinud

...keda sissetungi korral rakendada...»

...muidugi ei lähe see number läbi. On jõudusid, mis

...plaani tõkestavad.

...dis ta neist asjust rohkem kui kõik ta koo-

...kokku. Ah, kool, kool! Kui ääretult kaugele

...pulbitseva elu tsentrum, kus võitlus

...maksmapaneku eest oleks võtnud alles

...vaingu.

...vestlusele tegi lõpu Bergmann, kes tuli

...«tega» kohale. Need polnud mingid poisid,

...nelja-viiekümne vahel, tublisti habemesse

...sõnatud. Kuulasid lukumatul pilgul Berg-

...seletust ja elustusid alles siis, kui masin

...hakkas. Parast vajusid nad jälle tardseisu ja

...neid alt kraavist aeg-ajalt jälgis, tundis, et

...basseini suuruselt, veevoolu iseloomust,

...kujust ja aiakastmise vooliku kinnitusest

...nendeni. Suis ütles pikem, olles enne seda

...kõhunud:

...on meie käes kõik kukepea. Sa mine parem alguse puhuks üks väike...»

Kõik, kuss! Seda saate siis, kui delfiinid vett välja tõukavad,» vihjas ettevõtja suurele augule, mille Henn päevaga kaevanud.

...pole teegi lahti löödud,» urises lühem ja

...oma sonimütsi kukla, et seda sügada.

Kana tal läheb! Ja ega te sealt otsast peale hakka. Mul, prassai, mul on kiire. Ja pidage meeles — mida kuremini, seda kõvemad liigud.»

...ühki sõna mustatöömehele, kelle keelel kibe-

...mus — kui palju? Pärast jutuajamist autoju-

...paastnud tulevik nii selgepiiriliseks nagu hom-

...mikul tööle asudes. Seda ähmastas kaotuse suurus,

...jõudsasti kasvama hakkas ja teda sootuks

matta tahtis. Seni kartis ta ema nuttu, nuud na-
ta täie tõsidusega selle nutu sisu ja kippus ka-
ahastama.

Torumeistrid ei meeldinud talle sugugi, sest
meenutasid isa, kes jõi ning kõhis samuti kraak-
des. Henn põlgas joodikuid, ei suutnud aru saada, m-
üldse juuakse, ning unistas vahel naisugusest võim-
mis teeks alatiseks joomisele lõpu. Kord kuulis
kusagilt, et joodikute jaoks olevat arstim, ja ku-
Vilma käest, kas ta isa ei tea, kust seda saada. Vil-
unustas küsida ja nii jägi.

«Poiss, kas sul suitsu on kaasas?» küsis pikem
kuid kobades.

«Pole suitsumees.»

Küsijale ilmselt ei meeldinud ei vastus ega ka too-
Urises midagi omaette ja hakkas siis kraavi ka-
norima. Polnud nii sügav kui vaja ja kitsukene
teine, nii et õige mees ei mahtunud ühe jalaga
jagi. Henn püüdis rünnaku vaikimisega tagasi
ehkki see maksis palju. Kes teab, kuidas edaspidi ole-
länud, aga lühem, olles natuke aega nohisedes
lindiga askeldanud, hakkas majaperemehe arvel ka-
sügama. Paarimees toetas ja leidis, et rikka m-
narritempudest on tal juba ammugi välland Tema, m-
töötinimene, ei saa omale õiget ninaesist, aga sam-
orikas paneb oma lõbuks aeda savist kalad vett pu-
kama. Lühem kratsis kukalt, ja sülitanud mahlase su-
täie, arvas, et kui oleks lähedal mõni solgikaev, m-
laseks sealt torud allapidi tulema.

«Jajah, oleks peenrakastmisel kohe teine vägi see,
irvitas pikem.

Henn tagus kirkaga peenemaid kive lahti. Imetu
Juba kolmandat korda kuulis ta erinevate m-
suust, et sellel tööil siin pole mõtet, et see on lollu
aga ometi lukusid nad selleks, et töö kiiresti valm-
saaks. Mis kuradist teha, kui pole mõtet. Hennul m-
mõte, väga kindel mõte — raha. Nuüd oli sellestki m-
test järele jäänud ainult kahvatu vari.

Kella kaheteistkümnne ajal võttis ta tööriistad ja
koolikoti (neetud kott!) ning laks suure ringiga h-
teise serva, kus asus harra Krooni jahuveski.

epotajalt jahe ilm annab ka korvalstele tana-
elude elu juurde. Kidur eideke koeraga naib
murelise muretuse kehastusena. Sel ajal kui
võivad ees kohutavad, ängistavad päevad, jalu-
oma oma vastiku koeraklähvitsaga. Seal koris-
aiast rampsu kokku. Milleks? Põiktäna-
vastu ilmatu pikk ja prääksuv kolonn esi-
klassi mudilasi, paks õpetaja nagu emapart
olevad parki loodusega tutvuma. Kah asi, sel
siin kõndigu labidas ja kang õlal, kirka
käs. Staadionilt kostab vilet, hõikeid ja
Ohoo! Sellest kohast peab kaugemale hoidma.
leitnant võib nende oma kooli juntsidele
vabaõhuvõimlemist teha.

leitud aga ka naisuguseid tänavaid, kus
jooksul ei liigu ühtki inimest. Ühel nii-
jupil, kus pleekinud puumajade vunda-
lausa poolest kõnniteest välja kasvavat,
Henn.

ja hakkas lõpuks kuuldavalt itsitama.

meenuse kunagine jutt seal.

Kelle ees oli tal nüüd võimalus edvistada
üksindusega?

minna nüüd niiviisi kirka ja labidaga sinna
vaiba ja hiiglasuure kirjutuslauaga uhkesse
põndi sisse ja küsida: «Kas võib natuke
edvistada oma üksindusega? Olen hirmsasti tüdi-
mööda hiilimisest.» Ohoo! See vast oleks

osutus möödaminevaks episoodiks, mis
ainult pinda ägedamale valule kaotatu
Mis nad seal praegu võivad teha? Midagi ei tea
suur vahetund. Söövad saia ja riübivad teed.
lopetasid boikoti. Ja mis erilist mõtet olekski
pikata, kui... kui niikurni tuleb see ükskord
tada

selgusid üle ootuste äkki. Kui ta pärast kahe-
ootamist, närveldamist ja alandust armetu
puksitaskus jahuveski hoovist tulema
niiviisi lõpuks vaevatud südamega koduuksest
leidis ta kõigepealt, et pliidisuu ees puid

peenendav ema käitub kahtlaselt. Ei vastanud sõnadele poja rõõmsaks tehtud tervitusele. Kas tõesti? Nägu! Kahvatu laik punetavate laugudega.

Ei olnud märatsevat nuttu. Oli voolamine, vastasane halamine, kuid just see valmistas kirjeldamatu piina sõnatult voodisambast kinnihoidvale padarumalale pojale, kes ei teadnud midagi maailma, mis ja aina tormas lollusi tegema, mõtlemata, mis maksma võivad minna, mõtlemata oma tulevikule ja oma ema vaevadele.

Mis teha?

Minna! Kuhu? Ükskõik kuhu, peaasi — minema, uputusest. Aga kuidas ta teada sai? Kaisid siin kelle kaaslased või mõni õpetajatest? Kas sellelgi on mingit tähtsust?

Urkas elada, matvas teadmatuses kobada... A milleks on vaja inimestel sündida? Mis õigus on inimestel inimesi sünnitada, kui nad teavad, et elu pole muud kui rist ja viletsus, umbne kott, kus välja pääse. Kes ütleb, et elu on suur, elu on ilus ja kõige kallim? Ainult loll inimene võib seda öelda. Proovige see ütleja kas või natukesekski pugeda Hennu nahale. Katsugu seista siin ja taluda ahastuse stseeni, mõjub just seepärast, et ahastamiseks on põhjus. See on möödapääsmatu, juba minevikuks muutunud vigasammu paratamatu tagajärg.

On olukordi, kus inimesele tuleb appi temas leidu negatiivne. Enesehaletsus on negatiivne. Mehe puhul on see ilmne nõrkuse tunnus. Kui aga Henn pole leidnud neil tundidel enesehaletsuse magusmõrku mikstuuri, mis ta aeg-ajalt neelatas, võib-olla oleks siis juba sõitnud sinna, kuhu ta nii kindlalt kavatses. Nüüd ta seisis, kuulas nagu kusagilt kaugelt halamist kuulis ka iseenda kumedit häält andmas abitud vastuseid nutustele küsimuspursetele ja andus enesehaletsusele.

Kas ta oli halb poeg? Kui palju kordi aitas ta emal pesta pesu. Äripäeviti «haige» olles, pühapäeviti niisama. Nagu varas, nagu kurjategija pidi ta seda tegema, sest kui sellest oleks kuuludus kooli levinud, siis poleks ta enam sinna oma jalgagi tõstnud.

muud muuvaraheaga, mis oleks möödunud niisama kergelt teenistuses. Mõned suved karjas. Isal poleks abiks.

Siis tundki neid päevi maha ei maganud. Võtku ta kaks krooni, mis ta teenis. Küllap teenib ta Argu ema kartku, et ta jääb muidu-loge-likuks oma poega tundma.

Siis tupoolik lõppes rusuvalt vaikse õhtu ja

Siis pani ema selga oma paremad riided — mustatäpilise kleidi ja punakaspruuni kitsa kottas kooli. Seda nõu andis talle proua Raua, kes veendunud, et Hennu välja ei visata. Ema aga läks ikkagi. Henn arvas, et palverändur andab nüi ema kui ka teda ja see tuleks tal olla vaikne, aga tema kurnatud näos oli valu, tema kahvatu suu oli nii peeneks triibustunud, et poeg ei sõandanud oma arvamusega teda välja tulla.

Hennu meesanne oli lihtne: ajada pesukoogis katlad kütte pesu leost ja välja väänata.

Henn olnud veel minekuga päris valmis (üldse kippus ta luga vara direktori jutule minema), kui juba kätt müüritud katelde all praksus kodune tulek kateldesse kanti pumbakaevust vett. Hennu meesandustas asjaolu, et pesukoogis polnud teisi. Siis on mõnes olukorras parimate kavatsuste tahtmine. Henn otsustas astuda ema käsust üle positiivse suunas. Saab vesi kuumaks (pea see ei lähe), siis võib lükata suuremad asjad puhtaks. Lõppude puhta pole olemas tööd, mis alandaks inimest, kui inimene ennast ei alanda. Ja kui emal peaks minema kuhu ära, siis võib juhtuda, et tagasi tulles kogu valge suu juba keeb.

Henn tundis Henn peensusteni, ehkki ta senini pole puudnud varjata oma asjatundmist ja tema meesandust seisis küttes, veekandmises ja suuremate tööde väljaväänamises. Kõike seda sai põhjendada õigustatult — tal oli palju jõudu. See oli ühtlasi treening, kasulik sport.

Hennu paremate kavatsuste teostamise tunnil ei tead-

nud poiss veel midagi sellest, kuidas hargnesti reaalsed faktid koolis.

Kui uks ta järel kinni prantsatas, jätkus tund nagu poleks midagi juhtunud. Klass vaikis nagu ja Oras andis tundi.

Vahetundidel koondus tähelepanu direktori kaitsele, kuhu kadusid ja kust tulid välja need, keda boikoti eestvedajateks.

Hennust ei räägitud palju. Aga küllap mõeldi teda ja ta saatusest. Pääses käibeles termin, mille laskis tunnis lendu kergemeelne Kõps: enesetapja! Järgmisel hommikul tõid Kütt ja Saalep teate, et Henn ei juba enam ole. Sellest saadi aru.

Ainult Edna susises endiselt. Teda solvas poisid makus eriti, kuna ta oli ju nii kindel, nii kindel, et siis, et direktor klassi tuli. Ta poleks ikkagi andnud ühtki vastust. Oli Ontonil vaja vahele tükkida! Põhiküsimus!

Siis tuli mängu klassijuhataja — leebe ja rahulik Raulin. Heino Saalep selgitas lühidalt ja mõjuvõime kogu olukorra. Terve ajalootund kulus asja arutamisele. Proua Raulini manitsustel oli omamoodi klassi võitlusvaim kippus vägisi paisuma.

«Ja vaese Ontoni peale ei mõtle keegi?» küsis järele ja järsku väga tõsiselt muutudes.

Temast ei saadud otsekohe aru.

«Õppenõukogus pole veel Ontoni väljaheide otsustatud. Mina igal juhul kaitsen Ontoni. Ja te ei saate mitte mina üks. Aga kui teie jätkate boikotti, mõelge ise, te olete juba täiskasvanud inimesed, mis moodi siis saab?»

«Aga kes käskis tal esile tükkida?» lõi Edna Piiber vahele.

«Esile tükkida?» vaatas proua Raulin oma suu lahkete silmadega tudruku tagedat nägu «Ei tea, tal olid nii madalad kavatsused. Olite sunnitud oma... noh, ei hakka praegu kordama, mis ma sellest asjast arvan. Ma mõistan teid kõiki, sealhulgas Ontoni. Temas on hirmus palju impulssi. Lähemalt pärast kiiremini keema...»

Ja nii oli järgmiseks päevaks klassis kaks partei

üks poolehoidjaid jätkamist, teised lõpetamist. Jätkajate arv otsustas asus Valdur Pastak. Küsimus tuli päeva lõpul lahendada, sest järgmisel päeval oli jälle eesti keele tund.

Lõpetajate partei eesotsas seisid Niina Smirnov ja Heino Saalep.

Järgmisel viimast tundi jääd klassi, kus toimus äge ja põlgne paljutatud koosolek. Valdur Pastak suudis-ke komiteed reetmises. Edna Piiber nimetas Heino Saalepi argpüksiks. Rajamets õigustas ennast ja ütles, Smirnov ja Saalep ei kujuta endast veel komiteed. Heino Saalep jäi erapooletuks. Ants Urbsoo tahtis teha pikalt põhjendama hakata, aga Rein Kütt leidis teise lahenduse:

«Häletage või tehke mis tahate, mina lõpetan boi-

kotage. Vahetund, ilmne vähemus, tegi kõva häält. Kuid te ei saanud kõvadus, vaid argumentide veenvus otsustada vahetundel puhkudel asja saatuse.

«Häletame,» karjus Heino Saalep üle teiste.

«Häletage, poisid!» hüüdis lõkendav Rita Luts, «illegaalne vastuargumendi. «Meie lõpetame Ontoni huvitav hooli klassi aust ega uhkusest midagi, aga kas te ei tahabki seda?»

«Lõpetajate partei haaras sellest mõttest otsekohe lõpetajate parteis oli tunda hetkelist kõikumist.

«Ants Urbsoo loogilise ettepaneku.

«Lõpetajate temalt endalt järele parida.»

«Lõpetajate otsustagu tema ise!»

«Lõpetajate tema õige on?»

«Kus leiti lahendus! Päh!»

«Tema on jäänud ilma presidendita!»

«Tema lähen ja küsin. Pidin juba eile teda vaatama.»

«Tema raius Rein Kütt rusikaga vastu laia peopesa.

«Tema ei tahtnud Reinu võlitada

«Tema õnnitunnilise metsiku koosoleku ainuke ühine

«Tema oli järgmine.

«Tema Henn Ontoni juurde kaks klassi esindajat, Rein

«Tema Rita Luts. Pärast seda korraldada homme esi-

«Tema vahetunnil otsustav koosolek.

Vähemusse jäänud opositsioon tundis ennast järelikult võidukana, sest Henu iseloomu tunti ja ta oli kindel, et mehe uhkus ei luba tal kooli tagasi tulla kuna avalikust vabandamisest ta vaevalt pääs. Viimast asjaolu soovitati Rital meeles pidada ja tingimata «vaesele kannatajale» vastavas valguses avaldada veerida.

Aga Rita unustas selle hoopis. Ta tõi järgmisel hommikul kooli kõige lõbusama uudise, mida ta oma silmaga oli pealt näinud.

«Kujutage ette, tüdrukud, me läheme Kükita taga hommikul, nagu kokku lepitud. Leiame maja üles, igavalt vilets logu. Koridor pime, haiseb... Kükita komistab mingile kapsatünnile. Leiame nende ukse käsikaudu üles. Koputame. Ei vastata. Koputame uuesti. Ei midagi. Järsku läheb vastaskorteri uks lahti ja üks poiss sassis pea pistetakse välja. Noh, saime teada, et poiss on koolis ja ema pesuköögis. Poiss koolis! Meie juhtume, mismoodi ta koolis on. Arvasin siis, et läheksin küsima ema käest, kus tema armas poeg võib viibida. Kobisime jälle trepist alla. Mina tormasin pesukööki sisse. Ja seal, kujutage ette, ilmatu aurupilve sees, nägime meie vaene kannataja. Ha-ha-haa! Ta pesi pesu. Ma oma silmaga nägin!»

«Ja mis on selles siis nii imelikku?» lõi Niiu järsku teise naeru pooleks.

«Kuidas?! Meie Onton, meie president... ha-ha-ha! Ma ei suutnud naeru pidada, see pilt oli nii koomiline. Vahariidest põll ees, käised üles kääritud, üleni higine. Oi, kui teie oleksite seda näinud!»

«Tõesti ei taipa, mis on selles naljakas,» jäi Niiu oma arvamuse juurde.

Sel hetkel astus direktori kabinetist surniseva koridori väikest kasvu naine vanamoodsalt klõbri rebasekarva palitus. Ta pühkis kramplikult rusikast pigistatud taskurätiga silmi. Just need möödumise vilksamisi nähtud silmad põletasid järsku Edna silmi, sest samal ajal üks tüdrukutest nende seljast taga tähendas ärevalt:

«Henu ema. Käis vist palumas.»

Käis palumas? Ja mida öeldi talle seal?

Edna silmades oli ahastus. Rita jutt ja need valulevad punased silmalaud plid Ednale rabavaks tõukeks. Edna ei sel hetkel selgeltnägi. Ta nägi nüüd alles ühte asja, mille olemasolust tal varem polnud aimugi. Edna nägi muretute õpilaste vahel abitult astuvat ahastust. Edna ei näinud seda niiviisi. Kuidas olekski teinud Edna nii selgesti näha võinud? Või oli veel mõni põhjus näha jõhker, niisama ülekohtune selle kannataja poja vastu? Rita? Aga missugusest materjalist oli õieti Rita süda? Kellel pole südant, see ei võista enda juures ka südametust.

Edna oli nutva ema möödumine ainult hetkeliseks karmustuseks, millest näis olevat nii kerge üle ratta. Kui Niiu ei leidnud Henu uues ameti midagi naljakat, siis süüdistagu ta ainult iseennast huumoripuudumise pärast. Muidugi polnud mõtet hakata Edna käest toetust välja pressima, aga Edna! Kas ei näinud Edna sedasama? Eks ole tal ju õigus?

Edna see tuli. Rita pidi oma suureks ehmatuseks kuulma sõna, mis lõi nende sõpruse nagu noaga. Edna leidis, et Rita on lihtsalt tola. Mitte niivõrd tola, kuivõrd ütleja isik lõi Rita momendiks lausa hõlmaks. Edna! See tüdruk?

«Aga sina ise! Kas sa ei mäleta...» hakkas ta paha mõtata välja lobisema hiljutist intriigi, mille üks õpilastest mööda lipsanud ohvreid, Oie Heinaru, võis teda veel liitsa vabalt kuulda.

Mina ise olin siis ka tola,» tunnistas Edna ja kadus hõlgu lahinguplatsilt.

Midagi juhtus temaga sel silmapilgul, midagi väga õnnetavat ja põrutavat.

Tundi tuli Edna Piiber mahälöödud silmadega, punetava ninaga. Õpetajat polnud veel ja koosolek algas. Häälitati. Küsiti, mille poolt on tema.

Edna ei tahtnud enam millestki midagi teada. Ta oli tujukas, seda teati ja löödi käega. Niikuinii oli lõpetajate partei enam niivõrd ilmne, et üks hääl poolt või vastu ei tähendanud enam midagi.

Nii lõppes suur võitlus, mida õpetaja Raulin nimetatud tormiks veeklaasis, aga mis ometi suutis koondada kogu klassi ühise mütsi alla, ehkki lühikeseks ajaks.

Vastu aknaklaase rabises rahet
Preili Variku kõledavõitu hää mõjus uinutas
Lineaarse võrrandi geomeetiline vaste polnud
mis oleks suutnud ühendada kogu klassi ühe mõ-
lla.

Klass nohises ja mõtles omi mõtteid.

Heino Saalep tundis, et oli talitanud õigesti. See-
luges ta Õie Heinaru näost, tema silmadest, mis olid
hääletamise ajal suunatud temale.

Valter Oja tundis, et pinginaaber pole sugugi rahu-
aga kui juba see spordilõvi ja tuntud ninamees
sunnitud alistuma rumala enamuse tahtele, siis polnud
seda tegema ka tema.

Rajamets ootas tundide lõppu. Siis pidid nad Õie
Heinaruga oma esimesele harjutusele minema. Ma-
dugi läheb koosmäng nii nagu vaja, sest valitud paarid
pole rasked. Aga igal juhul võtab ta endale õiguse
juhtida, katkestada, kui Õie kipub üle mängima
ritenutodega liialdama. Säärane kalduvus näib tundu-
kul olevat ehkki muidu mängib — pole vigagi.

Valdur Pastak haudus tagedat plaani. Kas mitte bu-
koteerida klassi korvpallimeeskonda eelolevatel kooli-
esivõistlustel. Ühest küljest oleks tore žest, aga teisalt
küljest meeskonna esikohale tulemise puhul langeb
ära nii mõnigi tore tunnike.

«Piiber, mis teil on?» küsis preili Varik pahase hää-
lega, pöörates oma paksude klaasidega prillid Edna
poole.

«Mul on halb. Ma palun välja»

«Minge!»

Hetkeline elustumine klassis suruti lineaarse võr-
randi raudse loogikaga maha.

Vastu klaase rabises rahet. Soojaks kõetud klassi-
ruumis kippus uni peale.

Ednal ei olnud paha selles mõttes, nagu arvas preili
Varik. Teda poleks siis välja lubatud. Koolis võeti
arvesse ainult füüsilisi häireid. Psüühilise valu puhul
oleks oeldud kõledalt: «Istuge rahulikult paigal!»

Edna teadis seda ja teeskles seepärast füüsilist valu,
seda, mis oli privilegeeritud. Tal oli vaja üksindust,
sest nutt kippus kõledasti peale.

Juba kol korral, kui ta Ontonit seaks nimetas, mõis-
ta et Heino Saalepil on õigus. Henn polnud süüdi,
olnud isa pärast süüdistada. Edna tegi seda
olnud ja hiljem otsis endale ainet õigustuseks.
olnud ta enam ei õigustanud oma hoiakut, ei otsinud
olnud inimestele kaudseid põhjendusi, vaid süüdistas
olnud kõiges, mis juhtunud.

olnud ma seda tegin? Mis õigus oli mul öelda
olnud aga? Ja siis veel see naer, see hirmus naer!
olnud selles süüdi Rita, kes pani sedelid raamatute
olnud. Ei olnud süüdi Leida, kes toetas innuga seda
olnud plaani. Mina mõtlesin välja, mina kirjutasin
olnud ja mina naersin tema üle kõige rohkem.

olnud talle? Miks ma arvasin, et koolist minemakihu-
olnud on talle paras? Ah, ma ju ei teadnud, et nad
olnud nii vaeselt, et ta kannatab... Vahariidest põl-
olnud, pesuköögis auru sees. Ja nutetud silmadega ema
olnud vanamoodsas punakaspruunis palitus...

olnud oli arenenud kujutlusvõime, ta kujutles Rita
olnud põhjal nii selgesti Hennu pesuköögis, et ükski
olnud ei suutnud tagasi tõrjuda äkilise kahetsuse mää-
olnud lainet, mis polnud mitte paljas vesi oma rasku-
olnud, vaid omamoodi mattev jõud tuhandeist pisias-
olnud, mis kunagi olid olnud.

Kui ta siia kooli tuli, kippus Henn temaga ülemee-
olnud murama, kiusas, nagu poisid ikka tüdrukuid kiu-
olnud.

Edna lõi teda kord kõigest jõust võimlemissus-
olnud vastu nagu. Progumnaasiumi neljandas klassis oli
olnud juba tõsine poiss ja temaga eriti hea. Tahtis igal
olnud tantsida, kuni Edna ütles: «Sa oled lühike, ma ei
olnud sinuga tantsida.» Sel aastal oleks ta Hennuga
olnud, sest poiss oli talle kasvus järele jõudnud,
olnud Henn ei tulnudki tutvumisõhtule. Küllap ta ei tul-
olnud selle ebaõnnestunud kohtamise pärast, hakkas
olnud hoidma sealt, kus teda narriti, kus talle öeldi
olnud tooremaid sõnu, ilma et ta oleks seda millegagi
olnud teeninud.

Ausale inimesele on oma süü äratundmine ja selles
olnud elamine nagu kohutavas võlavõrgus siplemine.
olnud ei rahusta miski muu kui tegevus, mis on suuna-
olnud süü heakstegemisele.

Edna ei leidnud ühtki vahendit, kuidas teha hea oma suü ja vähendada kahetsuse ängistavat survet.

Vahetundide ajal hoidus ta teistest kõrvale. Ta pöördus tähele, et Rita väldib demonstratiivselt tema ühtegi pilku. See oli ainukeseks kergenduseks sel õnnetu päeval. Sõbrast lahti. Asi seegi, sest säärase sõpruse polnud Ednal praegu midagi peale hakata.

PUHTAD TUNDED

Henn mõni päev hiljem kooli tuli, siis hoidis ta end kramplikult kinni Heledate Peade Klubist, kus teda enamalt jaolt tervitati kui omamoodi kannatanut ja tahteti temaga rääkida. Ta oli jäänud vaikseks, andanud enam teistele õieti otsagi, ja seda tehti tema poolt kui häbi ja arguse tundemärki.

Et ta ei võetaks otsekohe kõiki peensusi. Ei teatud näiteks, et Henn võeti kooli teatud tingimusel: varem kui ta hoiab õpilaseks õppemaksust vabastatud, nüüd aga ei tal seda maksta.

Et ta ei ole auk tuli täita ja poiss oli mures, kust ta saaks raha. Seda polnud millestki säästa. Isale kirjutas ta, et ta ei küll vist lausa mõttetus, sest see, mis ta vajab, kulus arvatavasti talle endalegi ära — viina.

Et Henn ei tahtud isa käest raha küsida. Ta veel pandi tähele kummalist muutust. Henn ei tundnud enam pastor Mehisega. Arvati, et tal polnud enam teatud, et pastor oli teda nelja silma all enne kui ta noominud ja mõista andnud, et tänu temale Henn jätkata õppimist koolis. Ei teadnud teised, et pastor, kui sügavalt solvas iseseisvat inimest, et ta ei laadi toetus.

Kõik arvasid, et õpetaja Oras asub nüüd arvete-koostamisele, ning olid üllatunud, kui veendusid vastupidiselt. Mõned seletasid asja omamoodi: Sufiks kartis, et hakkab. Teised oletasid, et õiged suhted löövad tema eksamiinid. Kuid ei ühed ega teised teadnud seda, et õpetaja Oras kutsus Henu enda juurde koju ja ajas temaga juttu nagu mees mehega. Henn sai siis teada, et õpetaja Oras on läbinisti haige inimene, et ta ei hooli enamugi õpilaste tunnetest, vaid tuubib nende kapsas-õuduse fakte, mis hiljem, kui neil mõistus juba peas,

hädasti ära kuluvad. Selgus, et Henn oli talle meeldima hakanud ja mõttele viinud, et kapsapeade hulgas võib leiduda ka raskemaid, maid päid. Lõi siis käega, loetles hulga surma ja tähendas, et need on nagu Skülla ja Harüdmille vahelt inimene peab oma rahuranda jõudma.

Õpetaja Raulin võis rääkida tormist veeklaasist siiski jätkus sellest, et midagi muuta, midagi suguseks teha, vahetordi ümber asetada.

Hinged muutuvad, kui elatakse. Näod lähevad semaks, kui möödub sündmustega sisustatud aeg.

Kooli segakoor, mis koosnes vanemate klasside lastest, hakkas valmistuma jõuluõhtuks. Proovidesid kuni kahe korrani nädalas. Pandi tähele, et hoidub kõrvale. Lauluvana oli nõrkinud, kuni klassis olid omad «viilid» ja meeshääled kippusid gaks jääma.

Ednal polnud sellega asja, ta ei olnud kooris ega kandnud ka klassivanema vastutust oma klassil õlgadel.

Ja ometi oli tema see, kes haaras ükskord all hoius Hennu kulunud mantli käisest:

«Miks sa enam kooris ei käi?»

Henn pidi lõikava vastuse andma. Aga Edna oli haruldaselt ilus, häbelik ja ehmunud.

«Ma praegu ei saa. Ma täna rääkisin lauluvana ütles ta nii rahulikult, kui suutis. Tüdruku pehmet ootamatu tähelepanu olid väga kummalise mõtte. Nägu kippus kuumaks minema, ehkki riidehõõrind nud sugugi soe.

«Ah soo. Ma mõtlesin, et...»

«Et peab kaebama minema,» katsus nooruk pilg kuid kahetses otsekohe, sest Edna keeras kiiresti kõrvale ja kui ta uuesti Hennule otsa vaatas, olid silmad vett täis valgunud.

«Henn, miks sa minuga nii räägid?»

¹ Sküllä — kreeka mütoloogias esinev koletis, kes merekoopas kalju all ja puuab möödasõitvaid meremehi. Tada Harübdiseks nimetatud veekeerisesse.

... ja jättis sugavasti üllatatud Hennu nagu laste saginat seisma.

«Tul hakkas? Nagu näha, pakkus lepitust. Aga kas see talle järsku pähe tuli?»

«Tul ei taibanud, miks kõik nii läks, aga sellest

«Tul hakkas ta tundma elu hoopis teistsugusena.

«Tul hakkas omandas jälle oma lõhna, oma värvi,

«Tul hakkas Algas kuumade pilkude ärev ja vapustav

«Tul ei rääkinud. Aga Henn nägi mitu, mitu korda,

«Tul hakkas teda tunni ajal vaatas. Selles pilgus oli

«Tul hakkas üllatust, mis tegi üleni kuumaks, nõudis sele-

«Tul hakkas keelas seda nõudmast. Edna pilk oli

«Tul hakkas soe, aga laubale siginenud kurdudes

«Tul hakkas mingi seletamatu valu. See kandus silma-

«Tul hakkas poisil südamealustesse soppidesse ja muutus

«Tul hakkas meeldivalt magusaks pigistuseks.

«Tul hakkas unustus. Kõik see, mis toimus ümberringi,

«Tul hakkas kuhugi põhjatusse sügavusse, asjatud töötsi-

«Tul hakkas tundid õhtupoolikuti muutusid tähtsusetuks elu

«Tul hakkas Polnud midagi tähtsamat, mis oleks suutnud

«Tul hakkas seda lõkendavat tajumust, et tema, Henn, on

«Tul hakkas pilkude põhjustaja.

«Tul hakkas õndsus. Andestuse suur inimlik hingevä-

«Tul hakkas too tüdruk võis kõik, tema pärast võis kõik. Kui-

«Tul hakkas võis üldse elada siamaani ja kuidas võiks edasi

«Tul hakkas olla ilma praeguseta? Millest oleks siis mõelda õhtuti

«Tul hakkas õhtu pagedes, mis huvi oleks siis veel rutata hommi-

«Tul hakkas õhtu looli? Kuidas võiks veel loobuda laulukoorist, mis

«Tul hakkas andab koosolemise võlu ja lühendab teenistuse

«Tul hakkas andab alandavaid tunde.

«Tul hakkas andab kõik algas! Ta tuli ja puudutas käisest:

«Tul hakkas andab kõik ei käi?»

«Tul hakkas oli temale see nii tähtis? Ei. Ta tuli, et öelda:

«Tul hakkas andab peale tahan ma olla sinuga nii hea, kui

«Tul hakkas andab hea saab olla.»

«Tul hakkas andab võis lugeda tema silmadest.

«Tul hakkas andab ei usaldanud veel ja kohmas toorelt. Liiga

«Tul hakkas andab Poleks tohtinud nii öelda. Teine tuli kõige pare-

«Tul hakkas andab kavatsustega...

«Tul hakkas andab Ma ei tahtnud sulle niiviisi öelda. See oli

«Tul hakkas andab tõeline sigadus. Ma näen, sa oled andestanud,

aga siiski oleks nii hea ja... vist ka suuremalt sinult otseselt andestust paluda. Kui tuleb ju palun.

Juhus ei tahtnud ainult kuidagi tulla, sest Edna kus alati Kõpsu külge, paistis, et ta põgenes sellest. Seletamatu ja samal ajal nii ilus lend läbi leva õhu!

Jõuludenä polnud enam palju aega. Kool elab täielikult läheneva suure päeva ja pika koolivaheaegs ärevas eelnevuses.

Vahepeal ulatus Hennuni ümbritsuse poliitika üks pisut teravam maetipp — Valdur Pastak ja seeris temaga arveteõigenduse. See oli siis, kui ajateedes hakati kirjutama Soome sõjast. Hennul polnud huvi vaielda, ta jättis Valdurile vabaduse minna poegadele appi. Tema oli neutraalse rügi kodanik kõik. Kuid Valdur polnud seda tõugu, kes vabandust lihtsalt ja iseendastmõistetavalt oleks tõlgitanud. Temale kummitas vabadus läbi võimsate sõnadega vägevate tegude. Ta nõudis verd. Nõudis kuulda tegudes, siis sõnades kindlasti soome velledele appi minekut. Tema ei unustanud mitte ara, et Hennu oli Paldiskis. Mingi tapahimu oli nüüd siginenud Valduri silmadesse, kui ta Mannerheimi linilt saadud teateid vabas tõlkes kooli kandis.

«Varsti teid lõmastatakse koos vene vankadega, ja sa see oma le kōrva taha.» Seejuures surus ta Henu alandavat kombel oma terava õlaga nurka ja vabavõitlusvalmilt ülevalt alla.

«Sina lõmastad või?»

«Kuidas juhtub. Meid on palju.»

«Usun küll, aga mis see minusse puutub?»

«Lõid araks, tattina?»

«Ole ettevaatlik,» läks Henn äkki niisugusele tõele, mis pealetungija valvsusele äratas.

Jutt hargnes keemiakabinetti viivas minitulekoridoris. Klass oli jõudnud juba tervenisti kabinetti kaduda ja sumises seal.

Preili Variku sammud katkestasid krätilisse pöördumise jõudnud kokkupõrke.

Henn ei näinud kohe Ednat, sest keemiatunnis istuti

juhtum. Heino istus Õie kõrval. Seda nägi Henn ka. Ta istuks Edna kõrval, kui oleks võimalik julgeks. Naljakas Heinole ei hakata selgitada. Teda oleks aga otsekohe kindlasti vasti löökima hakatud.

Edna kluste tuli jagada lauda Valduriga, sest polnud muud valida.

Henn nägi ta Ednat. Jälle see soe pilk, ainult veidi rohkem valu, rahutut küsimist.

Edna on jõulud. Saal on ehitud, punakas valgus loob mu kauniks ja ärevaks. Koori esinemised, mis on kauniks ja ärevaks.

Henn küll siis ka rääkida võib. Ja peabki rääkima. Edna sõidab terveks kaheks nädalaks ära kaugele kodutallu.

Henn oli kurb ja õnnelik, ärev ja uhke.

Henn teles rusikapoliitikaga. Aga kes ta niusu-

Henn teles endale õiguse nimetada teda, Henn

Henn teles? Joodik ja kraade, keda hoitakse

Henn teles koolis ja veetakse klassist klassi ainult sel-

Henn teles on tähtis politseikomissar.

Henn teles korraldas katset naatriumiga. Ants Urb-

Henn teles vilunult, mõõtes vedelikke ja kruvides

Henn teles vahele.

Henn teles momenti ja pistis Henu ette sedeli.

Henn teles 6 öhtul pargis esimesel saarel suure

Henn teles ilma sekundantideta »

Henn teles ja tõmbus näost ära. Kurat! Veel mis

Henn teles! Hakkas külge nagu puuliimiga! Sus

Henn teles pabe ja ühes sellega vastus, mis lendas

Henn teles paberile:

Henn teles. Kui tahad peksa saada, siis võin seda

Henn teles taga. Ainult pärast ära mine jälle

Henn teles »

Henn teles sisises vihast ja viskas täitesulepea nak-

Henn teles ultimaatumi. Sellele järgnes vastus. Uus

Henn teles. Uus vastus.

Henn teles sulgedega krabistavad kuked ei pannud

Henn teles nullal preili Varik neile oma paksud prillid

Henn teles ja klassi üldise tahelepanu all laudade vahelt

Henn teles võitlusvälja poole suundus

Krapati!

Kogu kirjavahetus oli tal mõlemas peos, ja nõuda see, millega Valdur parajasti ametis ol.

Kaelad õieli jälgiti sedeleid lugeva õpetaja nägu värvus kord-korralt punasemaks.

Ja siis järgnes stseen, mida mäletati üksikult ja veel järgmiselgi poolaastal ja millest valgus kümme kummetes «rahva suus» lihvitud variantides üht kooli.

Preili Varik kutsus mõlemad poisid oma laua ja käskis neil valju häälega oma «kirjatööd» lugeda.

Pika punnimise peale hakkas Valdur labi hant pihta.

«Kuidas, kuidas? Selgemini! Kus kohas?»

«Pargis esimesel saarel suure tamme all»

«Veel oli seal midagi. Lugege, lugege! Ärge hanege!»

Klassis hakkas maad võtma valusasti karistav vus.

«Ilma sekundantideta»

Klass pahvatas naerma.

Henn luges kiiresti ja vabalt, pilkav muus. Temal polnud ju midagi parata. Ainuke asi — daga teha küll vist direktoriks. Ei! Laseb niikuini pöördada. Ja ta lõpetas julgelt:

«... Ainult pärast ära mine jälle direle kauba»

Rõõmus poolehoidu väljendav naer. Henn nägi, et das Heino Saalep ütles midagi oma õrnale naab ja kuidas see naerdes pead raputas. Millegiparast loodus ta vaatamast sinna, kus istus Edna.

«Pastak!»

Valdur läks uuesti õlg ees tulle:

«Nõus. Katsu iseendaga toime tulla. Hoiatan sind käega ma sinusugust räpast elukat ei puuduta»

Naerdi vist rohkem inertsist, sest see kadus tütarlaste «issandasse» ja poiste torinasse. Heino Saalep laiutas pahaselt käsi.

Henn luges mõnuga:

«Täna avameelsuse eest. Võtan abinõud täna sele.»

«Pastak!»

Ambulants on Side tänav neli Pea
... kui jõuad veel putkesid lugutada.»

... andad ja torin segamini

... vatus.

... lipik endale. Ma ei usu, et su mäluga
... korras oleks.»

... lallav naer.

... oli ainult vormitäreks. Seekord karistas
... otus osutus õiglaseks. Valduri lärmakas ja

... amulukumine» mõisteti hukka. Kindral kao-

... vagedest vähemalt kolmveerand kui mitte

... pidas (küllap taktikalistel kaalutlustel)

... tunduda

... kes ei läinud välja mingile võidupärjale,

... kvel veedetud tunni kulutas suuremalt jaolt

... tuntele mõtetele, eemal võitlustärist ja

... tuuletõmbusest. Teda sunniti võitlema ning

... veenduda, et ta pole vähemalt suu peale

... pool poiss.

... hante rida sel päeval kujunes Hennule üsna

... Edna tuli üle hulga aja ometi kord üksinda

... toju. Tuli nii, et Hennul polnud võimalik

... nooda minna. Sammude kiirus läks nagu ise-

... che suguseks — Edna kiirendas, Henn võttis

... tiiti ei saanud rääkida. Aga just selleks oli

... ti teg küps, kui mitte uliküps.

... chmus hirmsasti, kui preili Varik nad kirju-

... tabas

... samuti. Et jälle üks õiendamise.

... just.»

... aga hiljem teatas Edna, et Valdur on jälle,

... teeb suuri sõnu, nagu oleks tema ainuke,

... kaasa Soomele, ning hoiatas Hennu, kuna

... et Valdur võib tõesti terariista tarvitada.

... kaega. Mis lugesid, tuhised ähvardused ja

... vihapursked inimesele, kellel on omad välja-

... vaated elule, kes leiab, et kõige tähtsam

... on olla vaba, sõltumatu isiksus!

... tee lõpul ütles Henn.

... aga ma ei tahtnud sulle nii öelda, maletad,

... münd koori kutsusid...»

«Ära räägi, Henn. Ma ei suuda. Ma olen sinu suur suüdlane, ma ei usu, et sa mulle kunagi andaksid.»

«Ah, mis me raagime sellest, mis oli!»

«Ei, ei, sa ei tea ja ma ei julge... Olen süü korda tahtnud öelda, aga see oli minu poolt nii loomulik, et seda pole võimalik andestada.»

«Edna! See ei saa nii olla.»

Nad seisid. Aga seista ei võinud, sest moodav sugu sisaldas vilistavat ja lõõpivat vastumõlu varajasele armastusele.

«Nägemiseni! Kunagi ma ütlen sulle. Praegu ma ei taha.»

Henn lonkis segaste tunnetega koju. Mis võiks tal olla? Ta oli veendunud, et midagi nusugust maailmas olla, mida tema ei andestaks Ednale. Mis tüdruk oli talle kunagi öelnud, oli juba andestatud. Rääkis temast halvasti tagaselja. Mis Ega ta nüüd ei räägi. Naeris tema üle. Noh... Noh... Aga äkki tema oligi see, kes... kes kirjutas sedelt tamisele.

Hirmus kahtlus valgus nagu vesi purunenud jala laeva. Häbistav juhtum tuli meelde viimase üksikasjani.

Edna! Miks sa seda tegid? Ja kui sa naersid, kas sa ise olid? Võib-olla olite terve kambaga kaasa. Ei. Seda ei saanud olla.

Ammune habilugu kerkis pilniku täpsusega poisil silme ette. Kino «Saturn». Valgustatud ohtune tühine hämarik. Peenike uduvihm. Ühelgi vanurgal polnud näha tuttavaid kogusid.

Aga kohvik!

Ta istus kohvikus! Muidugi. Ja mitte üksinda. Kui ta järgmisel hommikul puudis vargsi Öie Heide näost midagi välja lugeda, siis oli ju Rita see, kes näitas talle salatselt näkku. Nüüd moistis ta jalgade kogu alandavat tõde. Siis nemad!

Nad olid seal kahekesi ja naersid.

Edna, Edna! Miks sa seda tegid?

Mis abi on neist pilkudest, kui sa tegelikult ei taha gusse kõik! On vaja õppida ja mehiselt töötada. Seda linnas peab leiduma midagi, mille eest tasutakse.

... tahtpäeva pikendati, aga ei vahendatud. Ta nägi, nagu ta vahepeal lootis. Täna jõudis poiss hulga aja oma murekaevu juurde ja vaatas tahja pilguga. Põhi mustas lootusetus sügavuses.

... võttis ülemäärast pesu, Henn aitas nii palju, ... Aga see oli kõome, võrreldes vajadusega. ... tood õhtupoolikuti, koolist vabadel tundidel. ... teda selles rusuvas hädas? ... Pollar oli ta nimi. Kas tema ei saaks ...

... andis teda nüüd üles leida? Ja millega võiks ta ... pole ju tood anda. Kõige parem oleks ... kohtumine. Nüüd oleks tal kindlasti hea meel, ... et Henn kooli tagasi võeti.

Krooni elektriveski hoovis konutasid veskiliste hõlmed, poriste ratastega diisel ronis turtsudes ja kodikuorma all naksudes väravast välja.

«Noh, poiss, jälle tööd, mis?»

... oli Bergmann, kes kontoris suundudes märkas tulputist juhutöölist.

... oli hästi meeles kauplemine väljavisatud kantmeetrite pärast, aga polnud midagi parata — tuli kaotada kokkusaamist ja küsida.

... ta?

Bergmann muutus järsku tähelepanelikuks, vaatas ... sinna-sinna ja ütles häält madaldades:

... tahad teada — härra Kroon tegi sellele agitatorile tuule taldade alla.»

Agitatorile? Henn ei saanud aru. Aga too, kellelt ... võinud veel midagi küsida, läks oma teed, ja ... meeleolu kaasa võttes kõndis Henn väravast ...

... jõudes ootas teda ees haruldane üllatus. Ema ... oli rõõmus ning ta askeldas kärmesti pliidi juures.

... Vahe sellest. Aeg-ajalt kõlas kõrgehääline tasane ...

... anda, üksinda, pean võõrsil rändama!

... läigib leinalaugel: kaunis isamaa on kaugel ... lundas murdus mure? Mis juhtus?

Pärast lõunat andis ema oma pojale kirja lug-
Selles seisis:

Marie!

Tööd jätkub veel mitmeks kuuks. Teenust pole viga. Saata paljut ei ole. Oma vaader kaotas ära. Siin neid on. Ei taha küll ligi Võõra kroonu vara. Pärast tuleb uus vaader vaadata. Püksipõlved kah läbi. Mis kepsu see seal tegi. Et ta välja aeti. Tuleb talle tappa Las töötab. Saadan 50 kr. Praegult rohkem ei Kuradi poisivolask. Hakkab kah poliitikat Ma talle näitan. Ei märka õppida, ei ole vara Siua saab sin hästi. Kolm korda paevas. Loo tuuakse kohale. Soe toit. Pesu võetas pessa. Sa Aleks tuli ikka ka siia. Häda pole kedagi. Kui midagi, eks siis aadress on sama.

Henn pani kirja käest, krimpsutas huuli.

«Ikka kirjutasid?»

«Mis parata. Sa ei leidnud teenistust, mina üks oleks kuidagi ju toime tulnud.»

«Küll aja jooksul oleks leidnud ka. Ja lõppude lõpuks mis poliitikat ma olevat ajanud? Ma pole mingit poliitikat ajanud,» tõstis poeg häält, et varjata muredest lahutisaamise kergust.

Ema oli jutukas. Poeg sai nüüd teada, et direktor ei meeldinud Hennu mõtteid. Seda ei soovitanud küll pojale edasi anda, aga nüüd arvas ema siiski poja juhuse olevat seda öelda ning oma manitsused sinna juurde lugeda:

«Mis sa küll kõik seal kokku oled rääkinud! Et sul polevat rahvust ja...»

«Aga muidugi. Mina ei tunnusta rahvusi. Üldi mitte. Rahvust puhutakse ainult lollidele pähe, et sõda-
sid pidada. Kellele seda vaja on?»

«Sõda on hirmus jah, selles on sul õigus, poeg, aga rahvus ju ikka jääb. Meie oleme eestlased, väike õnnetu rahvas, ja peame selleks ka jääma.»

«See on orja jutt. Mina ei taha olla ori. Tahan olla vaba inimene ja olen ka seda.»

...tunnud päeval viis Henn poole aasta õppemaksu... ja tuli enesekindlalt tundi. Ei vaadanud... poole... kus istus Edna. Lõpp temaga. Kõike... kuid mitte seda. Vahepeal käisid veel... kahtlused — äkki polnudki midagi niisugust! —... vaatas Henn tüdruku kitsaid õlgu, tumedaid,... hoidvaid tuhmiläikelisi juukseid. Ei! Kõik... Tüdruk aimas seda. Ei vaadanud terve päeva...

...võib, võlg kurb ja tühi päev.

Hakkas, kuidas ta võis endast nii kergesti välja... ja seda julma tütarlast armastama hakata. Kül-... oli armastus. Aga vale armastus, sest armastus... teha inimest pimedaks. Armastus ei tohi olla

...Peade Klubis kerkis äkki see teema päeva-... President leidis, et armastus vastassugupoolte... on enamasti ainult hetkeline illusioon, mis mõne-... juhtumitel viib soo jätkamiseni.

Ants Urbsoo kohkus vist ära, maigutas suud nagu... kuival.

Henn Kütt mõmises vastust otsides. Vastus võis olla... teaduslik. Ants Urbsoo ületas pika poisi loomin-... võimed ja patsutanud korra ägeda presidendi... hakkas lugema:

«Punkt üks, armastus kui niisugune võib esineda... psühholoogilisena, aga ka psühholoogilisena. Punkt kaks, kui armastus osutub illusoorseks ja sellele järgneb... uue põlvkonna teke, siis täidab illusioon iseseis-... oma loodusliku osa.»

«Ma ei saanud aru,» haaras Henn Antsu sõrmest, mis... keerutama punkti number kolm. «Mina rää-... armastuse sellest etapist, kui füsioloogiline on alles... plaanil, aga valesti asetatud psüühis loob juba pet-... olematust kirest.»

«Oot, oot...»

«Ma pole veel lõpetanud.»

Kell.

Henn märkas, et tema ägedus, Antsu rahulik ringide... õhus ja Reinu äkilised katsed vahele rapsata... järele üldist tähelepanu, ning tundis ennast

mõnusasti. Koolist välja aetud julguse parast ja ta
tulnud — kartmata kiusu. Valdur Pastakuga pean
duelli maha pidanud ja vaenlase vastustega põrmu
sanud. Oreool, mida mitte igaühel ei õnnestunud
sadade erinevate ja ometi ühtesulavate kujude hulga
särada lasta. Milleks veel tühine vahetund tütarlapse
kes seda ei väärinud?

Jargmisel vahetunnil oleks sama teema otsust
uuesti põlema pistetud, kui Vilma poleks haaranud
Antsu käest kinni:

«Halasta vaese Kõpsu peale.»

Tal oli matemaatikaõpik käes, sõrm selle vahel. Ant
sul tuli kulutada vahetund selleks, et täita töhu
lünka, mis Vilma ja preili Variku vahele oli tekkinud.

Reinuga kahekesi nagu ei tasunud arutada. Arutl
teaduslik tase kippus liiga madalaks jääma. Aga j
nagu mingi vandenõu liini pidi ilmus Reinu korv
pikk ja kahvatu Niina ning tahtis teada, kuidas Külli
aru saanud lineaarfunktsiooni vaba liikme funktsiooni
algväärtusest.

Hennult neid asju tavaliselt küsima ei tulnud. J
ometi, koridori trepikojapoolses hämaramas osas seis
Edna, matemaatikaõpik käes.

«Henn! Ma palun sind korraaks...»

Viisakale kutsele ei saanud muidugi reageerimata
jätta. Oli niigi hämar õpiku uurimise jaoks, aga tütar
laps tõmbus veelgi sügavamale koja nurka.

«Sa oled mu peale pahane? Ma näen, sa ei... sall
mind.»

Vaikus. Ainult selja taga koridoris jalgade sahin ja
kõnekõmin naeru ning naljatustega segamini.

«Sa tead kõik?»

«Jah, ma aiman vist õieti,» pitsitati läbi hammaste.

«Henn, kui ma need sedelid... Ei. Vaata, siis ma olen
loll, täitsa loll ja ei sallinud sind. Saad aru. Aga nüüd
on mul nii pööraselt häbi, ma ei suuda elada, kui sa ei
andesta.»

Kui kergesti tulevad naistel pisarad! Nendele ei tohi
järele anda. Seista sirgelt, viisakalt, ja vaikida. Lase
nutab.

«Ah, Henn, sa oled mu vastu liiga karm!»

... ja jooksis trepist alla.

Henn tuli ta punetava ninaga, mahalöödud pilguga,
tõttas Henn võis aimata ääretut valu. Pooleldi seljaga
... hammetult istuma jäänud, paistis kogu ta
... seda valu, mida tekitas temas Hennu
... Liiga karm? Kuidas nii? Või siiski? Edna
... väga tujukas tütarlaps, temaga oleks siiski pida-
... ettevaatlikumalt käituma. Ta polnud ju süüdi,
... Lõppude lõpuks tuli ta siiralt andestust
... nüüdsest alates olla hoopis teistsugune,
... oli. Ja ta ju oli hoopis teistsugune! Habras ja
...

«... sajab!» hüüatas järsku hele hääl.

... oli Vilma.

Kõik vaatasid välja. Laiad pehmed räitsakad silita-
... hõljusid paksult raagus puude üle ja valgen-
... nusa ees koristatud lillepeenra tumedat neli-
...

«... tulevad lumega!» arvas Valter Oja preili
... ootavalt näkku vaadates.

... võib veel mitu korda enne maha tulla ja
... oli karm preili resigneeritult pessimist.

Kõik teadsid, et esimene lumi teeb ta nukraks ning
... mõneks ajaks igavast tunnist kuhugi kau-
... kaugemale. Talle tuli jätta vaikne hetk. Varem seda
... teadud. Nüüd, gümnaasiumis, teati seda ja taibati, et
... juures mõttessevajanud karmil õpetajal on
... klusteks vaja täielikku vaikust.

Vandati välja. Kaugelt lauluklassist kostis kahe-
... laste jõululaul. Oli olnud aeg, millal nemadki
... seda lihtsat viisi...

Õpetaja võttis prillid korraaks eest, puhastas neid ime-
... taskurätiga. Sooh! Oligi lõppenud see hetk.

Tundidele järgnes spontaanne lumesõda. Henn sai
... vallatu poisikese käest pool lumememme krae
... ja tegi viskajale selja tagant ründamise pärast
... märkuse. Vapper poisike, õnnelik, et nii tähtis
... üldse vaevaks võttis teda kõnetada, oli valmis
... võitluseks elu ja surma peale. Aga Hennul pol-
... aega, sest ta nägi Ednat jälle üksi minevat.

Sa ei vaadanudki aknast, kui lund hakkas sadama.»

«Mõttele! Ja sa panid tähele?»

«Edna!»

«Jah?» Need olid solvunud silmad, mis korraga valsammujal peatusid.

«Ma olin loll. Saad sa aru, täiehk loll.»

«Tead, Henn, mine ees, ma ei taha sinuga minna.»

Henn tegi, nagu kästi. Minnes oli ta nii sügavalt kurb, et otsustas vaikida nüüd ja edaspidi, eemale lükkuda kõigest, millel vähegi rõõmu maiku küljes. Ta ei tahtnud teha proovidega, mis nüüd pea iga päev käisid. Muidugi osa võtta, et mitte tähelepanu äratada. Aga jõuluõhtule mitte mingil tingimusel minna. Hange kõik. See pole lõpuks sunduslik. Keegi ei pane üldi saginas kindlasti tähelegi. Võib-olla ka tema esialgu märka. Rein võib talle mõista anda, et Henn tunneb ennast halvasti ja... Ükskõik, peaasi, ta peab teadma, et Hennu ei huvita enam ükski rõõm, ükski lõbu eluhetk.

«Oled viimasel ajal kole tõsiselt muutunud,» ütles talle ühel hommikul Nina, kuidagi erilisel otsa andes. Ja kui Henn talle midagi kohe vastata ei osanud, lisas kavalalt naeratades: «Sulle saadeti tervisi.»

«Kes?» Hennu süda lõi põksuma. Kas talle oleks kunagi varem keegi tervisi saatnud? Vist mitte. Põhjust lugu! Niina niisuguste asjadega juba ei naljata. Aga mis ta nüüd, pagan võtaks, oma portfelliga tuustib, ta ei ütle. «Kes saatis?»

«Pollarit mäletad veel?»

«Pollar! Kuidas? Ja mismoodi sina teda tunnustad?»

Niina leidis oma anatoomiaõpiku, tõusis püsti ja hakkas klassist välja minema. Alles siis, möödudes õpetaja laua juurde küsimärgiks tardunud korrapidajast, ühitas kiirkõnes:

«Ta on meie perekonnatuttav, täpsemalt, minu venna sõber.»

«Kuule, aga vana Kroon lasi ta oma veskest lahti. Ma ta praegu...»

Sel hetkel tuli Rein Kütt tabelitepakiga klassi ja kutsus oma paarilise appi neid üles riputama.

Oli tore hommik

Edna ja Vilma tulid koos, näod käredest külmast õhust, ning asusid kohe ülesriputatud tabeleid korrastama. Rein kui kohusetruu korrapidaja võttis tõrjetööks — klassist välja! Haaras lõpuks Kõpsul õpetaja. Ja siis selles tavalises jageluses, uute saadetega kaasnevas käras ütles Henn:

«Edna, me peame rääkima, eks ole?»

Edna vaatatas ütlejale otsa. Ainult nemad kahekesi olid, et see oli vaade hinge. Kui ilus oli Edna sel hetkel.

Õpetajapoolikul koguneti jõuluõhtu suure eeskava läbiarutusele. Ja sealt ära tulid nad kahekesi. Otsiti tuuletõrjehaiguste tänavaid, tehti pikki ringe. Räägiti väga palju ja pealtnäha sugugi mitte sellest, millest pidi rääkima. Aga neil oli aega, tundus, et aega selleks oli lõpuks.

Õhtul ei kujutanud nad ettegi, kui pikk ja tühi oleks olnud üks koolivaheaeg. Teistele oli see muidugi olnud nädal, nende, esmakordselt armunuile, tähendas aga aeg aga valuhalt lahusolekut. Kaks nädalat! Ja ta just siis, kui kõik oli alanud nii imekaunilt!

Aga kui toredasti krudises lumi sel pakaselisel pühapäevaõhtul, kui Edna saabus! Näis, nagu oleks kogu õhtu hakanud äkki kõlavalt laulma. Või näis nii ainult kahekesi? Hennul oli võrdlemisi tähtis nägu, kui haaras suure raske kohvri enda kätte. Edna ütles, ta oleks jõudnud isegi oma kohvrit kanda, Hennul poleks üldse vaja olnud vastu tulla.

«Poleks? Oli see siis keelatud?»

Hiljem, kui nad läksid mööda vaikset lühikest umb-
tanavat, mille lõpus helendasid puude vahelt madala
majaaknad, mõistsid mõlemad, et uute kohtumiste
aeg peab algama just nimelt niiviisi.

Pähtukrae püsti, vormimüts ühel kõrval, sammus Henn häravate tähtede all koju. Ja ta südant täitis siin-
sõnade soojus. Edna oli lahkumisel öelnud: «Aitäh,
Henn! Sa oled vahva.» Just nõnda ta ütles.

Kui tore on elada! Kui hästi algas uus aasta!
1910. aasta!

TEINE OSA

PATUKAHETSUSE ÖHTU

Mis sa teed?»

Poleta ära! Kogu see vana kõnts on sulle tulehaka-

laud puhtaks häbist, pimeduse piinlikest tunnista-
lust, naiivsuse ja kobavate vaimuliigutuste väljalobise-
rusest.

See, mis kunagi öeldud, võib ununeda, seda võib
müürid seletada. Paberile kirjutatud mõtted peab
kõikvõimsale puhastajale.

Pull otsa endisele, et pind oleks uuele, värsketele ja
huljendavale nii soodne kui iganes võimalik.

Mustakaaneline kaustik on niisamasugune mineviku
võrk, vastik vaenlane.

Puhh! Missugune läppunud õhk veel nii hilja õhtul.

Kõrge haisu ei saa vist iial siit majast välja!

Märk lendas voodi raudvarvale.

Leheküljed, leheküljed täis peenikest kirja.

Fatalism on ajaloos paratamatu, et seletada mõist-
matuid nähtusi. (Tolstoi «S. ja R.»)

Tolstoi. Krahv! Ha-ha-haa!

Milleks küll säärast sodi välja märkida?

Kohtumõistmine Johanna üle oli võrdlemisi õig-
lane. (B. Shaw «Püha Johanna».)

Eputamine. Tühjus. Ainult sõnad!

... Tänapäeval on õnne puudus üks inimkonna hai-
pust nagu on haigus õnnetuseks inimesele. Ja nii nagu
arst haiguse jaoks, oleks tarvis arste ka inimlikule
õnnetusele. (Maurice Maeterlinck. «Tarkus ja saatus».)

Lollus ja armetus! Idealistlik jama! Kui sina, plahvatusinimene, oleksid teinud tööd, lihtsat tööd, siis poleks arutanud nii, nagu ma veel sel kevadel suvatsesin vhl märkida:

... Sündmus on iseendast vaid puhas vesi, mis suutus meile kallab, ja tal endal pole harilikult ei maitset, värvi ega lõhna. (Samas.)

Lollus!

... võiks öelda, et õnnetus või õnn puhastub enne kokoputab targa uksele, ja et ta viletsasse hinge astudes pamutab pea kummargile. (Samas.)

Kuidas võis küll elada nende vanade kõlupeadega kõik need aastad ühise katuse all?

Mida ütleks seltsimees Pollar, too, kes oli nii lihtne, kui teenis Kroonile lisaväärtust, ja kes nüüd rääkis vabalt ja tuliselt kommunistide suurest võitlusteest... Seisis tribüünil punaste siidkangaste vahel, all muru rahvas. See polnud laulupidu tingel-tangel. See oli ülinnaline töörahva miiting. Koolipoisse peaaegu polnud. Ainult Saalep hiilis plangu taga ja püüdis oma meelsust näidata... Puhake rahus, suvitage. Küllap sügisel tuleb kuum kohtumine.

Seltsimees Pollar, üks paljudest kommunistidest, varjas oma sisu, mängis lihtsat autojuhti. Kui ta oleks tol kõledal novembrihommikul Krooni aias kas või vihjanudki midagi põrandaalusest, siis oleks ta leidnud jalamaid uue ülikindla seltsimehe, võitluskaaslase. Aga tema ei usaldanud. Saatis ükskord ainult Niinaga tervitusi.

Kui piinlik on ära elada kaheksateistkümmend aastat ja tulla revolutsiooni leeri siis, kui revolutsioon juba tehtud, suurimad hädaohud võidetud! Siis, kui läbi majaperemehe lahtise akna võis kuulda raadioteateid sündmustest Tallinnas 21. juunil, luges Henn Onton hoovil omameisterdatud pingil Edna Püiberi kirja, kõigi tunnuste järgi armastuskirja. Mäherdune lapsikys! Edna kirjutas, et ta 20. juunil kella kahe ja kolme vahel oli rannas ja mõtles temale kohutavalt, kohutavalt. Kas Henn samal ajal tundis midagi samasugust?

Henn ei saanud tunda sel momendil midagi samasugust, sest täpselt kell kaks ronisid nad uuesti katusele ning pooleks, kes nendele tõrva keetis ja ette kandis, ütles teda nii, et kõrvetav päikegi näis tuhmuvat. Henn tahtis uskuda telepaatiasse, aga Henn ei saanud tema uuku kinnitada. Ei tahtnud seda küll kõigutada, aga ei tahtnud ka valetada.

Henn kiri lebas laua vasakul nurgal, seal, kuhu olid asetatud üksikud vihikud ja lehed — ellujaajad vaatamata. Juba teist nädalat vastamata. Aga mis paratamata Töö ja revolutsioon ei jätnud aega isikliku elu jaoks.

Kui seltsimees Pollar oleks vihjanud, kui Henn oleks juba siis, novembris, midagi korda saatnud, võib-olla oleks sel juhul jätkunud enesekindlust võtta mõni hetk oma isiklike asjade jaoks. Nüüd, nii suure võlglasena, ei olnud see mõeldavgi. Uute tõdede lugemine paksudest raamatutest ja õhukestest brošüüridest, mis varem olid keelatud, mille olemasolust polnud tal aimugi, see sai nüüd tema peategevuseks. Kommunistliku Noorsooühingu käsutusse antud koosolekutesaalis on pea igal õhtul mõni loeng. Kavas on noorteõhtu korraldamine teatri aias. Punaarmee üksusest peab saama orkestri ja muusikambli. Aga kus on kõik need, kes võiksid deklameerida, laulda, tantsudega esineda? Hennu salajane unistus ei täitunud. Ta unistas salakesi tribüünile tõusmiseks, kõnetulva paiskamisest kuulajate hulka. Talle meeldis, sa võtad enda peale noorteõhtu. Kuidas? Sekretär pühkis higi, tal polnud aega täpsustada, andis ainult tegevuse üldise suuna — programm, esinejad üles otsida, kokku leppida maakonnakomitee nimel. Kes kõneleb? Henn oli küsides üleni ärev. Minna Sekretär ütles seda kärsitult, just nagu muu- kus. Talle sobis niiviisi vastata. 1936. aastal oli ta üks streigi juhte kaevanduses. Henn polnud kade. Kurib küll, seda muidugi, sest oli nii lõpmatult kahju kaotatud aastatest, pimeduses sihitult maha hõmmutatud verstadest.

Ah, Pollar, Pollar, kas sa tõesti ei võinud vihjata?

Kas siis oleks veel tulnud mõttessegi välja märkida

...Aru ja armastus võitlevad ägedalt ülenevas hanges, tarkus aga sünnib alles rahust, mida aru ja armastus omavahel sõlmivad. Ja see rahu on seda sügavam, mida rohkem õigusi aru on loovutanud armastusele. (Samas.)

Parem hilja kui mitte kunagi.

«Miks sa oma ehvtsid lõhud?» kostis tasane etteheide akna juurest.

«Need pole kooliasjad. Niisama... kunagised lollused.»

Pool paksust kaustikust kõlbas veel tarvitada ja la. vasakule laua nurgale, olles enne seda saanud esilehelo pealkirja:

«Märkmeid.»

Teisele leheküljele üles:

«F. Engels. Anti-Dühring.»

Järgmine vastane ei kannatanud paari põgusat pilkugi. Ohukeses vihikus «Oma mõtete» all leidis ainult häbiväärsusi:

...Küünle närimisest ei saa söönuks. (Val. Pastaku kohta.) 19. dets. 39. a.

...Käänispeaga nuga on ohtlik enesetapmiseks kasutada — võib vigastada kätt. (Mõneks pisteks!) 20. dets. 39. a.

...Armastust kui niisugust pole. On ainult ihad ja kõik muu on segase aru sünnitus. Seepärast, kui tahad käia selge peaga, siis võitle ihade vastu. (Iseendale ühe vastiku asja ilmsikstuleku puhul.) 21. dets. 39. a.

Ahju!

«Henn!»

«Mis sa tahad?»

«Sa ikka ole ettevaatlikum nende uute värkidega. Majaperemees andis mulle juba mõista, et ega see nii ei jää, ja siis...»

«Mis? Mis see mühakas ka teab! Väikekodanlane! Tead, ema, sa parem vaata elu lahtiste silmadega...»

«Poeg, poeg...»

«Võta, loe seda näidendit. Gorki «Väikekodanlased». Siis sa näed, mismoodi see klass mõtleb ja tunneb. See väikekodanlane litsutakse nüüd lõhki nagu lutikas. Kus

sa siis aru ei saa, et Eestis on toimunud revolutsio. On kukutatud kapitalistide võim. Enam nad meid ju ei ekspluateeri, ehk teiste sõnadega — nad ei saa enam meie higi arvel lisavaartust »

«Ega ma sellest ei räägigi. Mis niiviisi viga oleks, kui kõik läheks sinu tahtmist mööda.»

«Ja lähebki! Ma võin sulle seletada... Sa alati räägid, et raha ja raha. Mis on raha? Raha on ekvivalent kauba ekvivalent. Saad aru? Aga kaup? Kaup on see mis rahuldab mingit inimese vajadust. Kaupa vahetatakse. Oli aeg, kus polnud raha. Aga ekvivalent ei olnud ikkagi. Mõnes kohas olid selleks karusnahad, mõnes kohas kalad, lambad või ükskõik mis muu »

«See on nüüd küll, jah, aga mismoodi siis...»

«Ah, sa ei saa midagi aru. Aga hakkad rääkima mingist majaperemehest.»

«Tss!»

«Las kuuleb. Õige mul asja, keda karta.»

Ema sulges akna. Varsti avas ta selle uuesti, sest polnud enam tõepoolest midagi karta. Poeg istus poolalasti laua juures, luges paksu roheliste kaantega raamatut ja kirjutas aegajalt kiiresti midagi kõrval asetsevasse kaustikusse. Vaikus. Krabin. Jälle vaikus.

Kui hea on säärane poeg, kes istub isegi kaunil suvelõhtul kodus, loeb ja kirjutab nagu tõeline koolitatud mees. Tema pärast oleks ema süda võinud ainult õnnelikku rahu tunda, kui elu ise poleks nii ärev ja ohturohke, kui kõik need kunagi nii tuttavad, nüüd justkui varjusurmast äratatud sõnad poleks meenutanud aegu ja sündmusi.

Henn läks kikivarvul pliidi juurde, kobas hämarusest käsikaudu veekruusi ja ajas selle suure kolinaga põrandale.

«Ega ma veel maga,» ütles ema sängist ja vaatas näo ratades lakke.

«Ma arvasin, et kolistasin su üles,» kostis joogilonksude vahele mehiseks tehtud hääl.

«Ei minul nii vara uni tule. Mõtted aina rändavad ringi.»

Küllap vist oli veel soodus hetk öelda jutujätkuks midagi, sest poeg ei jõudnud päriselt süveneda.

«Ei saa puha nüüd ilma vereta tuleb.» Ema nägi poja silma väljastavat ja käänas jutu niisugusele rajale, millele ta ei tahtud minna. «Sa oled väikeses umbses toas paistis esialgu hirmuõhuna, jutustusena kusagilt raamatust.

«Kas sa võid olla hoopis teine isa?»

«Miks? Nojah, muidugi. Henn võis ju ka hoopis olla teine. Aga siiski? Mismoodi?»

«Ei ole ammu. Hakkasid kodukülla tagasi jõudma kodu ilmasõja kaevikutest. Tuli ka see, kes oleks võinud olla Henu isa.

«Kas sa tahad olla Henu isa?»

«Ei, tuli koju see vaene vintsutatud soldat. Oli hea mees ja tubli töömees. Mis aga ette võttis, see õnnes-»

Aga ta oli sõjaväljal punaste hulka löönud ja isa ta kodust välja. Ega ta leivata ja peavarjuta poleks saanud. Aga ta oli kord punane ja hakkas kõigile oma-omastele maad nõudma. Kas ta ise tahtiski, tuli ta ju selle vallast kerge südamega ära, aga aina rääkis: «Nüüd on meil võim ja pursuidelt võetakse väega, mis meil on ahminud töörahva käest.»

«Kas sa tahad olla Henu isa?»

Aga muidugi! Selles see asi ongi, et seitsmeteistkümnenda aasta sügisel oli ju töörahvas täies võimuses. Valitud mehed ja niiviisi valdadeni välja. Mõisad võeti maha ja maasaajate hulgas. Too mees oli ka maha ja vahel oositi käis pussiga patrullis. Rikkad

«Kas sa tahad olla Henu isa?»

«Ei, tuli koju see vaene vintsutatud soldat. Oli hea mees ja tubli töömees. Mis aga ette võttis, see õnnes-»

Aga ta oli sõjaväljal punaste hulka löönud ja isa ta kodust välja. Ega ta leivata ja peavarjuta poleks saanud. Aga ta oli kord punane ja hakkas kõigile oma-omastele maad nõudma. Kas ta ise tahtiski, tuli ta ju selle vallast kerge südamega ära, aga aina rääkis: «Nüüd on meil võim ja pursuidelt võetakse väega, mis meil on ahminud töörahva käest.»

«Kas sa tahad olla Henu isa?»

«Ei, tuli koju see vaene vintsutatud soldat. Oli hea mees ja tubli töömees. Mis aga ette võttis, see õnnes-»

Aga ta oli sõjaväljal punaste hulka löönud ja isa ta kodust välja. Ega ta leivata ja peavarjuta poleks saanud. Aga ta oli kord punane ja hakkas kõigile oma-omastele maad nõudma. Kas ta ise tahtiski, tuli ta ju selle vallast kerge südamega ära, aga aina rääkis: «Nüüd on meil võim ja pursuidelt võetakse väega, mis meil on ahminud töörahva käest.»

«Kas sa tahad olla Henu isa?»

«Ei, tuli koju see vaene vintsutatud soldat. Oli hea mees ja tubli töömees. Mis aga ette võttis, see õnnes-»

meteistkümnendal aastal läks ju ka nii. Ei olnud ühtegi hirmugi. Oli nii palju juba sõditud, rahvas oli väsinud, aga kui palju aega kulus enne, kui üksi kõik see lõppes. Saksa väed tulid sisse ja hakkasid klaperjaht.

Noh, ja mis siis sellest mehest sai?

Tema pidi põgenema. Saadi korra kättegi ja see hirmus pilt. Oli vist ülekuulajatele vale passi andud, käidi temaga moöda küla külmal talvapäeval. Põhja tal palitut ega kaelasalli. Nägu peksuvermetes, ja naised olid ta kõrva lõhki lõõnud — see oli küll must veretomp.

Käidi mööda küla?

«Et tunnistust saada, kellelt ta maad ja loomi valla võtnud. Ma pidin karjatama, nii valus oli, kui t sinna tallu, kus ma teenisin. Nägin ta silmis surma vaikisin, kui minult küsiti. Pidin tegema näo, nagu tunneks ma teda üleüldsegi.»

«Ja siis?»

Ena ei vastanud kohe. Uuesti rääkima hakates tundus, et ta hää l võnkus.

«Ei tea. Räägiti, et pääses põgenema. Võib-olla jõu Venemaale, on ehk veel eluski. Aga üks neid inimesi hukka saanud, seda ei jõua üles lugedagi. Mille Jumal, jumal!»

«Ideede eest võib surra!»

Ütleja, tumedates pükstes, päevitunud ülakeha seisis keset hämarat tuba nagu pronkskuju, olles niiviäljakutsuv ja valmis katsumustele vastu minema

Aga just neid katsumusi polnud. Neid polnud olnud tänapäeval. Katsumused, ideede nimel hukkamise kogu oma ulevuses olid minevikus. Tõsi küll, üsna lähedal tiirles saaraseid võimalusi, aga need ei jõudnud temani. Tema ei näinud, ei kuulnud midagi. Ümmikisugust pahna, vaidles, tegi väljamärkmeid, muud väljarebitud lehtedel pliidualuses unkas ootust tuld.

Henn süütas lambi ja otsis, kärsitult Edna kirja. Tundus, et enam ei võinud vastusega viivitada.

Ei olnud enam hingevärinaid. Pilk üle kirja otsis ja
amult pidepunkti vastusele, esimesele lausele...

Olen nagu hull! Miks peab see elu küll
kole olema. Mis väärtust on suve kaunitel pae-
ritel, kui pole enam võimalik kohtuda, käia ja
nahtla kõigest, millest rääkisime. Mis huvi võib
pühkuda sillerdav meri, kui lahusolek varjutab
kõik, kõik.

...kõik see, mis on inimeses
...lõppude lõpuks kõi

Ma tean, et on rumal nõuda Sult iga päev kirja, aga usu, ma lihtsalt ei talu neid päevi, mil peab Sinult kirja.

Uhh! Mundugi, see kõik võis nii olla. Aga nüüd? Praegu ei ole nii pööraselt palju uut ja huvitavat, iga päev toob kaasa terve sületäie haaravat tegevust. Ole siiski ja tegutse!

Pögenesin ema paha tuju eest randa. Mahe tund loksutas laisalt voogusid. Kaugusest kostis mootori popsutusi. Meenutasin tänavusi kevad-päevi, mis olid mu elu kõige ilusamaks ajaks. Hingatasin estimesest koolipäevast, mil me taas koh-tume. Kirjuta mulle, mida Sa tegid 20. juunil kellu 2 ja 3 vahel. Kas sa mõtlesid mulle väga? Kui jah, siis ma usun telepaatiasse, sest mina mõt-lesin Sinule kohutavalt!

...ent paistis vastuse esimene lause nagu sihvakas
tulelõhn üle lageda vee:

Alma telepaatiassa ei usu!»

Ja Järgnes kiiresti kogu vastus, mida kandis uue, all kaudinud maailma segane ja kuum hoovus, läbi-
mõelduna mälestustega minevikust. Järgnes hoogne
lootustus.

Mina telepaatiasse ei usu. Aga ma usun inimest, muu materiat, mis liigub ja areneb lakkamatult elluse eitamise teel. Usun materia kõige kõrge-
 -lasse vormi — inimese ajusse, et on võimalik korraldada kõigi inimeste jaoks ilus inimväärline elu.

Sa mäletad, kui me kevadel pärast ingl
eksamit tulime üle Linnusemäe. Vihma
sadama. Jooksime varemete võlvialusesse
Tärkav rohi lõhnas. Elu näis nii ilusana. Aga
arutasime, miks mu isa on joodik.

Nüüd ma usun, et mitte tema pole selle
Klassiühiskonnas jääb iga päev inimesi elu
kade rataste vahele. Mis on karskusliik
Rumal ajaviide. Kõrvaldage põhjused, mis
vaeseid inimesi nii madalale, ja te näete, ka
needsamad inimesed muutuvad.

Ei! Telepaatiasse ma ei usu üldgi. Seda liht
pole. Muidugi ma mõtlen Sinule. Mõtlen iga
ja ootan samuti sügist, et Sind jälle näha.
nüüd ma ootan kooli algust seda enam, et n
lihtsalt huvitab, mismoodi mu «kallid» sõh
tänavuse suve üle elasid. Vähemalt üks neist
jõudnud ennast juba avaldada, aga siin
pikalt kirjutama hakata oleks mõttetus. Heino
lep hakkas suveaia plangu taga poiste
juhiks. Laulsid Eesti hümni sel ajal, kui ta
isa parajasti miitingukõnet pidas. Juhtum oli
tult tühine ja likvideeriti kohapeal. Nagu
elevandi turjal.

Oodake! Tuleb aeg ja te näete, mis sünnib.

Kirjuta mulle, mismoodi läheb elu maal, kui
reageerivad sündmustele talupojad. Ma olen
gest sellest pööraselt huvitatud. Kas ma
saada uut kirjandust? Kui ei ole, siis kirjuta,
katsun Sulle hankida. Pööraselt uudsed ja lo
lised mõtted ruumist ja ajast, kosmogoonia
orgaanilisest maailmast, vabadusest ja parata
tusest. On, mille üle mõtteid vahetada!

Kaisime nagu pilkases öös. See oli varem.

Nüüd me võime öelda — valgus on tulnud
valgusega võidame kõik selle mustuse, mida t
mene pimedas sünnitab.

Edna! Ma armastan Sind. Armastan Sind tu
korda rohkem kui varem, sest nüüd ma näen
dimas haruldast maailma ning meie igam
armastust selles. Sa mõistad, ju mind. Usun,

... Ja loodan ka, et annad mulle andeks
... kui vaid kujutad, kui palju mul
praegu on tegemist. Mulle usaldatakse väga kee-
ulid ülesandeid ja neid täites kaob aeg hirmus
... Kui tühine aga näib see kõik, võrreldes
... mis on korda saadetud.

Sinu vastust pööraselt ootama jäädes
Henn.

1. mail 1940. a.
... osel.

Mõtlen Sulle alati! Ja ikkagi — telepaatiasse
unda uskuda, löö või maha.
Henn.

Kui palju kordi oli ta läbi lugenud varem saadetud
... Üks? Kaks? Oh ei. Vähemalt viiel korral oli ta
... kontrollinud, kas kirjapandud sõnad polnud
... vastuosust kuumade tunnetega.

... läks kiri ümbrikusse ühekordse ülevaata-
...

Polnud aega. Töö ja tegevus, elu ise nõudis oma osa.
... veenduda igaüks, kes tundis lähemalt
... ja tema praeguste päevade rütmi.

PÄEVADE RÜTM

Ei saa öelda, et sellel vanal puumajal oleks aknad puudu. Igavene hämarus ja röske hallituselõhn a mise korra suurtes tubades võis olla tingitud tänava asuvast kivimajast, mis aastat kolmküm tagasi sulges siia tee päikesekiirtele. Üldist sunnitasid süvendada ka lillad, rohelised ja punased k sid eeskoja akende ees.

Maja oli antud nagu nimme nooruse käsutusse, et pühivad välja hämaruse ja hallituse. Aga nendel nud mahti. Nii nad ei märganudki ümbrust. Vist Pärast seda, kui toodi vanale tiibklaverile seltsiks on nelikümmend mitut liiki tooli, muutusid ruumid tä samaks. Öeldigi nii: üleval komitee, all koosoleku saal.

Esimesel korral polnud noori kuigi palju koos. oli ühel väga palavale päevale järgnenud ilusal ööl ja Henn, kes aitas noori kokku koguda, arvas, et öhtu meelitas inimesi mujale. Arnold Pollar kõne uuest kirjandusest, mida tuleks nüüd lugeda. Ta on rääkida. Või tal lihtsalt oli, millest rääkida, sest selgus, ta oli põneva minevikuga mees: kaugemad madrus, Hispaania vabariigi poolel võidelnud, põrni all tegutsenud ja vanglaski istunud.

Hiljem tahtis üks punase peaga nooruk Hispaania võitluse kohta täpsemat kirjeldust ja kui Pollar o mõne loo jutustanud, pääses valla küsimustesadu. Hispaaniast hüpati India troopikasse, sealt Lõuna-Ameerikasse, taheti teada, mismoodi võitlevad madrus suurte ookeanitormidega, miks vanglavalitsus kardab näljastreiki... Loetu ei ole kunagi nii vahetu kui vestlus inimesega, kes ise kõike näinud ja läbi elanud. Punapea, kes ennist nii asjalikult küsis, soovis ilku

... midagi tigrijahust, aga Pollar ei teadnud. Pollar ei rääkinud sellest, mida ta ei teadnud. Ja «ta» juha ka. Inimest ei võinud ometi ühe õhtuga muutuks pommitada.

Lopiti kokku, et Pollar tuleb ja vestleb järgmine kord töörahva olukorrast maailma mitmesugustes

Aga noored seltsimehed, ma pole harjunud nii väikese auditooriumiga,» pilgutas ta Hennule silma, lisades kaliku juurde: «Vähe on teid siin koos.»

Koosolekijad tõstsid häält, lubasid hoolitseda selle eest, et järgmisel korral litsutakse maja laiali.

Nii läkski. Muidugi, maja jäi terveks, aga ruumid olid tähtsavaid ja võhivõõraid nägusid, nii täis, et polnud ruumi istuda ega astuda.

Koosolekutesaaliga harjuti imelikul kombel õige ruttu. Millal kodunenud külastajad vanale klaverile tõnnest korda hääled sisse löid, seda ei ole võimalik ette näha, ühe vanamehe puurajumise lugu c-duurim muutus aga igatahes maakonnakomitee töötajatele samamoodi närvide vastupidavuse prooviks. Vahetevahel katsus mõni «muusik» õnne ka Dunajevski helitööd, mis neil päevil Eestis levisid nagu kullutuli. Aga tehniline küündimatus viis proovijad peagi tallatud

Üks va-na-mees raius
uht ja-me-dat puud...

Narvid ütlesid üles instruktoritel ja osakondade juhatajatel, kes esmakordselt vastutuse rasket koorimist tajudes ja kogemuste puuduse hõredas õhus endid polnud koduselt ei tundnud. Narvid ütlesid lõpuks üles ka sekretäril, tüsedal ja seejuures erakordselt elavate liigutustega mehel, kes, nagu räägiti, oli paarikümneaastase noormehena suures kaevanduse streigis etendanud lahuvat osa.

Henn ei osanud midagi mõistlikku öelda, kirus kaasa. Amult niipalju lisas juurde:

Oleks siin Õie Heinaru, siis vast oleks muusikat.»

Sekretär ei armastanud umbmääraseid arutlusi. Ta oli juba telefoniga ühendust võtnud. Nüüd asetas toru har-

gile tagasi ja nõudis selgust. Henn jutustas nii, nagu oleks ta oma klassiõele soovitus andnud.

«Pea, pea! Heinaru kaevandusest! Mängib klaverit. Tunnen. Väga tubli tüdruk. Kuradi hea, et meelde tuletasid.»

Sekretär kirjutas kiiresti paar rida oma lauaploki jätkas alles siis endist tegevust:

«Andke parteikomitee. Seltsimees Tamm? Pärk sinu

Hennul oli natuke halb. Milleks oli Pärk ta sinu üles kutsunud? Selleks, et ta kuulaks pealt telefonikõnet ja tähtsa mehega nagu Tamm?

«Täna õhtupoolikul olin isiklikult kohal ja kontrollisin. Praegu jõudsin tagasi. Meil algab noortega õppema ei saanud kauemaks jääda. Aga niipalju võin öelda, et asja lahendamiseks tuleb luua komisjon. Pidasin juba nõu teie instruktoriga, Sepp on asjaga natuke kursis ja lubas abistada.»

Kui vabalt võib rääkida inimene, kes tegutseb, kes on midagi korda saatnud, kellel on selge, mis ja kuidas.

All prooviti ühe sõrmega «Katjušat», aga varsti kopsid jälle vanamehe tüütud kirvepaugud

Koosoleku algus venis.

Pärast telefonikõnet, kui Henn argliku arevusega ootas määramist mingisse tähtsasse kontrollkomisjoni ütles sekretär higi pühkides hoopis midagi muud:

«Võtad enda peale noorteõhtu korraldamise.»

«Noorteõhtu?»

«Jah. Otsid üles inimesed, kes võiksid midagi ette kanda. Punaarmee väeosast saab orkestri, selles mees lepime juba ise kokku. Sinu ülesandeks jäävad linna noored. Selge?»

«Selge. Aga kes kõne peab?»

«Mina.»

Esimese sammu astus Henn juba samal õhtul. Pärast koosolekut, mis venis hilise õhtuni, kargas ta oma korterist välja ja teatas:

«Tuleb korraldada noorteõhtu. Punaarmee väeosast saame orkestri. Kõik, kes midagi oskavad ette kanda, teatage minule.»

Üldises lahkumissaginas ei suudetud päriselt mõista, mida see heledapäine kõhn nooruk tahtis. Keegi ei osa-

si ette anda. Noormehed vabrikust, keda Henn pidas kõige huvitavateks, taandusid pikkamööda ja häbelikult. Üks mehekaudu, kui õhtu korraldaja neid ründas, olid nad juba jäänudki tanaval ning hargnesid elavalt juteldes ja hullates laiali sooja suveöö videvikku.

«Kas on midagi hirmsat.

Kas teda ei pandud siis tähele? Või ei osanud ta selgitada oma mõtet?»

«Kas mingil seel on tüdrukud. Kes nad olid? Koosolekul nägi ta neid esmakordselt. Lõbusad nad igatahes tunduvad olevat.»

«Kas tead, et ta takistas võõraste tüdrukutega kontakti? Hennule näis, et kui ta seda nüüd ei tee, siis tuleb endale hiljem hirmsaid süüdistusi kaela kanda.»

«Tüdrukud! Asi on tõsine. Tuleb korraldada noorteõhtu. Kes meil võiksid esineda?»

«Mina oskan midagi!» hüüatas väike nöpsnina, mille ta lõi itsitasid ja müdinal turuväljaku suunas minna pistsid.

Henn pigistas hambad kokku.

«Kas talle öeldud: esined noorteõhtul kõnega, räägid filosoofiast! Siis oleks kõik selge. Raamatute maailm on kõige kaunim maailm. Seal pole midagi arusaamatut pole imekult ja toorelt kõlavat itsitamist, vaid lihtsaid sihtpunkte. Jääb midagi mõistmaks, kuidas, kuidas, kuidas kas või poole ööni, mõtled, kontrollid...»

«Kas on need noored, kes võiksid midagi ette kanda linna rahvasumma ees?»

«Kujumets?»

«Kas teda arvatavasti linnas, ja mis see viiulivingutamine teatriaias annaks?»

«Kas ei maganud korraldaja sel põhja valgel ool. Kõik kaubarongi laiska manööverdamist ja isegi kella viimase kiirrongi kärsitu sööst jõudis veel tema tead-
...»

«Kas sa murdis väsimus läbi murekooriku.

«Kas sa täna tööle ei lahegi?»

«Kas oli hommikul, tinaraskel unetunnil.

«Kas su sõber vilistab väljas.»

«Auh! Ei lähe... Pole aega.»

«Henn! Mis sa ometi ajad? Pole aega tööle minna. Tule nuud üles ja võta piima-leiba!»

Ei mingit vastust.

Ja siiski äkki:

«Vilistab? Kas Ott ootab mind?» Tekk lendas põrda dale ja paari sammuga oli unine kogu akna juures.

«Ott!»

«Egas neil pole aega oodata,» pomises ema teisele netele kaasa elades.

«Tuleb minna. Ott tõmbab ju lõõtsa. Pean teda kokku leppima.»

«Mis lõõtsast sa räägid?» Ema käsi kohkus uksele külge. (Ta oli juba väljumas.)

«Ah, sa ei tea ju, mis mul teha tuleb. Mul on n. n. tähtsaid asju ajada.»

«Sind ka oma juttudega!»

Henn ringutas ja tormas pesema.

Siis kui tõrvased püksid jalas ja särk seljas, tuli ta mehel äkki midagi meelde. Seda läks ta pesuköön teatama:

«Tulen täna varem, süön ja lähen kohe linna taga. On asju ajada.»

Seda oli vaja öelda, sest mingisugused söömis-venitamised polnud enam võimalikud. Naised naersid ja lõõpisid ema kallal. Täpe! Katsugu nad tööd teha ja samal ajal noorteõhtut korraldada!

Hommik. Kes jõuaks sind tänada värskuse eest, midagi tood endaga kaasa. Kae, kui kena plika vankri püsti. Ema teisel kuivetanud, nagu nagu vasest valatud. Inetu Aga tütar!... Piimaplekid peal, kui õige küsiks, kui piimaliiter maksab. Ei tasu. Tüdrukule aitab juba see, sestki, kui silma pilgutada. Keeras pea kõrvale ja muigab nüüd nii häbelikult ja õnnelikult, nagu oleks talle armastust avaldatud. Ei. Seda juba pole. Hennul on oma Edna, kes kirjutab ja kellele kirjutada. Nüüd ei ole muidugi enam sünnis nii palju armastusest kirjutada, sest aeg on suur ja võimas ning nõuab oma oma. Hiljem tuleb talle kirjutada, kuidas organiseeriti ülinnaline noorteõhtu. See tuleb korraldada hiilgavalt. Ott mängib. Ja õeksed Püssid! Vaat mis tore mõte tuli pähe värskel suvehommikul

...ot alles laia naeruga ära. Tantsuks küla simmanil, ta vab. Esinemisega ta ei tuleks aga kuidagi toime. Kell viis (enam-vähem tavalisel ajal) roniti katuselt maha, tormati vabriku duširuumi, ja kell kuus ilmus kogu koju. Toit oli jahtunud ja ema pahane.

Tuli minna ja üles otsida see maja, kus elasid kaksikud. Aga nüüd näis asi sootuks hull olevat. Kadus julge, polnud enam usku, mis andis jõudu ja lootust homikuks. Tunnul. Ta istus laua taha ja süvenes «Anti-olukorra» köitvatesse arutlustesse.

Aga järgmisel õhtul oli puinlik minna komiteesse. Aktsi sekretär küsib: «Kuidas läheb noorteõhtu organisatsiooniga?» Tol ajal Henn ei teadnud veel, et on ülesandeks, mis sobivad ainult teatud inimestele ja organisatsioonidele. Tuleb öieti seisnebki, et igale inimesele anda misuguseid ülesandeid, mis talle sobivad. Organisatsioon, kes kärgib, nuhib ja uurib, on vilets inimene, kes arvab, et temast oleneb kogu see vähene, mis misuguse tulemusega lõpuks ellu viiakse. Tõelise organisatori omaduseks on vaikne naeratus, hea tuju ja rahu, mis kasvab välja oskusest paigutada inimesi sobivuse järgi.

Maakonna komsomolikomitee sekretär Pärk oli tegeleval viimast tüüpi organisator. Aga kuna tema tegevuse keskpunktis seisis juba algorganisatsioonide loomine linnas, kaevandustes ja maal, kuna ta pidas kõneid noortele ja täiskasvanutele ja kuna noorteõhtu korraldamise mõte kerkis tal järsku pähe siis, kui all raudteel juba viiekümnendat korda «Varameest» — siis ta tegi lihtsalt vea. Pealegi tundis ta Henu veel vähe. Arnold Pollar kiitis, ja sellest esialgu piisaski. Aga nüüd tuli välja, et kiitva hinnangu ja tegelikkuse vahel oli väike vahe. Meelsusega üksi ei tee veel organisatsioonid tööd.

Nii et ei tea, kust otsast peale hakata?»

Sekretäri raske käsi laskus sõbralikult kõhna nooruki olale.

Ma pole varem midagi säärast korraldanud...» hakkas too punaseks tõmbudes põhjendama.

Mina ka mitte. Ma arvasin, et sul on koolist inimesi võtta ja tead muidu ka.»

«Peab saama. Mõned ikka praegu linnas. Lähen nad üles ja... küll nad nõustuvad.»

«See on juba mehejutt. Eluga. Et oleks särtsu...»

«Muidugi. Ma lähen kohe.»

Kell võis olla üheksa. Päeval kuumaks koetud mustel tänavatel liikusid ainult üksikud inimesed. Aedades kasteti peenraid, sealt kandus tilli lõhna. Tõesti veidi muret, sest ka tema oleks pidanud kastma. Avastamata akendest hoovas tänavale maailma rahutus — erutatud saksakeelne kõne, marss, tantsumuusika, päevauudised...

Püssid elasid Liiva tanaval üleni rohelusse uppinud väikeses beeživärvilises majas ja nende õuel kõbeti ketti suur must koer, kelle iseloomust andis lühike ülevaate sildike väravaposti küljes:

Ettevaatust!

Tige koer hoovis.

Hm! Koer oli ketis, aga kahe kase vahele tõmmatud traat põikas üle aiatee ja kett, mis kõrinal seda tugevalt mõõda liikus, võimaldas koeravolaskil maja kaitsta alles väravast kuni ukseni.

Henn jalutas kaugemale, sest koera haukumine ajas kõrva lukku.

Mis teha?

Kas siis koera pärast peab asi ajamata jääma?

Tagasi!

Oleks siin väljas kusagil kell. Ta proovis väravahüüet, aga majavalvuri raev kasvas otsekohe niisuguse piirini, et isegi lõvitaltsutaja oleks siin lootusetult käega lüüdnud.

Trepile sigines kõhnuke tütarlaps.

«Tere õhtust, Ada!» hüüdis südikas külaline väravaposti tagant.

Vastust oli võimatu kuulda.

Alles siis, kui trepile tuli tüse mees ja koerale puusi korda tõsiselt peale käratas, oli võimalik inimlikest suhetesse astuda.

Hennul oli õnne. Adaks hüütu osutus tõesti Adaks. Ja Idagi jõudis õigeks ajaks pärale.

Ettevaatust! Esinemine noorteõhtul ei tulnud kõne allagi. Nad polnud üldse harjutanud, viibisid seniajani maal ja ei tulnud varsti jälle sõitma. Ja lõppude lõpuks, kes neid õhtul? Opetaja Park? Vaevalt võis teda praegu leida.

Korraldaja arvas, et saattega ei teki raskusi, küll juba kleevalmängijaid leidub, aga tüdrukud pidasid kogu aeg võõraste rumaluseks. Niisuguseid asju oleks nende jaoks tulnud hulk aega varem alustada.

Henn ei lasknud ennast veel rõõpaist välja lüüa, hakkas meelitama suurte perspektiividega — õhtu lõpuks võimsaks, Punaarmee vaesosast saab orkestri ja ansambli, kõnega esineb komsomoli maakonnakomitee sekretär Pärk.

Õhtu ütles isa oma kaalukad sõnad:

Kuulge noormees, ei ole ilus niiviisi naakuda. Õeldi talle, et ei saa, ja asi peaks selge olema.»

Miks ei. Kunagi ütles ta umbes samuti tervele klassile, kui noriti Oie Heinari kallal.

Koer hakkas uuesti täie häälega haukuma ja seekord ei tulnud peremees katsetki teda vaigistada. Veel kaua kuuldasid haugatused eemaldujale järele. Lõpuks haihtusid need suveõhtu vaikusse. Aga alanduse põletavad plahvused kipitasid kaua noorteõhtu korraldaja südames.

Jälle keeldumine!

Jälle see nürimeelne tihke sein, millest kuidagi läbi ei saanud. Kas nad siis tõesti ei taibanud, kui vajalik oleks korraldada teatri aias võimas peoõhtu!

Opetaja Park elas turuplatsi ääres asuva kivimaja kolmandal korrusel. Neli korda vajutas Henn kella-annipule. Keegi ei tulnud. Ainult pisike hall kassipoeg jooksis alt, ja tõstnud oma heledad silmad lontivajunud inimesele, näugus hääletult.

Inimesed! Kus te olete? Miks te hajute ja vaatate mind nagu peletist? Naljakas, Ott on lõbus ja tore sell, aga rahva ette mängima minna ei julge. Ada ja Ida rüüsesid igal koolipeol, aga nüüd raputavad oma päid, et nagu oleks neid sunnitud tulest läbi hüppama.

Oleksid need inimesed nõus, siis võiks juba mõnedki punktid kirja panna. Deklameerida mõni luuletus — selleks oleks Henn kas või ise riskinud.

Komitees oli inimesi, läbi lahtiste akende kuuluti jutukõma ja ülemeelikut naeru. Nendel seal nähti asjad arenevat. Kui hea oleks nüüd astuda trepist üles ja tekkinud vaikuses teatada läheneva peo hiiglaslikkusest programmist, esinejatest, proovide korraldusest...

«Oo, Onton! Tere õhtust!» kõlas järsku tuttav hää selja taga.

Henn pöördus välkkiirelt ütleja suunas.

Niina Smirnov.

Siinsamas trepil selgusid kõige vajalikumad üksikud asjad.

Niina jõudis täna õhtupoolikul sanatoorselt raskust koju ja pandi kohe rakkesse.

Henn samuti. Kohe esimestest päevadest peale.

Niina pidi ajama noorteõhtu asja.

Henn tegi suured silmad. Tema ka!

Niina puhkes naerma ja ütles:

«Lähme üles. Pärk andis mulle korralduse sind suures ettevõttes abistada. Pagana pähkel. Inimene on kõik laiali...»

«Seda ma räägingi,» süttis noormees nagu kadak. «Ja pagan võtaks, needki, keda kuidagi kätte saada keelduvad.»

Niina sai teada, kuidas Henu võeti vastu Püski pool.

«Vilista neile väikekodanlastele! Lähme räägima. Pargiga läbi. Mul on oma plaan.»

«Lähme!»

Niina Smirnovi abi kulus raskuse liikumapanevaks hädasti ära. Nüüd oli nagu vedur vaguni ette haagitud ja Hennul tarvitses ainult käed küljehoida — vagun liikus.

«Raudteelaste kooriga on läbi räägitud. Nõustusi, teatas Niina sissejuhatuseks ja võttis laualt pliiat. Paberile sigines punkt 1. «Raudteelaste koorilt vähemalt neli head laulu. Ja need sobivad sissejuhatuseks. Nende klubist saame ka hea noore deklamaatori — Asta Paderniku. Tuleks komсомoli tõmmata. Punkt kaks.»

«Ühe sõnaga — raudteelaste klubi õhtu?» naer

lask mõnusalt ja tahtis pöörduda õnneliku Henu poole.

Niina ei andnud sõnaõigust käest.

«Kuldas nii? Meil tuleb niisugune kava, et ei jõua ühe õhtuga läbi. Kui komitee otsib mulle auto, siis saan kohale Raatma põllumajanduskooli poisid. Kui nad nad laulavad! Ja millised riistvõimlejad!»

«On räägitud?»

«Ma votan praegu telefoniühenduse,» ajas Niina oma tunded kulmud kõrgele.

Pärk polnud nõus. Niina hakkas juba võitleja hoiatama, aga otsekohe selgusid asjaolud. Komitee konstruktor Sagar pidi homme Raatma kooli sõitma ja kuni too kestendava ninaga noormees parajasti seal oma kogukat nurgelist keret toolil kiigutas, oli talle kohe jooksvalt lisatulesanne.

Mõnel puhul tundis Henn, et kui ta nüüd mingit ettepanekut vahele ei saa torgata, avastatakse, et ta ainult hoiab käsi liikuva vaguni küljes, ning eemaldatakse pilgete ja hurjutuste saatel. Niina tegevuse siirast hirmusest oli ilmselt vähe. Seepärast kohmas ta huupi:

«Üks ühe särtsaka näidendi ette kanda.»

Kes seda jõuaks õppida. Ja vabaõhuetendused kukuvad halvasti välja,» libistas Niina kergelt üle ning tuli kohe uue mõttega välja: «Aga Onton võiks enda peale võtta lava dekoreerimise. On vaja metsast vanimaid materjali. Loosungite jaoks on riiet?» rändas lausa pilk sekretärile.

«Too noogutas.»

Vagun liikus. Kuid mitte veel täie hooga, ja äkki hakkas Hennule, et ka tema jõudu oli siin vaja. Nähtavasti sattus ta õigesse kohta.

Ümber nädalat paar hiljem, kui ta oli siin ja seal populariseerinud lava dekoreerimise tähtsust ja ikka ja jälle ajanappuse all kannatajaile sattunud, läks ta linnast välja metsa. Ta teadis, kus kasvavad pohla-vaured. Kevadel olid nad sinsetel tuulevarjulistel metsateedel Ednaga kahel korral jalutanud. Ta korjas kaua, korjas nii kaua, kuni kaasavõetud õhukesest tekstiilist sai määratu suur kandam. Juba järgmisel õhtupoolikul punusid tüdrukute väledad näpud Henu kor-

jatud pohlavartest toredaid vanikuid. Niina kurtis, et poisid olid väga kitsilt neid varustanud, üldine kujundus ei tulnud naisugune nagu vaja, sellest polnud midagi. Vagun oli liikuma hakanud, pidu tuli vägev.

KIUDPILVITUS JA TUULED

«Moi on tänavu sinuga suured plaanid.»

Mida Rita sellega mõtles? Õie Heinaru laskis õeldu kooli kõrvalt mööda. Esimene päev koolis on ikka alavõid ärev, et kuidagi ei saa keskenduda. Kõik tundub nii pidulik ja uus. Tüdrukud on elavad, kõik küsivad ja vastavad läbisegamini lõbusas, peaaegu kerglasena häälestuses ning jätavad mulje, et hiljem räägitakse tõsisemalt, täpsemalt. Poisid on mehisemaks muutunud, kusjuures mõne noorema klassi poisiga on puhtunud koguni kummaline lugu — ei tahaks nagu uskuda, et endisest ilusast lapsest on saanud pikaks kasvanud kaelaga volakas. Ja kuigi väljas mängleb sügis kollakate toonidega, kuigi sügise taju algas juba tükk aega tagasi uduste jahedate hommikutega, on see päev ja uhke saalitais veel nagu suvine pruun palat.

Et inimene läheb päikese käes pruuniks, on loomulik. Aga nii pruunina kooli tulla nagu Heino Saalep, see on juba hirmuäratav. Omast kohast oli selles ka midagi meeldivat. Õie pelgas pisut esimest kohtumist oma silma vastu. (See pidi loomulikult sündima õige varsti.) Kas on veel endist sõbralikkust? Millest alustada juttu, et mitte reeta suviseid mõtisklusi, mis liiga tihti rändasid ringi tolle pika poisiga?

Samal ajal jõudis direktor väga köitva mõtte juurde. Rääkis Eesti ühinemisest Nõukogude Liiduga, ja Õie tundis ennast järsku ääretult ülemealikuna. Kalle meeldisid need mõtted, mis hajutasid rõhuva ajaohu tunde. Suve jooksul oli juba palju kordi kuulnud, kuidas vana valitsus sepiitses kahtlast sõjalist lootust. Direktor arendas seda mõtet nagu sügavamalt, kui Õie senini oli kuulnud.

Siis läks kõne uutele tingimustele koolis. Õiele meenusid Rita sõnad: «Meil on tänavu sinuga suured plaanid.» Millised? Rita on kindlasti vastast vaimu täis. Huvitav, mis näo ta teeb, kui kuuleb, et Õie Heino astus augusti esimestel päevadel Kommunistlikku Noorsooühingusse? Ja Leida Kroon, linna kõige juhtivama ärimähe ja töösturi tütar? Midagi tema näol muutunud. Oleks nagu rohkem intelligentsi? Ta oma alahuule tugevasti ülemise vastu surunud ja meeldi vist see, mida direktor räägib. Ja missuguse riietus! Valge kleit, mis tema tõntsile kehale üldse ei sobi. No muidugi! Lipu värvid. «Sinise taeva all musta maapinnal kõnnib süütu eestlane,» õpetati varem. «Taevaks» oli valitud helesinine lehv, «mustaks muudaks» läikiv lakkvöö ning «süütu eestlase» osa rõhutat kogu oma olemisega. Õie naeratas ja müksas Niina tasakesi külge:

«Meil ei saa kerge olema.»

Niina ei saanud kohe aru, aga noogutas. Siis talusid ja ta õlad hakkasid allasurutud naerus võppuma.

«Loodan, et pead vastu.»

Sel hetkel krabistas Paula Mehis mingi paberiga. Luges läbi, keeras ettevaatlikult kokku, ja silmitses läbi paksude prilliklaaside oma kaaslast, andis seda Ednale, kes tema ees toolil näis nagu kangestunud ja sundis tukkuvat.

«Mis see on?»

«Loe läbi ja anna edasi,» vastati sisinal.

Edna luges ja andis paberilehe enda kõrval istuval Leidale.

«Mulle kah,» ajas Niina käe õiele ja enne kui lugeja õieti lõpetadagi jõudis, oli sedeliga tutvumise järgi Niina käes. Leida tegi veel mingi katse tagasi rabada, aga jäi hiljaks.

«Näed sa. Alustatakse «heroiist» võitlust,» ütles Niina sedelit Õiele näidates ja vedas suu pilkemuigega.

Sedelil seisis trükitähtedega kirjutatult:

ON AEG KOONDADA RIDU, VÕTKE TEADMISEKS, ET
KLASSI REETURITEKS ON HENN ONTON JA NIINA SMIL
NOV. VOIB-OLLA LEIDUB VEEL TEISIGI, KES TAHAVAD

KARJAKRI TEHA. ÕIGE EESTLANE EI VÕTA OMAKS VENE
PROPAGANDAT.
LOE JA ANNA EDASI SELLELE, KEDA USALDADI

VÕITLUSRUHM

Paula vaatas Niinale löödud võitleja pilguga.

«Kes selle kirjutas?» küsis Õie ehmunud sosinaga.

«Küll me jälile saame,» vastati nii, et seda võisid kuulda ees ja kõrval istujad.

Paula aktust mindi rüsinale klassidesse laiali. Rita ja Leida hakkasid teel klassi Õiega magusal toonil vestutama ja Rita, kiskunud ta üldisest voolust natuke kõrvale, ütles mänglevalt, nagu mõni tädi räägib lapsega.

«Ira mingil juhul Niinaga sõbrusta. Meil on tähtsad tänavu suured plaanid.»

«Ma ei saa millestki aru.»

Leida hakkas väga tähtsalt rääkima mingist ringist.

«...aga Rita löikas kähku vahele:»

«...hiljem. Peaasi, sa ju tead nüüd, et Niina on komsomolis ja jäägu ta igavesti sinna...»

«Aga Rita, ka mina olen kommunistlik noor.»

Õie arvas, et nüüd järgnevad pikad hüüatused, õelad kadalatungid ja ta keha tõmbus kangelt sirgu. Leida keeras aga hoopis selja ning kadus. Rita ütles endise sõnaga:

Ah nii.»

Õie ja läks siis kiiresti tippides klassi.

Õie käis juba võitlus. Pastak õiendas kõrgendatud toonil Niina ja Hennuga. Rita rääkis midagi Heino õuele ja viimane heitis klassi astuvale Õiele väga kummalise pilgu. Sellest võis järeldada ainult nii, et nende teed läksid lahku. Võimalik, et tema kirjutaski?

«Aga miks te ei julge tunnista, kes kirjutas?» ütles Niina sedeliga vehkides.

«Kellele?» karjus Valdur nagu vihale aetud sokk ja pöörd ette lükates. «Teile või? Kes te olete?»

«Sa kardad,» pilkas Henn.

«Keda? Teid? Oh-oh-oh-ooo! Vaadake, kus Onton ajas teid püsti! Meie kardame. Pidage meeles, et teid on

siin meie hulgas, näed, näed, nii palju,» pistis ta kesse sõrme peaaegu Hennule silma. «Aga meie terve klass ja meie taga on terve Eesti. Poisid! must-valgele kolmekordne elagu!»

Ta lõi takti, ja ei saa öelda, et oleks halvasti kukkunud, ehkki hüüdjaid oli vähe.

Aga nende hulgas oli Rein Kütt, kes tagant ühe peade selgesti välja paistis.

«Ah niiviisi!» urises Henn ja sihtis endist sõpra häv tava pilguga.

«Õige, Kükita!» hüüdis Valter Oja võidukalt.

«Oh-oh-oh-ooo! President on valitsusest välja kih tatud!»

«Klubi lõhki!»

«Väikekodanlane!»

Sellest sõnast näis Henu arvates piisavat. Aga ta kelle pihta see sihti, kõigutas oma pika kaela ot heledat pead ja istus väarikalt toolile.

«Ants, kurat,» pöördus Valdur otsekohe püü õnnestunud nalja teise klubiliikme poole. «Tunnet avalikult, kelle poolt sa oled?»

Tekkis ootevaikus, kui mitte arvestada Vilmat, ke arvates Antsu ei tarvitsenud segada, kuna Ants o lihtsalt matemaatik.

«Ära sega, Köps!» käsutas Valdur ja pöördus jäl Antsu poole.

«Ah mina? Mina pole kellegi poolt.»

«Idealism! Kolmandat teed ei ole,» hakkas ka Hen peale käima.

«Mis teest sa räägid? Ee... kui sa arvad, et...»

«Selge pilt. Väikekodanlane.»

Niinale ei meeldinud Henu sõjakus ja ta viis jut sedelile tagasi.

Valdur irvitas: «Õpetaja tuleb, eks kaeba ära.»

Koridoris kõlasid tõesti sammud ja kõik, kes seal seisid, läksid oma pinkidesse.

Õie jäi üksinda ette pinki. Rita istus Paula kõrval.

Tühi, lootusetult rumal algus. Oli võimatu kujutleda et kõik nii läheb. Sakslased pommitavad Londoni ähvardavad kogu maailma oma relvatärina ja mono toonse trummipörinaga, ainult Nõukogude Liitu nud

hõlvavad Poleks ehitatud õigel ajal baase, kes teab, ehk juba sakslased Eestis kamandamas. Milline mõtlemisus karjuda eesti rahvuslusest ja orjastami- sest sel ajal, kui kõik on päevselgeks saanud. Iseasi mõeldud aastal, kui ajalehed segasid vett ja juttudel pehmed otsa ega aru, kui ühel päeval uskusid üht, tei- sel päeval teist. Nüüd polnud enam midagi segast. Ühi- meenne Nõukogude Liiduga hoidis ära sõja, seda ei saa enam haritud inimene eitada, ja mis on veel tähtsam kui see?

Klassis valitses vahelehoigete meeleolu. Õpetaja Varik ei lasknud ennast häirida. (Raulinit polnud enam koolis ja Varik oli määratud klassijuhatajaks.) Ta rää- kis nii, nagu poleks midagi juhtunud. (Kas kavalus või hõlmeelsus?) Rääkis uute õpikutega seotud raskus- teid.

Õpetaja leidis paraja aja vahele pista:

«Uued rinnapildid ja propaganda sisse trükkida.»

Rääkis sellest, et pärast täiendavate eksamite soori- tamist läheb endine gümnaasiumi kolmas klass laiali ja see jääb praegune keskkooli viies abituriumiks, mis muidugi eeldab seda, et õpilased siin oleksid noorema- tele igati eeskujuks.

Õpetaja leidis:

«Meil tuleb siis kahe aasta kursus läbi vuristada!»

Õpetaja Variku hää l võttis hoiatava tooni, kui ütles, et ta kujuneb tõesti pingeliseks.

Õpetaja päästis valla protestikisa, kuna oli juhus heita kiva sinna, kuhu enamus klassist seda soovis.

Henn kargas püsti ja tahtis midagi rääkima hakata vanast koolisüsteemist, mis oli mõeldud rikastele, aga see puhkes klassis niisugune müra, et õpetaja Varik pidi oma suureks nõrdimuseks juba esimesel päe- val vihastama ja suuri inimesi nagu väikesi lapsi noo- muma.

Esimesel päeval rohkem tunde polnud.

Selge sügisene hommikupoolik ja terve vaba päev ees. Koolitarvete kauplused olid peagi tunglevatest õppuri- lest pungil. Õie seisis nootide poolel. Kaks Chopini valssi. Just seda (Opus 69 nr. 1) ta igatses, aga mis teha? Nr 2 tal juba oli kunagi varem ühest valimikust välja

kirjutatud. Märkamatu asetis pealetükkivalt lühk asjatundlik noormees mõtteissevajanud tüdruku paksu kausta Chopini valssidega. Seesama «Edith Francaise...»! See, millest omal ajal oli julgust aluse ühte valssi välja kirjutada.

Õie tõstis silmad noormehel leti taga ja neis võis sel hetkel niisugune särav tänu ja samal ajal hirm hlm pärast, et noormees, kes juba möödunud aastal vll lahkesti naeratas sellele teab kust siginenud noorlehitsejale, ütles tasa, pisut salapäratsevalt:

«Ärge kohkuge. Annan selle teile kahe krooni Kolm ja pool — see on vana hind»

«Oh ei, ma mõtlesin ainult... Jah, palun, ma võ selle.»

«Olge lahked!» Ja virgutatuna ikka sellestunne säravast tänust, lisas ta nooti sisse pakkides: «Võib-olla on teil eri soove? Meile tuleb sisse häid asju, võin teile ehk teie jaoks hoida?»

«Ma ei tea, kas... Ei...»

«Aga muidugi. Nimetage ainult mulle.»

Õie Heinariule jätkus esialgu sellest igatsetud kogust. Siin oli koos terve valimik kauneid pärleid ja kristalle. Ees terve vaba õhtupoolik, et kõiki neid proovida, kuni lõpuks ühe juurde süveneda. Elu! Päike! Karge õh. Puud ja rohi! Inimesed! Kui ilus on elada!

Ja siis äkki jäme süüdlane bass ta kõrval:

«Peame vist rääkima?»

Õie kehtas õlgu. Olgu ta pealegi hirmuäratav pruun, aga Rita sosistamise peale niiviisi otsa vaadata see oli siiski liig.

«Liigub kuuldusi, et ka'sina... Et sa oled...»

«Et ka mina tahan teha karjääri?»

«Noh, tead, sinu kohta ma nii ei ütleks.»

«Miks?»

«Mõned on lihtsalt nii, noh...»

«Lollid, sinu arvates, eks?»

Kaks siledat noormeest möödusid neist muiates. Õie tasandas häält ning sellega käis otsekohe kaasas sugugi tiivsuse tõus:

«Aga mina arvan vastupidi. Ma usun, ja kõik. Usun sellesse, et pööre oli vajalik. Sina muidugi mängid suurt

...mängu. Naeruväärt. Huvasti. Ma ruttan. Mul on Chopin»

Vahel tundub inimesele, et ta näeb ilmsi und. See on see, kui ta teab, et juhtum on ainulaadne, kuid samal ajal on omal tunne, et kõik oli juba ükskord varem täpselt nii. Kui Heino Saalep pärast neid sõnu tänavale läks, ei näinud ta enam rutakalt eemalduvale Õiele järele vaatama, et ta üle just niisuguse kordumistunde, mis lõpetas vaimnaga õlgades.

Heinapile majas valitses 22. juunist alates jäine õhk. Arhitekt Saalep ei andestanud pojale. Nais, et ta ei saanud nalgi unustada seda, et tema poeg võis nii vaaatavate linnavurledega kampa lüüa, samal ajal kui tema revolutsiooni perspektiive, kui tema ilma ühegi ohkluseta puhtast südamest teatri aeda kogunenud rahvahulga ees kõneles. Ema jagas pojaga ühist meelset, et tema temagi ei saanud heaks kiita seda, mis poeg oma teatriteks tunnistas. Esiteks oli ta liiga hea kasvateks saanud, et lubada oma lapsel hakata vastu vanevatele, ning teiseks — ta kartis. Kartis nagu poegadega kama kulli varju.

Kolm erinevat meloodiat, millel puudus kooskõla.

Heino rääkis ainult emaga. Artur Saalep rääkis samuti pereemaga. Ja mida pidi too tegema? Rääkis nii ühe kui teisega, ainult mitte mõlemaga korraga.

Heino põgenes ühiste söögilaudade eest, veetis aega loomemini juures staadionil. Ema tõreles, aga mitte nii kuni ta oli tarvis. Ükskord isegi nuttis ja siis istuti kolmekesi söögitoas, kus klõbisesid lauanõud nii külmalt, et palav ruum näis jahedana. Üksikud kärbsed pinised valjakannatamatult. Isa luges lehte. Ema vaatas hirmuga, kuidas Heinol toit stus keerles. Hiljem ei sunnitud ta pojale peale ühiseid söömaaegu. Ja kui ta Heinole mõjuvat nuttu kasutas, siis juba hoopis teisel põhjusel. See oli üks poja kaitsmise kõige mõjuvamatest vahenditest. Heino lubas olla mõistlik.

Sellest oli juba nii palju aega mööda läinud, kuumast suvest karge september saanud, ja Heino Saalepile tundus, et vaikimisega võib harjuda. Kõige valusamaks punktiks oli ülalpidamine. Jätta kool ja kaduda? Lihtsalt ja mehiselt, ilma vigurdava kirjata, vaid otse näost

nakku öelda: «Ära pahanda, isa, aga meie teed 1
lahku.»

Kui poleks olnud ees kohtumist Õiega, siis olek
dagi taolist juba sündinud. Aga mida lähemale ju
esimene koolipäev, seda kuumemaks läks igatsus
ja rääkida temaga, jagada vaateid ja tundeid.

Täna ta siis nägi, rääkis... Jagas vaateid ja
tundeid.

Kui imelik näib kodupaik sellele, kes sealt akka
otsustanud lahkuda!

Majad, aiad, hobused, autod ja inimesed — kõik
kokku kurb unenägu, kaunis minevik, vaikne muusika.
Siin võid sa olla veel ainult mõnele läbisõitjale
juhiks, kui vaid leidub huvitundjat nii mikroskoopilise
elurakukese vastu.

Seda tänavat mööda tulime möödunud sügisel pa
esimest koolipäeva. Siit keeras ära too pikk tiisiku
haige, kes nüüd askeldab ja kamandab ringi. Ja me
kahekesi — Õie ja mina — läksime seda tänavat
kuni... Hm! Ei, sinna ei ole enam vaja minna. Istu
ta seal oma pianino taga. Tal on Chopinist küllalt
elada rõõmsalt.

Vaatame korraks basseini kaldale. See ehitati siia, kui
mina hakkasin käima algkoolis, vaat selles telliskivi
hoones pargi servas, siia paistab ainult plekk-kate.
Tolle kupliga «rannakohvik» projekteeris keegi Artur
Saalep. Aga see pole tähtis. Siin on õpitud ujuma ja
on peetud nii mõnigi pinev kohtumine kaubanduskooli
liga. Ja pärast viimast koolipäeva istuti siin samal pa
gil, millele kaste tõttu tuli alla laotada taskurätt.

Aga linn on väike. Näete, too kaubanduskool pole
kuigi kaugel. Kui siit alt vaadata, siis kirikust koba
maja vasakule. Seal võimlas juhtus kord nii, et üks mu
nisti muusikainimene, kes spordist midagi ei teadnud
muutus kirklikuks korvpallivõistluste küllastajaks
oma poistele karjajaks. Ei lähe vist kunagi meeldest
otsustav kohtumine märtsis...

Ja mais sellel samal staadionil, kus esimeste soojade
ilmade puhul ilmus kergejõustikuvõistlusi jälgima kogu
linna koolinoorsugu. Tänavu võistelgu siin kes tahes...
Nii on lood.

un on aga üks linna vaatamisväärsusi. Meie
basseinipark. Ei ole mõtet muiata. Sel korral oli klassis
all tüülik üksmeel. Istusime kobaras koos ja võtsime
tõeliseid otsuseid. Boikoti komitee! Me olime tegelikult
nõukogud, nagu hiljem selgus, aga me uskusime, ja kui
seda on noor, värske, siis teeb ta lausa imet.

Õie rohtukasvanud tiigitaoline lomp... kunagi oli
õie noorem ja talviti käidi siin uisutamas. Võite mär
kuda, et nii mõndagi mehehakatist tõi omal ajal siia ema
õie ja aitas uiske alla panna. Oli juhtumeid, kus
õie mõnigi algaja uisutaja suure jonnimisega oma emale
õie hābi tegi...

Õie jõudis koju pisut enne lõunat. Kui ta ütles, et
tuleb emaga rääkida, sigines viimase näole nagu ere
õie. Tüse keha vajus pehmelt kušetile ja kõõgis
õie keha raspedunud käsi tõmbas oma kauni poja ühe
õie enda kõrvale.

Õie on raske, ma tean, poeg,» alustas ta reipalt, et
õie poleks vaja sissejuhatust otsida. Nägi ja turdis ta
õie väga hästi, millest kõnelda taheti.

Õie pole raske, kui... võrrelda sinuga. Tead, ära
õie ei ehmata, ma ei tee seda, mida kavatsesin...

Õie!

Ma ütlesin, ma ei tee seda. Pidin kodust ära minema.
Õie jään. Isale tasun edaspidi kõik, mis ta praegu minu
õie on sunnitud kulutama. See oligi põhjus. Aga sind
õie ma kuidagi maha jätta.»

Õie, ära räägi nii. Tasumisest isale pole vaja rää
kida.»

Õie. On vaja. Meie vahel on kõik katkenud. Meie
õie ei saa olla midagi ühist, senikaua kui tema lööb
õie nende karjeristidega.»

Õie kuulas nüüd tähelepanelikult, nagu hea arst
õie haiget. Ta isegi noogutas kaasa. Aga kui hakkas
õie mõtlema, siis hoopis midagi muud. Hemo sai sel õhtu
õie teada, et nõukogude võim polnud Eestis esma
õie teadelt, et üliõpilane Artur Saalep tegi elu kaalule
õie pörandaalust tööd aastatel 1918—1919. Ta sai
õie teada, et isa polnud mitte karjerist, vaid omamoodi
õie katkusetseja. Isal oli hābi, et ta hiljem midagi ei tei
õie ja sidemed kaotas.

«Aga miks ta ise pole mulle sellest kunagi jutunud?» tõusis pikk noormees püsti ja vaatas väikese silmadega ema õhetavasse näkku.

«Võib-olla ta jutustab, kui... leiab soodsa võimaluse.»

Heino läks akna juurde ja jäi sinna tükiks aja seisma.

ORAATORI OREOOL

Kõige raskemaks pähkliks peeti neljandat klassi ja arvestades, et ta läheb ise sinna. Hennule jäi kolmas, mis viijaaastumisi veel ei esinenud, aga kus polnud ka mingit kommunistlikku noort.

«Kõiksimed, õpilased,» alustas ta valjusti, et peletada kohmetust, mis võõras klassis ligi kippus. «Komsomolikoosoleku kuulutusega on nähtavasti kõik tuttavad. Ma tulin teile ütlema lisaks sellele veel järgmist.»

Palmetes pinkides hakkasid tüdrukud häirivalt rüütelama ja poisid taga reas joodeldasid kõrvulukustavalt... Oraator pidi tahes-tahtmata häält kõrgendama.

«Kõiksimed, õpilased! Täna pärast kuuendat tundi peetakse keemiakabinetis kooli komsomoli algorganisatiooni esimene koosolek.»

«Hurraa!»

«Bravo!»

«Lagu, elagu, elagu!»

Peetakorras on uute liikmete vastuvõtmise küsimus. Nõud, kes pole veel komsomoli astunud ja tahavad astuda, palume osa võtta.»

«Siis!»

Oraatori nägu lõkendas juba klassi astudes, nüüd oli kogu ta keha kuum. Altkulmu vaatas ta mürgeldajatele ja paiskas neile näkku oma otsekohe arvamuse:

«Röökida ja vilistada oskab iga tattnina. Kah omaarust kangelased!»

Korvpallisaabas vuhises õpetaja laua taga seisvast organisatorist mööda. Kostis tuhm mütsatus vastu lahvliit.

«Kes viskas?»

Generaalpaus.

«Ma küsin, kes viskas mind ketsiga?»

«Aga kes sa seoke oled?» möirgas tedretähniline «rurorist» pintsakuhõlmu eest laiali lüües

Tal oli toetajaid ning tekkis kummaline serm Hennu, viienda klassi poissi, kes uue süsteemi järgi tõusnud auväärse abiturienti seisusse ning keda tal kult teati ja tunti kui möödunud aastal tähelepärvväärse Heledate Peade Klubi presidenti, seda Hennu küsitleti järsku ühest nurgast, teisest nurgast kolmandast, neljandast:

«Kes sa seoke oled?»

«Ei taha öelda, kes viskas?» klammerdus Hennu nõudmise külge, nagu oleks selle küsimuse lahendamiseks sõltunud kõik see, mille pärast ta oli tulnud

«Keegi ei visanud!»

«Ilus on!» ütles ta umbes nii, nagu õpetaja Oras oli möödunud aastal sunnitud tegema nende klassi kuulsa boikoti hommikul, ning võtnud maast pakutud lalise korvpallisaapa, kõndis sellega välja.

Viiendas klassis käis juba tund. See oli uus aine konstitutsioon — ja seda andis uus kuju koolis — inspektor Raukas. Ta teadis, milliselt ülesandelt Hennu tõi aga ta ei mõistnud seletada, nii nagu seda ka keegi tema teha ei osanud, miks punetaval noormehel oli korvpalli saabas käes.

«Noh, kust te selle siis leidsite?» küsis inspektor rahulikult.

«See... see on...»

«Natsionaliseeritud.»

Seda öeldi tagant pingist üsna tasa, aga kandva häälest tõttu täiesti kuuldavalt

Leidus neid, kes magusalt kihistama pistsid.

Inspektor Raukas ei kuulnud, vähemalt ei paistnud millestki välja, et ta oleks kuulnud, ning rahuldunud seletusega, et Hennu on saapa leidnud ning paneb selle hiljem leitud esemete vitriini, läks tunni teema juurde.

Temast ei teadnud klass kummalisel kombel veel midagi lähemalt. Üksikud jooned, mis esimeste tundide selgusid, ei loonud veel üldist pilti. Rahulik. Kergel kulme, kui vastus oli ebaõige. Vastamiseks ette ei kuulunud.

... ja ütendati kaelu, kui ta nuud Saalepi klassi...

... tundmisega võis rahule jaada Vastaja nagu sel...

... oli rahul. Ja siis tuli kõigile ootamatult esile...

... mis ei kuulunud meeldivate hulka, mis sun...

... vaatlikkusele.

... hea pea See... natsionaliseerimine... teie...

... jah. Muidugi.»

... et teil tegelikult eraomandi küsimus on selge?»

... »

... tore, tore Istuge »

... Heino tähtsuse säilitamise mõttes kramplikult...

... krimpsutades oma kohale oli istunud, pomises...

... nagu omaette, kuid täielikus vaikuses küllal-

... kuuldavusega:

... Alati majas on kojanaine, noh, lihtne inimene, arvas...

... üldises, et nüüd võetakse talt kastmise voolik ja...

... «Lahendas ära» Ja siis juba täie häälega, selgitud...

... «Lahendas näol.

... Inimesi on igasuguseid, arusaamisi samuti.»

... «Lahendas mees, arvasid need, kellele uus aine oli südame-

... dane

... Inakirjalik, arvasid vastased.

... «Lahendas au andes, oskab asju ajada, arvasid neutraalsed.

... «Lahendas seda tundi tekkis Hennul kokkupõrge klassi...

... «Lahendasapidajatega. Väiklus ja tühisus. Edna temaga ei...

Neetud olukord. Jagele nüüd tühja asja pärast ja selle kuulates, kes tegelikult peaks temas nägema lukaks muutunud kaugeleulatuva pilguga organismit.

Klassi prahvatas Valdur Pastak ja kamandas:

«Kuule, komissar, mis õigusega sa Kuuskla ketsi kofiskeerisid?»

«Ahah, seda mul vaja oligi. Kuuskla. Tunneme väikekodanlast. Kas ta ise ei julgenud tulla, saatis ta käskjala järele?»

«Sa taltsuta oma keelt»

«Palun, vii talle ära, kui ta sulle vastava korrald tegi. Vii!»

«Keksi, keksi, praegu on sul direktorid ja inspektorid vägevasti taga. Küllap sinusuguste karjeristikest ütskord veel räägitakse.»

«Poisid, kaduge klassist!» kõrgendas Vilma hääle ja lõi jalaga vastu maad. «Üks igavene poliitiline jõumine ilmast ilma, nagu enam muud ei olekski.»

Lõpuks ometi efektne lahendus. Saabas lendas nurkade kust omanik võis selle kätte saada.

See, kes senini oli vaikinud, ütles nüüd Vilmaga omavahele jäädes:

«Ja siisugune peab olema abiturient!»

Ah, ta oleks öelnud veel midagi palju hullemat, aga ei leidnud sõnu.

Ants Urbsoo oli esimene, kes sai kogu loo alguse ja lõpuni teada, aga teda ei köitnud niivõrd sündmustlik, kuivõrd asja teoreetiline külg ja üksikud mõisted, mida pahur sõber jutustades tarvitas.

«Kuule, vaata, sa räägid alati väikekodanlusest. Kui sul on täpne pilt... või... seletus...»

«Miks ei ole. Väikekodanlane, see ei ole inimene. See on elav laip. On arusaadav? Vegeteerija, noh?»

«Oota, sa ütlesid ütskord, et mina olen ka.»

«Sina? Millal ma seda ütlesin?»

«Millal? Noh, millal see oli? Mis tähtsust sellel on? Ma tahan omaile selle mõiste selgeks teha.»

«Sina ei ole. Muidugi klassikuuluvuselt... Jah, ikkagi taluomaniku poeg, selles mõttes sa oled. Aga sul on siiski mingi huvi, ma tean ju sind, esitad vähemalt kogu-

... oma ilma konksudeta ja uurid. Aga see neetud erapooletus. Kuule, praegu ei saa olla erapooletu. Seda näitas juba teine internatsionaal. Pane sa tähele.»

«Oot, oot...»

«Muid on see imelik viga, ikka oota, oota. Mis siin ootata? Kõik on ju selge. Me ei räägigi absoluutsest vaesumisest. Relatiivne vaesumine, vaat mis on inimlikult meisukohast proletariaadile alandav. Varem või hiljem tuleb sellel lõpp kogu maailma mastaabis.»

Vaheajad läksid lennates.

Ärast kuuendat tundi kogunes kooli komsomol keemikabinetti.

Vahe. Suure kooli kohta väga vähe. Kolmandast klassist ei tulnud ühtki. Henn ei osanud selle peale Niinale midagi vastata. Ja mis eriline õigus oli Niinal niiviisi küsida? Temale nähtavasti ei karjutud vahele ja ei lootatud ketsidega. Solvunud organiseerija sai hakkama talle endale täiesti ootamatu žestiga: esitas Niina Smirnovi kandidatuuri sekretäri kohale. Muide, seda tahtis teha ka Õie Heinaru. Üldse läks kõik nii üksmeelselt, et näis, nagu oleks üksikasjus juba varem kokku lepitud. Ainult linnakomitee esindaja naeris, kui Niina oma kandidatuuri nimekirja jätmisel poolt ei lahkunud, nimetades sedasorti tagasihoidlikkust vana harjumuseks.

Rohkem kulus aega uute liikmete vastuvõtmisega. Nend oli kolm. Kaks teisest klassist, üks neljandast.

Kolmanda klassi küsimus tegi värske sekretäri rahuliku. Midagi tuli ette võtta. Individuaalne töö tõsteti esimesele kohale.

Aga massiline töö? Henn arendas massilise töö mõtet:

Möödunud aastal pidas pastor Mehis igal esmaspäeval hommikupalvust. Seesama aeg võiks jääda täna komsomoli propagandaks.»

Ettepanek meeldis linnakomitee esindajale. Õie Heinaru pidi aga enne selgusele jõudma, kuidas Henn mõtles nend hommikuid sisustada. Sel korral ei saanudki talle jätta selgeks, mida neil esmaspäevahommikutel kavatses teha. Kultuurihommikud? Mingi vaist sundis teda vastu vaidlema, eriti mis puutus nende komsomolitundide muusikalise sisustamise võimalustesse. Teda solvas

asjatundmatus. Milleks pidi järsku tema klaveril Duna-
jevski või kellegi teise nõukogude helilooja teost ma-
gima? Tutvustamise mõttes. Aga need olid ju laulu-
mitte klaveripalad. Võis organiseerida ühislaulu. Rum-
lus! Muide, Hennul polnud midagi selle vastu, et O
keeldus. Ta pakkus niisugust võimalust ainult selle
et ka teistel oleks midagi teha, et mitte üksi haara-
kogu uudse ettevõtte kordasaatmise sära endale.

Seda ta ei saanudki. Kui ta direktorile komso-
organisatsiooni nimel oma kavatsuse esitas, siis leidi
ta täielikku toetust ja ka abi. Sissejuhatava sõnavo-
lubas direktor ise esineda, tal oli kooli korra suhtes ü-
teist öelda.

Sellest siis tuligi esimese hommiku piinlik pikal-
venimine, kuna direktor ei kujutlenud, et julgel noor-
kil on nii palju öelda ning raakis ise sissejuhatava
üsnä palju vajalikku. Aga just esimesel hommikul pidi
kogu kool, kes seisis aula põrandal klasside kaupa rea-
aru saama uue ühiskondliku formatsiooni olemuse
võrreldes ürgkogukondliku, feodaalse ja kapitalistliku
korraga. Nad pidid mõistma, mis on absoluutne ja rel-
tiivne vaesumine. Siit edasi juba täiesti loogiliselt
sõjad, kriisid ja koloniaalsüsteem, mille iseloomustan-
seks oli kõnelejal otsekohe konkreetseid pilte Aafrika-
kust ka endine laevamees Artur Pollar oli ammutanud
oma kõnedesse eredaid näiteid.

Ta lõpetas võimsa tõusuga:

«On aeg lüüa käed külge. On aeg tegutseda. Mida
varem, seda parem. Siis, kui uus kord on valmis ja kõ-
kätte võidetud, siis on hilja kaasa lüüa. Praegu on
teha veel väga palju. Seepärast, käed külge!»

Millele, selle unustas ta lõpetamise tuhinas ütlemata
või arvas, et igaüks saab pärast nii pikka ja haaravat
kõnet isegi aru.

Aga enne veel, kui ta vastasleeri pilgete ja nõoka-
miste tunnustavast kadalipüst oma klassi uksenigi jõu-
dis, tabas teda löök sealt, kust ta seda kõige vähem ar-
vas tulevat.

Niina haaras tal varrukast kinni. Ta polnud sugugi
rahul, et Henn ühtki sõna ei rääkinud spordivõistluse
korraldamisest.

Ütigi! Sellest oli enne juttu. Ta pidi teatama komso-
organisatsiooni eestvõttel korraldatavatest tradit-
sioonidest sügisvõistlustest linna staadionil kauban-

Mis siis ikka, teatame klasside kaupa ja paneme
hakkama välja,» vabandas õhetav oraator nii süüdlas-
liku illoga, et heasüdamlik sekretär pidi talle andes-

teeda imelikum ja rängem tundus Öie Heinaru arvus-

ta milleks oli sul vaja üldse nii pikalt rääkida.
Düktor vaatas kogu aeg kella.»

«Vaatas? Noh, ma ju...»

Enne inglise keele tunni jääk, mida polnud palju,
ta ke solvangu eemalepeletamiseks. Seal ta istus,
kõrge kleidiga, tuhmilt läikivad lainelised juuksed
õrnad peaaegu ümarate kitsaste õlgadeni, pikkade
õrnade valge käsi aeg-ajalt püsti, et vastata. Örn
tähtsamat neetult ilus, aga krumustab nagu kass. Ja
õrnad oma korvilõviga nii nagu Henn Ednaga —
õrnad põhjustel. Aga sellest aru ei saa, et neile
õrnad uus ideoloogia pähe vajutada, tampida, kuni on
õrnad siiski mingis mõttes valesti talitatud? Ei
õrnad olla midagi valesti, kui sõnad on õiged.

Kui, mille ta mõni päev hiljem oma mantli taskust
õrnad toonit niivõrd inetu, et tal kadus igasugune
õrnade kübe. Mida halvemal arvamisel on vastane,
õrnad tugevam, seda kindlam oled sa valitud teel.

Õrnad oli otsustanud kontakti luua.

*Mul on väga piinlik mõelda sellele, et Sina mulle
kunagi kirjutasid ja mina Sulle vastasin.*

Õrnad lausa muigama. Kirjutas tema ja Henn vastas.
Õrnad olgu. Nüüd võib ta kirjutada kui palju tahes, ei
õrnad vastust väikekodanlasel! Huvitav, mida ta taot-
õrnad? Ta silmad libisesid täieliku üleolekutundega kii-
õrnad üle konarlike ridade:

*...Kas sa tõesti arvad, et sind kuulda võetakse?
Kes on sellest huvitatud? Müüdavaid hingi sa roh-
kem ei leia.*

Müüdavaid hingi? Pime ja tume inimene!

...Sa ei saa hakkama, sa pole kellegi organ-
tor, nagu kujutled. Sind loobitakse keti-
ja nendel on õigus. Aga sina poed direktori
taha.

Mäherdune alatus! Ketsiga viskamine vaikiti ju m-
ja too tedretähniline juntsu sai oma varanduse
ilma sekeldusteta.

...Sa ei julge enam klassides käia, seepär-
ajad terve kooli kokku ning kasutad alatult o-
jate juuresolekut, et maha vuristada seda,
punased agitaatorid sulle pähe on pannud
arva, et oleme nii rumalad. Küllap oskame
sinuta lugeda neid uusi teooriaid. Aga meie alim
on lahti ja kõrvad kuulevad hästi. Teame, mis
teooria ning mis on elu.

Vilista aga vilista, linnuke. Teame meiegi, kust a-
nalist need viisid pärit on.

...Ma ei kirjuta Sulle seda selleks, et Su m-
avada. Nagu näha, sellel pole enam mõtet. Tah-
Sulle ainult niipalju öelda, et kõnelda Sul
enam edaspidi ei tasu. See on nagu vest muu-
suurele kaljule.»

Henn hingas kergendatult. Asitõend oli käes. Kõn-
tõend, et komsomoli hommikused tunnid pidid sa-
tavaks.

Kange isu oli järgmisel hommikul anda terve P-
Niina kätte ja öelda: «Näe, mis tähendab teoreetiline
töö. Üks väike kõne ja vastasrind hakkab liigutama
Aga midagi nagu takistas ja kiskus tagasi ning see nä-
lõpuks täiesti võimatuna.

Niina sai siiski kirja sisuga tuttavaks. Henn liht-
näitas üksikuid kohti kirjast, et tõendada, kuivõ-
õigele teele nad oma hommikuste kõnetundidega
asunud. Sekretäri hakkas aga esialgu köitma keti-
viskamise lugu ja kui ta üksikasjadega kergelt tutv-
tatuna väga hoogsalt naerma pahvatas, sai teoreet-
pahaseks.

Linnu, ara siis kurjusta, Henn! Seda sa tegid üle-
pata toredasti, et selle kraakleja ühe ketsiga jätsid.»

tuhine viskamine ei puutu üldse sinu. Vaata,
kõik need vastased reageerivad minu esmaspäevasele
kõnlele.

Henn luges ja muigas sarkastiliselt:

Puhtakujuline naiivne idealism.»

Uullem veel!»

Tead mis, Henn, sa tahad järgmisel esmaspäeval
põlde kõnelda?»

Sellele peab ilmtingimata vastama.»

Õigel! Ainuke asi... Kas sa ei leia, et kõnelema
põlde meist keegi teine?»

«Ega mina pole ennast pakkunudki,» kõlas tuhm vas-
tu.

Muidugi, sa räägid hästi ja sind ma tahaksin raken-
dada edaspidi. Sa hakkad vastutama ajalooringi eest.
Ma mina teed arvatavasti ettekande ka komsomoli orga-
nizatsiooni poolt Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva
päeval. Sellele tuleb mõelda juba nüüd.»

Ma ei tea, kas minul sobib?» neelatas Henn ja tun-
das, kuidas reetlik puna valgus mööda kaelasooni otse
nõelku.

Sobib. Suurepäraselt.»

Kui nii, mis siis ikka. Ainuke asi, sinnani oli veel ligi
kuus aega. Selle aja sees võis haigeks jääda ja
tuhut vempu vahele tulla. Kõige hullem niiviisi ette
teada ja karta, et midagi vahele tuleb. Siis nagu kiuste
tavaliselt ikka midagi juhtub.

Üks paremini organiseeritav kiht koolis on spordi d... vas. Spordi ümber koondub alati teatud hulk andek... korraldajaid, loomuliku vastutustundega õiendaj... asjatundlikke sekeldajaid, kellele poleks mõeldav üh... suurema võistluse korraldamine.

Sporditähed ise ei lasku, ei saagi laskuda p... asjusse. Neid võib tunda kõnnaku järgi, mis on puu... dest vaba ja põlvist vetruv ning mis annab üldjooni... pildi vääriskusest. Mõne kohta räägitakse, et teda h... takse nagu mingit pailast, aga kui seesama kuju on too... nud taas punkte kollektiivi au ühisele lauale, siis tul... lakse ja patsutatakse teda igast küljest, kusjuures pal... sutajate hulgast ei pruugi sugugi puududa äsjased ku... jad.

Jooksja, hüppaja, tõukaja, heitja — ta läheb staadionile meeldiva sisemise värinaga. Teda huvitab tap... järg. Võistluse nimetus ei oma tema silmis peamist kaalu.

Korraldaja, õiendaja, sekeldaja — tema on samuti huvitatud peamiselt meetritest ja sekunditest, kuid samal ajal tunneb ta hoopiski suuremat huvi võistluse ühiskondliku külje suhtes.

Ralf Kuuskla, üks väljapaistev askeldajate esindaja, küsis otseselt, miks peab traditsiooniline sügisvõistluse kaubanduskooliga tänavu komsomoli korraldamise alla minema. Seda küsis ta parajalt poisilt, tollelt samalt, kes tema käest lendu läinud korvpallisaapa rekvireerin, aga sealjuures siiski meheks jäi ning asja kella külge ei riputanud.

«Kui kaubanduskooli komsomolorganisatsioon meile väljakutse esitab, siis võtame meie selle vastu. On sulle

...andav? Kui ei ole, siis lase jalga. Tullakse toime... mutagi.»

Nälgusest vastusest arvas Henn piisavat. Tedretäh... p... korraldaja tundis selle puuduliku olevat ja ruttas... omase enesekindlusega ennustama võistluse... polemist.

Henn nägi selles ainult alusetut hooplemist, kuid... juhiks hoiatas kaigaste kodaratesse pildumise...

...maal päeval oli Rita tavalisest leebem. Teda... huvitas kõik, mis ütlesid «punased».

«Be te minuga rääkima ei tule, kuidas ma siis nii saan... kasvada?» ajas ta oma tumedad silmad võimali... k... oeli.

«Võistlustest osa võtad?» küsis Henn asjalikkuse raa... jaades.

Kindlasti oleks võtnud, aga mu jalg hakkab arvata... sel ajal jälle valutama.»

Hakkab?»

Kujutle, Onton, pardon, seltsimees Onton, hakkab... la mulle ütleb mu sisemine hääl, et Tea Puusepa jalg... on ka sel päeval kangesti haige.»

On?»

Kujutle, on.»

Hennu huvitas, kas need jalad ka siis kavatsevad... valutama hakata, kui inspektor või direktor ise need... enne võistlusi üle vaatab. Rita oli aga veendunud, et... Henn ei lähe nii väiklaseks, pealegi võisid kõik asjad... Henn kergelt laabuda.

Mismoodi, kui teada tohib?»

Ooh, see oleks teiesugustele käes nii lihtne. Vaata, see... kutse...»

Aa!»

«Ei, sa kuula! Üleskutse on igati kena, väga põhjalik. H... massidesse! Ainuke asi, kui me seda sealt, mis ta... õhgi, jah, seinalehest, püstijalu loeme, ja seda me teeme... enne võistlusi veel mitu korda, sest kõik need suured... motted tuleb enne pähe õppida, ma kardan, meie ja... lad...»

«Seige! Kooli au on teile null. Seda pean ma hästi... les ja tänan väga. Võtan abinõud tarvitusele.»

Rita ei muutnud tooni, aga ta sorav jutt ei leel enam kuulajat. Tal oli väga kahju. Ja võib-olla oli juba siis kahju tehtud rumaluse pärast.

Nii ütles talle Valdur Pastak otse näkku. See oli päeva õhtul Rita juures üleval.

Tal oli hirmus piinlik, sest kõik ta paremad sõbrad, lisaks sellele Heino Saalep ja veel mõned ärksad poisid noorematest klassidest võisid seda pealt kuulata.

«Ma ei mõelnud...»

«Sina ei mõtlegi, sa ainult tunned,» ütles Valdur ja läikivat pead diivanikorjule toetades ja suitsu lahk puhudes.

Edna tegi ütlejale märkuse tooruse pärast (ta ei kuulnud Valdurit), aga Ritat ei osanud ta kaitsta, sest temale tundus viimase samm lausa mõtlematusena.

Valdur kargas püsti.

«Toores! Kurat võtku, kes me siin oleme ja miks me siia tulime? Kas võistlus nurjub või läheb läbi, pidime otsustama. Aga tema, olge lahked, lahke to veripunase juurde ja latrab välja minu plaani.»

«Pidage, pidage, ma ei saa millestki aru,» tung Heino Saalep vahele. (Ta jõudis siia hulinemisega.)

Talle tehti selgeks võistluste nurjaajamise plaan. Lasta ettevalmistustel vurada nagu kord ja kohus ning siis äkki võistluspäeval — massiline võistlejate hulga tumine.

«Tohoh. Ühe sõnaga — loobumisevõit?» venis Heino tõmmu nagu pikaks.

Valdur vaatas kella ning ütles autoriteediga harjunud inimesele omases näägutavas toonis:

«Loobumisevõit! Siia tuleb praegu kaubanduskooli esindaja. Lepime kokku. Näitame neile kommodele, kuidas organiseeritakse massilist sporti.»

Ning arvates nähtavasti, et Heino on vastusega rahul, jätkas Ritale etteheidete loopimist, kusjuures ta suudistas nüüd juba ennastki sellepärast, et ei jõudnud plaani kuni praeguseni ainult enda teada pidada.

«Milles on meil vaja kaubanduskooliga kokku leppida?» katkestas Heino ägeda võistluskaaslaste. «Ming arvates ei ole siin milleski kokku leppida. Sport on sport.»

«Eda arvasime meie varem ka,» nähvas Valdur ütlejale otse vaatamata. «Aga kas sa ei ole lugenud, mis nad loobuvad?»

Heino ise ütles, kui luges, et nüüd tehakse pannkoogi küpsetamisest kah poliitiline küsimus,» meenutas talle, kusjuures ta niigi väikestena tunduvad silmad tõmbusid kitsasteks piludeks.

Edna tahtis pidada ilmselt väga pateetilise noomituse, aga Ritale oli juhus oma hirmsat viga parandada ja ta tegi seda niisuguse hasardiga, et ei kuulnud ukse allagi.

Kaubanduskooli esindus koosnes kahest noormehest, kellest üks, märgatavalt paksude huultega ja laia nõgusa ninaga, oli nähtavasti ainult selleks kaasa tulnud, et oma sihvaka koolivenna sõnu peanoogutusega kinnitada ja Ritale aplalt otsa vaadata.

Pidage, pidage! Ma ometi ütlesin, et mina ei loobu,» ütles Heino vahele, kui kuulis loobujate hulgas ka enda nime.

Sis ei ole su koht üldse siin, meie hulgas!» arvas Valdur.

Oli väga piinlik. Võõraste juuresolekul!

Tore. Ütle mulle, kelle nimel, kelle volitusel sina üldse praegu kokku lepid? Kas sa tead, mida kavatseb teha Käba? Olav? Jass? Võhandu? Tea? Ruth?»

Teaga olen juba rääkinud ja ta nõustus,» hüppas Heino vahele.

Teistega on samuti kokku lepitud,» tähendas Valdur kuulvalt ning vaatas kõrvale. Ilmselt valetas.

Minuga ei ole keegi midagi rääkinud. Ja ma kordan: olen praegu heas vormis, tahan võistelda.»

Kurat sinuga, võistle! Aga pea meeles...»

Kaubanduskooli esindus polnud sellega nõus. Kui juha keskkooli üks tippmehi ei kavatsenudki loobuda, siis tuli ka kaubanduskoolil välja panna oma parim.

Ükkis vastastikuse usaldamatuse õhkkond ja kuigi kaubanduskooli esindusega lepidi kokku uue nõupidamise asjus pärast põhjalikku pinnasondeerimist, tundus kogile ruumi jäänuille Heino separatistlik väljaastumine lausa tülgaastavana.

Rita oli pisarateni solvunud

«Jäta, Rits, sellega teda ei paranda,» arvas Valdiivanil lõsütades. «Parem too meile siia kohvi, va malt lürbime seda sisse, kui... muud juttu enam mõningatel kaalutlustel ajada ei saa.»

Uuh, see oli pikk diplomaatiline tiraad, aga need kõvasti.

Heino tõusis püsti ja lahkus teeseldud haigutades. Uksel ütles nii hooletult kui suutis:

«Eks nimetage, kui arutate mõnd mõistlikku plaani»

Ütles nii, aga ise tundis, et need siin enam ei naudi

Võistluste päev oli kuiv ja küllaltki jahe. Jooksu ümbrus kihvas keskkooli rohelistest ja kaubanduslike tumepunastest mütsidest. Õpetajad ja paljude vanemate vanemad täiendasid ja suurendasid oma soojades juuresviibimisega võistluste ärevpidulikku meeleolu.

Täpselt kell 12, nagu oli välja kuulutatud, algas juba ja pinev heitlus tütarlaste 60 meetri jooksuga.

Oli selge pühapäev, üks neist haruldastest sügisest päevist, millal päikest ei varjuta ainuski pilvevõlv. Helid kanduvad kaugustesse üllatava puhtusega, sellega. Vaikese linna kohal hakkasid prahvatama noorlike koondhüüded:

«Juurde! Juurde! Juurde!»

Nii mõnigi auväärne kodanik pidi küsima, kus karjutakse ja miks karjutakse. Nii mõnigi neist tundis ka selges valu möödaläinud aastate pärast, nooruse päevad mis näis seal kusagil keset ähvardavat elu nii mureliku aega veetvat.

Need, kes nii mõtlesid, ei teadnud, et Niina Smolnov muretseb, Oie Heinaru närveerib. Henn Onton kõnnib ühe võistlejate grupi juurest teise juurde erksa valmisolekus alustada vähimagi korratuse ilmnemise võitlust.

Esiatgu läks kõik ladusalt nagu alati. Mõlema kooli võimlemisõpetajad olid koondanud endale abiks teinud väesalga korraldajaid ning need olid vetruvate võistlejate teenistuses. Oõtsuvad ja vetruvad võistlejad pehmetes treeningulikondades tegelesid eelsoojendusega nende nägudelt vaatas vastu varjatud võidulootuse pinevus.

«Tuleeri plaanid tegid asjatult ärevaks. Need olid meil läbikukkumisele määratud, sest võistlustest tulemiseks pidid olema hoopiski suuremad põhjused. Tuleeri ideelised juhid ei osanud ette näha esilenihituse tungi tugevust ja jäid kindraliteks ilma armeeta. Luts ja Tea Puusepp jäid viimasel treeningul juba vigaseks, ei tulnud laupäeval kooligi. Mõningal ajal see heidutas. Teatejooksu naiskond nõrgenes ja kaal oli kahju. Võistlusi tulid nad siiski jälgima, siid- kade all sidemeisse mässitud luupeksetega, kuid see- demonstratiivselt kerge kõnnakuga. Ilma oli tige nagu väike kullike:

«Min te eputate!»

«Ara pahanda, Kõpsuke, meil on täiesti võimatu neist tulemustest osa võtta,» peaaegu laulis Rita vastu, kus- muud ta ise lootis, et Vilma isa ei keela neile tõendi-

Puhandatud naljahammas sai hakkama sellega, et ta ühendust klassi kommunistidega, nagu kutsuti nimemoli liikmeid nende poolt, kellele uus kord oli tuuvmatu.

Oie Heinaru läks lausa marru. Aga Niina soovitas talgu simulantidele vilistada, kuna tal oli juba oma arv, kuidas neid pihtide vahele võtta.

«Kuidas? Teatada?»

«Miksjaoks? Nojah, osaliselt muidugi. Aga pearõhk tuleb asetada laupäevasele puudumisele koolist. Tõendit- sel ju ei saa, eks ole?» kinnitas kahvatu tütarlaps oma õnne kelmika pilgu ümarasse punetavasse näkku.

«Mitte ühelgi juhul! Jeekim! Doktor Peenemaa näi- b neile ust, vaat mis ta teeb.»

Samal ajal elas staadion juba täisverelist võistluselu. Olav ruupor korraldas võistlejaid kohtadele ja teatas taganedest:

«Pärast kuuekümmet meetrit jooksu tütarlastele ja saja meetri jooksu poistele on punktide seis järgmine...»

Ants Urbsoo jõudis parajaks ajaks kohale. Vilma kar- gas tulle kallale, just nagu oleks tema süüdi, et kooli- nimine naissprinter Tea Puusepp ja üsna hea jooksja Luts avalikult võistlusi boikoteerisid, mille tule- museks kaubanduskool kohe alguses juhtima asus.

«Noh, poisid teevad tasa,» arvas Ants tagasihoidlikult.
«Mis poisid! Pastak pole üldse platsilegi tulnud,»
hemalt oleks kaugushüppes Saalepiga kaksikvõitluses
nud. Aga nüüd viib Jürisalu teise koha ära.»

Vilma ei saanud rohkem oma viha välja valada.
ruuporist teatati: «Tütarlaste kõrgushüppajad, ette
mistada!» Tal tuli minna.

Tähelepanu keskpunktis olid poiste kaugushüppajad.
Heino Saalepi tagajärge polnud teistel enam lootust
saavutada. Aga ta pingutas ehtsa sportlasena, et ta
likku rekordit veelgi suurendada. «Hüppab Jüri
Valmis panna Saalepi!»

Õiele tundus millegipärast, et too noormees, kes
elegantse liigutusega mantli õlgadelt murule libises,
spordisärgi all tugevat rinda paisutades kergelt jalalale
hüpples, ei tee meelega pealtvaatajatest välja.

Olgul Ka Õie otsustas mitte välja teha, hüppas
maailmarekord, teda see ei huvitanudki!

Aga millegipärast oli just tema see, kes otsustas
pärast Heino hüpet ütles välja selle, mida siis nii
medki pealtvaatajad ja võistlejad mõtlesid. Heino
kastist välja tugevasti longates, ja mantli õlale saanud
eemaldus ühe kaubanduskooli abivalmis võistleja
Teesklus oli nii ilmne, et Õie ei suutnud ennast
seda.

«Oh sa vaeseke! Küll aga annab longata.»

Kannatadasaanu ei vastanud, ainult silmavaatest
järeldada, et tal oli häbi. Ja ütles viis oma rünnaku
edukalt lõpule:

«Häbi peaks olema niiviisi teeselda!»

Pärast seda pealtnäha väikest vahejuhtumit kõh-
elu staadionil muutmatult edasi. Hüüded, õnnitlused
ametlikud korraldused ja teadaanded läbi ruupori...

Vilma tuli kolmandaks tagajärjega, millest ta juba
ammugi oli üle kasvanud. Saanud lisaks veel kuulda
millise sigadusega sai hakkama Heino, purskas ta kogu
oma äkkviha vaese Antsu peale. See oli nagu liivakoti
vihase poksija käes — alistuv ja vastupanuvõimatu.
Tema oli ruuporist kuulda saanud, et keskkool juht
ega mõistnud ärevuse põhjust.

«Tola! Teatejooks ja teivashüpe on veel ees. Kuul

lembekad nagunii tugevamad. Kaotame teatejooksu,
olemeegi kaotanud. See on kindel.»

Enn Onton oli esimest korda korraldajate hulgas ja
ta loendama kogu tähelepanu oma sektorile, et
ta ei lüüa. Seepärast mõjus talle Heino väljalange-
mine nagu läbi une. Alles hetk hiljem taipas ta
olukorda ja siis langes Antsule teine seeria hoope
mõistmatuse pärast. Temal kui korralda-
jaks polnud aga kuigi palju aega siin jooksuraja ääres
tõuse all kannatavat sõpra läbi võtta, sest ta tuli
ennast oma mantlit ära panema (ilm sooja kes-
kel märgatavalt) ning pidi kohe odavisete märkimi-
le rullama.

«Aga kas keegi teine ei või siis Saalepi asemel joos-
ta?» küsis täppisteadlane.

«Ei sa siis mine, anna ennast üles,» ütles Vilma pil-
likult.

«Kas võib?»

Küsimus esitati nii lihtsameelselt, et Vilma ei suut-
nud kuidagi jätta juhust kasutamata ning laskis kuul-
dale kaugele kostva heliseva pilkenaeru.

Kui ta mõne aja pärast märkas teatejooksjate hulgas
ta Urbsoo kuju, ehmus ta päris tõsiselt.

«Taevas! Ants, tola, läkski jooksma!» tormas ta oma
õde Niinale tunnistama.

«Mis viga on?» imestas too.

«Su vaata, missugused o-jalad tal on! Mis säherdune
jookseb! Ega siis meie kool ei ole veel nii vaene,

...»
Algas neli korda nelisada.

Ants oli teine. Ta ei saanud pulka kohe kätte. Esimese
vaimustavalt võrdselt jooksu ohutav kisa läks
järelepealt segi, kõlasid viled, naer, hurjutused... Siis
kõlas kogu kära. Ants oli pulga kätte saanud ja pu-
stina pistnud. Kiirus, mille ta saavutas, oli niivõrd
huljutav, et esimesel pilgul ei osatud sellele reageeridagi.
Vahemaa lühenes ja siis pääses valla roheliste mütside
huljutav «Juurde! Juurde!»

Näis, nagu oleks valges triiksärgis ja mustades supel-
pükses erandlik võistleja iga hüüdega kiirust veelgi
juurde võtnud. Kolmesajandal meetril oli ta rinna võrra

ees ja teatepulga üleandmise ajaks oli ta juba o... meetrit vastasest lahti rebinud. Sellega kindlustas Urbsoo ühe vajalikuma võidu. Teda patsutati ja leti. Aga Ants jäi Antsuks. Ei lõtvunud puusad, ei hakanud vetruma põlvist, ehkki Vilma ennustas karjaari spordi alal.

«Issanda arm, kui kiiresti sa silkad! Kui sul oleks tehnikat!» patsutas Vilma oma väikese käega peale kõvale turjale.

«Uuh, pole ammu... jooksnud, piste löi...» sisse,» lõõtsutas päevakangelane vaikselt vastu.

Seda poleks tal maksnud öelda, sest Vilma laotab pehme kollase dressi murule ja käskis tal otse pikali heita. Ants aga ei teinud kuulmagi ja kõndis ralt oma rudepambu juurde. Vilma ei olnud nii meelekäitumisega sugugi rahul ja saatis teda kibedasti loodes.

Nad vaidlesid niikaua, kuni Antsul piste üle lasi.

Järgmisel päeval võis terve viies klass kuulda, kuid endise Heledate Peade Klubi oponent kättevõidetu positsiooni kaitses. Ründas armeeta jäänud kindral Valdur Pastak. Asi läks spordilt õige pea poliitikale ja edasi juba jahmatamapanevate inetusteni. Viimastel kandis muidugi hoolet Valdur, kellele läbipõlenud tähendas rohkem, kui teati arvata.

«Sina teadusejünger ära arva, et sa võid silmi teha kord ühele ja teisele, et see sind päästab, kui tuleb kõrvete klaarimine.»

Ants oli üleni õhetama hakanud, aga valitses ennast suurepäraselt:

«Ma ei saa aru. Mis arveid sa klaarida kavatsed?»

«Küll sa slikerdaja taipad. Teed ainult näo.»

«Ei ole loogilist seost. Sa räägi täpselt, mida sa tahad.»

«Loogilist seost! Mis sa pudrutad, matsi sõnnik!»

Vilma Peenemaa läks valgukiirusel oma pingist õpetaja laua ääres lõsutada Valduri ette ja tahtis talle kõrvakiilu anda. Kui see ei õnnestunud (Valdur võttis ta käest kinni ja painutas selle kõrvale), siis ütles, et ta Pastakuga kui lootusetu ropendajaga üldse ei räägi ning kutsus ka teisi boikoteerima.

Alajal oli Ants tahvli hoogsalt mitmesuguseid tähti numbrikesi täis kirjutanud. Need grupeerusid tal loomade niisuguseks teineteise alla paigutatud reaks, milleid leidis orgaanilise keemia õpikus. Siis keerutas sõrmega paar ringi ja vajutanud selle pikemale gruppile, ütles tema juures harva esineva tar-

... ..

... .. koosnen umbkaudu niisugustest elementidest.

... .. leks Pastak mind nimetas, on, näete, hoopis

... .. muud.» Ja krudine sõrm laksatas alumisele

... ..

... .. naer oli pisut vaibunud, hüüdis Henn:

Ants, tule meile appi. Nagu sa ise näed, keemia-füüsika ring kulub hädasti ära.»

«Teda võib,» lubas Ants ja ta toonis kumises asjalik-

... ..

... .. sellest naljast valgus mõne tunni jooksul üle kogu kooli ja kui varsti tõesti loodi keemia-füüsika ring, kujunes see ootamatult rohkearvuliseks.

... .. õigisesel päeval elati aga veel täiesti eilse võist-

... .. meeleolus.

... .. luts kais ringi nutetud silmadega. Visiit dr. Peenemaa ei andnud mingeid tulemusi. Algul ta ei muretsenud liialt, sest mis tähendas üks puudunud päev. Aga tal oli millegipärast direktorini, kes nõudis väga tap-
... .. tust, uuris piinavalt kaua ning tegi seejuures põhise kooliskäimise lausa balansseerimiseks traad-
... .. luse peaks veel midagi taolist ilmnema! Kõige rohke-
... .. direktor vihane seepärast, et viimase klassi õpi-
... .. nojutas habiväärsusi kaasa tegema noorema klassi pilast.

... .. Vilendas klassis oodati hommikul veel üht sünd-
... .. - Heino Saalepi ilmumist. Ta ei tulnud.

... .. teatas Nunale usaldavalt, et ta oli otsekohe-
... .. võistlusi koju läinud ja isale öelnud: kui tema-
... .. tite hulgas on Saalepi poeg, ärgu võtku mitte-
... .. Nii et ta ühelgi juhul õppetööst vabastatud ei-
... .. ning teda peab tabama Rita saatus.

... .. kuid Heino polnud ka järgmisel päeval. See oli kõige-
... .. mustem päev, mis Oie sel aastal üle elas. Kas tõesti-
... .. ütlesin talle ülekohtuselt? See küsimus hakkas vaevama

esimesest tunnist alates. Tal polnud poisist kahju, leks oli ta temast liiga kaugele jäänud. Aga tal oli üksik, ta ei oskaks midagi ette võtta juhul, kui ta seks osutub.

«Mis teiega on, Heinaru?» küsis õpetaja Varik juba selt.

Vastaja oli hajameelne ja vastused valed. Oled on väga piinlik vastu võtta puudulikku hinnet. Aga ta suutnud mõtteid koondada.

«Mis sinuga on?» pidi ka Niina vaheajal küsima.

«Tule, lähme välja, ma räägin sulle.»

Sügiseti ei viibitud väljas koolimaja lõunapoolsele aias, ehkki nii mõnigi kord oli päike siin tuulev. Niina lausa ülmastavalt soe. Siia koguneti kevaditi, talin päikese kutsel.

Nii nad siis seisid seal täiesti omaette ja pikk tüdruk laps kuulas nina krimpsutades teise segast seletust. Ta ei kärsinud kuidagi lõpuni oodata, sest tal oli juba oma tüs valmis:

«Selge pilt. Pärast tunde lähme sealt läbi.»

«Ei iialgi!»

«Lähme küll. Vaatame seda «haiget». Ja kui talle on midagi, siis vabandad ja kõik.»

«Ei. Ei iialgi!»

Niina rohkem ei mangu. Aga hiljem läks ühele.

Kui ta õhtul tädi Meieri «pansionis» Öie poolele tegis, oli ta kuidagi kahtlaselt elav ja sõjakas.

«Kas sa siin ära ei lämbu? Ava ometi aken, immuus loom!»

Ta tegi seda ise, kuid sõbratari punetavaid põlvi ja hülgevaid silmi tähelepanelikumalt silmitsedes tundus tagasi.

«Oled sa haige?»

«Millest?»

«Õhetad.»

«Tegin tööd. Lihtsalt närrus. Hakkasin komponima üht asja, aga sellest ei tule midagi.»

«Mängi!»

«Ei taha.»

«Kui ma sind väga, väga palun?»

«Tead, ma pole täna meeleolus. Kuidagi ei saa. Ja on

...dune tunne, et see on mul ainult üks hale Chopini muusik. Olen üleni tema võimuses. Ta on jumalik.

«Ja on suurepärase. «Jumalik» tuleb su leksikonist tulada. Jumalat ei ole ja müütidega meie ei ope-

... Ja aluski mängis veel samal õhtul noor pianist oma viimast lõpetamata valssi.

«Tule!» ütles sõbratar madala aldiga nii siiralt, et Niina peened ninasõrmed varahtasid heameelest.

«On ainult üks motiiv. Ma otsisin sellele täna vastust, aga... Üldse, see, mis ma nüüd mängisin, tuleb sellest pean leidma alguse, millega ma alustan...»

«Tead mis!» kargas Niina vanalt kušetilt jalule, ta talle vedrud veel tagantjarele ahvardavalt häälit-
... «Sa teed selle valmis ja kannad ette. Ahaa! See on vast midagi.»

«Ei. Ei iialgi!»

«Kui sul õpitud?» küsis Niina ja tõmbas seejuures kerge kulunud mantli suure hooga selga.

«Kõnam-vähem. Kuhu sa ruttad?»

«Sis hakka edasi komponerima. Usu, sinust saab suurepärane helilooja. Ma ei sega sind rohkem. See tähendab — täna ei sega enam.»

«Täna ma ei tee midagi. Saadan sind.»

Hoovis tagusid poisikesed palli ja karjusid nii mure-
... nagu üksnes nemad seda teha oskavad. Ei nad hoo-
... vilust tuulest. Läänepoolne taevast näis rohekana
... pöördad pilved kihutasid meeletu kiirusega vahet-
... enata oma kuju muutes põhjast lõunasse.

... almisest sai terve jalutuskaik, mille lõpus nad mõ-
... lemad märkasid järsku üle horisondi upitunud täiskuud.
... see oli Niina meelest nagu hiiglaslik loopergune latern,
... kollasem ja kahvatum kõigist linnas vilkuvatest elektri-
... pirnudest.

Öie noogutas ja vaikis, oli kaugel kuust. Niina oli
... jutustanud oma käigust Saalepiste poole.

«Milleks ma üldse pidin tulema nendele võistlustele!»
... lutses Öie juba kolmandat korda ning nähes, et Niina
... vastab samuti kolmandat korda talle selgeks teha asja
... tühjust, lisas kähku juurde: «Siis poleks ma talle saa-

nud niiviisi öelda. Ma ei haletse teda, ei! Aga need
piinlik. Ühesõnaga, saa ometi aru, ma andsin talle
süda võimaluse... See tähendab, mul tulid need
nad...

«Oled tema ees võlglane ja sul pole põrmugi talle
olla võlglane tema ees, eks ole?»

«Täpselt.»

«Vilista.»

«Ei saa.»

«Siis vabanda hiljem, kui ta juba kõnnib.»

«Sellest pole mingit kasu.»

«Muidugi mitte. Aga viisakuse pärast peab
tegema. Uhuu! Mida kõik ei tule teha selle neetud
viisakuse pärast.»

Nädalaga jõuab noor inimene paljugi unustada
olekski lahendanud unustamisvõime, seesama, mis
pärast inimene nii tihti sekeldustesse ja ebameeldivu-
tesse satub ja mis, kui olla objektiivne, on ometi po-
liselt inimese tervise huvides talle kaasaantud omadus.

Õie oli normaalne inimene ja suur ebameeldiv
tunne, mis tekkis tol õhtul, kui Niina oli Heino vi-
tud jalast rääkinud, hajus nädala jooksul, hakkas un-
nema, andes ennast veel vaevalt tunda. Aga nädal mö-
dus ja esmaspäeva hommikul ilmus kooli Heino
tõsine ja asjalik, nagu poleks midagi juhtunudki. Ta
nägi teda hommikul klassi tulles Ants Urbsooga rää-
likult vestlemas, käes üle selja lahtimurtud astronoo-
miaõpik. Tema taga tulid rutakalt Paula ja Rita
otsekohe lisandus neile veel Valdur.

«Ohoo! Päevakangelane!» hüüdis vastasleeri laulu-
kas juht ning Õiele tundus, et hüüdjä hääles kõh-
terav pilge.

Jah, Valduri pilgust paistis varjamatu tige-
dus, kui tervituse asemel ütles:

«Võistleja! Läks ka võistlema! Said sealt seda, mis
tahtsid.»

Heino ei vastanud. Nad olid riisus. Kas tõesti riisus?

Õie tundis järsku teravat torget rinnus. See oli al-
asja kinnikasvanud haavakese järsk rebenemine. Kulu-
kortsus ja otsustavus silmis, astus ta pika noormehe ette
ja ütles madalama tooniga kui tavaliselt:

«Tere!»

Õie vastati lahke viisakusega, kuid ilmselt arvas
Heino, et teda taheti ainult tervitada, muud midagi,
mis vastasel korral poleks ta otsekohe oma vestlus-
kohtu poole tagasi poördunud:

«Oh, kasu sellest pikutamisest oli. Vahemalt
üks küsimus on nüüd mulle selgeks saanud.
Näe, see aine hakkas huvitama.»

Õie kuulis veel seda, kuidas Ants astronoomia täht-
sust vaikselt häälega suureks hakkas puhuma.

Niina nõudis hiljem asjatult, mis Õiel viga on. Tüd-
ruku suu ei olnud rohkemaks suuteline kui:

«Ära päri, mul pole meeletulu.»

Niina kui ühiskondlik tegelane pidi isikliku autori-
teedi huvides solvumise alla neelama ja meeletulu
kõnitsuse tähelepanu juhtima hoopis isevärki nähtusele:
endine Heledate Peade Klubi oli oma koosseisu koon-
danud ja täiendanud, mille tulemusena kahele hele-
dale peale — Hennule ja Antsule — oli lisandunud
üks tüme — Heino. Kõik muu oli pealtnäha enam-
vähem samasugune nagu eelmisel aastal. Neid oli nii-
sama tore ja lõbus vaadata. Mille üle nad vaidlesid?

«Kski! Terasemal jälgimisel võis kindlaks teha til-
lakesi erinevusi eelmise ja nüüdse kolmiku tegevuses.
President ei löönud enam käega, nagu ta Rein Küti
vahelerapsamiste puhul tavatses teha. Vahelerapsa-
misi nüüd enam polnudki. Klubi uustulnuk näis eelis-
tavat vaikimist, poetas ainult aeg-ajalt mõne lause.
Aga just need vaikselt poetatud laused mõjusid elekt-
riseerivalt presidendile, kes otsekohe õlgu kergitades
midagi selgeks hakkas tegema. Ja neil puhkudel juh-
tus, et pikk tumeda peaga kuulaja ise lõi äkki käega,
astus välja jalutajate voolust, ning peatudes esimese
ottejuhtuva akna juures, kinnitas pilgu öökülmadest
laastatud ja kõigi poolt mahajäetud peenardele aiandi
pohjapoolses servas.»

PEAPROOV

Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva lähenedes tõi koolimaja seinte vahele suure peo ettevalmistuse äreva ohetuse, õpilaste ja õpetajate liitumise teostused avaldusid helides, värvides, lõhnades.

Niina Smirnov juhatas määratu suurt dekoratsiooniosakonda. Töö sun ei sarnanenud suvise noorte ettevalmistusega, kui polnud õieti mingit alust jõudu organisatsioonilise mõtte lennukale teostamiseks. Nüüd olid klassid, olid õppurite rühmad, keda saata materjalide jahile, keda rakendada «poolfabrikaatide» tootmisele, ja lõpuks, kellele usaldada töötaas ning lõplik viimistlus.

Henn Ontonist teati, et ta valmistub pikema kõneks, teda ei segatud, tal ei lastud kusagil kasti kaaluda, välja arvatud laulukoor.

Laulukoor, solistid, võimlejad ja tantsijad harjutasid määratud kellaaegadel ja kogu koolimaja näis olevat haaratud suure peo lähenemise rütmist. Proov algasid juba hommikul ja lõppesid hilisel õhtul. Seal oli peamiseks helide keskuseks. Hommikuti, tunde, alustas õpetaja Park täis reibast rõõmu kooriharjutusi, mis lõppesid sõnadega.

«Kõigil, eranditult kõigil koguneda pärast kuuendatundi samale poodiumile!»

Vahepeal kostsid klaverilt passaažid ja rütmilised hüpped. Kasutati tunde (silmi kinni pigistades, kuni aeg kippus napiks jääma) ja kasutati ka vahetunde. Neil puhkudel oli kõrvalistel isikutel saali minek keelatud.

Õhtupoolikul ilmusid määratud aegadel solistid.

*Ka sümfooniaorkester nõudis oma osa.

Õie Heinaru saatis soliste, ning olles ka koori sopra

... vasakul tiival ja orkestris, ei saanud ta nii mõnelgi peaval enne hilist õhtutundi koju. Väsina ja palavilult erutatuna viskus ta pikali, lamas, kuni huugamine kehas rauges ja õpikute asjalik pedantne koputus hakkas tabama südame seda osa, kuhu oli veel jäänud taluke vastutustunnet seemneks.

Tööpööst, saata soliste ja viimistleda oma esimest esitatavat heliteost ettekandmiseks ei tähendanud veel seda, et tulevikus talle andestatakse truudusemurdmine õpikutele. See kõik oli kergesti kujuteldav. Signaalid lõpevad suurepärase õhtuga. Pärast seda algab taas argipäev, mis on niisama hall nagu füüsikaõpiku kaan. Tuli õppida, pingutada.

Hilisel õhtutunnil valmis kiri emale. Sedagi mõjust ei jirganud vastutustunne. Juba teist laupäeva ei saanud ta koju.

...Tulen arvatavasti alles tuleval laupäeval. Enne kohe mitte ei saa.

Ära karda, et väsin. See ei väsita. Elu on nii tore. Üldine kava on juba koostatud ja ülehomm on peaproov. Koor laulab sissejuhatuseks Dunajevski «Kodumaa» orkestri saatel. Siis on veel kaks revolutsiooni laulu. Pärast meie Kõpsuke (sa tead teda ju küll, tema isa juures käisid sa oma käega) deklameerib. Üldse, ta on väga, väga tore. Varem hoidus ta Rita kampa, aga pärast spordivõistlusi lõi neist lahku. Temast saab kindlasti komnoor. Kui ta on lisaks kõigele veel Gorki «Tormikotkaga» esinenud, siis ei olegi tal teist teed, sest vastased panevad ta muidu elusalt nahka. Minul tuleb saata jällegi Rajametsa. Too upsakas poiss pole suve jooksul suurt edasi arenenud. Wieniawsky «Mazurka» käib talle üle jõu, aga tahab. Noh, kuidagimoodi tuleme toime. Mina mängin Ludwig van Beethoveni «Für Elise» ja Õie Heinaru «Valssi» (opus nr. 1). Naera nüüd hästi sel puhul. Aga mis parata, su tütar on täielik idioot. Niina käis niikaua peale, kuni nõustusin sellega esinema. Kardan hullupööra. Niikuinii peetakse uhkeks ja upsakaks, tähendab, mõned peavad, mida ma põrmugi pole. Sina, kallid

ema, tead ju hästi, et ma pole absoluutselt u...
Valsiga on nii, et ostsin esimesel koolipäeval, jul...
sulle alles nüüd tunnistada, Chopini valsside k...
mis maksis terve mu nädala palga laborato...
mis, ning sattusin otsekohe selle geeniuuse v...
sesse. Need on nii rasked, et ma ei saa vist...
kunagi mängida.

Kirjuta mulle, kuidas sul läheb. Kas sa lased...
korrapäraselt süste, mis doktor Peenemaa k...
tas? Üldse, kui tuleval laupäeval koju tulen, ...
võtan su korralikult käsile, sest ma tean, et...
puhka, vaid rabeled asjatult. Sina pead küll...
käega pensioni saama. Seda oled sa ausalt ära...
ninud. Aga sina ei aja neid asju.

Kas teil kaevanduses oli ka lihaga vahepeal...
kusi? Minu perenaine rääkis, et liha minevat k...
Leningradi ja eestlased enam ei saavatkan. Ma...
sin selle jutu peale. Ja tuligi välja, et liha, mis...
poodidesse minema, olevat kuskil raudteel sihtlikult...
toppama jäetud. Üldse on veel palju rumalaid...
mest, kes aina räägivad kuulujutte. Sina ära...
kuula.

Oh, aitab. Kell on juba pool üks. Igatsen h...
sasti koju. Raha ära enam saada, sest tulen...
lega lähedasti välja.

Kallistan!

Öie.

Hommikul algas kõik jällegi nii nagu tavaliselt...
ärevail päevil. Öie nõuti ajalootunnist välja. Võim...
jad ootasid. Sel puhul ohkas Valdur kuuldavalt...
tähenidas vaikselt:

«Oleks andeid, saaks ka vabaks.»

Inspektor nähtavasti ei kuulnud seda, vaatas nagu...
imestades üksikute itsitajate poole ja hakkas esitama...
küsimusi. Järjega Valduri juurde jõudes ning vast...
sega ilmselt mitte rahule jäädes, võttis ta kuivetu pe...
nikeste veresoonte võrguga kaetud nägu iroonilise...
ilme:

«Nii et kui oleks andeid, ei õpiks ega teeks tööd?»

Kuulis! Jälle kuulis.

Valdur ütles, et ta oleks õppinud ja töötanud ka siis.
Heinul oli juhust oma teadmisi näidata:

«Pantak ei ole veel õppimise paratamatust tunnet...
al ja seepärast ei tunne ennast vabana. Sest vaba...
pole ju muud kui tunnetatud paratamatus.»

Inspektor Raukas hakkas naerma ja käskis Valduril...
tulla, öeldes:

«Jaa, Engels teadis neid asju. Definitsioon on elu...
ne.»

Heine peo ettevalmistused ei tekitanud vastaste hul...
«mingeid erilisi väljaastumisi. Kerge iroonia, mil...
le vastati samaga. See oli ka kõik.

Vilmane tund jäeti peaproovi tõttu ära. Saali paist...
id plukese kahvatud viltused kiired, heites valgust...
ühkoreerimise toimkonna hiiglaslikule tööle. Madala...
kolmeastmelise kooripoodiumi tagant tõusis kuni laeni...
nate ja hõbehallide toonidega hiigelpannoo, mis oli...
ahmistatud Muhhina kuulsa monumendi järgi. Alles...
lukk aega hiljem hakkas silm eraldama loosungeid ja...
appe, drapeeringuid ja linte, mille paigalepanemisega...
polnud veel kaugeltki lõpule jõutud.

Heino ja Ants ei pööranud välismaailmale tähele...
...lustusid ja jätkasid poolelijäänud vestlust. Tagu...
...tes ridades oli seda võimalik teha, sest eespool...
...belevate ja valjusti lobisevate laste kära kandus siia...
...bituuriumi sfääridesse mitte enam täies jõus.

Valdur kergitas ennast istmelt ja vaatas ringi üle...
...kõrge kose. Siis koputas Heinole õlale ja küsis:

Kas meie poliitbüroo hakkab täna ka kõnelema?»

Heino ei teadnud. Kust võis tema seda teada.

«Mis sa siis vihastad,» pigistas küsija läbi nina. «Ma...
arvasin, et sul on nendega juba läbikäimist, nii öelda...
...lav.»

Rohkem polnud torkimiseks aega, kuna õpetajad...
...abusid ja koor käsutati poodiumile. Ants pidi Hei...
nole kohta hoidma.

Antsuga Valduril ei klappinud. Pärast seda, kui täp...
plateadlane oli kirjutanud tahvlile kuulsusrikkad kee...
...llised valemid, püüdis õlitatud peaga noormees...
temaga vähem suhelda.

Jutt läks uuesti lahti, kui Heino tagasi tuli.

«Vagevasti laulsid Pami üle teiste nagu tooni jäst. Püüa püüa! Küll nad ükskord ikka markavad su komsomoli vastu võtavad.»

Heino vaatas ainult korraks taha. Ilmaaegu Viim silmis oli ainult tõukejõuks vastasele, kes näi sulavat oma sõnade mõjus.

«Ehee, Rajamets tuleb oma viulikintsuga näpu ees ja... tema taga... nü mõnegi mehe suur muutus.»

Antski surus hambad vastamisi, punetas kahtluse. Vaikival kokkuleppel talitati Krõlovi «Teekaija» tust mööda — las koerad hauguvad... Polutõu pooletus, millest nad just äsja olidki omavahel vee nud ja mida mõlemad pidasid teaduse seisukoh ainuõigeks, nõudis väarikat käitumist.

«Paganini kiunutab nii, et pillist hakkab kahju näe, akompanjonge silub nagu sula võiga uk vide.»

Ettekanne oleks võinud tõepoolest parem olla.

Vilma Peenemaa läks otse saalist põnevil puble ette, astus imekergesti poodiumile ja hakkas otses oma meeldiva aldiga lugema, silmis ehmatu kahanes iga loetud värsiga, asendus lõpuks vato tusega.

«Kõps, kuramus, loe, aga ära vigurda,» urises Valdur, ja kuna seda kuulsid paljud ja kuna kuulajad üsna kena hulgake laskis endale öeldul rohkem me dida kui Gorki «Tormikotkal», siis kostis siit-sealt ü sündsaid naeruturtsatusi. Mõned õpetajad ja docti vaatasid taha, nägudel pahameel.

Sel hetkel saabus Valdurile käsiposti teel kuu

Ta luges sedeli läbi ja vaatas Nuna suunas. Nend pilgud kohtusid, kusjuures nii ühel kui ka teisel ch silmis võrdne annus jääd ning vihkamise tugevat kato rauda.

«Mida sulle teatati, et 'sa nii vakka jäid?» kü Heino, kui õekesed Püssid olid oma ettekande lõp tanud.

«Eks me poliitbüroo sekretär ähvardab, mis nunt Mina olen väike vend, pean sõna kuulma,» tegi Valdu endast vaese kannataja, ehkki toon reetis, et solva

«... polnud veel kadunud «Pole miskit, selle lles, läheb ehk kunagi vaja» Seda öeldes võt- pouetaskust rahakoti ja paigutas Nuna sedeli vahele.

«... vois too varke sedel sisaldada, et irvhammas on vaikselt ja mõtlikuks muutus?»

«... look, oli hea, et see tuli just enne seda ette- t. Vois eksitamatult kuulata. Viimasel ajal oli o hakanud muusikat mõistma. Istus vahel tundide pe radio ees ja kuulas. Kui linna teatris oli välja tatud kontsert, teatas ta sellest emale ning vi- ureks roõmuks avaldas soovi koos emaga sinna

«... Kabe! kontserdil oli tal juhust näidata, et ta eliselt huvitatud heast muusikast, ainult muusi- t sellest õlgadeni ulatuvate laineliste juus- tarlapsest, kes nüüd kergelt kõpsuva kure sam- ole parketi astus ja avatud kaanega tiibklaveri lus

«... hukad külmajudinad kippusid peale. See haru- tue pehmus, aäretu nukrus... Kas ka teistel ajab ka nii meeldivalt ihukarvu pusti?

«... lastil! Muidu poleks aplaus nii erksalt äge. See ka kombetäitmine, vaid kiiduavaldus.

«... elust kais läbi elav kahin, kui teadustaja, pikk elups neljandast klassist, naeratades kuulutas: kontsertvalss. Esitab autor.»

«... autor krimpsutas nagu. Midagi läks vist viltu? Mil- ta tembutab?

«... tõepoolest, see polnud üldse valsi moodi. Nähtavasti tõepoolest eksitusega?

«... tõel hakkas kuum.

«... vastu võttis muusika valsi rütmi. Vallatu peenekoe- meloodia kõlas lausa kutsuvalt, tegi nagu pisut tõkski. Kõrgelt allatulek toimus korrapäraste tangute kaupa, mis aga lõpus laksid segi ning kadu- langesse basside mürinasse. Heinole meenus pil- ulemöödunud suvest, kui ta tormisel hommikul isaga rannal seisis ja mässava mere jõudu imet- Ja isa ütles siis: «Vaata, mu lõvi, kus möllab! Kui see jõud rakkesse panna...» Kõrge meloo- adeles, ehtis end kaunite trilleritega ja meremüha

basside sügavikust asendus kindlate raskete saadete kidega. Eriti ilus oli selle osa lõpukäik, milles altsõrmed rühkivad kolmkõlad meenutasid fanfaaride kord. Põhimeloodiasse tekkis nüüd sootuks uus, väga juust ja hoogne joon, tempo oli tunduvalt tõusnud.

Esineja juuksed kippusid silmle langema, ta hõlmas neid pehmelt, abitult peaga taha.

Tundus, et see osa on väga raske, sest sel ajal kõrges registris arenes hakitud rütmiga vals, mis saade üle sissejuhatuses juba tuntud bassikäikude. Järsku kadus korrapärane tõus, astang, mida võeti oodata, ei järgnenud. Selle asemel kõlas ootamatult tagasilangus nagu oie. Ainult hetkeks. Siis hakkas tõsine meloodia teravalt hakitud rütmis tõusma ja lõpetas kolme akordiga.

Heinole tundus, et nüüd järgneb midagi hoopis teist. Selle asemel hakkasid klaverist kostma rahuldavalt voogavad ja ühtlasi nii elurõõmsad helid, et kuulaja läbis jälle elamusevärin. Jälle rannas! Päike, liiv, ja mersile merepind, suitsujuga vedav aurik horisondil. Esialgne vallatlev meloodia kordus vahepeal pisut muutõsisemaks moondunult ning näis eksinuna selles poliitlikus mühinas ja tormamises, mis kõlas kordumisi veelgi tugevamini, tihedamini...

Näis, nagu oleks terve saal tihedalt täitunud muusikast, voogavaist, lainetavaist helidest... Ja siis vaimused akordid...

Hiljem, pärast peaproovi, kui mindi laiali, ütles ootamata pianist-helilooja Niinale:

«Mõtles, milline häbi! Ta teadustab — «Kontsert valss»! Kust ta ülepea selle võttis? See polnud mu kontsertvalss.»

Heino oleks nende sõnade eest tüdrukule kõik andnud, andnud, niivõrd õnnestav oli tajuda neid Niinale ootamata, kuid temale määratud sõnu. Seda tundis Heino ilma mingi kahtluseta. Tal oli kuues meel, mis andis seisundis funktsioneeris laifmatult.

Kui ta Niinaga koos ära läheb, siis astun nende juurde ja hakkam rääkima — nii otsustas mees, kellel oli kuues meel.

Tüdrukud möödusid.

«Mu kõht on hullupööra tühi,» kuulis ta hõbekellu-
hõnna helisevat häält. Jällegi öeldud kaaslastele, määratud aga sellele, kes tont teab miks veel trepil konu-

«Jee kim, mina nõuan täna terve pajatäie suppi ja vähemalt ühe vardas küpsetatud oma lauale,» suurus-
tas Vilma.

Nad läksid kolmekesi.

«Neda parem. Ainuke asi, millest alustada?»

Olge! Tulebki välja uurida, mida Niina kirjutas Pas-
torkule, et see otsekohe vakka jäi.

Nii sai vaim valmis, aga liha oli ikka veel nõder.

Küsimus, mille ta kavatses esitada Niinale, selgus hiljemisel õhtul niivõrd eriskummalises olukorras, et
«Neda poleks ta uneski osanud ette näha.

Asjaolude kokkusattumusele pani aluse samal õhtul
erakorraline nõupidamine Rita toas. «Rahvuslaste
hüüde» oli seekord kitsaks kuivanud. Rita, Valdur ja
Leida.

Valdur tundis ennast ebamugavalt kahe tütarlap-
mega. Ta tuli Rita poole, et hankida raha üheks väga
tahtsaks operatsiooniks, nagu ta ütles. Rita ootas aga
kõlalist, sest tema pool pidi toimuma lõbus õhtu. Val-
duril polnud midagi selle vastu. Ta jäi, kui kuulis, et
tuleb kindel inimene. Raha oli vaja võimalikult palju
ning selles mõttes oli kohtumine Leidaga lootustandev.
Tegelikult kujunes välja väga piinlik õhtu kahe tüd-
raku ja ilma ühegi pudelita.

Leida tuli elavana, aga lõbusus haihtus, kui ta oma
juhti ootamatult ees nägi.

Mida see siit otsis?

Milleks vajab ta nii palju raha?

Aga mida pidi endast kujutama tüdrukute lõbus
õhtu?

Rita ei kannatanud välja ning seletas, kuidas nad
möödunud aastal Henu ja Oie kohtumise korraldasid
ja siisamast aknast pealt vahtisid. Sedapuhku oli
kohtamine korraldatud Heino ja Oie vahel.

«Kuidas, kuidas?» muutus juht rahutuks ja nakatas
otsekohe ka Ritat, kes teda spordivõistluste boikoti
nurjumisest saadik kartis. Tüdruk hakkas puterdama:

«Edna Piiber möödunud aastal tegi säärase n...
Me naersime hullupööra. Tahtsin, et ta teeks O...
Heinoga ka. Ta sai mu peale kurjaks, ütles, et...
enam lapsed ole...»

«Piiber on tõsine tüdruk ja temast võib veel...
saada,» ümises Valdur tähtsalt vahele.

«Olgu. Möödunud aastal oli ta igal juhul täitsa...
Nüüd on oma Hennukese pärast nagu poole...
Kirjutas talle koguni, ma tean... Aga meie tahame
nalja ka.»

«Arvate, et nad tulevad?»

«Miks mitte. Romeo ja Julia. Kas sa ise ei näinud...
kuidas ta kuulab selle isehakanud helilooja soper...
Oeh!»

«Lollus! Praegu pole aeg lollusteks,» õpetas...
alluvaid. Oma positsiooni tõttu ei pruukinud ta...
malt selgitada, miks tüdrukud lolluse tegid. Võimalik
et ta seda ka ise ei teadnud.

Leida lõi käega ja läks akna juurde. Kino «V...
nurk» oli õhtuste seansside elavas meeleolus. Rahva...
vooris sisse ja välja. See raskendas jälgimist.

«Tjah, noh, tühi temaga,» muutis juht äkki tooni...
kella vaadates lisas nagu muuseas: «Täna tulevad...
mõned minu löögirühma poisid...»

«Kes?» ehmus Rita. (Ema muutus iga päevaga...
maks, istus kohviku kassas, aga vahetevahel käis jälle...
mas, kes tütre pool käivad. Kartis.)

«Oma kooli poisid. Ära kardada. Ilma paroolita...
ei pääse.»

Just nagu nende sõnade kinnituseks kostsid trepist...
sammud. Uksele koputati kergelt kolm paarislööki.

«Ahaa! Lase ta küsimata sisse.»

Rita kehitas õlgu ja läks. Tuli tagasi tedretähnilt...
Kuusklaga, kes kohe vatrama pistis:

«On välja uuritud. Katusest mööda vihmaveetoru...
julge ükski poiss...»

«Vait!»

Nooruk jäi seisma nagu tikk ja vaikis ehtsa sõjaväe...
lasena.

«Sinult küsitakse enne, siis räägid. Kas sul raha on?»

«Raha? On.»

«Kul palju?»

«Viis rubla.»

«Anna siia!»

«Mul oli see...»

«Anna siia!»

Võtnud rahatähed vastu, pöördus juht ka teiste...
poole sama nõudmisega.

Leidal polnud raha kaasas. Ta lubas homme kooli...
tulla, aga enne pidi ta teadma, mis otstarbeks kulutati
tõnu raha.

«Bensiini ja mõne muu asja peale,» kõlas paljuütlev...
vastus läbi hammaste.

«Bensiini...?»

«...ja mõne muu asja peale. Ma ei taha igaühele...
üksikult hakata seletama...»

Asi läks põnevaks. Jälle kostsid sammud. Need olid...
energilised ja kiired. Vali koputus uksele muutis pika-
toimelist ja rahulikku juhti mängiva Valduri äkki ela-
vaks dirigendiks. Ta nõudis täielikku vaikust.

Kuusklaga seisis endiselt keset tuba. Leida toetas oma...
tõseda puusa vastu aknalauda. Rita istus kummuti ees
toolil.

Oodati hinge kinni pidades. Seda tehti ka teisel pool...
tooli.

Uus koputus.

Põnev ootamine.

Siis hakkasid sammud pikkamööda trepist alla las-
kuma, kergendades iga tuhviga toas viibijate hingamist.

«Kes too võis olla?» sosistas Rita.

«Vaatame, ehk näeme,» kallutas Leida ennast akna...
kohale.

«Nii ei näe sealt midagi, akna peaks lahti tegema.»

«Kurat! Ikka see naiste uudishimu. Kas valgusest ei...
aita, et meid reeta. Tema tähab nüüd veel lisaks akent
lahti teha. Oli, kes oli. Tuli ja läks. Siia pääsevad
ainult need, keda ma kutsusin.»

Rita surus oma pehmed niisked huuled kõvasti vas-
tamisi.

Sammud. Põnev ootus. Kolm paariskoputust.

«Mine tee lahti!»

Rita teadis seda juba isegi.

Tuli Rajamets. Sünge noormees oli siin esmakordselt, tundis ennast esialgu oma kobisevas vihmamantlil ebamugavalt. Ta ei tahtnud seda maha võtta, nii et tal on kiire. Ka temalt nõudis Valdur raha, mida viiuldajal ei olnud.

«Vaadake, asi on selles, nüüd on kõik asjaosalised koos. Pidu tuleb nurja ajada,» esitas juht oma programmi.

Vaikus. Peo nurjaajamise mõte oli ahvatlev ilmselt kõigile. Peale Rajametsa. Sellest aga nüüd järsku kima hakata tundus lausa tuulepäisusena.

«Kuidas sa seda kavatsed teha?» jõudis Leida kohe esimesena küsida.

Keevaline Kuuskla ei kannatanud vaikida:

«Me tõmbame nende kaltsud saalis täna öösel maha.»

«Vaikust! Või nemad muudkui tõmbavad! Tõmmake kui tahate riskida. Poisikeste asi. Meie ei tea selle midagi. Selge?»

«Selge!» pilgutati kavalalt heledate ripsmetega silmi.

«Saal saaliks. Sellega nende suppi ei solgi. Peo peavad nad ära. Täielikuks nurjaajamiseks on vaja pataki raha mängu panna.»

Jälle sammud.

«Mitte avada!» sosistas Valdur üleskaranud Ritale.

«Ma unustasin lukku keerata...»

Sel hetkel lendas uks pärani ja lävel seisis Heino mantlihõlmad laiali, vormimüts kuklas ja roosakas terve jumega nagu nalja täis.

«Seda poleks ma uskunud! Siin on koos terve publikum ja sisse lastakse ainult piletitega.»

Ta astus hoogsalt Leida juurde, pakkus sellele kätt.

«Tervist, madam, kohe esimesse ritta istet võtnud Mmjaa. Kahjuks, madam, jääb huvitav etendus tegelaste puudusel ära...»

Ta hääli oli vali, aga tuhm nagu inimesel, kes pole kaua, kaua kellegagi raakinud.

«Kuule, Heino...» tahtis Rita päästa, mis päästa annab.

«Palun võta see lipakas, pea endale mälestuseks. Teinekord ole targem ja tea, et käekirja järeleahv!

mine on anne, mida sinul ei ole. Nii et ma tuln kohtamisele, aga mitte sinu akende vastu «Saturni» ette, vaid otse sinu juurde.»

Oh, ta oli vihane. Seda oli näha kõigest. Ka sellest, kuidas ta pudeli põuetaskust välja võttis ja lauale laskis.

Laköör.

«Sa vabanda, Rita, aga ma kartsin sinu juurde ilma tulla. Ikkagi... kutsumata külaline. Sa ju mind oma tütart ei kutsu.»

«Mehejutt!» tegi Valdur halva mängu juures hea nägu ja naeris kõöksudes. Pilk, mille ta vargsi Ritale viskas, ei kõnelnud aga midagi head. «Ehk muretsed meile kohvi, mis?»

«Aga muidugi!» hüüatas Rita ja kadus kahtlaselt kottuks ära.

Selle aja sees jõudis Leida minema lipsata, Valdur pudeli avada, Rajamets rangelt alkoholist keelduda ja Kuuskla ettepaneku teha juua ühest klaasist, mille ta oli leidnud nikerdatud raamaturiiulilt.

Kostitaja võttis kähku klaasi, aga ta polnud ettepanekuga täiel määral päri. Temale üldse ei meeldinud, kui kolmanda klassi jumbud tikkusid meestega õienõelama. Teda pani imestama, kuidas kolmanda klassi jumbud üldse sattus täiskasvanud inimeste seltskonda. Tema ei saanud enda peale vastutust võtta kolmanda klassi jumbu eest, kellele kange jook võis mõjuda tont teab kuidas.

Seejärel pöördus ta veelkordse pakkumisega Rajametsa poole, kes istus enda ette maha vahtides sohva nurgas.

«Väga rumal sinust, Paganini, et keeldud. Tee hea nägu kehva mängu puhul nagu su sõbrad. Meie hakkame Valduriga pinnima. Proosit.» Ta rüüpas lonksu, aga kavatses nähtavasti veel rüübata, ja Valduri väljasuretatud käsi tuli tühjalt tagasi. «Nii et sinagi olid sina kutsutud, et etendust jälgida?»

«Mis kuradi etendust?» imestas Rajamets ja vaatas külsivalt Valdurile otsa.

«Muidugi tulid, kas sa ei tea,» irvitas Valdur.

«Mina ei tea mingist etendusest midagi.»

«Kas Rita ei öelnud, kui ta su kutsus?» noris H. edasi.

«Kutsus sina Valts,» ütles Rajamets rõhutatud tooniga.

«Pastak?»

«Pastak.»

Soovimatu sissetungija pöördus peamehe poole, sel silmapilgul uuris pudeli silti, läikiv pea poolvilt.

«Mis ma kuulen! Ka sina, Brutus! Ka sina haud vastu salaplaane. Mismoodi see siis tuli, et sina kullalisi kutsud? Või on teil siin koguni tähtis nõupidamine? Et kuidas nende pidu nurja ajada, mis? Umbes nii nagu spordivõistluste eel, ah?»

«Ja kui on, mis siis?» pandi pudel kolksatades laua.

«Einoh. Soovin edu! Proosit!»

Seekord võttis Heino tubli lonksu, ei saanud kogu jätkata ning pakkus klaasi üle laua Pastakule.

«Laku ise oma nigelat laket!» käratas too.

Sel silmapilgul tõusis Rajamets äkki püsti, kahvatu, silmad pungis.

«Käige te kõik kus kurat!»

Ütles, ning virutanud jalaga tooli oma teelt, samuti vihmamantli ahvardava kobina saatel uksest välja.

«Loll, kes keeldub. Hüva märjake.» Heino võttis klaasi ja tegi sellele lõpu peale. Täitis uuesti. «Kas tööga ei taha? Siis ma pean üksinda põhja püsti korrama. Rita kadus nagu tina tuhka.»

Ta tundis järsku, et kõhukoopas läheb soojaks. See äkiline soojus valgus varsti surinaga mööda veresoonte laiali, tõusis pähe ja tekitas kerge higikorra vurrude all.

«Kuhu Rita kadus? Lubas tuua kohvi ja kadus nagu tina tuhka.»

«Milleks kohvi?» pilgutas Valdur lauast eemale tõjutud tedretähnisele jumbule silma. «Liköör hea lüpslake, läheb niisama alla. Ma ju tean.»

«Läheb, ei vaidle vastu. Proosit!»

Kui Rita tuli kohviga, oli tublisti üle poole pudeli juba joodud ning joojal üldjoontes juba ununenud põhjus, miks ta siia tuli. Teda huvitas nüüd hoopis midagi muud. Mida kirjutas Niina Smirnov täna pe

proovil Valdurile? Mis ta kirjutas? See pidi olema küll hea jutt, sest Valdur oli pärast seda nagu vett suhu tõmmanud.

Ita sädistas kergelt ja lõbusalt, naeris millegipärast ega valjusti. Ja jumbu oli nurgast laua äärde kobinud, eegi irvitas ülemäära valjusti, ehkki talle likööri ei pakutud. Naljakas, kust see vänge kohvi lõhn? ... Kuidas antus klaas kuuma kohvi siia? ... Ah soo! Rita tuli tagasi. Aitäh kohvi eest. Olgu. Naistega pole mõtet suhelda. Naised käigu kõik kuu peale. Aga ikkagi oleks huvitav teada, mida kirjutas poliitbüroo, mida kirjutas Smirnov, et Valdur oleks nagu vett suhu tõmmanud. Hoplaa! Kohv istub suurepäraselt likööri peale. Mis? Mis venelased? Ah et venelastel pole seda ega tehti? No muidugi pole. Kes ütles, et on? Mida sa, jumbu, irvitad? Sa ei tea pooli asjugi. Sina likööri ei ... Oled alles jumbu. Valts võiks võtta, aga ta ei võta. Puleb üksi põhi püsti keerata. Üksi. Üksi. Alati üksi. Aga küll oleks ikka huvitav teada, mida kirjutas Niina Smirnov Pastaku-poisile täna peaproovil. Siin pole midagi naljakat, eks ole? Rita, kuramus, naerab nagu sebra. Muidugi naerab ta nagu sebra. Proosit, sebra, ja proosit, sõbrad. Siin pole absoluutselt mingit mõtet jorutada. Joomasõpru siit majast juba ei leia. Ja üldse — võib suurepäraselt läbi saada.

Mis tähendab trepp? Mis tähtsust on sellel, et trepp on järsk? Lollus, Rita, lollus! Ja üldse, Rita, on lollus rühkida treppisid, sel ajal, kui on eskalaatorid. Kas tead, mis tehakse suurte majadega? Suurte majade rationaliseerimine läheb nüüd lahti!

Prrr! Krae püsti! Selge pilt, et tuul puhub. Oodake, pldage ... Kust need inimesed tulevad nii järsku nagu maa alt? Ja miks nad müksivad? Kas tänaval pole ruumi? Selge! Trotuaar on lai. See on betoonist. Laia tänavatrotuaar ... Kui siia peale oksendada, kõik näevad. Kurask, väravaid pole siinpool. Mis sa röögid oma signaaliga, kas ma siis ei näe, et tahad peale sõita?

Tundus, et on värav. Lukus? Ei, enam ei saa sulada ...

Nagu kusagilt kaugelt kandus äkki imeselgesti kõrvu:

«Noor poiss! Kui vastik!»

Seda ütles naine. Kellele ta ütles? Kelle kohta?

Kümme tuhat sädet põles peas ja kargles silme. Väravapost tundus külmana ja krobelisena. Siis hakkas magu jälle vastikult tõmbema. Jälle möödus sammud. Vist koolitüdrukud. Pistisid jooksmal! Kas krae oli küllalt varjuks näo ees? Oh sa saatan, kuhu jõe.

«Mis sina, Saalep, siin teed?»

Kes too veel... Käigu ta. Kuhu ta tikub? Kuhu eemale!

«Saalep, noh. Kas sa ei tunne? Sa oled täis.»

«Olen... jah... täis. Lähen koju. Enne istun pargi. Kuspool on park, sa Onton juhata, mu pea... ooh, vastik...»

Siis nõudis ta uuesti parki, kus tema teada oli pind. Seal tahtis ta ennast korrastada.

«Ei ole sulle mingit parki vaja!»

«Lähen.»

«Ei lähe. Jääd veel sinna magama.»

«Magangi. Magan välja. Sina keri minema!»

«Parki sa ei lähe.»

«Lähen. Juhata. Kurat, kui jõe...»

Siis tuldi jälle pargi teema juurde. Henn ei vaieldud enam vastu, ütles, et on nõus. Läksid. Oli tegemist kõhul tul poisil leitud kaaslasega, kes kõikus kogu oma melu ses pikkuses.

Kell pool üksteist öhtul ärkas noormees üles ja ehmas võõrast ümbrusest. See polnud tema tilluke mugav ärklituba. Siin oli hämar ja sumbunud.

Henn keeras ennast laua taga ja roheline kupli all langes nüüd valgusvihk Heinole.

Kuidas ta siia oli sattunud? Kes tal riided oli seljast võtnud? Ainult särk ja trussikud.

Henn tõusis püsti, viskas pliiatsi lauale ja naeris:

«Noh, eluvaim tuli sisse, joodik?»

Nagu läbi une vilksatasid silme ees üksikud pildid sellest, kuidas ta Rita-juurest ära tuli.

Heinot huvitas kõigepealt kellaaeg. Alles siis märkas ta toa hämaras nurgas sokki nõeluvat naist. Häbi tõusis kuuma lainena pähe. See naine oli korrastanud tema

riided. See naine käskis tal enne riietumist p... tegi seda rutakalt, et aga kiiremini pääseda kleitud naise uuriva kurva pilgu eest, milles oleks nagu peetud tema enda ema vaade. Ta polnud enam... purjus. Häbi võis sinsamas maha pesta. Poole... pärast on ta kodus. Tuli proovilt? Ainult siin... mus tänuvõlg. Ei. Henn Onton oli täitsamees.

Riietumise ajal ei olnud sünnis rääkida. Oli... Henn armastas kõnesid pidada ja sõnu teha. Polnud... piinlik.

«Minu isa joob põhjalikult. Vana kapitalistliku... jäänus. See joomine muidugi. Võib-olla sa ka... vaikselt, et astusin komsomoli karjääri parast? Ma... on mulle seda öelnud. Näed nuud ise meie... olemist. Kujutle sun veel märatsevat mee... kurat! Vihkan joomist. Sellele peab sotsialism... tegema...»

Kui Heino oli riietunud ja ennast hirmsaks tänuvõ... laseks tunnistanud, tundis ta sisemist vajadust ka... osaliseltki südant puistata.

«Tuli ette. Olin lihtsalt loll...»

Aga kui see, kellele ta rääkida tahtis, soki käest... ja pliidi juures asja tegi, tundis patukahetseja, et... peab kõigest sellest rääkima mitte siin, vaid kodu... kodus.

Tähed sirasid. Tuul keerutas peenikesi liivakub... vastu nägu. Majades särasid tuled ja neis oli nii... hubast soojust.

Koju! Koju! Halb on siisugune kurvastav... tunnistamine, aga nüüd ei kohuta ta vähemalt... välimusega ema, ei raba ta nõrka südant. Otsib... sobiva momendi ja palub andeks. See ei kordu... kunagi.

Henn Onton, sa oled siiski suurepärane sell!

6. novembri õhtupoolikuks oli kõik korras. Pikk... valmistuste periood oli läbi moodsa maja mitmesu... ruumide tormitsenud ning iga hetk pidi saabuma... tud saalis kulminatsioon. See oli noore komsomolior... nisatsiooni seni suurim tuleproov. Kas kõik läheb... nagu plaanitatud, koosolekutel läbi vaieldud, otsust... ära tähendatud?

... et laheb.

Koolimaja jäi vaikseks. See oli mõnetunniline vaikus... formi.

Peoks valmistuti nüüd laialipaisatuina üle linna,... ajal, kus leidus keskkooli õpilasi.

Õie avastas liiga hilja, et kleit on kapis kortsunud. Nii... selga panna üsna soojana. Juuksed kippusid... teisel saunapäeva luga kohevile hoiduma ja nen... oli palju massamist, enne kui enam-vähem rahule... jääda.

Aga oli veel ainult tunni ringis. Süda ei tahtnud kui... agi oma pesasse ära mahtuda. Ülejäänud aega oleks... mud klaveri taga mööda saata, aga kahju oli kleiti... ntatada. Milleks ta selle küll nii vara oli selga tõm... nad!

Õie tuli perenaine ja teatas ärevalt, et üks võõras... mees küsib teda.

Õie seisis hämaras eeskojas.

Õie laks tundmatule vastu, aga see ütles, et tal on... rääkida nelja silma all.

Perenaine, kes kandis oma «pansionis» tütarlaste eest... moraalselt vastutust, taandus toast võrdlemisi visalt... ning kuna võis arvata, et ta kotta luurele jäi, tundis Õie... üsna julgena, ehkki tundmatu mehe kummaline... kutumine ei äratanud usaldust.

Asjaolud selgusid samas. Tegemist oli NKVD ametni... kuga, kellel oli tarvis teada järgmist. Millises koolis Õie... Heinaru käib? Kas ta tunneb Valdur Pastakut? Heino... tuulepit? Valter Oja? Rita Lutsu? Leida Krooni? Kas ta... kaub nendega läbi?

Kui kõik need küsimused, mida tähtsa asutuse töötaja... naltas mingit musta kaustikut lehitsedes, olid vastatud,... sis ta püsti, võttis oma tumeda kaabu ja ütles naera... ta.

«Ma pean teid endaga kaasa paluma. Sellest muidugi... tuljem kusagil mitte üks sõrta, saate aru. Asi on väga... tahtis ja... salajane. Mõistate?»

Jah, ma... mõistan. Ainult, et meil tuleb pidu ja ma... väga seotud.»

Koolis?»

Jah.»

«Pole viga. Ma hoolitsen selle eest, et teid ka ei peeta. Seal ei tohiks minna üle veerand tunni

«Ah soo! Siis muidugi!» hüüatas Öie kergendatult, võttis ukse tagant varnast oma uue mantli.

Täpselt kell kuus algas viimse võimaluseni tantsitud saalis Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäha pühendatud pidulik koosolek direktori avakõnega. Rääkis lühidalt sellest, mis toimus 1917. aastal, mille toimus, mida see andis, ning tuli oma kooli juures avardas siit edasi hariduse ja õppimise tähtsuse korra võidu pandi.

Henn seisis hoopis iselaadi raskuse ees. Tagumist ridadest hakati talle plaksutama juba siis, kui ta loo tooli tõusis ning aplaus ei tahtnud ega tahtnud vaibuda. Direktor pidi kurja pilguga püsti tõusma, alles see, et bus vastasrinna esimene katse õhtut nurja ajada. Nad olid oma suhtumise avaldanud. Aitas.

Kõneleja ei oodanud säärast algust ning ettevalmistatud, paberile ülesmargitud kõne sai vastavalt sellele uue poleemilise iseloomu. Ta kallutas ennast ettepoole nii nagu tegi seda Arnold Pollar, seesama võimas orator, kelle juures ta eile käis väga häbeliku abipaluga oma kõnet näitamas ja kelle juurest ta väga heas tuju lausa õnnelikuna tulles leidis tänavalt purjus kooli venna. Tal oli hea nägemine. Ta nägi, et plaksutajate hulgas polnud Heinot. See istus Antsu kõrval. Nad aplodeerinud. See andis talle jõudu ja julgust alustada peast:

«Me pühitseme täna Suure Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva. Plaksutage nüüd! Me pühitseme marksismi-leninismi võidu aastapäeva. Aplodeerige! See vab rib seda!»

Niisugust algust ei oodatud. Saal tardus kuulama Kõneleja ei hellitanud kedagi, ei laskunud elementaarse tõdede teadustamiseni. Ta rääkis kõigile ootamatult mingist ketist, mille lülid olid kõige nõrgemad tsar Venemaal. Rääkis diktatuurist ja demokraatiast. Nõu kutsus siis äkki vaatama sadamapilti Indias, riigis, mis veel vaevles kolonialismi ikkes. Pilt, mille ta maalis, oli fantaasia vili, ta polnud ju Indias käinud. Aga fantaasia

kul ta on värvikas, köidab. Ta kutsus oma kuulajad Londoni dokkidesse, kus kapital imeb halastamatult laevahärdust tööinimesest. Ta jõudis sõdadeni, inimloomu hirmsaima nuhtluseni, millele kuulutas sõja kapitalism. Sõda sõjale! See oli nagu sarvehüüd, millele «kohe järgnes põhjendus. Kõneleja oli hiljuti rääkinud kerjusega, pimedaga, kes kaotas maailmasõjas võidu. Ta opereeris pimedate inimese sõnadega, kes sõda ja õnnistas uut korda kui lootust korraldada elu ilma sõdadeta.

Ajalugu on õpetanud inimesi nii, et nad oskavad näha ka pimedatena, samal ajal kui meil koolis leidub veel, kes on pimedatest pimedamad,» paiskas tulimustunud oraator tagumistesse ridadesse. «Nad ütlevad, et Oktoobrirevolutsioon oli viga ning et ajaloolas tuleb tagasi kaanata. Lubage naerda, seltsimehed. Kõneleja tagasikaanajate hale saatus väärib ainult seda, et Seda on varemgi püütud teha.»

«Kohe järgnes lühike loetelu majanduslikust arendamisest. Nõukogude Liidus, mille oraator oli üles ehitanud oma kõne põhjal konstitutsioonist. Ja lõpetas retooriliselt:

Milles seisab siis selle hiiglasliku ajaloolise päeva tähtsus? See on inimese vabastamine, töö tegemine, see on lõpuks kõigile inimestele inimloomu elu loomine! Elagu Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäev!»

«Täpne aplaus polnud enam vastaste leiutis. See oli muutunud võitjale. Inimene on peenike olend. Ta tajub rõõmusest, millal üks ja seesama asi on pööratud tema vastu või on tema poolt.

«Välja ei läinud enam publiku hulka, sest ta teadis, et otsekohe järgneb koori kogunemine keemiakabinetti.

«Park juba punetas ja korraldas siin saabuvad koorilukmeid mitte oma tavalise paluva tooniga, vaid pidulik-pateetilise tõrelemisega.

Bassod, bassod, ei jää ukse ette tolknema, te lähete minustena... Sopraanod! Ühte hoida! Ja teie ka, teie, kas te ei tea... Meisterson, suur neiu, mis te ütlete?»

«Minu kõrval on viiendast see pianist, Heinariu
teda pole kohal.»

Sellest läks ärevus lahti. Kus on Õie Heinariu? Mis
ta hilineb? Proovidel oli ta alati täpne.

Võimlejad ja solistid sattusid ärevusse. Õpetaja
ennustas, et hilinejat ootavad rasked etteheited. Kõik
võib panna tervet kooli enda järel ootama!

«Aga kui ta üldse ei tule?» hüüdis tütarlaps ühe
rahvarõivastes.

«Sel juhul sa ei tantsi,» vastas keegi koori hulga.

«Jumal, mul on ju Õiega tempodes täpselt kokku
jutatud...»

Koor läks välja.

Võimlejad tulid ja nakatusid silmapilkselt sol
hulgas maad võtnud paanikast.

Suur ja lai on maa, mis on mu kodu,
rikas loodusvaradest ta pind...

Pidu oli alanud. Otsekohe pärast koori pidi
minema võimlejate grupp. Kus on saatja?

Kava tuli käigu pealt ümber teha. Niina ja Henn
tasid tegelaste tuppa tagasi jõudes kuidagi imelise
teineteise otsa. Oli juhtunud midagi tõsist.

«Võimlejate asemel tuleks saata orkester?» arvas
Henn esimeses ärevuses, unustades, et ka seal ei tohi
toime ilma pianistita. Naljakas oleks õpetaja Parki op
laste hulka mängima panna, pealegi ta dirigeeris.

«Vilma, sa lähed nüüd tulle!» tegi Niina esime
paranduse kavasse.

«Jeekim! Juba!»

Niina tume pilk käis üle sagiva ruumi ja ma
järsku Valdurit, kellel siin midagi asja polnud ei muu
ega edaspidi. Ta ütles seda vaikselt Hennule ning jätkas
kohe ärevat arutlust vana lauluõpetajaga.

Muidugi võis viimane saaja Rajametsa. Aga tütar
laps ungari rahvariietes nõudis kategooriliselt Õiet, k
lega ta oli harjunud. Sama nõudega tulid välja ka v
lejad.

«Ah, tütarlapsed, kas see pole siis ükskõik, kes
dab,» püüdis Henn tungida võõrale territooriumile, ar

et vastu niisuguse nooltesaju, et tõmbas kõrvad krae
kohale.

Aplaus kõlas saalist nagu äkitselt katusele paiskunud
tõnuhoog.

Nii Vilma oli lõpetanud ja hingas kergendatult. Jäi
mõniks veel Rajamets. Aga edaspidine osutus juba lausa
õnneks, sest säärast laadi segadus kisub tuju maha.
Kui torkas neile võimlejaile pähe, et nad uue saat
jaga hakkama ei saa. Võib-olla saavad?

«Meie ei lähe välja «võib-ollade» peale,» ütles sale
onu oma atlasspluusi näppides ja oli sügavalt rahul
statud, kui leidis toetust võimlemisõpetajalt.

Ada ja Ida leidsid samuti, et nad ei julge, lihtsalt ei
julge niiviisi hea õnne peale välja minna.

Kusagilt tuli murdma hakata. Keegi pidi julgema,
mõnikuju näitama.

Hennule meenus, kuidas Niina oli võimlejate grupi
loomise pärast piike murdnud ning talle tundus, et need
mängivad nüüd kokku. Leidsid haruldase juhuse kätte
tõstmiseks ja tähtsuse ülesvinnamiseks. Eriti terav oli
talle pikk neljandast klassist, kes mõjutas tervet gruppi.
Henn vaatas ta sihvakaid jalgu ja ta sisemuses läks lõõ
mama süngelt suitsev raev.

«Te lihtsalt ei taha esineda,» karjus ta pikale otse
mõnikuju.

«Muidugi ei taha, kui te niisuguseid segadusi teki
tate...»

«Meie tekitame?»

«Aga kes siis? Varem on ka pidusid peetud ja pole
kunagi niisugust asja nähtud, et see, kellest nii palju
oleneb, ei ilmu kohale. Ise on ta veel komsomolis.»

Kõigi üllatuseks hüppas nüüd laual istunud Vilma
pörandale, ümarik nägu äsjasest esinemisest punane
nagu peet, aga võib-olla ka vihast, sest ta ei mõistnud
mülja.

«Mis puutub siia komsomol! Õie Heinariu on viiendas
klassis kõige korralikum inimene, kui teada tahad. Kui
ta oleks tulla saanud, siis ta oleks tulnud. Võib-olla pole
ta enam üldse elavate kirjaski.»

Vilma sõnad uputati võimlejate ja rahvatantsijate
pahameeletormi. Milleks liialdada ja hirmutada? Nii-

sugust jaburust on võimeline välja mõtlema ...
Kõps.

Valdur asetaskäed risti rinnale. Ta oli uhke. Ta suurepärase meeleolu. Võis pilutada silmi, sest midagi korda saadetud.

Kui Heino teda nägi siia sisse astuvat, ei läinud minema, ehkki tal siin rohkem asja polnud. Ta oli vundunud, et eilne koosistumine Rita korteris oli lahutamatus seoses kõige sellega, mis praegu toimus. Ilmaline madalrõhkkond, kuhu eilne häbi teda oli paisanud ähvardas paisuda raskeks ja pööraseks tormiks.

Heinol oli tahtmine alustada nii: minna äkki, ühegi ettevalmistava märgita Valduri juurde, hankida kinni ta rohelisest lipsust ja küsida — kus Oie? Küsida nii, et kõik kuulevad.

Eilne õhtu aga takistas. Valdur oleks võinud küsida, et kas ta veel purjus on või tuli kõik välja. Hommik küsis ta niiviisi. Küsis vaikselt omavahel nagu teesemmu. Nüüd võis ta küsida nii, et kõik kuulevad. Nüüd lisada juurde nagu hommikul: kas isa andis kere peale?

Aga kui tõmmata sellest vastikust lipsust nii kovalt, et ta seda öelda ei saa? Noormees, kes niiviisi üles saginas seistes mõtles, tundis äkki sõrmedes otsustav kihku. Meenus pilt möödunud sügisest. Valdur lõi Ontonile näkku, kasutas oma füüsilist üleolekut ja direktor olevat talle siis öelnud, et inimest näkku löüa on kõige alandavam. Raskus sõrmedest kadus.

Sel silmapilgul tuli ruumi tedretähtiline süljaku suuga nooruk. Mis asja oli Kuusklal tegelastetööl? Ahaa! Sõbrad kohtusid!

Heino tegi endale teed otse nooruki kannul ja kuulid kuidas lustakas poiss oma «šefile» meeldida, püüdes konstateeris:

«Segadus kui paabelis, ha-ha-haa!»

Nooruki näost kadus veri kuni huulteni, kui järsk raske käsi teda võetud suunast kõrvale tõukas ja sinna kuhu kavatses peatuma jääda tema, jäi peatuma too sama, kes eile üksipäini terve pudeli... Rohkem mõtteid sai tobeduseni ehmunud poisil vaevalt ajukurdule vahele tekkida, sest sel silmapilgul sündis keemiakal neti nurgas midagi niisugust, mille ümber jätkus juttu

... talveks nii õpilaste laiades hulkades kui ka õppenõukogu kitsas ringis. Peamiselt arutati muidugi õppimise motiive. Ainult poksiharrastajad lähenesid õppimisele puhttehnilisest seisukohast ning nende üldine arvamus kõlas umbes järgmiselt: kui Saalepi laak oleks antud ringis, siis Pastaku-poiss oleks olnud ühe nööri mis paugub. Et aga nööri asemel oli keemikabineti pruun puupaneel, siis lendas hoobi vastu võlja mütsudes nurka ja jäi sinna kaamena, lõdvana ja vabisevate huultega oma saatust ootama. Ruumist käis lahti hele kiljatus, millele järgnes hetkeline vaikus.

«Hakkad vastu, võid surma saada!» kuuldi Heinot hindeades läbi hammaste suruvat. «Sa ütle nüüd otsekohe ja silmapilk, kus on praegu Oie!» Viimast nõudmist ei kuulnud, sest Valdur püüdis lahti rabelda ja noodja hää alaneks vihaseks sosinaks.

«Mina ei tea. Seda mina ei tea. Kust ma seda tean? Ma kahetsed, kui sa mind veel lööd.»

«Ükskõik!» Heino töötles oma vastast lähimaa pealt metsiku kiirusega.

Nüüd said tütarlapsed oma hääled lahti, võimlemis-õpetaja, nooruke nagu ta kasvandikud, katsus asjatult oma autoriteeti maksma panna. See, kes peksis, ei eritlenud ta häält selja taha kogunenud tütarlaste hulgast. Kellel oli vaja teada, miks ei ole nende tüdrukute hulgas praegu ühte.

«Poisid, mis te vahite!»

«Ta on hull!»

«Ta tapab teise ära!»

Niisuguste kohutavate ennustuste ajendil asus Henn koos paari poisiga korda looma.

«Ära sega!» heitis Heino peaga, ilma et oleks korraldajale otsagi vaadanud.

«Pea. Asju saab lahendada rahulikult.»

Heino hoidis oma vastast lipsust ja hingeldas:

«Rahulikult? Sellele on vaja anda, nii et on antud, küll siis hakkab rääkima.»

Lips polnud veel kuigi kõvasti ümber kaela, kuid kinnipeetav ei kasutanud rääkimisvõimalust ülestunnistuseks, vaid karjus:

«Küll te kahetsete. See on kokkumäng!»

«Kas ütled? Kas ütled, kus ta on?» sikutati lipa.
«Pea, Saalep! Nii ei tohi,» arvas Henn kerge vaevaga kehas. (Talle oli igasugune füüsilise vägivalla nägemine raskesti talutav.)

Uksed liikusid. Saalis aplodeeriti. Vist Rajametsa. Siin oli see juba unustada jõutud. Koos viiuldaja ja lauluõpetajaga ilmus ruumi direktor.

«Mis siin toimub?»

«Seltsimees direktor, mina... Võite mind välja hoida või mis tahes, aga ma... Tema teab... ühte asja, ei ütle välja. Ma tahan seda omavahel...»

«Vale! Kuidas võin mina seda teada?» ajas Vana Park enda sirgu ja puhkis lumivalge taskurätiga nina. Ta rätile siginesid punased vöödid ja need panid ta lahkumise kiunuma: «Saalep tungis mulle ootamatult kallale ja ma hull. Mina ei tea midagi.»

Direktor viis kaklejad endaga kaasa, jättes tegelase toa tohutusse segadusse.

Niina suutis vaevu üldises kisas ennast vaos hoida. Ta palus Rajametsa veel midagi mängida, et ei teeks vaheaega. Rajamets vaidles vastu, et ta pole muu augutäide. Aga Niina väga palus ja vana Park tahtis olukorda, tegi enda nii reipaks kui sai:

«Lähme, Rajamets. Mängime Kreislerit, seni kui suits hajub. Ta-taa-ta-taa, ta-ta-tat-tat-tat-tat-taa»

Siis tõusis Niina laua peale püsti ja nõudis vaiku.

«Kisa kostab juba saali ära! Võimlejad, võtke kohad sisse. Järgmisena lähete teie. Te saate hakkama. Ei ometi nii head numbrit lasta kaotsi minna kõige suure tõttu, mis juhtus...»

Henn mõtles palavikuliselt, kuidas teda abistada, et nägi, et asi pole niivõrd kartuses, kuivõrd jonnis ja meelsuses. Kui tühine, võrreldes revolutsiooniga kõrgema maailma mastaabis, aga ometi kisub närvid viimse piirini pingule.

Abi tuli ootamatult. Uksele ilmus — Õie. Ta näis väga halb välja ning kõik tungisid ta ümber kokku.

«Mind peeti väevõimuga kinni.»

«Mis ma teile ütlesin!» hüüdis Vilma võidukalt.

Tema võidurõõm suruti maha, sest oli vaja kähku kuulata, miks Õie hilines. Kes teda kinni pidas?

Mind peteti. Viidi autos linnast välja. Hüppasin pealt kraavi ja näete, nende kätega pean ma nüüd tegema.»

Ta peopesad olid kõvasti marraskil.

«Aga sõrmed?»

«Tooge joodi!»

«Vaata, su sukad on täitsa räbalad!»

«Ja palit on takjanuppe täis!»

Õie algas positiivne sagin. Ühe tüdruku kordaseaduse kamba tüdrukute peale oli lõpuks tühine asi, pealegi kui vahepeal huvitava juhtumi luustik täienes liha ja verega — tuldi järele NKVD-st, paluti autosse ja viidi. Sõit vältas kahtlaselt kaua, läks hoopis linnast välja. Autojuht irvitas. Siis oli kõik selge. Masin ei läinud kinni.

«Kas sa auto numbrit nägid?» küsis Niina ärevalt.

«Oh ei. Ma kiskusin ukse lahti, ma oleksin võinud varmaga saada. Aga nii kole hirm oli edasi sõita...»

Mis ma teile ütlesin!» kriiskas Vilma.

«Kõps, ole tasa!»

«Aga ees üks suur veoauto liikus aeglaselt, hakkas otteel pöörama, ei saanud sellest mööda ja siis ma hüppasin kraavi.»

Rajamets lõpetas.

Õie polnud veel valmis. Peopesad õhetasid. Põlvedel ei olnud jood veel ära kuivanud ning ta ei söandanud õnnelikult ungari tantsu esitajalt laenatud sukki jalga tõmmata.

Vana Park arvas siiralt rõõmsa enesekindlusega, et peab fermaadid välja nii, nagu võimlejad soovivad, et ole ju mõnda proovi pealt vaadanud.

Ja võimlejad rivistusid kuulekalt väljaastumiseks.

Õhtu kordaminek oli garanteeritud.

Nüna istus väsinult toolil ja palus rahu. Seda oli vaja, et ole, oli vaja kõigile esinejatele.

Sel hetkel tuli ruumi vana tüse kooliteenija, Karu-mamm, vaatas pilusilmi üle ruumis viibijate ja näitas akki näpuga Niinale:

«Toda preilnat taht direktori ärra oma puul...»

Niina kargas püsti, ütles Õiele, et siin olid vahepeal

hirmsad lood, ning Karu-mammit «preilna» ja «h...» pärast lõbusalt noomides läks alla.

Direktor istus oma rohelise kaleviga kaetud kirjutuslaua taga. Poisid seisisid kolm sammu sellest eemal. Laual oli ainult mattkupliga lamp, kirjutustarbed ja üks väike sedelike.

Selle kohta tahtiski direktor teada, kas Niina Smirnov tunnistas selle omaks. Jah, selle oli Niina tõepoolest eile Pastakule saatnud, et teda vaikima sundida. Pastak segas sihilikult peaproovi.

«Aga vaadake, õpilane Pastak süüdistab teid, et te olete ässitanud Saalepi tema vastu. Teil, kui te niivõrd siin ähvardasite organiseerida Pastaku läbikolku, pidi olema mingi tagatis?»

Niinal oli väga piinlik, ta ruttas õiendama:

«Pastak on moraalselt niivõrd madal inimene, et temale ükski muu asi ei mõju. Kirjutasin ainult õnne peale, et ta proovi ei segaks.»

«Hm! Nii et teil polnud Saalepiga mingit kokkulepet?»

«Absoluutselt mingit kokkulepet. Saalep on natsionalist ja mind kui kommunistlikku noort ei usalda ühelgi juhul.»

Nende sõnade puhul vaatas Heino korraks pikalt tütarlapsele otsa ja lõi siis silmad maha.

«On see nii, Saalep?»

«Jah. See oli nii.»

«Kuidas — oli?»

«Tähendab, senimaani oli see nii. Nüüd ma ei ütle, et ma Niina Smirnovi ei usaldaks.»

Direktor muigas. Valdur tormas viimase jõuga peale.

«Härra... seltsimees direktor, vabandage, aga vana harjumused... Teie möödunud aastal, siinsamas, rääkisite minule, et inimest näkku lüüa ei tohi. Kas see oli nii ainult möödunud aastal? Või kehtib see seadus ka tänaval?»

Vana, väga puhas ja väsinud mees pööras oma plekinud silmad küsijale. Tema silmades läigatas midagi jõuliselt ja nooruslikult, kui ta ütles:

«See kehtib ka tänaval. Kehtib.»

Sel silmapilgul tasus Niina Heinole heade sõnadega vaikse teadaandega, mis lõi noormehele elu sisse.

«Tuli? Millal? Mis temaga siis oli?»

«Jah?» pöördus direktor erksaks muutunud kalle poole.

«Õie Heinaru tuli, jõudis praegu kohale.»

«Väga kena. Ühed tulevad ja teised lähevad. Tule Saalep, ma pean peolt kõrvaldama.»

«Selge!»

«Võite minna.»

Noored läksid.

*Vana pea hakkas otsima tuge minevikust. Kui asja lahendada, et ei oleks viga, et positiivne jalga alla ei langeks ja negatiivne ei võimutseks. Kuidas ei oskab ära kasutada kehtivad normid, poeb nende vahel ja väldib lööke, samal ajal kui ilmselt õige ja hea korraldab oma asju tihti normidele risti vastupidiselt ning peab vastu võtma karistuse, mis on vajalik üldsuhtes nii... noh, profülaktika mõttes.

«Seltsimees direktor...»

Noh, kas ta ei läinudki veel koju. Oli ju korraldus.

«Ma tulin, et küsida. Ma tahan väga kuulata üht ettekannet...»

«Palun, aga mitte selles paigas. Minge homme Heinaru poole koju ja paluge, et ta teile mängiks oma valssi.»

«Seltsimees direktor! Ma ei mõelnud sugugi.»

«...et mina vanamehike teid jalapealt läbi näen. Aga näete, näen.» Ta ei teinud väljagi noormehe hädasest ilmast ja aeg-ajalt vastuvaidlemiskatseteks avastustest suust. «Kui juba kakeldakse, siis peab tõsi tõena olema, mis?»

«Ei olnud kaklus. Ei kakeldud selle pärast!»

«Ah, mis me naljatame! Puha teada. Ja muide, kui seltsimees olete, siis te ei hakkagi ootama järgmist koolipäeva, vaid lähete juba homme pärast demonstratsiooni ja palute neilt andestust. Ma eeldan, et teate, mis pärast?»

«Seda muidugi, seltsimees direktor.»

«Seletage, mispärast.»

«Süü on minus. See oli juba esimesel koolipäeval...»

«Pidage, pidage. See mind ei huvita. Teie vastiku kokkuleppisega on seotud nii või teisiti neiu nimi.»

«Ma ei nimetanud tema nime. Vähemalt teiste kuulda mitte,» läks noormees imelikult ägedaks.

Aga kes garanteerib, et teie vastane seda ei nimeta? Nii. Neiu pole teilt kaitset palunud. Teie teguviis ei saa määrada tema nime. On see teile arusaadav, õige või mitte?»

«Arusaadav, seltsimees direktor.»

«Minge siis, ja et teie õhkugi siia ei jääks.»

Heino läks. Ta läks ja seisatas trepil. Saalis oli vist juba, läbi lahtise akna kostsid rahvatantsijate hüpped ja klaveri lustakad akordid. Valss oli juba mängitud.

Heino läks. Istus külmale niiskele pingile ja vaatas taevalaotuses kiirgavaid tähti, venitas nende kiiri silmade pilutamiseks kord pikemaks, kord lühemaks ja mõeldas iseenda elu algamisest. Kasvulava aeg oli lõppemas. Tuli minna üle avamaale. Sirutada välja tiivad ja minna lennuks ellu. On juhtunud, et just ääretu tähtsustava hajuva lõpmatuse ees leitakse oma täht, oma elu tähtpunkt, kuhu hakkavad suunduma kõik seniste tahtmistega ojakased.

Linn, sära tuledes ja oota veel! Tuleb aeg ja su nime ei nimetata ainult sellepärast, et siin asub raudteejaam, tekstiilivabrik ja linnus. Miks peaks kõlama imelikuna, kui kunagi aastate pärast kirjutatakse: siin õppis kuuluse pianist Heinaru, siin sündis ja kasvas üles ajaloolane Saalep, kelle uurimused on toonud kasu inimkonnale.

«On vaja tahta. Kui rumal ja vilets on öelda: niikui-nii ei saa enam midagi teha. Miks ei saa? Kes ütles, et ei saa? Ainult mahajääjad, kes ei suuda võistelda, ütlevad nii, sest neid narib kadedus ja pessimism. Ei mingit allavandumist elule!»

Aasta kõige pikemate ööde ja lühemate päevade periood tungis peale ja surus õppuritki ninapidi raamatu tuisse.

Oo, kui kenasti kõlas ühel säärasel raskel nohiseval hommikul organiseerivale inimesele omane enesekindel bass:

«... Me jõuame selle aja sees vaadata tegelikult kogu asja — Gorki «Vassa Želesnovat» ja Dzeržinski ooperi «Vaikne Don». Sõiduraha tuleb ainult osaliselt mullast, sest möödunud aasta ekskursioonist jäi hulk raha üle...»

Õie vaatas tahapoole ja kohtas Niina naeratust. Niist võis hõlpsasti järeldada, et väljasõidu plaan Heino Saalep kui organisaator ei tulnud temale meeleüllatusena.

Kogu klassi hommikune unisus oli järsku asendunud üldise õhinaga. Miks just need tükid? Kui palju süstalt selt kulub raha sõidu peale? Aga need, kellel pole ööbimisvõimalust? Kes garanteerib piletid?

Vahetunni ajal hakkas Rita teatriturnee organisatorit usutlema. Tuli ta juurde veel teisigi, kes salapärase õelusega küsisid:

«Miks just need tükid?»

Henn tungis piirajate hulka ja asus Gorki loomingu hiiglaslikku tähtsust rõhutama. Ta oli sellest vene keele ja kirjandusest juba nii palju kuulnud, et ta tundis, et ta on jänikust vaimustatud, nii nagu fanaatik oma religiooni apostlist. See nimi ei kuulunud arvustuse alla. Teaduse mõtlemine, tundmine oli ta meelest kohutav nõmedus.

Sel hetkel haaras Õie Heino Saalepil käisest ja vedas ta lagunevast ringist kõrvale. Tal näis olevat midagi väga tähtsat südamel.

«Ma tahtsin öelda, et see on lihtsalt haruldane idee!»

Noormees vaatas maha, kõrvad värvusid punaseks ja varsti kogu nägu. Otsis vist parajat vastust. Ka tüdruku lapse näkku oli valgunud rohkem värvi, kui öeldud sõnade ja tooni järgi arvatä oleks võinud. Kuna vastust viibis, siis lisati kähku juurde:

«Ega ma ei nori, mõtlen seda tõsiselt. Sa ise sõid kaasa?»

«Muidugi. Tead, Õie, me peaks rääkima, eks ole?»

«Jah. Milleks see rumal põrmitsemine.»

«Ma olin hingla loll ja üldse... see lõõming ka veel. Ma ei tulnud selle pealegi, et võin sulle sellega halba teha. Rääbal tunne oli pärast omal küll, aga ausalt öeldes ei julgenud, noh nii, vähemalt vormiliseltki vabandamist tulla, sest... sest vaatasid ikka kogu see aeg minust mööda.»

«Kuuled sa, üldse... väga paha on olla riius, eks ole?»

Noormees jagas seda seisukohta täielikult ning leidis, et loolisel vindumisel pole mingit mõtet.

Õie jalutasid. Sattusid märkamatuult üldisse voolu. Noid vaadati. Mõned, kes teadsid üht-teist nende kohta, muigasid.

Õie ei märganud midagi või ei teinud lihtsalt välja.

Oli hea, mälestusväärne hommik. Lõpmatult ilusa aja värelev eelaimus rikastas nüüd iga nende sõna ja pilku ning andis kuuma tähenduse ka vaikimisele.

KOLMAS OSA

ÜMBERISTUTAMINE

Viimased päevad ei andnud asu mõtetele minevikust. Kujutleti vist küll ainult ähmaselt lähimat tulevikku, mis näis virvendavat kusagil siinsamas põuapäikese punakas leegis, elati olevikust, mis oma ränkade sündmustega liitsus kokku mitte üksnes senised plaanid, vaid ka nende plaanide kunagised kasvulavad. Jäi järele ainult see, mis tuli sooritada nüüd, selsamal silmapilgul või celoleval tunnil. Hommikul ei teatud, mis tehakse öhtul, öhtul ei teatud, mis sünnib öösel...

Aga võib-olla Edna Piiber üksi tundis nii? Kas tema vend ja ema sedasama läbi elasid? Lembit igatahes oli kõik need päevad mingis asjalikus tegevuses. Ja ema valjuhäälses nurinas vingerdasid uue jõuga lähima mineviku masendavad päevad. Reipamalt lonkas pere- mune kevadest saadik hooletussejätud taluõuel, tema jutul oli jälle võimu ja terast sees. Elukogemuste mitmekülgsus ei paistnud pidurdavat ta usku sellesse, et kõik on varsti vanas roopas, et esimeste langevarjurite valda laskumise järel astub varsti majja ta patune ja kaval elukaaslane, liigub koos nendega, kes loovad korra, mille magus hüve sai täiesti tuntavaks alles siis, kui seda enam polnud.

Edna ei võtnud midagi ettē. Ei suutnud. Ei suutnud ka unistada, sest elu äkiline suur hoovus sundis ta sisetunnetes tööle mingi sepipaja, mis tagus monotoonselt: «Kõik on muutunud, kõik on muutunud, midagi ei jää järele endisest...»

Tolmusele maanteele jõudes tundis Edna ennast veelgi ebakindlamini. Vana ruuna liipav astumine ta taga tuli nüüd rohkem kuuldavale. Miku komistas tihti ja naksus liigestest. Edna teadis, et nuiugust hobust komisjon vastu ei võta. Sõjavägi nõudis terveid hobu-

seid, Aga ema ei lubanud Miirat viia. Ta saatis f...
Kusta juba eelmisel öhtul Miiraga veskile. Küllap...
teada, mismoodi see veskile minek toimus!

Kui madal on omakasul! See on nagu kleepuv...
mis määrab jalgu, käsi, nägu ning muudab inimese...
ruväärses.

Püüda päästa oma häid hobuseid mobilisatsioon...
Aga kõik pidid andma oma paremad hobused praegu...
sõjaväele. Ema lootis oma Lembitule, kes istus hobust...
tundjana juba varasest hommikust alates komisjoni...
Ka mõned head naabrid nähtavasti lootsid, et Lembit...
neid aitab. Käisid neil eile külas küll viinaga, küll...
muidu. Aga teised? Ja teiste valdade talupojad? Mille...
võisid loota nemad?

Praegune aeg nõudis uhkust, sirget rühti. Mis n...
oli madalal omakasul, kui roheline lepik ei kutsunud...
enam otsima varjatud hilist maasikat, kui luhas polnud...
kõige kibedamal heinaajal niidutärinat, kui kivisel...
naribal polnud enam külgetõmbejõudu? Kellele oli vaj...
seda väiklast alatust, kui maantee tolmas veokite...
hobuste kapjadest, kui taevas oli pilvitu, aga päike va...
jutas ennast punaka uduga.

Kõik oleks võinud olla hoopis teisiti, kui oleks end...
aeg. Siis oleks Edna just sellel suvel ühel imekaunil...
öhtul tundnud ennast liblikkergena selles punase-valge...
kirjus siidkleidis, mida ta ammu igatses. Sel imekaunil...
öhtul (küllap vist rahvamaja pargis) oleksid teda kahe...
dusega vaadanud mahajääjad, eided oleksid ta kohta...
öelnud — Piiberi tütar läheb sügisel Tartu tudeerima...
Sel öhtul oleks kindlasti talle avaldanud armastust Val...
dek Ulm. Kahju küll, aga mis parata. Ta oleks olnud...
siis sellele tugevale naabri perepojale sunnitud ütlema...
«Ei iialgi!» Tema suur armastus, tema elu sisu, tema...
heledapäine kõhnuke poleks sel öhtul temaga tantsinud...
sest teda poleks olnud siin. Aga Edna oleks tundnud...
ennast ikka tema kõrval ja teda oleks täitnud lakka...
matult südantkuumendav teadmine — taaskohtumine...
sügisel Tartus! Kuidas oleksid lõhnanud aasad sel ime...
kaunil ööl!

See jäi ära. See rebiti ära nii järsu tõmbega, et en...
algu tajus ta ainult rebestamise õudu ja aimas järgneva

valu meeletut põlemist. Möödunud suvi oma sündmus...
tega oli Henu pimestanud. Alguses lootis Edna oma...
sõnudele. Kirjutas oma kõige pikema kirja. Sellele vas...
tan poiss kõnedega hommikustel kogunemistel aulas...
tuli talv. Edna isa areteeriti ei millegi eest. Aga...
kuidas Hennule see teade mõjus! Lükkas ainult korraks...
harjumuslikult üle kohevil juuste, et ennast koguda...
vaatas Ednale otsa (kui hirmus on näha heades silma...
de külma terast) ja lausus pikkamööda: «Meie ei are...
teeri ühtki inimest ilma põhjusega.» Meie!

Tol hirmsa teate saamise hommikul jõudis ta Hen...
nule öelda ainult ühe pooliku lause. Edaspidi hoidusid...
nad kõnelemast. Edna ütles: «Tuleb aeg ja sa näed...»

Tulid talvepäevad, uudistega, koolipidudega, koos...
olekutega, teatrietendustega. Tulid kevadpäevad unis...
tustega suurtest tegudest. Tulid eksamid ja lõputunnis...
tused. Tuli sõit koju, kus unistused suurtest tegudest...
olid küpsema plaanideks. Aga siis kärgatas sõda, ja...
Edna aimas, et midagi ei tule enam, millekski pole enam...
aega valmistuda, kõik valgub laiali, pole kedagi, kes...
vaataks pealt tema võitlust, kes tajuks tema hingesuu...
rust ja härduks sellest põlvili. Edna tahtis olla võitja...
ning võitjana andestada Hennule tema eksimuse.

Nüüd läks ta tolmusel teel, tema taga liipas ja nak...
kus Miku, kelle kabjad olid mõranenud. Kui Edna oleks...
muutnud ennast lahti rebida olevikust, oleks talle võib...
olla meenenud üks mahe surnuaiapäha hommik, millal...
nad isaga kahekesi ristikupõllult Mikut käisid toomas...
Edna oli pisike ja isa võis ta Miku priskele seljale tõsta...
Võib-olla oleks meenenud, kuidas ükskord Miku ehmus...
põldpüüst ja tõmbas nii järsku, et Edna niidumasinalt...
maha kukkus. Sellest jäi parema silma nurka vaevalt...
märgatav armike, mille kohta Henn veel möödunud...
aasta kevadel, kui nad Tallinnas ekskursioonil olles...
kõrvuti Patkuli trepil seisis, vaikselt küsis. Edna jutus...
«Sa oleksid võinud sattuda ju liikuva tera ette,»...
oleks sama Henn siis nii siiralt ehmunud, et Edna läbi...
maeru tundis, kuidas süda magusalt kokku tõmbus.

Ühtki kildu minevikust ei kerkinud sel tulikuuma...
öhtupoolikul Edna mällu.

Rahvamaja pargist kõlas hobuste hirnumine. Ednale

näis see nii kaeblik ja ta aeglustas tahtmatult sisse. Vallamaja kohal hõljus punakas tolm. Põlise partii häämarus lausa kubises hobustest. Heinte, niidetud väärske sõnniku ja hobusehigi vänge segu kandus kergatamatu tuulehoovuse mõjul parki piiravale teele. Edna hajus arvatavasti kusagil kaugel põldude kohal. Kas meenutanud kõik see surnuaiapäha? Ei. Surnuaiapäha ei peetud kunagi siin, rahvamaja pargis.

«Nii paljudest sul oma setukast jätkuski,» kuulis Edna vana Ulmi kähedat tenorit küsivat vibalikult. Edna selt, kes oma kõrvi pargivärvast sisse viis. Ulmi oma omavanustega maanteekraavi kaldal puude vilus. Ta pudel läikis nende kõrval tolmusel rohul. Selgus, Juuli Paemurd tõi oma hobuse vabatahtlikult. Tenorist paistis imelikuna, et vana Ulm istus rahulikult muusika sel ajal kui ta sälg lasila küljes tantsis. «Noor teine vana ei kõlvanud,» kurtis Ulm oma pikki tubakasuitsust laseid hambaid paljastades. «Seda ma vaatan jah. Lõpetad pääsema? Tühi lootus. Komisjonil aega küll, sa lased alles kaugel. Jõuad veel kõik oma paremad hobused ära näidata.»

Ednal oli piinlik, ta ei tahtnud mööduda Juuli Paemurdest. Aga Juuli märkas teda ega varjanud oma tundeid arusaamist asjadest: «Piibri poiss kobab komisjoni hobuseid, ehk sokutab oma kabelikandidaadi ka sõjale väele ära.»

Nüüd juba edasi, nagu poleks kuulnudki.

Vallamaja õuelt kostis Lembitu rahulikku baritoneali. Tal käis vaidlus miilitsaga, kes istus punase riidega kottide laua taga. Kas siis see kõva peaga Pung oli komisjonis? Ise ei lõpetanud kuut klassigi, tahtis rehvipeksumootoril õnne katsuda, aga sealgi oli vaja lahendada semat nuppu. Nii räägiti temast Piibri peres, kui Pung möödunud aasta augustis ilmus esimest korda rahvamaja juurde miilitsamehena ja tantsis Asta Paemurdega.

Arvatavasti oli jutt Ulmi sõltuvalt kandunud Valde Ulmle, Pung oli huvitatud Valdeku ringsoitudest, millest Lembit ei teadnud midagi. Pung arvas, et sõbrad peaksid teineteise kätte ja sõite ikka teadma. Lembit aga ütles, et Valdek pole talle mingi sõber. Ednale tundus

see alatuna. Kuidas siis polnud? Lõpetasid koos põlvkonnajanduskooli ja hoidsid hiljemgi kokku. Mitmed tutvavad vallamaja õuel ja trepil kuulasid sõnavahetust ja muigasid.

Just sel silmapilgul, kui Lembit võttis Miku pätsed oma kätte, astus täitevkomiteest trepile kõhn väga energiline nooruk valges särgis ja mustades tublisti tolmunud pükstes.

«Homme lõunaks tuleb lõpetada,» ütles ta kiiresti, kiskivalt, mis muide tundus olevat vastuolus ta hääle pehme kõlaga.

Edna ei uskunud oma silmi. Ootamatus oli liiga rabav. Sel hetkel märkas teda ka nooruk. Nad vaatasid hetke sõnatult teineteisele, siis lükkas trepil seisja harjumuslikult üle oma heledate kohevil juuste ja ta pruuniks põlenud nägu valgustas särav naeratus.

«No tere, Edna!» Poiss tuli hoogsalt mõlemaid käsi ette sirutades tütarlapse juurde. «Sina! Vaat, kus üllatus! Noh? ... Ah soo! Sa oled ikka veel ... Nojah, ma mõistan ...»

Võib-olla oleks pidanud teisiti käituma. Henn sirutas nüüd esimesena käe. Mõlemad käed.

Edna vihkas ennast sel silmapilgul jõuetuse pärast, mis halvas ta tolmuseid jalgu vanades kingades ja sundis peale vastiku kõnelemist takistava hingamise. Midagi pidi tegema, midagi pidi ütleva. Neetud kingad! Nagu tal poleks olnud küllalt teisi.

Lembit küsis, kas Edna ja seltsimees komissar tunnevad teineteist. Ütles seltsimees komissar, mitte seltsimees Onton. Seda küsides läigatas midagi kavalat ta helesinistes silmades.

«Vaata siis üle. Ema saatis Miku,» pöördus Edna hialdatud elevusega Lembitu poole.

«Jah, jah, kohe selgub, mis kaupa sinu ema meile saatis,» naljatas see ning tegi kohe asjaliku märkuse, et oleks võinud varem tulla.

Ednale näis, et kõik on juba kunagi varem täpselt nii olnud. Et Lembit kummardub hobuse kapjade kohale, Pung jagab korraldusi külavolinikele, Henn seisab kohmetuult tema ees. Aga mis peenike rihm tal üle öla on tõmmatud? Püstol! Ta saadeti siia relvastatult.

«Ega ma komissar küll ei ole. Lihtsalt komissarilool volinik. Annan hobused linnas üle ja lähen jälle sinu kuhu vajalikuks osutub. Üks moment, Edna, ma saan inimesed meeldetuletustega taludesse...»

Milleks ta pidi kõigest sellest nii täpselt Ednale teatama?

Aga siiski oli ta huvitav, nii enesekindel, kui ta küla volinikele rääkis, et taludes tuleb selgeks teha, kas raske võitlus käib praegu eesti töörahval oma põlvkond verivaenlastega. Ta näis olevat tõesti veendunud, et saksa parunite sugu ei saa oma rautatud saapataki mitte ilalgi Eesti pinnale tõsta...

«Nende parasütti oli jo Tartu kandis nähtud,» teadis keskealine tüse talumees, kes rinnutsi telliseriidade toetudes muigamisi noorukit kuulas.

«Kes seda räägib? Seda võivad rääkida ainult meid vaenlased, kes tahavad külvata hirmu ja paanikat meie tagalas. Kas te pole siis kuulnud informatsioonibüroo viimast teadaannet?»

Lembit lõpetas Miku ülevaatamise ja ütles Hennule midagi õige vaikselt. Henn oli sellega hasartseks nõus:

«Muidugi! See on ju teada, kust niisugused andmed tulevad. Kuulatakse välismaa raadiot. Aga seda ma ütlen, et peale jämeda vale ja laimu ei tule seal midagi. Olukord kõigil rinnetel on stabiilne. Vastaskaudused tehnikas ja elavjõus on väga rängad. Samal ajal toorainete varud, mis Hitler nägi ette välksõjakahanevad ning on lõpukorral. Olukord rinnetel...»

Millal ta ometi lõpetab? Kas ta siis ei näe, et seda oodatakse? Mida ta tahab selgeks teha?

Vallamaja õuel seisis telliseriidad, lauavirnad ja lubjatünnid. Kui naljakas oleks nüüd sel silmapilgul näha siin askeldamas maalreid, puuseppi ja ahjumeistreid.

Kui külavolinikud lõpuks minema lasti, järgnes kõik üllatava kiirusega. Lembit arvas Miku kõlbavat voorihobuseks. Juuli, kes näis just seda ootavatki, päästis valla oma jutu. Lembit Piibri iseloomustus kujunes väga mustaks. Henn tahtis täpsemaid andmeid.

«See ju ta enda talu loom,» polnud Juuli seletusega

kiitsi. «Talus hea hobune olemas. Perepoeg sokutab siin oma ja sõprade praaki riigile.»

Kuidas Henn siis varem ei märganud, et Lembit Piiber on Piiber. Vend?

«Mis parata,» naeris Lembit. «Vend küll, aga minu sokutamist pole olnud ega ole.»

«Käes!» hüüdis Pung õnnelikult. «Seda ma tundsin kohe, et mees katsub kõverdada.»

«Kodanik Piiber,» kõlas Henu kalgistanud häälel. «Komisjon teie abi ei vaja. Olete komisjonist välja arvatud.»

Lembitu naeratus muutus järjest vastikumaks.

«Kuidas soovite. Igatahes täitevkomitee määras mind asjatundjana...»

«Sun määran praegu mina kui sõjakomissari volinik täitevkomiteega meie veel räägime niisuguste määramiste pärast. Ma ei saa aru, mida siin täitevkomitees üldse mõeldakse. Nüüd, kus klassivaenlane kergitab pond...» Ta ei lõpetanud oma ägedat mõtet. Selle asemel pöördus lahkelt Juuli Paemurru poole, küsis, kas ta tunneb hästi hobuseid.

«Eluaeg neid nähtud. Teada puha.»

«Komisjon vajab teie abi.»

«Mis siis ikka. Ma tahangi vaadata, kes mul siin veel vigurdama hakkab.» Seda öeldes istus ta kuidagi üleni kohevana laua taha.

«Nii et, Piiber, te ju teate, hobuseid võtame vastu ilmselt üheksani,» ütles Henn Lembitule, kusjuures ta huultel mängles kerge võidurõõmsa inimese ironia. Ei ühtki pilku ega sõna Ednale, kes hakkas kiiresti minema. Tema taga tuli Lembit Mikuga. Selgesti kõlas ta kõrvus Juuli ja Punga irooniline naer.

Piibrite pool oldi harjutud nägema koolitatud tütarluveõhtuti maja väljaehitamata põõningukambrist päikeseloojakut vaatamas, tihti seal aknalaua kuni paksu kasteni istumas. Mõnikord oli õhk jahe, siis ta võttis lausa halli narmastega suurräti. Mida ta mõtles? Millega ta unistas? Lembit vahel pilkas teda sellepärast, poetas kahemõttelisi ütlusi. Siis libises üle Edna selginud näo kibevaluline vari, tema sisemuses oleks nagu midagi vastikut liigutanud ja ta kadus aknalt. Siia tuli

ta siis, kui tufu oli paha, kui ta sattus halbade sõnade märklauaks, mida juhtus ema rahulolematu iseloomu tõttu tihti. Ja tuli, kui rind kibeles ilust, mida ta pakkus nii lõpmatul hulgal. Siin luges ta möödunud suvel kõiki Henu kirju, milles mõned kohad panid ta sisemuse värisema ka siis, kui kirjad olid juba pikki aegu kulunud. Vahel ka seda viimast telepaatia eitamise kirja, mis pani tüdruku hinge mässama ja näo hõlpsalt lõkendama.

Sel suvel ei istunud ta siin, ehkki oli küllalt kaua loojakuid. Võib-olla oleks seda märgatud, kui poleks olnud sõda. Tõesti, kui poleks olnud sõda, küllap oleks ta siis märgatud, et Edna täna õhtul suve jooksul esimest korda sinna oma loojakuvaatlusi läks toimetama.

Ta istus aknalaua nii nagu alati, pilk suunatud rannikule, kus tihe männik varjas merd. Õhtupäikesepunavad männitüved paistsid siia nii magusalt selgelt nagu vanaaegsel maastikumaalil. Randa oli siin mõni minut kerget käiku mööda põlluvaheteed. Jalgrada, mis viis mööda kraaviperve, oli pikem. Paremal võis näha Tellingu talu leinakaski, vasakul üle suure maantee Puru talu kuusikut ja heinaküüni, mille katust oli hiljuti lapitud ja mis nägi nüüd välja nagu hooletult tehtud kabelaud. Kes seda lappis? Juuli Paemurd? Tema sai maareformiga juurdelõike Puru talu põldudest ja heinamaast. Tore hobune, kelle ta täna vabatahtlikult sõjaväele andis, oli Puru peremehe omandus. Edna sai kõigest aru, Lembit arvas, et Juuli Paemurd on. Astaga peab sakslaste eest niikuinii jalga laskma, seega Asta oli komsomolis. Edna ei kahelnud Lembitu sõnadest, ehkki ta ise sellele poleks vist osanud tulla. Sellise teadmise ei muutunud maailm ta silmis rikkamaks. Vastupidi. Väiklus ja madal omakasus kõikjal ja kõiges masendas tütarlast ning koos häbiga vallamaja juures juhtunu pärast tõi ta näole tardunud kalgu alme.

Vesta vihane haukumine äratas tütarlapse tumedast mõtisklusest. Vaistlikult tõmbus ta akna juurest eemale ja jäi sealt vaatama-kuulatama. Henn küsis teda. Ütles enda olevat Edna koolivenna. Ah, kas ta siin ei tulnud sellele, et siin talus juba teati temast ja tema

praegusest ametist? Muidugi teadis. Ta lihtsalt ei paistnud kedagi kartvat, kuna tal oli püstol vööl ja sõjagitussõnad suus. Edna naeratas ainult suunurkade ja ninasõõrmetega. Mõök ühes, piibel teises käes...

Aga just nendest, kelle kohta eesti ajalooramatutes oli on kirjutatud, tehti teisel pool väravat tuline kõne:

«Teie ripute oma hobuse küljes. Kas te mõtlete ka, mis ajal me elame. Praegu on sõjaaeg. Ja see pole lihtne sõda. See on sõda eesti töörahva ajalooliste verivaenlaste vastu. Või igatsete uuesti parunite ratsa-putsa, mis?»

«Seda ja muud paremat antakse teiesugustele, kui juhtute jalgu jääma,» kilkas Edna ema vihaga ja leiurõõmuga. Tal juhtus harva sõna hästi paika passima.

«Vara rõõmustate! Meie peksame oma vaenlast nii ründel kui ka tagalas. Pidage seda meeles, teie, ahned väikekodanlased. Teie ju sülitate rahvale ja kodumaale, peaaegu kui aga oma kõht oleks täis. Ärge siis nutke, kui me teiega teises kohas...»

Edna ei kuulnud rohkem, sest Lembit, kes nähtavasti seisis samuti trepil, ei takistanud enam Vestat majahoidmise kärarikas tegevuses. Henn läks. Tuli otsima teda, Ednat, ja läks ära. Läks ära, jättes võikad ähvardused õhku rippuma.

Naabrite pool hakkas varsti koer haukuma. Kas Henn mis ise käis taludes meelde tuletamas? Sel puhul ei tulnud ta Edna pärast, ei tulnud ainult tema pärast. Nii arvas tüdruk ülal pööningul ja ta silmad tõmbusid jälle pisikesteks, muutes näo kalgiks.

Võib-olla oleks kõik teisiti läinud, kui Edna poleks sel õhtul nii kauaks üles jäänud. Sealt ta nägi ja kuulis kõik. Nägi, kuidas Valdek Ulm stoppas nende väravas mootorratta, kuidas ta sellelt kähku maha kargas ja oma kitsaid kalifeepükse tolmust puhtaks kloppides õuele astus. Nägi Lembitut sõbrale vastu ruttavat. Ednale tundus imelikuna, et noormehed andsid teineteisele kätt.

«Noh, nüüd on viimane aeg,» ütles Valdek hoogsalt.

«Millal?» küsis Lembit ärevalt.

«Täna öösel. Nii et jäta oma komisjonijama...»

«Ongi lõpp. Õeldi, et ei ole oma,» naeris Lembit.

Valdek lõi käega, rääkis midagi õige tasa, endal juures silmad pungis.

«Muidugi, see on hasti peidetud,» hüüatas Lembit.

Siis tõi Valdek mootorrattakorvist väikese tumeda riidesse mässitud pakikese, öeldes kuidagi pidulikult

«See võta igaks juhuks juba nüüd. Võib vaja minna»

«Selge pilt,» vastas Lembit samal toonil ja mässis lasti resti pakikese lahti. Ta paksus punetavas käes valpalt hetkeks tuhm teras, mis kohe püksitaskusse kadus. Lembit süda hakkas ägedalt kloppima.

Just sel silmapilgul muutus Valdeku toon hästi lahtiseks, igapäevaseks. Ta küsis, kas Edna on kodus. Ta ütles Ednale hüvasti öelda, jälle «igaks juhuks». Mida n. t. plaanitsesid? Kas tõesti — metsa? Kas see siis nii lihtsalt siinsamas taluvärvavas otsustatigi?

Järsku läbis Ednat kerge värin nagu puud, mille latv tabab täisvaikusse eksinud tuulehoovus. Ta nägi pilti nägi kolme põlvkonda ühel pildil — isa, poeg ja poja poeg püssidega pika meestekolooni eest rühkimas lootsu. See pilt tema algkooli ajalooaamatus tekitas Ednas alati suursuguse ja samal ajal hārda tunde. Ka ei olnud nüüd kätte jõudnud aeg, kus haaravad relva ka eesti ema, tütar, tütretütar? Aidaku suur jumal. Ednat, andku talle jõudu ja vastupidavust relva kandmiseks ja sammumiseks sinna, kus toimuvad kokku pörked, kus saab kätte tasuda neile, keda ta hingepõljust vihkab.

Selle mõtte ja veereva päikeseketta loojumise kokku langemine viis Edna suurimate sümboliteni. Kas viimase loojangu imetlemine siit pööringukambrist? Olgu. Kas elu? Kui vaja, jah.

Henn läks tagasi. Ta laiad püksid olid veelgi tolmusemaks saanud. Polnud tal kohaseid riideid oma toimetusteks maal. Edna teadis, et Henn kiiresti kõndides hoiab vimma. Nüüd läks ta sirgelt nagu tol korral, kui õpetaja Oras ta ülekohtuselt klassist välja ajas. Võib-olla aimas, et Edna teda näeb? Aga mis sellest? Seal kõndis inimene teiselt poolt barrikaadi.

Noormehed seisisid trepil, katus varjas neid, aga sõnad kostsid selgemini üles.

Sellel seal kuluks veel juttu puhuda,» ütles Lembit.

«Kes too on?»

«Seesama ongi too hobuste röövel... Tuleb välja, Edna koolivend ja... ha-ha-ha... midagi nagu nii, noh...»

«Huvitav. Ei astu sissegi.»

«Käis juba. Ähvardas meie perega arveid klaarida.»

«Ähvardas?» Valdek vilistas. «Mis siis ikka. Klaarime. Aega ju veidi veel on. Kus kohas?»

«Kurat, prooviks otse valla kantseleis? Muidugi, hobuste valve on pargis, jääb liiga lähedale...»

«Kui ehk äkki Edna...»

«Ole kuss!»

«Ei, toob meile välja. Peame esimese istungi vaikselt ära.»

Pekslev süda segas pööringul kuulamast juttu, mis oli arev ja lämmitav nagu suvine öö enne äikest. See toon süvenes iga vahetatud lausega.

«Tule sisse,» kutsus Lembit.

«Oota, ma mõtlen...»

«Et äkki tuleb lollus?»

«Ei, mitte seda.»

«Aga kui kompül peab enneaegseks?»

«Kompül? Noh! Lööme nende hobuste röövimise segi.

Kompül ladugu autasu välja. Vaat mis tuleb.»

Noormehed läksid tuppa.

Valla täitevkomitees oli äsja lõppenud hilisõhtune istung. Kantselei tundus pärast seda hirmus umbsena. Ohupuudus häiris mõlemat ruumi jäänud noormeest, kuid kumbki ei teinud sellest väljagi. Aknaid hoiti suletuna nagu mingil vaikival kokkuleppel.

«Mina küll aru ei saa, mis inimesed need on,» ütles Henn.

Ta lamas puust sohval; mingi toimikupakk pea all, hall kuub kõhul.

«Kaigast,» paljastas noor militsionäär naerdes valgeid väikese vahega hambaid. Ta istus ametnike lauderaldaval barjääril ja kõigutas mõnuga oma läikivaid säärikuid. Millal ta neid harjata jõudis?

Henn ei saanud militsionääri sõnast aru. Pung sel-
tas. Henn polnud nõus, kuna ta arvas, et inimesed pidid
ise taipama, missugusel grandioosel epohhil nad elasid.

«Ma käisin täna mitmes talus. Ei saa öelda, et kõik
nad oleksid klassivaenlased või läbinisti väikekodanla-
sed, nagu Gorki neid kujutab. Aga katsu nendelt hobu-
riigi kaitseks kätte saada! Ja ometi me anname nendele
kviitungi vastu, pärast sõda makstakse välja.»

«Nii ja naa. Kuulsid küll, mis üks vanamees sulle
täna siin õue peal ütles. Kviitungit adra ette ei
rakenda.»

«See on õige, et kviitungit adra ette ei rakenda, aga
midagi peab sõja puhul ohvriks tooma.»

«On inimesi nii- ja naasuguseid. Tahame homme
lõpule jõuda, siis tuleb anda neile kaigast, nii et ärka-
vad.»

«See on vastik. Samal ajal, kui Punaarmee võitleb.
Kui Punaarmee võitleb ja kaitseb kõige kõrgemat ühis-
konna formatsiooni! Sest kui senistes revolutsioonides
toimus ainult võimu üleminek ühelt ekspluataatorite
klassilt teisele, siis meie revolutsioonis tehti jäädavalt
lõpp ekspluataatorlikele klassidele.» Rääkija tõusis
küünarnukile ja tema suured tumehallid silmad põlesid
vaimustuses. «Aga mida see tähendab? See tähendab,
esiteks, et kui igale revolutsioonile on paratamatult
järgnenud reaktsioon, siis meie revolutsioonile ei
järgne, ei saa järgneda reaktsiooni. Teiseks, see tähen-
dab seda, et revolutsiooni hiiglaprogramm viiakse van-
kumatult täide, luuakse elu, mida väärivad inimene. In-
mene, ma mõtlen inimest suure algustähega, inimene
Gorki mõistes, inimene, kes on loonud tehnika, teaduse,
kunsti ja kirjanduse — see inimene väärivad seda elu,
mille nimel langesid vene töölised revolutsiooni barri-
kaadidel ja kodusõja kaevikutes. Kas on meil õigust
muuta need lugematud ohvrid asjatuks? Kas sellel Pu-
teri töölisel, kes langes kusagil lõunarindel Denikini
vastu, ei olnud ema, isa, naist, pruuti või lapsi?»

«Kellest sa räägid?» elustus barjääril istuja.

«Ma räägin üldiselt.»

«Ah soo. Kurat, sa oled ikka kõva kõnemees küll.»

«Mis seal kõnemees. Kahju, et sa pole kuulnud Polla-

rit, parteikomitee teist sekretäri. See juba kõneleb. Jah, nii saan mina neist asjadest aru. Koolis oli meil küll neid, kes kaasa ei tulnud. Vaatasid pealt. Ootasid, mul lal teised neile kõik uue maailma hüved valmis teevad. Lihtsalt vastik. Ma saan aru, kui nii vaatab asjades vana inimene, kes on veel kinni... esiteks, religiooni müstika küljes, teiseks, endiste sotsiaalsuhete küljes. Aga noor inimene, kes ei taipa Marxi õpetuse suurust, see on mulle täiesti arusaamatu. See teeb mulle viha. See on närusus!»

«Ei õpi. Raiuvad pimesi.»

«Ainuke vabandus. Aga kes keelas? «Kapital» ilmus. «Anti-Dühring», lõpuks — Stalini «Leninismi kursusi». Terve aasta on olnud vaba võimalus tunda õppida...»

«Kaigast, kaigast,» ütles miilits ja hüppas saabastega kolistades barjäärilt põrandale. «Eh, peab liigutama. Kolm sutkit pole sõba silmale saanud.»

«Mina pole viimasel nädalal üldse maganud. Järjekat sõidus. Kümme minutit tukud kuskil ja lähed jälle.»

«Sõjaaeg.»

«Sõjaaeg.»

Noormehed vahetasid sõbralikke pilke. Veel eile ei teadnud nad midagi teineteise olemasolust. Nüüd aga oli neil raske teineteiseta toime tulla. Hommikust saadik kibedasti ametis, teadsid ainult seda, et kuulusid ühte aastakäiku ja tahtsid astuda hävituspataljoni, mille neid takistati. Ühte ei lasknud jaoskonna ülem, teist komsomoli maakonnakomitee sekretär.

«Sul see jutt ikka jookseb küll. Kui oskaks ka nii viisi...» Pung sihtis silmi pilutades lakke. «Langes, kelle vastu sa ütlesidki... Ja pruut jäi leinama. Jah, ei oska, ei oska.»

Hennul oli ebamugav kuulda niisugust kiitust.

«Iga inimene, kes võitleb südamega meie poolel, on praegu suure väärtusega, pea seda meeles, Pung. Meie loome uut ühiskonda ilma tooruset ja vägivallata, ilma inimese alandamiseta. Võtame kas või joomise...»

«Jah, joomine on üks hull töö küll. Aga mida sa pärast sõda mõtled teha?»

«Mina?» Henn tõusis istuli. «Mina hakkan raamatukogu tööle. Ma teen hiigla huvitava raamatukogu kuskil ilusas kohas. Seal on mul siis ühes suuremas ruumis kõnede ja vaidluste saal. Siis on olemas hariduse toad, kus antakse inimestele igasugu teadmisi. Küsimuste-vastuste kabinetid, jooksvate sündmuste informatsiooni laud... Jah, kurivaim, selles kuus pidi parteikabinetis olema minu ettekanne Ibsenist, aga Hitler

«Jas plaanid sassi.»

«Pole viga. Laseme sunniku verest tühjaks, pead ära.»

Puhkehetk saabus hilja, pidi kindlasti magama, aga elu oma äkilise suure hoovusega mõjus põletavalt, sundis rääkima. Maailma mõõtmatu kultuur andis selleks ohtrasti ainet, ehkki kõik jutuotsad kippusid kokku jooksuma tänasesse päeva.

Punga arvates tuli midagi ette võtta, kuhugi minna, kedagi pitsitada. Henn kahetses, et polnud enam võimalik korraldada suurt miitingut, kus terve vallarahvas koos. Miilitsamees oli veendunud, et hobuste kokkutulekut kiirendaks paari-kolme «vana juurika» pogrissi pistmine, kui leiaks vaid mõne «nõksu». Henn ei pooldanud repressioone.

«Mis paneb matsi liikuma. Sent ja kaigas. Saab sendi piimaliitrist rohkem — sõidab või Riiga. Ehk anna kaigast, liigub rutem kui muidu.»

«Kepidistsipliiniga kaugele ei jõua.»

«Sõda! Kas meil on aega pikalt jännata. Eh, kui õige läheks teeks täna öösel ühe kõvema arapi, ah, mis?» sikutas Pung oma sinist pluusi sirgemaks ja näppis nagaani kabuuri. Hakkas naerma: «Küll, kurat, puges, aga midagi — läbi nägime.»

«Kellest sa räägid?»

«Noh, Piiber, meie asjatundja. Panid talle peene obaduse küll.»

Henn silmitses veidi aega ainiti vana koltunud ja kärbestest kirjatud määrust vastasseinal.

«Jah, imelik mõelda,» lausus siis pikkamisi. «Õega käisime ühes koolis.»

«Õde, ramp, on tal ilus plika küll.»

«Mis see ilu loeb. Läbi ja lõhki väikekodanlane.»

«Eks nad nüüd hauvad. Kurat, Paemurru Juuli oma Astaga tuleks küll kuhugi mujale sokutada, sest kui

mina siit rindele pörutan, võivad veel muilatoidulu saata. Metsavahi Raivo olla kaitseliidu mundri selge tõmmanud ja kadunud. Vanameest peakski õige püüminema minema.»

«Praegu?»

«Kas või praegu.»

«Aga mis sellest pinnimisest kasu?»

«Kuule!» elustus miilitsamees. «Vana pole ju oma setukat ka veel ära toonud. Selge, et mõtet minna. Kuule, ma ütlen pargis valvekorra poistele, las hoiavad täitevkomiteel ka silma peal.»

«Kas nad hoiavad?»

Võib-olla oleks kõik teisiti läinud, kui sel hetkel poleks valla täitevkomitee lukustatud välisuksele kinnitud. Pung võpatas, päästis kabuuri lahti ja läks. Henn tegi täpselt sama.

Trepil seisis ehmunud näoga külapoiss, aastat neli viisteist vana. Pung arvas teda tundvat, aga selgus kohe, et poiss oli siiski teisest talust. See polnud ka oluline. Poiss tõi miilitsale tähtsaid teateid. Ta oli kuulda saanud, et nende naabertalus on peidetud püsse ja padruneid.

«Kus see on? Rabaveerel?»

«Rabaveerel neh,» hingeldas poiss.

«Mis sa, noormees, närviitsed. Räägi rahulikult.»

«Ei ma rohkem tea midagi.»

«Kust sa kuulsid?»

«Poisid teadsid rääkida.»

«Missugused poisid?»

«Noh, Arvid ja Harri.»

«Aga kust Arvid ja Harri teada said?»

«Nemad teavad kõik,» ütles poiss nii tõsiselt, et isegi Henn, kellele sündmus täiesti uudsena ja ärevana mõjus, pidi naeratuse maha suruma. Poiss jooksis minema. Saapaninad sissepoole — Hennule tundus järsku poiss tuttavana.

«Noh, nüüd on minek, nüüd on sellel mehel minek sees,» ütles Pung tegujanuselt. «Teeme väikese tuulamise ka. Tuled mulle tunnistajaks? Või ei taha tulla?»

«Kuule... ma ainult... ma mõtlesin, näe, nüüd tuli

järsku meelde, et pidin koju teate saatma. Rumalast peast lubasin täna õhtul kodus olla.»

«Mis see siia puutub?»

«Seda küll, aga...»

«Pole midagi.»

«Muidugi, isa, tema saab asjast aru, aga ema on kole kartlik ja närviline. Oleksin pidanud ikka teate saatma.»

«Olgu! See enam ei päästa. Teeme jalutuskäigu. Öhtu on hiigla tore. Ma lähen ütlen poistele, et täitevkomitee jääb natukeseks ajaks tühjaks. Kui nad on nõus, siis...»

Öhtu oli tõesti tore. Pärast päevast kuumust ja kantseli umbsust tundus õhk väga kargena, ehkki oli soe. Pargis krõmpsutasid ja puristasid hobused. Siin polnud veel kõik, aga neid oli siiski võimsal hulgal. Põlise pargi igihämarus lausa kubises. Hennu läbis uhkustunde soost. Palju, palju suurem kui hästi vastatud eksami puhul...

Eha oli tõmbunud juba kahvatuks, tihe männimets paerannikul sulas ühtseks müüriks. Heinamaa kohal seisis läbipaistmatu udu, mattes kraavikallastel kasvavad võsaribad kuni latvadeni endasse. Eemalt paistis üksiku heinaküüni hiljuti lapitud katus, mida Henn märkas siis, kui ta tuli oma õhtuselt jalutuskäigult taludesse.

«Tere õhtust, Henn.»

Nooruk trepil võpatas.

«Edna!»

Millal tema siia tuli? Või oli ta siin sirelite varjus juba tükk aega seisnud?

«Öhtu on tõesti ilus.»

«Seda küll,» hakkas Henn lõbusalt naerma, aga tundis kohe, et naer on kohatu. Tütarlaps oma kerges kleidis ja lumivalgetes tenniskingades meenutas juba ammu seljataha jäetud aegu. Henn nägi tütarlapse silmi, mille elavat sära ei suutnud videvik varjutada. Kui pruun ja terve välimus! Aga milleks ta tuli? Kas huvi? Või salakavalus? Kas hirm? Või armastus?

«Sa käisid täna meil, ma tean, ma kuulsin,» ütles ta lasase pilkevarjundiga hääles.

Hennul oli piinlik. Ahvardustega oleks võinud olla kokkuhoidlikum küll, sest polnud ei mõtet ega aega jännata vana kulakueidega.

«Peaasi, saatku ema homme hommikul hobune alla ütles Henn samuti vaikselt, püüdes tabada teise ala tooni.

«Ma ei tulnud sellepärast.»

Seda võis arvata. Edna ei osanud teeselda. Tal oli hingel midagi suuremat kui ainult tahe pehmendada tühise kokkupõrke tagajärgi. Aga ta polnud praegu päris otsekohene. Raske oli aimata, mida ta tegelikult taotles. Ärevus ta avardunud silmades ja poolpilka kõnetoon olid kuidagi imelikult vastuolus ja sundisid valvsusele.

«Milleks sa siis tulid?»

«Võib-olla ma. Ma ei saa... Võib-olla sa ei soovi mind üldse kuulata, aga mul on sulle midagi väga tähtsat öelda.»

«Huvitav,» muutus nooruk üleolevaks. «Ma kuulan.»

Edna vaatas ranniku suunas ja küsis nagu muuseas kuhu Henn pidi minema.

«Kas see on tähtis?»

«Sa ei usalda mind isegi niipalju?»

Vaikus.

«Kuule, Edna, räägime õige otsekoheselt. Milleks sa tulid ja mida sa tahad?»

Tüdruk vaatas ikka endises suunas, näris huult ja neelatas mitu korda järgemööda. Henn sai aru, et oli tormanud ja sellega teisele haiget teinud. Aga mis sai ta sinna parata, kui tüdruku käitumine oli nii imelik.

«Henn!»

«Jah?»

«Kas sa tuleksid praegu minuga?»

«Kuhu?» küsis nooruk ettepoole nõksatades.

«Sinna, kuhu ma sind kutsun.»

«No ütle siis, kuhu!»

Edna vangutas pead ja üles ta näo libises pilge. Henn mõistis. Häbi lõi poisil kõhnad põlved punetama.

«Mul oleks küll veel tegemist, aga hästi. Ma tulen.»

«Lähme siis.»

«Oota, ma ütlen Pungale.»

«Ah soo! Sa pead seltsimehele igaks juhuks ütlema.»

«Ei pea,» läks poisil süda trotsi täis. See tüdruk võis tõesti kopsu üle maksa ajada. Kas ta möödunud aasta kevadel ühel udutaval hilisõhtul ei vedanud teda samuti kurnuaiast läbi? Omamoodi iseloom. Ikka mingid julguseproovid, ikka mingi romantika otsimine sealt, kus seda polnud. Nüüd oli tal küll millegagi tõsi taga, kuid ikkagi oskas seada küsimuse nii — kas julged?

«Mind ei pruugi sul karta. Sa oled tugev, ma tean, ja pealegi, sa oled relvastatud.»

Henn võttis nagaani vöölt ja ulatas sõnatult Ednale.

«Ei, ei, mis sul arus on! Kas ma siis sellepärast...»

«Sis jätan seltsimees Punga hooleks.»

«Ära mängi. Tule nii, nagu sa oled. Ma ei hakka enam pilkama. Tootan. Mul on sulle täna väga tähtsat öelda.»

Nad hakkasid minema. Edna läks ees. Keeras maanteelt vasakule põlluvahelisele teele. Varsti aga suundus otse üle niidetud ristikuvälja võsastunud kraavini, hüp-
pas sellest kergelt üle ja hakkas mööda pervepealset rohtunud jalgrada eemal mustava kuusetuka poole astuma. Kraavis kasvasid pajud ja lepad, valged mörkjalt lõhnavad putked ulatusid kuni rinnuni.

Kuhu? Milleks? Kas sõjakomissar saatis teda siia valda selleks, et ta välejalgse talupreili järel mööda kastemärga heinamaad ringi jookseks?

Valla täitevkomitee poolt kuuldus vilet. Pung hüüdis Henna. Edna peatus ja vaatas Henna küsivalt otsa. Tuli siiski sõbrale vastu hüüda ja teatada, et läheb natuke aega. Pung saatis ta kuradile. Hennul oli piinlik ja tekkis isegi väike vimm. Tõepoolest, milleks vanduda. Inimene kipub teisele kergesti kõige halvemaid omadusi külge kleepima. Henn ei reetnud kedagi. Ta ei andnud Pungale lubadust kaasa minna. Ja üldse, mis tähtsust on sellel, et Rabaveere talus varjati mõnda püssi, samal ajal kui hommikupoolikul vooris maanteel mitu tundi järjest rindele suunduvaid Punaarmee osasid. Inimesed seal ainult arvavad, et saavad nõukogude võimule vastu hakata, loodavad sakslaste jõule, samal ajal kui iga meie kõngas, iga meie jõeke on muudetud vastase jõudusid kurnavaks bastioniks.

«Aga võib-olla on siiski paha, et sa nii teatamatult tulid?» küsis Edna, kui nad juba tükk maad olid edasi astunud. Ta oli nüüd täitsa tõsine, ehkki kuni rohkem sellepärast, et pisutki tükeldada erutavat vaikust.

Hennul polnud sellest midagi.

Kraav läks ikka sügavamaks ja võserikumaks. Sun seal ulatusid udust välja kuhjavarjad nagu tumedad hoiatavad sõrmed. Kusagil prääksusid mingid linnud, kes mõnes muus olukorras oleksid vist Hennule nalja teinud. Nüüd aga süvendas kogu ümbrus temas halli eelaimust. Mida kaugemale nad jõudsid, seda vastikum oli mõelda rääkimisele, sest hingamine polnud sugugi korrapärane ja sellest oleks terane tüdruk võinud teha hoopis rumalaid oletusi. Lähenes lapitud katusega küün Henn püüdis sellele mitte mõelda. Aga mõtted ei allu alati tahtele. Heinaküün päeval võib olla lihtsalt hästi õnnestunud laik maastikul. Öhtul võivad tema ähmased kontuurid aga hakata varjama ebameeldivaid saladusi, eriti kui on olemas andmeid metsavahi pojast, kes on tõmmanud selga kaitseliidu mundri ja jäljetult kadunud.

Edna keeras kraavipervelt kõrvale ja hakkas kahlama läbi pika heina otse küüni poole.

«Oh, kui märg!» Ta kergitas oma kleidi pisut üle põlvede, nii et säärtest heledamad põlveõndlad paistsid. «Sinu püksisääred saavad nüüd küll märjaks.»

«Pole viga.»

«No miks siis viga ei ole, kui märjaks saavad.»

«Lähme küüni heinte sisse, kuivavad ära,» püüdis Henn reipalt nalja visata.

«Oh sind linnainimest! Hein ju alles kasvab!»

Pärast neid vaikselt vahetatud mõttetusi ei räägitudki enne, kui jõuti kohale.

Niisiis, ikkagi küüni juures.

Vihmades ja päikeses pleekiinud seinad olid vanadusest kühmu tõmbunud, põikpuuga kinnitatud ukseid seisisid kahtlaselt irvakil.

Mingi tasane kõlksatus naelutas Hennu päigale, käsi läks vaistlikult nagaani kabuurile.

«Mis sul on?» küsis Edna pead pöörates. Ta hambad välgatasid kuidagi ebameeldivalt.

«Ei midagi, niisama,» vastas Henn vaevalt huuli pootades.

«Tonksasin kogemata mingit vana ämbritükki.» Ja pärast seda, kui oli käinud korraks teisel pool küüni, lisas naeratades. «Sa ära karda. Siin oleme kahekesi. Ainult meie — kahekesi.»

«Kes ütleb, et ma kardan?»

«Ah soo. Nojah. Siis istume siia neile kividele.»

Küüni äärde oli kuhjatud suuri ja väikesi raudkive. See andis korraks tõuget rõõmsale mõttejupile — selja taga küüni palksein, kivihunnik võis aga pakkuda kaitset juhul, kui rünnak toimub ühest või teisest küljest. Aga otsekohe uus küsimus — mis siis, kui kahelt poolt korraga, või koguni igast küljest?

Edna istus esimesena.

«Mis on?» Hennule näis see karjatus mingi kokkuleppemärgina ja tal tekkis pöörane tahtmine kaduda püüjasse uttu.

«Nögesed! Vaata, et sa ennast ei kõrveta,» naeris tüdruk oma säärt hõõrudes. Lumivalgetest tenniskingadest olid kasteses heinas hallid sussid saanud.

«Mis ma kõrvetan. Mul on püksid säärtel ümber.»

«Ah, õige! Sul on ju püksid.»

Noorukil võttis veidi aega, enne kui ta neiu kõrvale istuma sai, sest ta ei tahtnud kive liigutada, neid vähemalt mitte nii kolistada, nagu tegi seda too, kellel siin ilmselt midagi karta polnud. Ta vaatas teritatud tähelepanuga ümbrust. Tüdruk hingas korraks sügavalt. Aga just sel hetkel tabasid nende kõrvad põhjamaa selgest suveõisest taevast kurjakuulutava heli. Vaenlase pommituslennukid olid õhus. Sõnatult jälgisid noored undava heli suunda. Soome laht. Tasane mürin vaibus vurriluu urinaks, kadus, tuli veel kord pisut nõrgemini kuuldavale, kuni lõpuks hoopis vaikis.

«Tead, Henn,» hakkas Edna äkki nagu unest ärgates väga rõõmsa poolsosinaga rääkima. «Vahepeal sain ma teada ühe huvitava asja. Või õieti. Ma tahtsin sinult juba ammugi küsida. Missugune puu sulle kõige armsam on?»

«Kuidas?»

«Noh, on igasugu puid, mis maailmas kasvavad. Ütle missugune neist on sinu meelest kõige ilusam?»

«Missugune puu minu meelest... Ja selleks töid mu siia?»

Edna naeris. Tema meelest oli Henn lihtsalt naljakas. Ta ei saanud aru, mis takistas poissi nimetamast puu, mis talle kõige rohkem meeldib.

«Iga puu omaette on ilus,» muutis rünnatav kaits taktika paindlikumaks.

«Aga kõige ilusam?» ei jätnud neiu oma imeliku soovi.

Tekkinud vaikus ei soodustanud sugugi mõtete koorimist puudele, millega tal elus oli pistmist. Võimatu, et neid nii vähe oli. Linna pargis kasvasid tammed, nü kevadel hilja lehte läksid. Ülemöödunud kevadel, s.t., kui nad veel hästi läbi said, sõitsid nad ühe jaamavahe linnast välja (nende arvel pekti koolis juba keelt) ja tulid kõrvalisi teid kaudu tagasi. Siis ühel heinamaal ta ronis toominga otsa ja murdis Ednale valgeid uimastavalt lõhnavaid oksi. Maakonna parteikomitee hoone ees kasvasid mingid hiiglasuured puud, millest Henn ei teadnud, olid nad pärnad, jalakad või mis... Ta pidi juba ütleva — pärn, et lihtsalt lõpetada narr mäng. Aga siis meenus pildike kaugest lapsepõlvest. Ema oli kusagilt toonud pisikese pihlaka ja istutanud aeda. See oli ilus kevadõhtu. Siis saabus isa oma lubjapritsmelises too-riides ja jälle kõvasti purjus. Ta naeris ema, sest tema arvates nõudis pihelgas hoopis teist sorti mulda. Ema ilus nagu oli siis nii õnnetu. Aga pihlakas läks kasvama. Henn meisterdas selle alla pingi ja talle meeldis sellel istuda, eriti siis, kui olid soojad õhtud ja kui elu nais pakkuvat nii lõpmatu hulgal kauneid hetki...

«Pihlakas,» ütles ta tasa, rohkem nagu iseendale

Edna tõmbas sügavasti hinge, haaras mõlema käega kõrvalistujal pealtpoolt kuünarnukki kinni ja sosistas:

«On see tõsi? Kas sa tõesti ütlesid — pihlakas?»

«Jah, minule meeldib pihlakas»

Tekkis elektriseeritud vaikus, mida kumbki nagu ei sõندانud lõhkuda. Hennul polnud enam midagi lisada. Edna aga otsis kohaseid sõnu, mis oleksid pisutki suut-

nud edasi anda seda tunnete kõrgust. Miks just pihlakas viis ta äkki nii kõrgele, et ta unustas ümbruse, olukorra, kohustused ja taotlused? Võib-olla kunagi hiljem ta oleks mõistnud, et mitte pihlakas ei põhjustanud seda. Sest ega ta ju võtnud tõsiselt seda juhuslikult kuulnud loba, et puu järgi võib kindlaks määrata ise-loomu. Ka paju, ka leinakask või kirsipuu või kuusk, ükskõik mis puu oleks täitnud sama osa, oleks teinud ta tõsiseks, oleks andnud põhjuse puudutada korraks seda noort sitket käsivart. See oli nagu imepeen muster kristallil, mille ta ise lõi: Henn tuli tema palvel siia. Henn ütles tema palvel oma puu. Nüüd, jah, nüüd küll jäid nad täiesti kahekesi. Aga edasi? Üksainus halb, isegi veidi ebakohane sõna, ja kristall mustriks puruneks.

«Ma usun...»

«Mida sa usud?»

«Ma usun, sa võid saada väga õnnelikuks inimeseks. Jah. Henn, ära arva, et ma...»

«Iga inimene, kes võib vabalt teha seda, mida ta tahab, on õnnelik. Mina võin seda. Mida on siin veel uskuda?»

«Ei, sa ei saanud minust aru. Ma kogu aeg kartsin. Sest vaata, tuleb kunagi aeg, see ei saa tulemata jääda, ja siis sa leiad, et sul pole enam mitte midagi, mitte kedagi. Oota, Henn, kuula! Tuleb aeg, kus sa saad kõigest aru (sa oled ju arenev inimene), aga siis on juba hilja...»

«Millest ma pean aru saama?» tungis vestlusse iroonia jäine hõng.

Edna hakkas kõnelema veelgi kiiremini, et Henn teda katkestada ei saaks. Tema mõistis, missugune traagiline õnnetus oli tabanud väikest eesti rahvast. Aga Henn oli siiski veel nii pime, et ei osanud seda näha. Edna ütles: ta teab, et Henn on õilis, on valmis andma elu selle õnnetuse heaks, sest teda pimestasid ilusad pettesõnad, millega eesti rahvale lubati 'paradiis maa peale tuua. Henn ei näinud veel, et kõik see, mis algas 1940. aasta suvel, on tegelikult vägivald eesti rahva kallal.

Henn kuulas Edna kiirkõnet tähelepanelikult ja tema peenelt vormitud suu püsis kindlalt pilkeasendis. Kui vana ja kulunud jutt!

Esiteks, eesti rahvast kui misugust polnud olemas. Olid eesti töölised, talupojad, kapitalistid ja hallparunid ning kõigi nende klasside vahel jagunenud intelligent. Kodanlust nii linnas kui maal tabas küll hirmus õnnetus, aga Hennul oli sellest ainult hea meel. Teiseks, Henn oli valmis andma elu mitte mingi õnnetuse, vaid eesti töörahva õnne eest, proletariaadi diktatuuri eest kõrgeima demokraatia eest, kus enamuse teostab diktatuuri vähemuse üle. Kolmandaks, mingeid pettesõnu paradiisist polnud olemas, need mõtles Edna ise välja. Oli olemas teaduslik sotsialism, mis tõendas a — kapitalismi paratamatut hukkumist ja b — sotsialismi paratamatut võitu.

Henn armastas täpseid loogilisi formuleeringuid nagu raamatuidki, kust need kiirele lugemisele vaatamata hästi meelde jäid.

«Sina korrutad — eesti rahvas, eesti rahvas. Esiteks, peale eestlaste on olemas tuhandeid teisi rahvaid. Ja teiseks, praegu otsustatakse sotsialismi saatust kogu maailma mastaabis. Meie, eesti töörahvas, võtame sellest otsustamisest osa avangardis võrdse õigusega kandidaatide võitluslippu. Ma ei saa aru, kuidas võib olla nii pime ja mitte seda näha, mitte mõista ja uhkust tunda... Oktoobrirevolutsiooniga algas sotsialistlike revolutsioonide ja kodusõdade epohh. Käesolev sõda on üheks lülilik selle epohhis. Sa ütled, et tuleb aeg. Jah, tuleb! Tuleb aeg, aga mitte niisugune, nagu sina seda oma talu väravast oskad näha ja ette kujutada.»

«Aga kaugeltki mitte niisugune, nagu kujutad seda ette sina, vaene fanaatik.»

See «vaene fanaatik» oli nagu ämbritäis külma vett rääkijale, keda kütsid ta enda sõnad nagu head kasehalud.

Viha on jõud, mida ei murta. Viha võib purustada, võib ka sulgeda suu nagu krambiga. Ja siis on raske leida võtit selle avamiseks. Hääle hellitav pehmus? Ei. Vähemalt esialgu ei liikunud suu, ei pilkunud ainiti ettesuunatud silmapaar.

«Tõesti, ma ei tahtnud sind solvata. Aga meie jutt läks kord nii halvasti, ehkki ma sugugi ei kavatsenud sinuga neist asjust rääkida. Pole ju mõtet. Sina ei pane

mind uskuma ja mina sind... praegu ka mitte.» Küll sa ise ükskord näed, kui sina ja sinusugused on igalt poolt kõrvale tõrjutud või koos kogu eesti rahvaga Siberisse toimetatud. Edna hääle muutus veelgi õrnemaks. «Aga mul on tõesti väga hea meel, et sulle meeldib pihlakas. Nüüd ma vähemalt tean sinu iseloomu. Sul saab olema väga raske, aga sa jõuad ükskord õigele teele, sinust saab ükskord tõeline võitleja...»

Mis kasu oli ettevaatusest istuma asumisel, kui ta nüüd hoolimatult kividega kolistades püsti tõusis.

«Henn, kuhu sa lähed?»

Nõtke ja vimma tõmbunud kogu liikus otse üle heinamaa eemal mustava võsariba suunas.

«Henn!»

Hõikaja jooksis, jõudis minejani ja astus ta ette. Nad jäid seisma, mõlemad hingasid raskelt.

«Sa ei tohi minna. Kuuled! Ma ei lase! Ma ei või sind praegu nii minna lasta. Usu, mul on sulle öelda... Ma räägin sulle... Tule sinna tagasi!»

Loodetaeva sinkjasvalgele taevapalakale hakkas äkki ilmuma imetillukesi kollaseid sademeid. Ohutõrje! Veidi hiljem võis kuulda pommiplahvatust, mis ühinesid kaugeks kõuekõminaks. Seal käis võitlus! Seal kandis sõdurid mürske, laadisid kahureid, seal kõlasid käsklused, oli tuld ja suitsu. Oli tõelisi katsumusi. Oli arvatavasti ohvreidki.

Aga mida tahtis see tüdruk? Milleks tal oli vaja Henu ilmtingimata kinni pidada selle õudse lapitud katusega küüni juures?

«Mis sa tahad?» tuli lõpuks kuuldavale ootamatult kare poolsoin.

«Tule tagasi.»

«Sinna? Milleks?»

«Hea küll. Aga siin on ju märg.»

«Märg? Ha-hah! Mida me siin sinu arvates... tegema hakkame?»

Tüdruk vaatas küsijale hetkeks teraselt nagu tunnistades otsa, siis libises ta näo üle kibevaluline vari, justkui oleks ta sisemuses midagi vastikut liigutanud.

«Sa oled... toores. Oled tooreks muutunud.»

Miks pidi ta seda ütlevat? Henn teadis, et ta polnud

ial olnud toores ega võinud selleks ka ial muutuda. Liiga palju oli ta seda näinud kodus, kus nad emad pidid taluma isa äkiliste joomapäevade masendust. Kas ta Ednale sellest omal ajal vähe oli jutustanud? Kas nad siis koos ei loonud pilte tulevikust, kus toorusel ja inetusel polnud enam jalatäit maad. Muidugi viibis ka ajal ka Henn ise veel paksus idealismiudus, kui meenus tada neid teid, millega nad siis mõtlesid võidelda tooruse vastu.

«Toores? Ja sina?» küsis Henn silmi pilutades. «Sina räägid minust nagu mingist... ma ei tea mis asjast. Ma ei öelnud sulle oma puud mitte selleks, et sa selle arvel inetut nalja võiksid teha.»

«Kuule, ma ju...»

«Oota!» lõi kas nooruk tütarlapse anumise pooleks mu valjusti, et kuusetukast hõigati kaks korda — «ta», «ta». Võib-olla poleks vaja olnud nii valjusti, sest järgneva jutu vaikne toon ei võtnud sellest midagi vähemaks. «Mul on ema. Ta armastab puid ja lilli. Ta istutab kunagi aeda pihlaka. Palju ta seda läbi pesuköögi akna on näinud? Ta haiged jalad triikimise laua taga...» Henn neelatas. «Ah! Ei luba ma kellelgi tema arvel nalja teha.»

«Issand! Ma ei tahtnud ju...» meenus Ednale järsku sügisene hommik koolis, kui Rita tuli naeruga ja teatas, et Henn peseb pesu. Siis, nimelt siis ta hakkaski Hennu armastama. Ta õlad õhukese kleidi all tõmblesid, suletud silmadest valgusid pisaranired tukslevate suunurkadeni. Mitu korda püüdis ta oma lauset lõpetada, kuid selle asemel ainult neelatas. Vasak käsi kerkis korraks jõuetult, nagu oleks tahtnud ta noorukil õlalt tuge leida, kuid langes kohe tagasi.

Järsku mattis Hennu lämmatava hoovusena kahetsus ja häbi. Edna nuttis! Edna tuli siia nii, nagu ta oli. Ei mingeid tagamõtteid, ei mingeid hirmsaid püüniseid! Ainult rumal näotu alalhoiuiustinkt võis pähe panna nii kujuteldamatult võika mõtte tütarlapsest, kelle nimega olid seotud kõik ta hiljutised hoogsad unistused suurtest mehistest tegudest.

«Sa nutad, Edna?»

See pehme erutatud ja samal ajal nii tuttav hääle-

kõla viis viimse tõkke nende vahelt. Nad polnud veel kordagi julgenud suudelda, ehkki see oli nende kunagises armastuses igatsuste keskpunktis hõõgunud. Seda ei teinud nad ka nüüd, kuigi tajusid teineteise lähedust nii nagu varem, kuigi nende hääled võtsid endiste ilusate kohtumiste värvingu.

«Ära küsi nii. Olin su vastu väga halb.»

«Ei, mina olen...»

«Lähme tagasi. Räägime.»

«Lähme!»

Jahedad niisked sõrmed põimusid kokku. Nad läksid tagasi.

Kes ei oleks rõõmus, ärgates painajalikust unenäost, kes ei oleks vaadanud selginud silmadega tuttavaid nurmi ja metsatukki pärast seda, kui tundmatu tume kuristik on ähvardanud verise hukatusega?

Edna sai nüüd teada, et Hennul oli siiski väga valus koolis olles mööduda temast kui tundmatust, põlata teda kui klassivaenlast. Siis veel Henn ei teadnud, et suures halastamatus võitluses on üksikuid kõrvalekaldu misi reeglitest, on erandeid. Edna oli üks nendest. Sest oli ju kujuteldamatu, et ta võis sarnaneda tühise Ritaga, kes levitas halbu anekdoodikesi ja laulis uusi kauneid laule moonutatud vastikute sõnadega. Henn mõistis Edna hinge, tema kannatusi, ning tundis ennast nüüd alatuna, et oli võinud nii julmalt nendest üle vaadata.

«Henn, luba, et ma nüüd sulle ütlen...»

«Jah?»

«Aga enne üks tingimus. Ärme räägime täna enam poliitikast.»

Henn oli heldinud, kuid ta siiski ei kujutanud ette, millest võis rääkida nii, et see poliitikasse ei puutuks.

«Tead, Henn, ma tahtsin sulle öelda... Võib-olla me ei näe enam kunagi teineteist...»

«Miks?»

«Ei, ära küsi, sa ei tea. Ma olen otsustanud. Sa ütlesid, ma olen erand. Võib-olla. Aga siis oled ka sina erand. Oota! Täna me oleme veel koos. Ütle, kas sul on meeles see õhtu, kui me koolipeolt tulime ja istusime mu tädi aias pingil...»

Henn ohkas, otsis sõnu

«Ei, ma ei nõua sinult praegu kõigi sinu tookordset sõnade kordamist, Henn. Siis olime mõlemad veel väga lapsikud. Aga ühte ma siiski meenutan. Sa ütlesid, et tahaksid niisugust juhust, kus võiksid mind päästa oma elu hinnaga. Ja nüüd ma ütlen — mina olen ikka veel kõigele vaatamata valmis sinu pärast...»

«Edna!»

«Jaa. Olen püüdnud sind kustutada mälestustest, olen püüdnud sind põlata ja vihata, aga... ei suuda.»

Küllap see kuum siirusepuhang tõstiski nüüd nooruki tunded niisugusele kõrgusele, et ta esialgu ei osanud reageerida üksikule tumedale püssipaugule. Alles kaks teineteisele järgnevat heledamat lajatust viskasid ta nagu vedrust püsti.

«Kust need kostavad?» küsis ta tasa nagu hinge kinni pidades.

«Rabaveere poolt nagu oleks,» ärkas ka tütarlaps.

«Rabaveere?!» Henn vaatas metsiku pilguga Ednale. Nüüd meenus talle poiss, kes tõi teate. Kõndis, saapaninad sissepoole, Lembitu kõrval, kui see komisjonist eemaldati. Ja Edna osa selles hirmsas loos? «Sina? Sa teadsid! Sa lahutasid meid...»

«Henn, kuhu sa jooksed?... Henn!... Ära mine, nad tapavad su.»

Lõuna suunas vaadet varjav tume riigimets, kust paugud kostsid, oli üsna kaugel. Sinna andis joosta läbi pika märja heina, mis mõnes kohas oli tihe ja tahtis jalust rabada. See tegi jooksu raskeks, nagu mõnikord unenäos. Aga Edna moondunud kole hüüatus kostis juba õige kaugelt selja tagant. Ta jõudis mingi porise võsastunud kraavini. Hüpe! Oks lõi valusalt vastu nägu. Edasi! Veel natuke maad, siis ongi mets. Siis ongi mets. Jälle kõlasid paugud, nüüd aga kaks heledamat enne, siis üks tumedam. Lahing oli oma kohta vahetanud, lähemale nihkunud... Ta rebis nagaani kabuurist. See polnud enam nali. See polnud enam kuuldus, et siin seal elemendid tegutsevad. Vaat millega võis lõppeda... Unustada oma seltsimees, sel ajal kui... Oo, siin oli koguni rada, mis suundus otse metsa. Seda mööda läks kiiremini. Nüüd võis veel kohale jõuda.

Metsatukas oli päris pime. Kui nüüd ema teaks, millega sai hakkama tema poeg. Reetis oma seltsimehe sel ajal kui klassivaenlane...

Pauk lajatas metsas heledalt. See oli siinsamas veldi ees paremal. Henn hüppas vasakule läbi vaarikapuhma ja liibus jämeda kuusetüve külge.

«Pung? Oled see sina? Ütle, või ma lasen!» kuulis ta ennast imeliku võõra häälega hüüdvat. Täielik rõhuv ja kohutav vaikus. Äkki kostis paremalt üle tee tasane praksatus. Just samal hetkel, kui ta tõstis relvaga kaetud ette, et anda praksatuse suunas tuld, välgatas seal midagi ja siis mattis ta üleni enda alla ulguv kõrvulukustav mürin...

Ta ei saanudki enam kunagi teada, et osavasti taandunud ja külla abi järele tormav Pung oli sel ajal juba metsatuka teises servas ja pidas pauku, mida Henn enam ei kuulnud, enda jaoks määratuks.

Ta ei saanud enam kunagi teada, et lahing kestis ainult mõned minutid ja et varsti pärast seda otsis ja hüüdis meeleheitlikult teda taga lõhkikärisenud kleidis ja poristes tenniskingades tütarlaps, kes tahtis talle kinnitada ainult seda, et ta polnud süüdi.

Henn jäi täiesti külmaks. Tahtis tüdruk ta aimata vast hädaohust päästa või mitte, see küsimus oli meelest tulnud valusaks tuleleegiks nüüd küll ainult Ednale.

Oleks Henn elanud, siis ta oleks tüdrukule, sellele poolhullunud Ednale öelnud, et kõige ilusam oleks siiski olnud see, kui ta oleks tulnud ja neid mõlemaid hoianud. Kui ta oleks elanud, siis ta oleks veel öelnud, et toimetagu Juuli Paemurd hobused linna ja kandku sõjakomissarile ette ülesande täitmisest. Aga metsa karmivad hävituspataljonimehed, kes ta hommikul leidsid, kandsid ta autokasti ja katsid üleni puldaniga. Nii jõudis ta linna, möödudes võimsast hobusekarjast, mille taga plaksutas piitsa Juuli Paemurd. Oleks ta veel veidikenegi elanud, siis ta oleks hävituspataljonimeestele öelnud, et nad teda niisuguses olekus mitte koju ei toimetaks, kuna emal ei olnud teisi lapsi ja ta kartis juba sõja puhkedes otsekohe, et Hennuga võib midagi juhtuda.

UUDE PINNASESSE

Vaevalt jõudsid nad määratud kellaajaks vagunitesse seisukohani. Kraami oli väga palju. Oie arvas, et pole vaja midagi erilist kaasa võtta. Ema kartis pikka põgenikupõlve ja pakkis, pakkis, kutsudes tüdart kord sinna, kord sinna abiks.

Nüüd olid nad juba seitsmendat tundi jaamas. Kolm vagunit kraamiga, naised, lapsed ja vanamehed. Iga minut pidi tulema rong, mille külge pidi haagitama vagunid kaevandusest evakueeritutele. Esialgu ei julgetud vagunitest väljagi minna. Siis tuli vedur ja ajas vagunid veelgi kaugemale haruteele õlitsisternide ja platvormide vahele.

Jaamakorraldaja ei teadnud täpset väljasõiduaega.

Liikusid jutud, et Saksa lennukid on pommitanud Soldinot ja rongid, mis Narva suunas liiguvad, ei pääse kaugemale, kuhjuvad Oru, Toila, Jõhvi jaamadesse.

Kusagil, kas Orul või Toilas, olid bandiidid eelmisel ööl rünnanud evakueeritavate ešelonit. Oie ütles emale, et ärge ta pangu tähele jutte, millel pole mingit alust. Tal oli pööraselt kahju emast, kelle nägu oli neil tundidel üksainus hirm ja ahastus.

Kuum päev jõudis õhtusse. Jaamahoone taga tukkusid põlised jalakad, olles kummalises vastuolus inimeste hinges tormitseva rahutusega. Vesi, mis voolas kraanist toobrisse, oli külm ja karastav. Kõik see tuttav ja rahulik jäi maha, sissetungijate purustada ja tallata. Või suudetakse nad peatada kusagil seal, kus praegu teatakse olevat rinne?

Oie pani veetoobri perroonile ja jäi kuulama diktori sügavat häält:

«Olles tabanud täpsete laskudega ohvitseri ja mitut sõdurit, mürdsid luurajad labi piirajaist...»

Diktori hää! meenutas Heinot ja süda tõmbus valu salt kokku. Sõita ära ilma teda nägemata, ilma teadmata, kus ta on. Ja kus on kõik teised klassikaaslased? Kas Niina sai kätte kirja, mille ta üleile posti pani?

«Paljud vangilangenud Saksa sõdurid jutustavad ülekuulamistel, et nad võeti okupeeritud Prantsusmaalt asuvaist garnisonidest, paigutati rongidele ega öeldud, kuhu neid saadetakse...» Mis tähtsust sellel on? Toodi nad Prantsusmaalt või mujalt, öeldi või mitte — nüüd nad on tunginud meie maale, et kiskuda lahti inimeste nende igapäevasest elust ja ümbrusest nagu taimi mullast.

«Hollandis kasvavad päevast päeva sümpaatiad nõukogude rahva vastu ja poolehoid tema isamaasõjale saksa fašismi vastu. Paljud hollandlased kõnelevad: «Venelased suutsid vastu panna mongolite sissetungile, venelased purustasid Rootsi kuninga Kaarel XII; nad ajasid ära Napoleoni. Vene rahvas temale omase jõu ja vaprusena hävitab igasugused vaenlased.»»

Isamaasõda! Sõda! Nüüd see siis toimub praktiliselt omal maal.

Talvel nad vaidlesid. Olid kõik suured teoreetikud. Henn Onton oli see, kes näis neil päevil kõige targemana, võis peast tsiteerida Marxi ja Engelsit. Seesama Henn mässis enda sõja küsimuses vastuokstuste rägastikku. Heinost ei osanud siis veel keegi arvata, et ta võib poliitilises vaidluses võita kooli kõige suurema teoreetiku. Aga Heino teadmised ja loogika osutusid tugevamaks. Komsomoli koosolek lõppes sel korral hilja.

Väljas tuiskas lund. Õie tahtis minna koos Heinoga. Aga Henn ei jätnud neid kahekesi, tal oli piinlik ja ta püüdis sõnaohtrusega ning ajaloo kahmatud näidetega oma viga parandada. Aga just ajalugu oli Heino eriala, ja õnnetu teoreetik Henn rabeles, nii et tal järgmisel päeval polnud häält.

Õie oli tol õhtul Henu peale käratanud, et ta ükskord aru saaks, et Heino ei opereerinud niivõrd oma subjektiivsete arutlustega kui võrd autoriteetsete seisukohtadega.

«Kus on nüüd kõik need, kes võtsid sel õhtul osa vaidlusest? Kas nemadki tunnevad praegu endid taimedena.

kelle juured on välja tõmmatud niiskest toitvast elumullast kõrvetava kuiva põuatuule meelevalda?

«... Selles rindelõigus näitasid komandör Semjonovi allüksuse võitlejad üles erakordset vaprust. Hitlerlased suure arvu tankide toetusel...»

Oi, ema tahtis ju vett! Oli vaja keeta teed. Süüa midagi. Oodata lahtiste silmadega und, oodata vedurit, mille taha haagitakse tagavarateele ununenud vagunid, kuulata mootorite undamist õhus, kaugeid plahvatusi Soome lähel ja võib-olla ka raudteel, tunda ängistavat hirmu suveöö hämaruse ees, mille varjus tegutsevad juba need, kes ütlesid endid olevat eesti mehemeele esindajad. Küllap on nüüd nende hulgas Valdur Pastak, kes juba aprillis kadus linnast nagu viits vette. On ehk ka see vibalik Rein Kütt, kes ütles Heinole ja Antsule, kui nad olid komsomoli vastu võetud: «Kahetsete seda veel rängasti.» Võib-olla luurasid nad kusagil siinsamas lepadrikus, kust lookles tuttav, loendamatu kordi käidud tee. Vagunisse ronides tuli need kahtlused maha raputada. Ema vajab tuge.

Pärast pesemist külma veega tundis ta äkki jaama-ülema aiast hoovavat lillede ja tilli lõhna. Siis ta leiutas suure tõe: kui inimesel kipub tuju langema, siis pesku ennast külma veega. Hoopis teine tunne. Vagunis hakati naerma. Tulevikule mõtlemine heideti hetkeks kõrvale ja tardumus asendus tegevusega. Pumbati elu sisse priimustele, kolistati toobritega, otsiti lagedale vajalikud kastrulid ja pannid, leiutati lõbusaid võrdlusi olustikule, millesse neid elu oli ootamatult toonud. Loominguvõime elab inimeses imetlusväärse visadusega.

Õö. Vaikus. Vagunist kostis norskamist. Kaevanduse poolt tossutas vedur kiirust kahandades. Jaam elustus. Rööpaseadja viled ja vedurihuiked oleksid nagu laulnud hünni minevikule, muretule lapsepõlvele. Veduri asjalik pahvimine ja haakimise kolin tõi magajaid ärkvele.

Ei lähe veel sõiduks? Muidugi! Oli oli tähtsam, oli tuli õö katte all teele toimetada. Inimesed võisid oodata.

Õie pidi eemalduma nurisevatest häälest. Ta tahtis unistada, meenutada rahulikke suviseid öid lahtiste akendega, sügishommikuid siinsamas jaamas, kui sai oodatud rongi, mis viis teda kooli.

Nüüd tuli sõita vastu tundmatule tulevikule, teadmatusse kohta, tundmatute inimeste hulka, aimamata, mismoodi olla vajalik ja kasulik hirmsas heitluses. Nüüd tuli olla koormaks, ummistada kõige selle koliga raudteid, mida vajas sõjavägi ja sõjavarustus. Koormaks, mis mõtles, tundis, naeris ja nurises...

Pingid perroonil meenutasid rahulikke aegu. Neil ei istunud keegi, sest polnud enam tavalisi reisijaid. See pärast tundus imelikuna istuda ihuüksinda soojal suve-ööl perroonipingil, teadmata, kui palju on veel rongini aega, teadmata, millal lõpeb sõit.

Võib-olla sellepärast näiski esialgu pika tumedapäise noormehe ilmumine unenäona. Või oli ta vahepeal tõesti suikunud ja noormehe elav kuju ta ees näis unenäo jätkuna.

«Näed siis, kuidas veel kokku juhtusime.»

«Heino!»

«Mina.»

Tal oli karabiin õlal. Tugevast riidest pluus, treeningpüksid ja tumedaks põlenud nägu. Kuidas talle kõik sobis!

«Meid on siin terve bussitäis. Operatsioon pole arvatavasti kuigi tõsine.»

Tütarlaps jõudis alles nüüd reaalsesse maailma.

«Sa tulid?»

«Me tulime jaamast läbi, et bensiini võtta. Ja järsku, vaatan — sina!»

«Aga kuidas... kuidas sa sattusid?»

«Olen hävituspataljonis. Peame juba lahinguid võsarendadega, olgu nad neetud.»

Tütarlaps märkas püssi, granaate vööl. Ta tahtis öelda midagi niisugust, millega oleks kõik südamest öeldud. Selle asemel kuulis ta ennast lausa rumalusi rääkivat:

«Näed, ja meie kolime. Lihtsalt kole. Igasugu asju on vagun täis, just nagu sõidaksime põhjanaba ekspeditsioonile.»

«Tead, Öie, ma... olin sinu pärast väga rahutu.»

«Heino, mina olen sinu pärast samuti. Lihtsalt hirmus on mõelda, mis saab. Mis sellest kõigest tuleb?»

«Sellest tuleb suur võit. Me peame õiglast sõda.»

«Oo, ma just täna meenutasin seda vaidlust, mäletad,

siis, kui tuiskas hirmsasti. Henn ajas mingit segast juttu sõjavägedest kui inimkonna kihvadest ja sina...

«Öie...»

«Jah?»

«Hennu ei ole enam.»

«Mis?!»

Vaikus. Lääne poolt kostis veduri huige. Semafori traadistik nende selja taga tegi järsu nõksatuse.

«Kuradi rumalasti langes... see veendunud hing. Bandiidid. Läks hobuseid mobiliseerima ja... ja meie poisid tõid ta täna hommikul läbilastud peaga linna.»

«Täna hommikul? Issand!»

«Ei ole issandat, Öie. On bandiidid ja oleme meie. Ja meie jääme.»

«Ma ei suuda seda ette kujutada. Ah, temal läks alati teisiti, kui ta kavatses. Henn Onton! Ja teda pole enam. Teda ei saagi enam iialgi näha. Ei aasta pärast, ei kümne aasta pärast. Me ju oma lõpuõhtul töotasime kindlasti kokku koguneda... kümne aasta pärast...»

«Öie, suru praegu maha kõik see. Ei ole vaja. Praegu on liiga raske, et elada nii... noh... ühesõnaga, sa mõistad. Praegu tuleb elada momendile. Tegutseda. Mind oodatakse. Mehed ootavad.»

«Sa lähed? Sa võid ju ka...» ei suutnud tütarlaps kurku takerdunud sõnu välja öelda.

«Võin. Väga võimalik. Ütlesin oma emale ja... isale, nad evakueeruvad samuti, võib-olla kohtute teel, ütlesin nendele ja luba, et ütlen ka sulle: ma ei taha surra rumalalt, kasutult, mõttetult. Aga ma ei hoia ka oma nahka. Nii. Ja pea meeles — meie jääme.» Heino seisis nagu ikka väga sirgelt ja vaatas kuhugi kaugusesse.

«Meie jääme,» kordas tüdruk masinlikult, ainiti rääkijat silmitsedes.

«Usud sa seda?» nõudis Heino tungivalt, nagu oleks sõltunud sellest kõik.

«Usun. Aga kas sina jääd? Kas meie kahekesi jääme?»

Lähenev rongimüra sundis midagi nagu ette võtma, midagi veel kiiresti teineteisele ütleva, justkui oleks üks neist ära pidanud sõitma ja teine perroonile jääma. Pikk ešelon kaubavaguneid vuras aga nendest peatu-

mata mööda. Kui müra vaibus ja lõpuks hoopis käänuti taha hajus, ei korranud tütarlaps viimast küsimust, ehkki see jäi vastuseta.

Noormees kohendas püssirihma.

Tütarlaps haaras äkki ta käest ja ütles:

«Tule!»

Nad läksid jaama kaubakuuri juurde. Siit ei nähtud neid. Kostis autosignaal. Kolm pikka vajutust.

«Jumalaga, Heino. Võib-olla ei näe?»

«Nägemiseni,» naerutati elurõõmsalt vastu. «Mis tujud sul on? Kindlasti — nägemiseni. Ära mõtlegi teisiti. Kohtume veel, kui... ootad. Kas ootad?»

«Ootan.»

Noormees läks. Liiv krudises ta raskete saabaste all. Käigul keeras end ringi ja tõstis käe. Naeratas. Niisama lihtsalt, nagu sõidaks ta suvepuhkusele. Läks. Kadus. Ei! Just sel silmapilgul, kui Öie sööstis talle järele, tuli ka tema jaamahoone tagant perroonile tagasi:

«Ma tahtsin sulle veel midagi öelda.»

«Ja mina sulle.»

Nad vaatasid teineteisele otsa. Uljus oli noormehe pilgust kaugel ja armunud lahkuja nukrust polnud ka. Neis oli valu, seesama, mis peegeldus ka väriseva tütarlapse silmades. Nad tajusid nüüd ilma ühegi sõnata möödunud päevade ilu, erutava talve ja uimastava kevade muusikat. Oli ju alles hiljuti seistud trepil kevadõhtu hämaruses ja tajutud iga veretuksega vastastikust tõmbust, silmade läiget, hääle varjundeid. Hämarus oli nüüd sama. Needsamad silmad, käed, hääled. Ja hirmus valu, et kõike seda enam ei ole. Seda juba enam ei olnudki. Mida pidid nad ütleva teineteisele? Sõnu ei leitud.

Häiriv autosignaal käristas nad tagasi tegude maale. Tõde, mis räägiti sõnadeta, aitas siiski pisut. Muidu oleks kukkumine liiga järsk, liiga kohutav.

Kui buss kadus silmist, läks tütarlaps väsinult sama perroonipingi juurde, seisis selle ees tükk aega. Järsku käisid läbi ta kitsaste ümarate õlgade tasased kiired tõmblused. Ta laskus pingile ja hakkas ohjeldamatult nuuksuma.

Võimatult raske tundus juurdumine uude pinnasesse.

Aga juurduda tuli ning kastmiseks olid soolased pisarad nii hädavajalikud.

Nad tulid oma kasvulavast avamaale väga karmil aastaajal.

Sügavalt südame alt kuni õlanukkideni läbisid tõmblused noort keha.

Oli langenud üks nende hulgast. Esimene. See, kelle jaoks nutja kunagi ei leidnud sooja tunnet, lahket sõna, kelle pärast tal nii tihti tuli kannatus proovile panna ja väriseda piinlikkusest. See, kellest Niina lootis sirguvat ükskord tugeva ja tasakaaluka inimese. See, keda Heino pidas heaks poisiks. Ja kes vist samuti ei hoidnud oma nahka, nagu siinsamas perroonil seistes töötas Heino.

Töötas ja läks.

Tuli ainult selleks, et meenutada kaotatud elu, hirmsa klirinaga purunenud kujutluste kristalli.

Polnud enam sümfooniaorkestrit ümber musta tiibklaveri ja Õie Heinaru selle taga elustamas Beethoveni mässulisi mühinaid, nukraid mõtisklusi ja juubeldavaid eneseleidmisi. Polnud enam rahvahulka saalis ja tõmmuverelist noormeest seal hulgas kuulamas. Sest unistuste kude, näigu see oma hapruses ja pitsilisuses lausa hõljuvat, vajab oma tekkimiseks ja olemasoluks siiski köömnepõrre reaalsust.

Inimese vastupidavust on palju proovitud. Talle on laotud härja koormaid turjale ja kästud minna, teda on põletatud alanduse ja solvangute hõõgoradega ning sunnitud vaikima. Ta püsib. On aga juhuseid, kus inimeselt on võetud ka see jalajäljesuurune pinnas, millele toetub tema kauneim osa — tema unistus, tema fantaasia maailmast ja iseendast selles maailmas. Neil puhkudel on ette tulnud murdumisi.

Tütarlaps nuttis sel öhtul kaua.

Ta ei teadnud siis veel, et üsna pea tuleb paratamatuse taju, hakkavad kulgema päevad karmis rütmis ning tekib uus unistuste aeg, valuline ja rikas, ärev ja ääretu.

Tal polnud siis veel aimugi sellest, kuidas hakkavad värisema käed, mis võtavad lahti rindelt saadud kirja, kuidas kuumalt ja lakkamatult hõõgub lootus rahuli-

kele vabadele päevadele hoiab avalil magamatusest paistetunud laugusid. Ja muidugi ei saanud ta siis veel aimata ka seda, kuidas võitjate marss pidutseval tänaval paisutab silmad vett täis, hoopis teistsugust kui see, mis valgus nüüd mööda palgeid rusikasse surutud kätele.

SISUKORD

Esimene osa

Uus tüdruk	7
Segased lood presidendiga	19
Naerud ja nutud	36
Tutvumisõhtu	46
Romantism	59
Realism	81
Puhtad tunded	101

Teine osa

Patukahetsuse õhtu	119
Päevade rütm	130
Kiudpilvitus ja tuuled	141
Oraatori oreool	151
Eksitused	160
Peaproov	174

Kolmas osa

Ümberistutamine	209
Uude pinnasesse	239

Виллем Гросс. РАСПРАВИВ КРЫЛЬЯ. На эстонском языке. Рисунки Х. Митт. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja B. Kuusberg. Kunstiline toimetaja H. Tikan. Tehniline toimetaja A. Sepp. Korrektor Ü. Rattur

Ladumisele antud 20. III 1967. Trükkimisele antud 24. VII 1967. Paber 54×84/16. Trükipoognaid 15,5. Tingtrükipoognaid 13. Arvestuspoognaid 12,31. Tiraaž 24 000. Tellimise nr. 1991. H. Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. 1 Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik

Hind 49 kop.

7-6-3